

BƏXTİYAR VAHABZADƏ

3

ƏSƏRLƏRİ

BƏXTİYAR VAHABZADƏ

41208

ƏSƏRLƏRİ

III cild

M. F. A u. o / adına
Azərbaycan Dövlət
KİT A B X A N A S I

Bakı - 2002

B37(02)

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin çoxcildlik "Əsərləri"nin 3-cü cildinə onun ötən əsrin 60-cı illərində (1960-1969) yazdığı şeirlərin bir qismi (onların böyük əksəriyyəti, 320-dən çox şeir, 2-ci cildə verilmişdir) daxildir. Həmin şeirlər "Səyahət dəftərindən", "Nəğmələr", "Uşaq və məktəb dünyası" bölməsində toplanmışdır. Cildə, həmçinin, şairin həmin dövr yaradıcılığının məhsulu olan 10 epik və lirik poeması da çap olunmuşdur. Təkcə B. Vahabzadənin öz yaradıcılığının uğurları deyil, həm də, o illər ədəbiyyatımızın nailiyyəti sayılan "Etiraf", "Ağlar-güləyən", "Yollar - oğullar", "Həyat - ölüm", "Təzadlar", "Dörd yüz on altı" kimi məşhur poemalar da onların arasında dır.

Müxtəlif mövzularda yazılmış bu şeir və poemaları şairin yaradıcılığına, ümumiyyətlə, xas olan fəlsəfi təfəkkür, insanın mənəvi-əxlaqi və psixoloji aləminə dərinlən nüfuz etmək, vətəndaşlıq qayəsi, insanın, doğma xalqının, bütövlükdə, bəşəriyyətin taleyi üçün narahatlıq, güclü həyatı müşahidələrə əsaslanan zəngin obrazlı bədii dil... birləşdirir. Xarici ölkələrə səyahət təəssüratları altında yazılmış şeirlərində, xüsusilə poemalarında şair uğurlu bir bədii üsuldən - hadisə və mətləbləri başqa məkan və zamana keçirməklə, bir növ, "qızım, sənə deyirəm, gəlinim, sən eşit" üsulundan məharətlə istifadə edəcək, o illərdə açıq demək mümkün olmayan həqiqətləri, əslində, imperiya əsarətində olan, maddi və mənəvi sərvətləri əsrlər boyu yadlililər tərəfindən talan edilən doğma xalqının milli azadlıq amallarını tərənnüm etmiş, totalitar sovet rejiminin bir sıra sosial-mənəvi eybəcərliklərini cəsarətlə qamçılımışdır.

Tam inamla demək olar ki, B. Vahabzadənin digər əsərləri kimi, bu əsrlər də xalqımızın milli-mənəvi oyanışında və özünüdərkində, müstəqillik ideologiyasının yaranmasında, təşəkkülündə və inkişafında önəmli rol oynamışlar.

B37(02)

Bəxtiyar Vahabzadə. Əsərləri (III cild) - Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2002. - 512 s.

B $\frac{4804000000 - 037(02)}{M670(07) - 2002}$ Sifarişlə

BULUDLAR NƏ YAMAN GÖZƏL OLURMUŞ*

Dostum M. Xudu üçün

Komamız meşənin qalın yerində,
Dağda salamlardı hər günü babam.
Odun daşımadı, çiyinlərində
Daşdı həyatın yükünü babam.

Səksən il, ömrünün hər bir anında
Qəmi şərbət kimi içərdi babam.
Ömrün tarlasına qəm kətanında
Həmişə gül əkdə, vay dərdi babam.

Ancaq danılmadı, çalışdı yenə,
Dərdi, tabaqladı, dərdi üyütdü.
Qatlaşıb dünyanın hər möhnətinə
Yeddi lay divarlı oğul böyütdü.

Dedi, şərəfidir hər kəsin adı -
Yaşa gülə-gülə, öl gülə-gülə.
Yeddi tərənəsinə o, əl açmadı,
Ölünə yaşadı öz əməyilə.

* "Əsərləri"nin II cildinin 245-ci səhifəsində gedən "Buludlar nə yaman gözəl olurmuş" şeirinin son 2 bəndi səhvən düşdüyünə görə həmin şeiri tam halda bu cildə təkrar verirəm.

Müəllif

Dinməzcə dolaşdı bir gün o, kəndi,
Gəlib yatağına girdi nagahan.
Ömründə bir dəfə o xəstələndi,
Həmə azarla da köçdü dünyadan.

Yatdı üzü üstə, yatdı iki ay,
Dinmədi.
Nəyisə andı və yandı.
Nəhayət, çöllərə düşdü hay-haray,
Yazın nəğməsinə kişi oyandı.

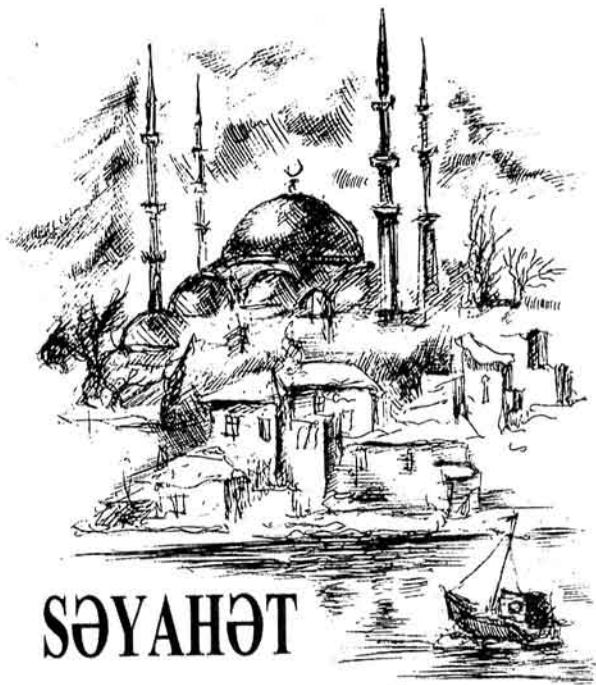
Dedi, çöldə salın yerimi, çöldə,
Son dəfə seyr edirəm çölü-çəmənə.
Gör nə yaman yerdə gəldi əcəl də,
Arxası üstünə çevirin məni.

Yerini saldılar göy çəmənin üstə
Uzandı, dərinədən köks ötürərək.
Göydə ağ buludlar dəstəbədəstə,
Yerdə badə tutan gül ləçək-ləçək.

Üfüqdə yanırdı buludlar par-par,
O baxdı göylərə... axşam çağında.
- Mən indi görürəm, - dedi - buludlar
Nə gözəl olurmuş göyün tağında.

Babam niyə baxdı göyə son kərə?
Getdi, damağında dünyanın dadı.
Səksən il yaşadı,
ancaq göylərə
Doyunca baxmağa macal tapmadı.

Avqust, 1968

SƏYAHƏT

DƏFTƏRİNDƏN

GÖZLƏRİM

Çox şey bəxş eləyib təbiət mənə:
Görmək, hiss etmək, eşitmək, duymaq.
Bu qoca dünyanın sirrlərinə
Bütün bu nemətlər bəs deyil ancaq.

“Qurğuşun asılar idrakımızdan
Bir mənə gözüylə baxsaq hər şeyə;
Ürəklər aldadır bizi çox zaman,
Ağıl da işləmir çox dərinliyə”.

Yenə də gözlərdir hər şeyi düzgün,
Hər şeyi ap-açıq bizə göstərən.
Dünyanı azacıq dərk etdiyimçün
Yenə gözlərimə minnətdaram mən.

Gözlərim şövqünü salır dərinə,
Açılır önümdə göy varaq-varaq.
Qulaqlar inanır özgələrinə,
Gözlərsə özünə inanır ancaq!..

Mart, 1961

RAFAELİN QƏBRİ ÜSTÜDƏ

Bir qapını açmaqçın
Min qapını bağlayan,
Qılıncını ildırım,
Özünü allah sayan
Kralların məzarı
Mərmər daşlar içində.
Hamısı bir ölçüdə.
Hamısı bir biçimdə.
Məzarlar bər-bəzəkli,
Məzarlar təmtəraqlı.
Zər yazılar, naxışlar
Heyran qoyar hər ağılı.
Panteonda sol əldə
Bircə sadə məzar var,
Nə üstündə zər yazı,
Nə də qızıl naxışlar.
Belə bəzək-düzəyə
Ehtiyacı yox onun,
Ən böyük zinətidir
O, özü panteonun.
Yatır burda sənəti
Dünyalara səs salan,
Can verdiyi cansıza
Özü də heyran qalan,

Ömrü insan kədəri,
Eşqi gözəllik olan
Bir ustalar ustası...
O, rənglər sultanıdır.
Onun adı dünyanın
Şərəfidir, şanıdır.
Orqan da bir tərəfdən
Həzin-həzin ağlayır,
"Ave Maria" - deyər,
Səslər də gəlmiş bu gün
Bu məzarı səcdəyə.
Misilsiz gözəlliyi
Bəlkə də o götürmüş
İlk dəfə bu cahana.
Heyran olmaq dərsini
O öyrətmiş insana.
Zamanın ruzgarına
Sinəsinə gərmiş o,
Lövhəsinə baxanı
Lövheyə döndərmiş o.
Qəlbinin atəşini
Yeddi rəngə o qatmış,
İnsan duyğularının
Min rəngini yaratmış.
Qüsursuz gözəlliyi
Yaratmaq bu dünyada
Nəsib olmuş tək ona.
Allah belə darılmış
Onun yaratdığına.
Hamı gəlib dayanır
Bu məzarın önündə,
Hamı əyir başını
Sənətkarın önündə.

Təkcə bu qəbrin üstə
 Gül dəstəsi qoyulmuş.
 Məhəbbətin töhfəsi
 Yənə məhəbbət olmuş.
 Krallar özləriyçün
 Panteon tikdirdilər.
 Ancaq istər-istəməz,
 Onun şərəfatini
 Rafaelə verdilər.
 Orqan nalə çəkərək
 Həzin-həzin inləyir,
 "Yaşa Maria" demir,
 "Yaşa Rafael!" - deyir...

Fevral, 1961, Roma

"İSTİQLAL"

Ramazan ayında oruc tutub sən,
 Kimi doyduursan, qardaş, de kimi?
 Öz ana yurdunda səni qul edən
 Varını talayan yadellinimi?

Yadlar geyindikə, lüt qaldın özün,
 Sərvətin, dövlətin göz dağın oldu.
 Gəlmələr evində şişdi günbəgün,
 Evinin sahibi qonağın oldu.

Öz ana yurdundan özünə təkcə
 Torpağı qazdığın xış qaldı, qardaş!
 Madrid küçələri hey genəldikə,
 Sənin küçələrin daraldı, qardaş!

Bir zaman nə idin, bəs indi nədən?
 Su axdığı yerdən yenə axacaq.
 Köhnə cəlalını görmək istəsən,
 Madridə, Parisə, Nyu-Yorka bax!

Yetər, əsrlərlə çəkildin şişə,
 Hərrac bazarında satıldı dərin.
 Biz yaxşı bilirik: boynu həmişə
 Pambıqla kəsilməş öyülənlərin!

Ayağa qalxmışdır artıq vətənin,
 Qoy onun önündə diz çöksün zaman.
 Öpürəm, qardaşım, öpürəm sənin
 İstiqlal söyləyən dodaqlarından!

Fevral, 1961, Tetuan

¹ 1943-cü ildə Morakeşdə yaranmış partiyanın adıdır.

MAVİ MAĞARA

Ləpə vurur, oynasır
köpük-köpük halqalar.
Bir qayanın dibində
oyuq açmış dalğalar.
O, böyümüş, genəlmiş
neçə yüz ildən bəri,
Mın qayığa, oyuqdan
gir astaca içəri.
Oyulmuş sal daşların
içində bir mağara.
Adamı vəhmə basır,
göz qaralır bu ara.
Üstün daş, altın dəniz,
qarşın zülmət, yerin dar.
Avar suya dəyincə,
gəlir qulaqlarına
qərribə pıçıltılar.
Qayığın asta-asta
ləngər vurur yerində...
Əlvan rənglər oynasır
qaralan gözlərində...
Qərribə səslər ilə
uğuldayır mağara.
Ürəyində deyirsən:
"Dəniz hara, mən hara!?"
Qorxa-qorxa çevrilib
arxana boylanırsan.
Sən özünü bu zaman

qərribə, əfsanəvi
bir dünyada sanırsan.
Dalğalanır sularda
mavi işıq sütunu.
Səmayəmi bənzədim,
çəmənəmi mən onu?!
Elə bil qırıq-qırıq
gömgöy şüşədir sular;
Bu mavi sular kimi
ürəyimdə göyərüb
dalğalanır duyğular.
Dəniz suyu deyil bu,
yox, nəşə özgə sudur.
Su da deyil, bəlkə də
gözdən axan uyqudur,
Düşüncədir, xəyaldır
alib məni qoynuna;
Düşünmək istəyirəm
hey baxdıqca mən ona.
Mənə elə gəlir ki,
özgə əyyamdır əyyam;
Nənin danışdığı
nağıl dünyasında yam.
Deyirəm ki, bəlkə də
insanın xəyalını -
dördli, qəmli halını
yaradırkən Rafael.
Nəzər salmış bu mavi,
bu düşünən sulara.
Bu sulardan rəng almış
narahat duyğulara.
Düşüncəni, xəyalı
mavilikdə o görmüş,
Düşünən üzlərdəki
Kölgələrin rəngini
bu sulardan götürmüş.

AĞLAYAN PƏRİ

Gözəl bir qız heykəli,
Çənəsində sağ əli,
Düşünür incə-incə;
Daş üstündə düşünmə?!

Onun sol yanağında
Göz yaşı gilələnmiş.
Elə bil şəh çilənmiş
Üstünü ağ çiçəyin.

Bu günahsız mələyin
Kədərini, qəmini,
Öz gizli aləmini
Soyuq daşa həkk edən

Sənətə heyranam mən.
Mərmər ağdır, qəm qara,
Ağ rəng hara, qəm hara?
Çöküb bir axşam kimi

Dalğın baxışlara qəm,
Ağ daşın sinəsindən
Baş qaldırıb qara qəm.
Daş üstündə duyğu, can?!

İnsan duyğularından
Gör bir nələr yaranmış,
Möcüzələr yaranmış!
Can vermiş insan əli

Xarabazar dünyanın
Torpağına, daşına;

Bu heykəldə qəlb odu
Soyuq daşı çevirmiş
İsticə göz yaşına.
Daşda ürək döyünür,
Baxıram dönə-dönə,
Barmağımı qoyuram
Göz yaşının üstünə.
Əlim yanır elə bil.
Yox, yox, bu heykəl deyil,
Ağlayan bir pəridir,
Qulağımda səslənən
Onun nalələridir.
Əyri-əyri o baxır
Usandığı cahana...
Sənət verən bir cana
Ölüm yoxdur, o sağdır!
Nə qədər ki, insanın
Arzuları gülməmiş
O qız ağlayacaqdır!..

Fevral, 1961, Roma

M. F. A. ...
Azərbaycan Dövlət
KİTABXANAASI

MUMİYA

Mumiyası muzeydədir
Əzəmətli bir fironun.
Dəvə boyda canı varmış,
Gövdəsinə bir bax onun!

Əzəl gündən qoca dünya
Hər gedəndən bir şey alır;
Kimindən əməl qalanda,
Kimindən də bədən qalır.

Fevral, 1961, İstanbul

BİRCƏ AYDA

Qışdan çıxıb yaya düşdük,
Yaydan çıxıb qışa düşdük.
Biz küləkdən qanad alıb,
Fəsillərlə hey ötüşdük.

Bir ölkədə alça yedik,
Bir ölkədə biz çiyələk.
Bir şəhərdə palto geydik,
Bir ölkədə düməğ köynək.

Bircə ayda dörd fəsili
Yaşadıq biz.
İqlimləri birləşdirdi
Sürətimiz.

Fevral, 1961, Konakri yollarında

MIKELANCELONUN "KƏDƏR"İ ÖNÜNDƏ

İsanın cəsədi uzanıb lal, kar,
Dizləri üstündə ana Məryəmin.
Saçır atəşini solğun baxışlar
Ana qəlbindəki o sonsuz qəmin.

Baladır ananın imanı, dini,
Ucalır bu dinlə göylərə torpaq,
Məryəm ağrı deyir... onun səsinə
Hər kəs öz qəlbində eşidir ancaq.

Baxıram heykələ... mən heyrətdəyəm...
Necə yerindədir hər xətt, hər qırıq!
Dizləri üstündə Məryəmin bu dəm
Elə bil doğrudan ölü uzanmış.

Heykələ baxıram, fikri dumanlı,
Ömür vəfasızdır, əcəl amansız.
Məryəmə baxıram, kədəri canlı;
İsaya baxıram, cəsədi cansız.

Məryəm heykəldə də canlıdır, əlbət,
Axır damarından elə bil qan da.
Özgə bir can verir İsaya sənət
Ölü cəsədinin cansızlığında.

Fevral, 1961, Roma

GƏMİLƏRİN DİLİ

Dəniz zülmət içində, uğuldayır dalgalar.
Hər vəhşi uğultuda min ölüm hədəsi var.
Könül mənalandırır dənizdəki hər səsi,
Gecələr yaman olur dənizin vahiməsi.
Zülmətin sinəsini yara-yara gəmilər,
Yol alır bu diyardan o diyara gəmilər.
Nə yorulur gəmilər, nə dincəlir gəmilər,
Gəlir, gedir gəmilər, gedir, gəlir gəmilər.
Gözümü zilləyirəm qaranlığa dəmadəm,
Heç nə görə bilmirəm, heç nə görə bilmirəm.
Dəniz qarışıb göyə, göy qarışıb dənizə;
Heç nə görünmür gözə, heç nə görünmür gözə.
Gözlərimin önündə əlvan-əlvan halqalar,
Uğuldayır dalgalar, uğuldayır dalgalar...

Birdən xeyli uzaqdan yanır, sönür bir işıq;
İşıq-ümid, səadət, qaranlığa yaraşıq.
İynə kimi zülmətin bağrını dəlir işıq;
Uzaqdan gəlir işıq, uzaqdan gəlir işıq.
İşıq fərəh gətirir, gözləri nurlandırır;
İşıq üzümüzdə də sanki işıq yandırır.
Gəmilərin dilidir o görünən işıqlar,
Yanıb-sönən işıqlar, yanıb-sönən işıqlar.
Şirin-şirin danışır qaranlıqda gəmilər,
Bir-birinə uzaqdan uğurlu səfər dilər.
Hansı dildə danışır bu gəmilər, görəsən?

Bunu anlamıram mən, bunu anlamıram mən.
Arzu, ümid dilində danışır zaman-zaman,
Onlar gəzir cahanı, onlar gəzir cahanı.
Başqa-başqa olsa da, dərindən asılan
Bayraqların nişanı, bayraqların nişanı.

Fevral, 1961, Atlantik okeanı

İSTANBUL

Bosfor körfəzi...
İki qitə
Söykənmiş bir-birinə
Ortasında bu yolun.
Bir tərəfi Avropadır,
Bir tərəfi Asiya
İstanbulun...
Türk oğlu durub ortada
Seyr edir
Sağını,
Solunu.
Bir şəhərdə birləşir
İki qitə.
Birinin başlanğıcıdır,
Birinin sonu...
Sol tərəfində
Dəbdəbəli keçmişindən yadigar qalan,-
Başı göylərə uçan
Cameləri, bürcləri, qələləri;
Durur min ildən bəri.
Sağ tərəfində
Modern evlər, banklar, otellər...
Türk oğlu
Gözlərindən suallar yağa-yağa,
Gah sola baxır, gah sağa.
İstanbulun keçmişi vüqarlı, şanlı,

Bu günü özünə yad.
Gələcəyi dumanlı...

Bu gün
Bir ayağı Avropadadır,
Bir ayağı Asiyada
Türkün.
Qulaqlarında motor səsi,
Dilində quran surəsi
Türkün.
Zaman onu dilləndirir,
Əsrin ahənginə səs verir
Düşünüb dərinləndən;
Ancaq babası çəkir ətkələrindən.

Çırpınır şəhər
İkilik içində.
Düyüm-düyüm olmuş fikirlər
Əsrin keşməkeşində...

Bir şəhərdə görüşür
İki dünya, iki aləm.
Tapacaqdır, əminəm,
Türk oğlu haqq yolunu.
O, hələlik seyr edir
Sağını,
Solunu...
Ürəyi Şərq ürəyi,
Ağlı Qərb ağlıdır
Türkün.
Bu təzaddan
Sinəsi dağlıdır
Türkün.
Durub hiss ilə ağıl arasında.
Həqiqətlə nağıl arasında.

İrəlimi getsin,
Geriyyəmi dönsün?!
Keçmişindən qopa bilmir,
Bu gününü
Tapa bilmir.
Axtarır,
Axtarır,
Axtarır.
Qarşıda işıq var,
Axtaran tapar!...

Fevral, 1961, İstanbul

ACIQ ŞƏHƏR

"Açıq şəhər" qoydular
Adını hamilərin.
Sən açılıb saçıldın,
Soyuldu qat-qat dərin.
Qapıların taybatay
Açılandan bu yərə
Düşdün yaman əllərə.
"Beynəlxalq şəhər" oldun;
Sən hərraca qoyuldu.
Ağaclar oldu sənin,
Meyvələri özgənin.
Yandı könlündə nifrət,
Balan xoş günə həsrət,
Özün özünə həsrət.
Qumlu düzlərin kimi
Yandı bağrının başı;
Dondu yanaqlarında
Övladının göz yaşı.
Sən ey sinəsi dağlı,
Qapın üzünə bağlı!
Sən ey başı bəlalı,
Hamıya açıq oldun,
Sahibinə qapalı.
Oldun yadlara möhtac,
Yersiz gəldi, yerli qaç!
Öz oğluna, qızına

Güzəran çətin oldu.
Gələn qara ehtiyac
Gedən ismətin oldu.
Elin də getdi əldən,
Dilin də getdi əldən,
Uçurmaq istədilər
Dönməz iradəni də,
Ruhunu da təməldən.
Ancaq bacarmadılar.
Nifrət coşub sel kimi
Qəlbinə doldu sənin.
Zülmədən qazandığın
Bu nifrət oldu sənin.
Hər gecənin gündüzü.
Hər zülmün də sonu var.
Qardaş, topla, tufənglə
Açılan bu qapılar,
Aşır-daşan nifrətin
Gücüylə də qapandı;
Ərəb oğlu yenə də
Öz gücünə tapındı...

Fevral, 1961, Tanjer

ATILMAYAN TOPLAR

Daş barılar, qalalar,
Bürclər durur yan-yana.
Onlar keşik çəkirlər
Sultanın sarayına.
Toplar da tuşlanıbdır
Daş barıdan şəhərə.
Toplar bura gələli
Atılıbmı bir kərə?

Yox! Niyə də atılsın?
Sultanın bu dünyada
Nə dərdi, nə qəmi var.
Axı, niyə atılsın
Axı, niyə, bu toplar?

Gəlmələr yerliləri
Çapır da, talayır da...
Sultan hasar içində,
Millət isə bayırda...
Toplar da mürgüləyir,
Elə bil yasa batmış,
Təkərləri əyilmiş,
Lülələri pas atmış...

Yadlar hücum çəkdiilər,
Yadlar doldu şəhərə,

Pashı toplar dinmədi,
Atılmadı bir kərə.
Sultan öz aləmində,
Sultan öz kefindədir.
Axı, ona nə var ki,
Milləti nə gündədir.
Toplar atılmadı ki,
Sultan diksinə bilər
Güllələrin səsinə.
Niyə zəhər qatılsın
Kişinin nəşəsinə...
Yadların tapdağında
Vətən oldu tarımar.
Axı, niyə atılsın,
Axı, niyə, bu toplar?

Millət ölür acından
Lüt gəzir, uryan gəzir,
Əcnəbinin önündə
Sultan özü müntəzir...
Öz dilindən də gözəl
Bilir firəng dilini;
Axı, Parisdə alıb
Sultan öz təhsilini.
Arvadı firəng qızı,
Övladı da firəngdir,
Bilmir ərəb dilini,
Axı, niyə də bilsin,
Bu dil kimə gərəkdir?..
Sultanın firənglərə
Çox böyük hörməti var,
Axı, niyə atılsın,
Axı, niyə, bu toplar?..

Vətən əsir olubdur
Gəlmələrin əlində...
Ərəbin öz elində;
Məktəb firəng dilində,
Qəzet firəng dilində.
Elmi-nücum yaradan
Ərəb dili bəs hanı?
Qaldırın məzarından
Böyük Əbül Vəfanı.¹
Qoyun o qoca loğman
Tarixi varaqласın.
Hamı Müərrri şəri?
Bu günə qan ağlasın!
Sultan öz sarayında
Qulaq asır nəğməyə,
Şərab içib məst olur
"Dünya fanidir" - deyər
Onunçün bu dünyada
Bir qadın, bir şərab var
Axı, niyə atılsın,
Axı, niyə, bu toplar?

Topların üstündəki
Nişana bax, nişana,
Əcnəbi özü satmış
Bu topları Sultana.
Bu toplar məmləkəti
Qorumaq üçün deyil,
Yada satmaq üçünmüş.
Yurdu verib özgəyə
Rahət yatmaq üçünmüş.
Bu toplar özgələrdən
Qorumurmuş bu yeri.

¹ X əsrdə yaşamış böyük ərəb filosofu.

Öz doğma millətindən
Qoruyur özgələri.
Sultan özü bəxtiyar,
Gözləri süzgün, xumar.
Axı, niyə atılsın
Axı, niyə, bu toplar?..

Fevral, 1961, Tətuən,

BİR ÜZDƏ İKİ DÜNYA

Sağ tərəfdən baxıram:
 Üzü gülür heykəlin,
Sol tərəfdən baxıram:
 gözündən damla-damla
 yaş tökülür heykəlin...
Düz qarşidan baxıram:
 nə gülür, nə ağlayır,
Dünya əzablarından
 elə bil can saxlayır.
Elə bil biganədir
 dünyanın hər işinə -
Əsrin keçməkeşinə,
 zamanın gərdişinə...
Bir üzdə iki dünya
 bir üzdə iki aləm.
Bu nə hikmətdir, görən,
 heç anlaya bilmirəm?
Düşünürsən: həm gülüb
 həm ağlayan dəlidir,
Bu kimin heykəlidir,
 bu kimin heykəlidir?
Heykəlin üzündəki
 qırıqlar dilə gəldi,
Deyəsən, o danışdı,
 ya mənə elə gəldi:

"Bir üzündə gün batan,
 Bir üzündə gün doğan,
Həm qəlbində gül açan,
 Həm qəlbinə qar yağan.
Gündüzünü həmişə
 gecələr təqib edən,
Həm dünyada inləyib,
 həm dünyanı inlədən,
Adicə bir insanın
 heykəliyəm... yaxşı bax!
Həyatın öz hüsniyəti
 həm gülmək, həm ağlamaq".
Bu dünyaya gələli
 Başı bəlalı insan,
Bir gün şərbət içirsə,
 bir gün də zəhər udur...
Gülüşlə göz yaşının
 arasında oynayan
Bir saat rəqqasına
 bənzərimiz yoxmudur?

Fevral, 1961,
İstanbul

FƏRYAD

İtaliyanın qədim Pompey şəhəri Ve-
zuvi vulkanının püskürməsindən məhv
olmuşdur.

Vulkan püskürdü birdən,
Bircə anın içində
Əsər belə qalmadı
Min illik bir şəhərdən...
Şəhər göyə sovrulub
Yer ilə yeksan oldu,
Min ilin yaratdığı
Bir ana qurban oldu.
Deyirlər, göylər belə
Üzünə pərdə çəkmiş,
Görməməkçün bu halı.
Batdı insan arzusu,
Batdı insan xəyalı.
Bir şəhərin taleyi
Axdı bir ulduz kimi.
Yanaqlarda gülüşlər,
Dodaqlarda kəlmələr
Donub qaldı buz kimi.
Fəryad qopardı insan,
Lalələrin bağına
Xal düşdü birdən-birə
Bu heybətli nidadan.

Diksindi göy də, yer də,
Təbiət yasa batdı.
Bu dəhşətli bağırır
Axşamçağı göylərin
Sinəsinə qanatdı.
Keçdi illər, əsrlər
Hər şeyə qadir insan
Yer üzündə beləcə
Çıxdı min imtahandan.
Təbiətlə nə qədər
İnsan üz-üzə gəldi,
Döyüşdə gah öyildi,
Gah dikəlib düzəldi...
İnsan qələbə çaldı,
Min bir arzuya çatdı,
Təbiətin önündə
Qopardığı fəryadı
Daş üstündə yaratdı:
O, diz üstə yığılmış
Kainatı çağırır
Fəryadıyla imdada,
Sol əli torpaq eşir,
Sağ əliyə havada...
Üzdəki dəhşətə bax,
Qorxuya, heybətə bax!
Dolandıqca bu nəhəng
Heykəlin dörd yanına,
Vahimədən adamın
Lərzə düşür canına...
Üzdəki dəhşətə bax!
Qorxuya, heybətə bax!
Daş üstündə yaranan
Bu insan fəryadına,

Baxdıqca nələr düşür
 Hər baxanın yadına.
 Təbiətdən güclüdür
 İnsan özəldən bəri,
 Pompeyin birdən-birə
 Batmasına baxma sən.
 Təbiətin qəzəbi
 Məhv etdi bir şəhəri,
 Dünya dağıla bilər
 İnsanın qəzəbindən.
 İnsan öz qəzəbiylə
 İnsanlığın kökünə
 Kəsə bilər dünyadan,
 Bir dəfə öz əlindən
 Fəryad qoparar insan,
 Yenə dodaqlarda söz
 Üzlərdə gülüş donar,
 Əməli öz başına
 Cidar olan insana.
 İnsanın sualı var:
 Biz batan bir şəhərin
 Acısını düşünüb,
 Ah çəkirik bu gün də,
 Əgər dünya batarsa,
 Bu dərddə ah çəkməyə
 Bir nəfər qalacaqmı
 Dağılmış yer üzündə?..

Fevral, 1961, Pompey xarabalari.

GİZLİ TƏBƏSSÜM

Əcnəbi sahilə yan alır gəmi,
 Şiddətlə döyünür qəlbimiz nədən?
 Özgə bir aləmi seyr edir kimi,
 Baxırıq sahilə biz göyertədən.

Burda da adamlar erkən qalxaraq,
 Harasa tələsir belədən-belə.
 Şəhərlər hər yerdə şəhərdir, ancaq
 Adamlar hər yerdə adamdır elə.

Düşürük gəmidən... Adamlar bizi
 Üzük qaşı kimi alır dövrəyə.
 Sıxırlar möhkəmcə əllərimizi,
 "Hamımızın insanıq, qardaşıq!" - deyə.

Qayğılı üzlərə nəzər salıram
 Çalısır, tər tökür insan hər yerdə.
 Elə bildirdim ki, adamlar tamam
 Ayrı cürə olur yad ölkələrdə.

Hər yerdə insandır insan hər zaman,
 Onun min qəmi var, min sevinci var.
 İnsanı çıxartmır insanlığından
 Dinlər, əqidələr, dillər və yollar.

Bizim dilimizi bilməsələr də,
Gülüşlə nurlanır onların üzü.
Ürəyin dilidir gülüş hər yerdə,
Gülüşdür dünyanın ən gözəl sözü...

Unuda bilmərəm bu gözəl günü,
Xoşdur adamları duymaq ürəkdən.
Onların bir gizli təbəssümünü
Mən açıq sazişə dəyişməyəm mən.

Fevral, 1961, Abican

BAKİ VAXTI İLƏ...

Neapol Bakıya çox bənzəyir, çox,
Dənizə qol atan sahillərindən.
Bir qara daşını Bakımın ancaq
Yüz-yüz Neapola dəyişməyəm mən.

Mən atəş qalanır ürəkdə, canda
Yanıqlı Neapol nəğmələrindən.
Ancaq segahımın bircə xalında
Minillik dərdimi dinləyirəm mən.

Çal, Yusif, de durma, çal, qadan alım,
Sularda səslənsin bizim mahnılar.
Vətənin ətrini nəğmədən alım,
Çal, yenə qəlbimdə bir fırtına var.

Çal, qardaş, bir anlıq qoy qanadlanaq,
Özüm dəryadayam, can vətəndədir.
Dalğalar üstündə nəğməyə bir bax,
Dəryada deyiləm, dərya məndədir.

Nəğmə çalındıqca, qəlb aşdı-daşdı,
Gördüm vətənimə öz qarşımda mən.
Anlaya bilmirəm necə sığışdı
Bu boyda gəmiyə o boyda Vətən?!

Doğrusu, bu gecə özgə haldayam,
Bilmirəm haradır yurdum, məskənim.
Dənizdə gecədir, mən xəyaldayam,
Qızım dərsə gedir bu saat mənim.

Bakıda səhərdir, mənimçün, bəli,
Burda da səhərdir, saatıma bax.
Mənim saatım da ürəyim tək
Bakı vaxtı ilə işləyir ancaq!

Mart, 1961, Atlantik okeanı

VƏTƏN HƏSRƏTİ

Atlantik dəryası... Gecə tən yarı,
Duyğular, arzular sıxır sinəmi.
Udub dalğa-dalğa qaranlıqları,
Afrika boyunca şütüyür gəmi.

Günləri barmaqla hey sayıram mən,
Bir aydır gəzirik yad ölkələri.
Vətənlə daha çox yaşayıram mən
Bu uzun səfərə çıxandan bəri.

Dərya çalxalanıb aşib-daşdıqca,
Elə bil mən özüm aşib-daşıram.
Gəmi vətənimdən uzaqlaşdıqca,
Vətənə daha çox yaxınlaşıram!..

Mart, 1961

GÜNAHSIZ MÜQƏSSİRLƏR

*16 ildən çox Egin həbsxanasında
yatan iki min yunan vətənpərvə-
rinə.*

Hitlerin ölüm yayan
Əli qanlı bayrağı,
Xaç nişanlı bayrağı
Akropolun üstündə
Neçə il dalğalandı,
Yunanıstan talandı.
Döndü, dolandı dövrən.
Faşizmin bayrağını
Akropoldan saldıran, -
Qəlbi nifrətlə dolu
İki min yunan oğlu,
Dava qurtaran kimi
Zindanda əsir oldu.
Müqəssiri məhv edən
Özü müqəssir oldu.
Haqqı pərdələdilər,
Xalqın əsl dostuna
Xalq düşməni dedilər.
Səs yayıldı hər yərə,
Zindanlar vətən oldu
Vətəni sevnələrə.

Əli, ayağı bağlı,
İki min yunan oğlu
Zamanın bu çağında
On altı ildir yadır,
Zindanlar qucağında.
Sən bir dərdə, zülmə bax:
Könül
Könüldə dustaq!
Azadlıq verdikləri
O qoca Akropola
Barmaqlıqlar dalından
Onlar baxırlar bu gün,
Gözləri dola-dola...
On beş yaşlı bir oğlan -
Sözü, sirri dərində;
Gəzir gözləri yaşlı
Pirey küçələrində.
Zindanın dövrəsində
O dolanır dəmbədəm.
Atasıyla özünün
Arasında on addım
Olar-olmaz, bilmirəm.
Doğulandan bu yərə,
O hələ birçə kərə
"Ata! Ata" deyilən
Ən əziz bir insanın
Üzünü də görməmiş...
O bir kəsə dərdini
Yana-yana söyləyib,
Ürəkdən hönkürməmiş...
Özü özünə bir yük,
Dərdi özündən böyük.
Oğul ataya həsrət,
Ata oğula həsrət.
Ayaqları olsa da,

On altı ildir onun
 Ayağı yola həsrət.
 Bu həsrətə dözməyib
 Oğul can verdi bir gün,
 Yaz çağında ömrünün...
 On addımlıq bir yolu
 Ata görə bilmədi,
 Balasını qəbrə də
 Yola sala bilmədi.
 Oğul dünyaya gəldi,
 Ata xəbər tutmadı
 Bir şəhərin içində.
 Dünyadan gedəndə də
 Ata xəbər tutmadı
 Bir şəhərin içində...
 Ata doğma oğlunun
 Nə qəlbindən keçəni,
 Nə bir işini bildi.
 Bu vəfasız dünyaya
 Nə gəlişini bildi,
 Nə gedişini bildi...
 Balanın mətəminə
 Yas tutub ağlamadı.
 Zindanlar qucağında
 Ömrə ömür yamadı.
 Əyilmədi o yenə
 Vətəni sevdliyindən
 Vətənin qucağında
 Həsrət qaldı Vətənə!...

Mart, 1961, Afina

LATIN DİLİ

Latın dili!
 Hər sözündə dünya boyda yük daşıyır,
 Latın dili! -
 Millət ölüb, dil yaşayır.
 “Ana” deyən, “torpaq” deyən, “Vətən” deyən
 yox bu dildə.
 Ancaq yenə yaşar bu dil.
 Sabah bizim özümüzün
 Sərhəddindən o yana da
 Qoşar bu dil.
 Bəlkə... bütün ulduzları
 Gəzər bu dil.
 Döyüşlərdə zəfər çalib
 Ölən ərə bənzər bu dil.
 Vətəni yox,
 Milləti yox
 Yaşar özü.
 Elmlərin təməlidir
 Əvvəl sözü, axır sözü.
 Kim deyir ki, öldürdün bu?

Həkimlərin,
Alimlərin,
Loğmanların dilidir bu.
Bu dil ilə hesablanır ay da, il də.
Çiçəklərin,
Böcəklərin,
Küləklərin,
Fələklərin
Adlarını yazır alim

Ölü dildə.

Kim deyir ki, öldür bu?
Ölülərin dili deyil,
Dirilərin dilidir bu.

Atlantika sahilində

Coşa-coşa,

Daşa-daşa:

- Mən azadam, mən xoşbəxtəm, -

Deyir natiq yad dilində.

Söylə natiq,

İndi nəyə inanaq biz -

Qulağamı,

Ya gözəmi?

Əmələmi,

Ya sözəmi?

"Mən azadam, müstəqiləm" sözlərini

Öz dilində deməyə də

İxtiyarın yoxsa əgər,
De, kim sənə azad deyər?..

Söylə, necə azadsan ki,
Komalarda dustaq olub
ana dilin.

Böyük-böyük məclislərdən
İtililib ilim-ilim?..
İclaslarda bir kəlməsi, sözü yoxdur.
Bəlkə... onun böyük, rəsmi məclislərə
Çıxmaq üçün üzü yoxdur?
Söylə, bəlkə - bircə doğulub,
Atasından yox xəbəri?
Bəlkə bu dil çox kasıbdır,
Qucağına sığışmayır
Əsrin böyük fikirləri?..

Sən dərde bax,

Vətən də var,

Millət də var.

Ancaq onun dili yoxdur.

Elə bil ki,

Güzgü kimi, hamar, şəffaf rəyalın var,
dili yoxdur...

İndi söylə,

Hansı dilə ölü deyək:

Vətən varkən,

Millət varkən,
Kiçik, yoxsul komalarda
dustağ olan bir diləmi?
Yoxsa, uzun əsrlərdən
keçib gələn,
Xalqı ölən,
Özü qalan bir diləmi?

Aprel, 1967, Kasablanka

BU GECƏ

(Romans)

Həsərət, hicran yolunu,
Gülüm, birlikdə keçdik.
Sona çatdı intizar,
Biz yenə də görüşdük.

Könlümüzün səsinə
Həmdəm olduq bu gecə.
Elə bil ki, təzədən
Biz doğulduq bu gecə.

Susdu çəmən, susdu çöl,
Başını öydi güllər;
Təbiət lal kəsilər
Danışanda könüllər.

Bülbül də nəğməsini
Sanki deyir bizimçün.
Güllər açar qışda da
Həsərlər qovuşan gün.

Mənə elə gəlir ki,
Günəş də doğdu gecə.
Heç kəs yaşamır, gülüm,
Bizdən özgə bu gecə.

Fevral, 1960

MİN İL DANIŞMAQ OLAR

Dünya gülür gözümə
Səndən söz açanda mən;
Min il danışmaq olar
Bircə təbəssümündən.

Könlümün son arzusu,
İlk səsi deyim sənə.
Hər il gələn baharın
Müjdəsi deyim sənə.

Arzumun heykəlitək
Qəlbimdə yüksəlmişən.
Sən bu qoca dünyaya
Sevilməkçün gəlmişən!

Noyabr, 1960, Şüvəlan

GEÇƏLƏR, AY GEÇƏLƏR*

Musiqisi Şahid Əbdülkərimovundur

Təllərini dolayır boynuma ay, gecələr,
Mənim sirdaşımsınız, gecələr, ay gecələr!
Ürəyimdə səhərin ulu həsrəti varmış...
İntizar anlarında gecə uzun olarmış...
Quşək uçur xəyalım hardan hara gecələr.
Mən həsəd aparıram yatanlara gecələr!
Baxıram pəncərədən boylanən ulduzlara
Dərdimin əllərilə yuxum çəkilir dara.

Fevral, 1957

SƏN OLMASAYDIN

Əşqin olmasaydı, olmazdı dərdim;
Bilirsən aydın.
Bilmirəm, mən kimi sevə bilərdim,
Sən olmasaydın?

Məhəbbət nurunu sən incə-incə
Aləmə yaydın.
Məhəbbət özü də olmazdı mənə,
Sən olmasaydın.

Noyabr, 1960

* I cildə verilmiş bu şeəə (səh. 165) musiqi müəllifinin adı səhv gətədiyindən, onun cüzi dəyişikliklə III cildə yenidən çap olunmasını lazım bildim. B. V.

HƏR GÜN

(Romans)

Axşam düşür şəhərə...
Yanır qızıl çıraqlar.
Axşam üstü yenə də
Könlüm səni soraylar...

Könül buza dönərmiş
Adam yalqız olanda.
Gözüm səni axtarır
Hər gün qaş qaralanda.

Axşam düşür, çıraqlar
Tutur bağça-bağları.
Sən ki, yoxsan, yanmayı
Könlümün çıraqları.

Dekabr, 1960

TELEFON

TELLƏRİ

Ay telefon telləri,
Dadıma çox yetdiniz.
Qəlbimin tellərini
Nə qədər titrətdiniz.

Sizsiniz hicran günü
Könlümə müjdə verən.
Məhəbbətin səsinə
Qulağıma yetirən.

Niyə od almırsınız
Aşıqlərin dilindən?
Bəlkə yaranmışsınız
İki qəlbın telindən?

Ay telefon telləri,
Dadıma çox yetdiniz.
Qəlbimin tellərini
Nə qədər titrətdiniz.

Dekabr, 1960

NEÇİN?

Axtarmışam, gözmişəm
Ömrüm boyu səni mən.
Xəyalımın ilki sən,
Arzumun sonu sənsən.

Kim deyir, görə bilməz
Bir kimsə öz könlünü.
Mən könlümü görmüşəm,
Yar, səni tapan günü.

Bir gedib, bir gəlirik
Bir yol ilə biz hər gün.
Bəs neçin birləşməyir
Yolları ömrümüzün?

Neçin, neçin ürəyim
İçin-için hey inlər?
Məhəbbətin özüyümüş
Bəlkə də bu neçinlər...

Dekabr, 1960

MÜMKÜNMÜ AYIRMAQ

(Romans)

Ay süd kimidir... Bir ləkə yoxdur bənizində,
Yerlər də çimir sanki bu dəm nur dənizində.
Mümkünmü ayırmaq o həzin nəğməni çaydan?
Mümkünmü ayırmaq ayı göydən, göyü aydan?
Gəl, gəl gözəlīm, gəl, keçəlīm biz bu çəməndən,
Mümkünmü ayırmaq məni səndən, səni məndən?
Mümkünmü ayırmaq sözü dildən, dili sözdən,
Mümkünmü ayırmaq bu gözəllikləri bizdən?
Hər şey görünür indi bizə ayrı biçimdə,
Hər şey ərimiş bir-birinin sanki içində.
Göylərdə də, yerlərdə də min cəlvəli bir rəng,
Ruhumla təbiət necə gör oldu həmahəng.
Bizdən şur alan canlı füsunkarlıq içində
Yoxluq ərilibdir elə bil varlıq içində.

May, 1962

**BİRİ SƏNSƏN,
BİRİ MƏN**

(Əhsən Dadaşov bəstələmişdir)

Bir bulağın iki gözü, -
Biri sənsən, biri mən.
Bir almanın iki üzü, -
Biri sənsən, biri mən.

Qoşa simin titrəməsi, -
Biri sənsən, biri mən.
Bir pərdənin iki səsi, -
Biri sənsən, biri mən.

Açıq səma, göy qurşağı, -
Biri sənsən, biri mən.
Dan ulduzu, səhər çağı, -
Biri sənsən, biri mən.

Bu həyat da iki rəngdir, -
Bir sevinc, biri qəm.
Sevinc kimdir, kədər kimdir?
O həm sənsən, həm də mən.

Bu dünyaya biz gələli
Həm qəmlik, həm də sevinc.
Sən məndəsən, mən səndəyəm,
Gözəldir qəmdə sevinc.

İyul, 1962

ŞİRİN ARZULAR

(Ələkbər Tağıyev bəstələmişdir)

Quş qanadla uçar, insan diləklə,
Yatır hər ürəkdə min-min arzular.
Tutub əlimizdən ucaldır bizi
Arzular, arzular, şirin arzular.

Qəlbə naxış salar hər eşqin izi,
Diləkdir güldürən əməlimizi.
Təzə arzulara aparır bizi,
Arzunun özündən doğan arzular.

Vətən günü-gündən dönür gülzara,
Gör dünənim hara, bu günüm hara,
Aparır daha xoş gözəl çağlara,
Bitib tükənməyir bir an, arzular.

1962

DODAQDA GƏZ

Könül, dolan el-obanı,
O dağda göz, bu dağda göz.
Leylək olub yer eşincə,
Sən bülbül ol, budaqda göz.

Hər atəşə, oda yanma,
Sözün haqsa, onu danma.
Manat olub xırdalanma,
Yaqud kimi barmaqda göz.

Əskik olma xeyir-şərdə,
Gün tək görün sən hər yerdə,
Duyğu kimi ürəklərdə,
Nəgmə kimi dodaqda göz.

Sentyabr, 1963

YADINDAMI?

(Romans)

(Xəyyam Mirzəzadə bəstələmişdir)

Yadımdamı, ötən günlər,
Ağac altı... bulaq səsi.
Günlər keçir... bizə qalır,
O günlərin xatirəsi.

Gəl, qardaşım, keçənləri
Yada salaq döndə-döndə.
Ötən günə gün çatarmı
Calasan da günü günə?

Yadımdamı, ötən günlər,
Qəm çoxalır, ömr azalır.
Üzümüzdə, alınımızda,
O illərdən izlər qalır.

Saç ağarır... qoy ağarsın!
Qoy var olsun ellərimiz.
Yenə şirin diləklərdə,
Ürəklərdə yaşarq biz.

Sentyabr, 1963

AĞARMA, SAÇIM, AĞARMA

(Ə. Həbil bəstələmişdir)

Baş götürüb günlər axır,
Nə ömrə, nə eşqə baxır,
Saçımızda iz buraxır,
Ağarma, saçım, ağarma!

Sarı xal yarpağa düşər,
Birinci qar dağa düşər.
Ömür də sazağa düşər -
Ağarma, saçım, ağarma!

Ürəyimdə çox sözüm var,
Hər güşəsində közüm var.
Min diləyim, min arzum var,
Ağarma, saçım, ağarma!

Qoy düşməsin yaşımda,
Yetişərmə yaşımda?
Deyərəm, yüz yaşımda da
Ağarma, saçım, ağarma!

Fevral, 1962

YAR, YARA BAĞLAR

Ayırmaz özünü öz sevdiiyindən,
Könül tellərini yar, yara bağlar.
Qanatdın cövrünlə köhnə yaramı,
Yar açmaz yaranı, yar, yara bağlar.

Könlümün başında inlədi bir saz
Neçə ay söylədim: hardasan, ey yaz?
Qışın cəfasını çəkən quşcuğaz
Yenə ümidini bahara bağlar.

Xəyal köhlənini çaparaq keçir,
Gözümdən yazılı min varaq keçir.
Mənim ürəyimdən neçə bağ keçir,
Toxunur könlümdə bağlara, bağlar.

1962

NEYLƏRƏM

Açmışkən könlümdə al-əlvan güllər?
Bağçada açılan gülü neylərəm?
Könlümdə əbədi odum var mənim
Ocaqda qaralan külü neylərəm?

Könlüm ki, tutuldu yazda da qışam,
Ayları, illəri qarışdırmışam.
Təqvimdə sabahı bu gün cırmışam
Mən ayı neylərəm, ili neylərəm?

Gözlərim həsrətdir, həmişə gözlər,
Həmişə axtarar, həmişə izlər,
Könlümdə çaxnaşır göllər, dənizlər
Görünən dənizi, gölü neylərəm?

Başımda min səslə sövdələrim var,
Könlümdə min rəngli xüyalərim var,
Yuxumda min dürlü rüyələrim var
Dövləti, sərvəti, pulu neylərəm?

Dünya sala bilməz könlümü bəndə
Gecə də məndədir, gündüz də məndə.
Sığınıb könlümə çöl də, çəmən də
Gəzməyə çəmənə, çölü neylərəm?

Bəxtiyar, şəirlik öz həvəsimdir,
Şerçün ürəyim əsim-əsimdir,
Dünyadan köçəndə bez də bəsimdir
İpəyi neylərəm, tülü neylərəm?

BİR TƏRƏFDƏ

Gah ağluma uydum, gah da könlümə,
Ürək bir tərəfdə, baş bir tərəfdə,
Qəlb iki qansızın arasındadır,
Zaman bir tərəfdə, yaş bir tərəfdə.

Ömür köhlənimi daşığa sürdüm.
Gah coşub kükrədim, gah köks ötürdüm.
Həmişə dünyanı mən belə gördüm,
İştah bir tərəfdə, aş bir tərəfdə.

Əzəldən qayğısız doğula insan,
Ya da qəm çəkməyə dağ ola insan.
Gah sağa boylanır, gah sola insan,
Bahar bir tərəfdə, qış bir tərəfdə.

Bir yanımda gecədir, bir yanımda səhər.
Bir əlimdə şəkər, birində zəhər.
Deyirəm, nolaydı bütün tərəflər,
Hamısı olaydı kaş bir tərəfdə.

Fevral, 1965

NƏĞMƏLƏR

Nə qədər gözəldir bizi bir anda
Dalgadan-dalgaya atan nəğmələr.
Çarpışır, döyüşür bəzən şir kimi,
Bəzən quzu kimi yatan nəğmələr.

Gəzir yer üzünü, gəzir büsbütün
Elimin şöhrəti, şanıdır bu gün.
Yurdumu dünyaya tanıdır bu gün
Ərzin o başına çatan nəğmələr.

Gah sevinc, gah da ki, qəm sarır bizi,
Torpaqdan ayırır qoparır bizi,
Sirli bir aləmə aparır bizi
Kədəri sevincə qatan nəğmələr...

Ümiddir, dayaqdır ürəyimizə,
Gəlir hər məqamda köməyimizə.
Çətində düşəndə anadır bizə
Bizim əlimizdən tutan nəğmələr.

1965

KÖLGƏM QƏDƏR YAXINSAN...

(Niyaməddin Musayev bəstələmişdir)

Ayrılığın eylədi,
Könlümü dağ-dağ, gülüm.
Qış kimi düşüncəli,
Yaz kimi oynaq gülüm.

Kölgəm qədər yaxınsan,
Ancaq tuta bilmirəm.
"Unut" demək asandır,
Mən unuda bilmirəm.

Soyuqluğun könlümə
Saldı qara xal, gülüm,
Dəniz kimi dalğalı,
Heykəl kimi lal gülüm.

Bəs nəyədir gümanın,
Ay gümanlı gümansız?
Könül kimi vəfalı,
Ağl kimi amansız.

Gecə kimi fikirli,
Gündüz kimi şən, gülüm
İki hissən əlində
Gəl, oynama sən, gülüm.

Aprəl, 1965

DAİM UCALAQ BİZ

(R. Mustafayev bəstələmişdir)

Gün doğdu, günəş sanki salamlar bizi göydən,
Bir şıltaq uşaqtək o gülümsər bizə şən-şən.
Göydən nur ələndi,
Dünya təzələndi.

Xoşdur səhərin seyrinə dalmaq, yenə dalmaq,
Xoşdur günəşin eşqinə yerlərdən ucalmaq,
Gəl-gəl, səhərim, gəl!
Xoş nəğmələrim, gəl!

Gəlsin təzə illər, təzə aylar, təzə günlər
Min arzu, min ilham da gətirsin bizə günlər.
Vaxtdan güc alağ biz!
Daim ucalaq biz!

1965

NAĞILLAR

Nağıllar gözəl,
Nağıllar şirin,
Göy kimi sonsuz,
Göl kimi dərin...

Nağıllar arzum,
Xəyalım mənim.
Nağıllar eşqim,
Kəmalım mənim.

Nağıllar almaz,
Nağıllar inci,
Babamın dərdi,
Qəmi, sevinci.

Nağıllar elin
Ürəyi, gözü.
Bu günün eşqi,
Dünənün sözü.

1965

MƏN HƏMİŞƏ SƏNİNLƏYƏM

(İ. Topçubaşov bəstələmişdir)

Könül ki, var, gah açılır, gah tutulur,
Kim deyir ki, sevgi sönür, unudulur?
Unut demə, sevən dil yox, ürəyimdür,
Dilə nə var, dildə hər şey asan olur...

İstəyəm ki, simə dönüb mən inləyəm,
Öz könlümü nəğmələrlə sənə deyəm.
Güman etmə məndən qaçmaq asan olar,
Onu bil ki, mən həmişə sənənləyəm...

Ovçun olub mən kəsəyəm bənd-bərəni
Dolaşaram o dərəni, bu dərəni.
Qaçıb girsən otağına külək olub,
Səhər-axşam mən döyəyəm pəncərəni...

Dağa qalxsan, buludlara dönəyəm mən,
Yerə ensən, yağış olub enəyəm mən.
Nəğmə olub bir dodaqda çiçək açsan,
Kaman olub səsin üstə dinəyəm mən.

GƏL, DİLƏYİM, GƏL

(A. Bəbirov bəstələmişdir)

Baxıram, yel kimi ötmüş o keçən illərə mən.
Baxıram, məndən uzaq düşmüş o sahillərə mən.
Gəncliyimdən uzağam.
Elə billəm cavanam,
Mən uşağam,
Şirindir həyat!

Gəncliyimdən uzaq olsam da, yenə gənc kimiyəm.
Vaxta mən qul deyiləm, vaxtın əzəl hakimiyəm.
Gəncliyimdən uzağam,
Elə billəm uşağam.
Şirindir həyat!

Saatın əqrəbi üstündə dolansam da bu gün,
Onu mən hərledirəm ən gözəl amallar üçün.
Gözəl amallar üçün,
Şanlı, böyük yollar üçün
Şirindir həyat!

ALMA AĞAQLARI ÇİÇƏKLƏNƏNDƏ

Ötən yaz görüşdük sizin bağçada
Könlümə yaz köçdü o gündən bəri.
Noğultək səpildi başımız üstə
Alma ağacının ağ çiçəkləri.

Görüşdük həmişə sizin bağçada
Hər görüş neçə yaş böyüyürəm mən.
Bahar paltar biçdi bu məhəbbətə
Alma ağacının ağ çiçəyindən.

Çəmənlər, çiçəklər, min ətir saçdı
O vaxt ki, mən tapdım özümü səndə.
Bizim eşqimiz də ilk çiçək açdı
Alma ağaqları çiçəklənəndə.

1965

QƏLBİ DOLU GECƏLƏR

(Şəmsi Kərimov bəstələmişdir)

Göydə yanır aypara
Işıq düşür yollara.
Bənzəyir nağıllara
Bizim ulu gecələr,
Qəlbi dolu gecələr.

Səsleyib haylar məni,
Ulduzlu göylər məni,
Yuxudan eylər məni
Bu yuxulu gecələr,
Gül qoxulu gecələr.

Gah sönür, gah alışı, r
Öz rənginə qarışı, r
Bizə nağıl danışır
Min duyğulu gecələr,
Qəlbi dolu gecələr.

Dan ulduzu - pəncərə, r
Işıq saçır hər yərə.
Kəsə bilmir səhərə
Gedən yolu gecələr,
Əsrar dolu gecələr.

1965

XƏYALIM

Budaqdan-budağa qonur quş kimi,
Dayanmır bir yerdə bir an xəyalım.
Hara baş götürüb uçursan yenə
Ay məni özümdən alan xəyalım?

Vətəndən od alır hər yanan ürək,
Vətəndən dönənə ar olsun gərək.
Dünyanı gəzsən də bir pərvanətək,
Vətənin başına dolan, xəyalım.

Bir kitaba dönüb açıl, varaqdan,
Gücünü yerdən al, yerə dayaqdan.
Qırılmaz tellərlə arzuma bağlan,
Ömrə ömür kimi calan, xəyalım!

1965

ULDUZLARA SALAM

Babalar "Allah" deyib
Lal göylərə vuruldu,
Babaların nəvəsi
Göylərə hakim oldu.

Göylərin sinəsində
İnsanın ayaq izi...
Min həsrətlə gözləyir
Göydə ulduzlar bizi.

Bizim sizə, ey ulduzlar,
Ey ulduzlar,
Sözümüz var...

İndi bizə sırr deyil
Ulduzların cılvəsi;
İnsan ulduzdan uca,
Zirvələrin zirvəsi...

1966

DAN ULDUZU

Dan ulduzu, səhərlər
Salamlarsan bizi sən.
Sən günəşin elçisi,
Sən səhərin gözüsen.

Gecələrdən gizlənib
Doğulursan səhərlər.
Sən səhəri gətirib
Yox olursan səhərlər.

Göylərin sinəsində
Sən bir almaz, bir inci,
Ümidlərin gülüşü,
Arzuların sevinci.

Min-min ulduz içində
Sən hamıdan başdasan.
Milyon-milyon yaşın var,
Ancaq səhər yaşdasan!

Mart, 1966

TƏZƏ BAHAR GƏTİR

Yenə bahar gəldi, yenə gül açdı,
Susan lal çeşmələr təzə dil açdı,
Yarpaqlar günəşə baxıb əl açdı,
Dedi, nəğmə gətir təzə quşlara.

Sevgilim, sən özün bahardan gözəl,
Bəzənsin hüsnünlə bu çəmən, bu çöl.
Baharın əlində ilk bənövşəm ol,
Təzə bahar gətir köhnə bahara.

Gəl, gülüm, gözləyir bizi çöl-çəmən,
Dərs alağ dağların dik qamətindən.
Bizim eşqimizin tərəvətindən,
Təzə bahar gəlsin köhnə bahara.

Köhnə ağaclar da oyanır bir-bir,
Təzə yarpaqlardan açır min çətir.
Köhnə sevgimizə təzə ruh gətir
Təzə bahar gəlib köhnə bahara...

Aprəl, 1966

Külək döyür pəncərəni, qapını,
Yuxum qaçıb dağlara.
Külək qırır xəyalımın sapını,
Yuxu hara, mən hara.

Özüm sakit uzanmışam yerimdə,
Xəyallarım min budağı silkələr.
Xəyal belə irişməyən dağlara
Ləpir saldı "bəlkələr".
Şübhə nədir?
O görünməz gözlərə,
Salar ancaq ürəklərə
qara-qara kölgələr.

Mart, 1966

KÖNLÜMÜN KÖNLÜ

Sən axşamın qəribliyi,
Sən səhərin dan yerisən.
Köhnə, qədim bir mahnının
Unudulmuş sözlərisən.

Buludların sərt kölgəsi,
Yerə düşür, göyə düşmür.
Gözdən uzaq düşən arzum,
Bəs könlüdən niyə düşmür?

Çıxmaq olmaz bu sehdən
De, çıx, görüm, bu mən, bu sən.
Könlü deyil sənsiz könlü,
Sən könlümün öz könlüsən.

İyul, 1966

QÜRURU NEYLƏYİRSƏN?

R. Mirişli bəstələmişdir

Ömrün bahar çağında
Qəlbə yağan qar nədir?
Sevirsənsə, sevgilim,
Səndə bu vüqar nədir?

Bütün arzularına
Zirvə mənəm, son mənəm;
Qüruru neyləyirsən?
Sənin qürurun mənəm...

Vüqar hara, eşq hara?
Sevənlər "mən", "mən" deməz.
Sevənlər eşq odunda
Əriyib itməzmi bəs?

Vüqarınla döyüşdə
Məhəbbətin uduzmuş.
Mənim isti göz yaşım
Boş qürurdan ucuzmuş?...

1967

AZƏRBAYCAN

(Musiqisi E. Sabitoğlunundur)

Azərbaycan, sənsən mənim
Ülviyyətim, şan-şöhrətim.
Adın mənim öz adımdır,
Sənsiz mənim nə qiymətim?

Nəfəsimiz Babəklərin,
Sabirlərin od nəfəsi.
Mahnımızda yaşar bizim
Babaların ayaq səsi.

Biz tarixə sığınmadıq,
Dünən varıq, bu gün varıq.
Biz keçmişə güvənərək
Gələcəyə addımlarıq.

Azərbaycan, mənim eşqim,
Mənim andım, mənim anam.
Biz ikimiz bir torpağıq,
Mən də sənin bir parçanam.

VƏTƏN TORPAĞI

Xəyalıdan şirin
Arzudan gözəl -
Vətən torpağı.
Canımdan əzəl -
Vətən torpağı.

Anadan doğma,
Baladan əziz -
Vətən torpağı.
Bir heçik sənsiz -
Vətən torpağı.

Dünyadan qoca,
Balamdan cavan,
Məsləkdən uca -
Vətən torpağı.
Həmişəcavan -
Vətən torpağı.

1968

HƏYAT EŞQİ

(Ş. Axundova bəstələmişdir)

Zaman qovur, ömür qacır, gün qacır,
Zaman bizə, yaman bizə sirr açır.
Arzu, dilək könlümüzə nur saçır,
Arzu böyük, ömür gödək, gün gödək,
Ötən günü gələnin günə bənd edək.

Qədrini bil axıb keçən günlərin,
Həyat şirin, ömür şirin, gün şirin,
Bu dünyanı düşün dərin, duy dərin,
Eşq oduna yana-yana yaşayaq,
Duya-duya, qana-qana yaşayaq.

Hər çəməndə, hər çiçəkdə gözüm var,
Hələ mənim sinəmdə çox sözüüm var,
Qoy dayansın, işləməsin saatlar,
Həyat eşqi! Baş əyirik önündə,
İşığısən sən ayın da, günün də...

1968

EL ARASINDA

Dağlar uçar, muma dönər
İki könül arasında.
Bəs nə qədər durmaq olar
Bəm ilə zil arasında?

Yadda saxla aman günü,
Yaxşı gündə yaman günü.
Çağırar öz gördüyünü -
Aşıqlar el arasında.

Açıb yalançı dilləri
Qapamayaq könülləri.
Qaralayaq vergülləri
Sözlə əməl arasında.

Sular axsın, sel durulsun.
Əməl sözə yoldaş olsun.
Daş hasarlar uçurulsun
Ürəklə dil arasında.

Oktyabr, 1969

YADDAŞIM

Hər gün neçə dəfə ötən günlərin
Xatirə bağını gəzər yaddaşım.
İtən illərimin solub-saralmış
Sarı yarpağını üzər yaddaşım.

Məni öz-özümdən didərgin salan,
Dünənə bağlayan, bu gündən alan,
Gah söyüb danlayan, gah peşman olan
Qəribə hakimə bənzər yaddaşım.

Qırıldı son ümid, öldü son güman,
Necə peşimanam, necə peşiman.
Bu günüm bir rəngli, dünənəm əlvan
Mənim bu günümü bəzər yaddaşım.

Bəxtiyar, könlümə hey dedim, kiri.
Özümü dəfn etdim mən diri-diri.
Qovmaq istədikcə, xatirələri
Fikrimin sapına düzər yaddaşım.

1969

ƏLVİDA

Deyirəm, səfası bitdi ömrümün,
İndi dağ çıxıram, düzə əlvida.
Gözə duman çökür, başa qar yağır,
Bahara əlvida, yaza əlvida.

Eşqinə hər zaman müqəddəs dedin.
Günlər əldən gedir, sən tələs, dedin.
Çoxu istəmədin, aza bəs dedin,
Dedin, çox yox isə, aza əlvida.

İndi öz kökündən üzülən mənəm,
Özgə budaqlara düzülən mənəm.
İndi nə sən sənsən, nə də mən mənəm,
Bizki biz deyilik, bizə əlvida.

Bəxtiyar, dərinə sızlayıb yaran,
Səni keçmişinə bağlar hər zaman.
Zülmət ürəyini işıqlandıran,
Yoluna şam tutan gözə əlvida.

1966

İLLƏR GƏLİB KEÇSƏ DƏ

Zaman keçir, il döndür,
Bahar gedir, qış gəlir;
Bizi qocaldan illər
Ömrümüzə xoş gəlir.

Əməlləri, işləri
Ölçməyəkillərlə biz;
Çıxaq vaxt ölçüsündən
Böyük əməllərlə biz.

Biz illərin qoynunda
Gülüş əmək, gül dərək,
Sözü işə, arzunu
Əməllərə döndərək.

İllər gəlib keçsə də,
Təhəlləri bol olsun;
İllər əbəz ötməsin -
Şəhər olsun, yol olsun!

Aprəl, 1967

BİZ GÜNƏŞ ÖVLADIIYI

Bizim kimi dolanır
Saatın əqrəbləri.
Zaman axır irəli
Zaman dolanmır geri.

Dünyamız da dolanır
Səhər, axşam bizimək.
Günəş yerdə xətt cızır
Mənim ayaq izimək.

Biz günəş övladiyq,
Alnımızda gur işıq.
Günəşi göydə deyil,
Biz ki, yerdə tapmışıq.

Yollarımız irəli,
Alnımızda nur yanır.
Əqrəblərin ucunda
Əməlimiz dolanır.

1969

ŞƏFƏQİN ARZUSU

Yamanca qızıdır
Bu Şəfəq, yaman!
Doymaq bilməyir
Hey oynamaqdan.

O yemir, içmir,
Danışır elə;
Tullanır, qaçır
Belədən-belə.

Qumların üstə
Açır min naxış;
Böyümək istər
Gündə bir qarış.

Bizim Şəfəqin
Dördcə yaşı var;
Elnaz adında
Bir yoldaşı var.

Elnaz böyükdür
Bircə yaş ondan;
Onlar dost olub
Körpə yaşından.

Hər gün Elnazın
Yanında durur;
Boyunu ölçüb,
Boynunu burur.

Anası ona
Deyir hər səhər:
- Sən böyüməzsən,
Yeməsən əgər.

Bir azca yeyib,
Atılıb düşür;
Qaçıb o, dərhal
Boyunu ölçür.

Deyir: - Ay ana,
Axı, mən yedim,
Niyə Elnaza
Çata bilmədim?

İyul, 1960, Rıqa

GƏLİN, DOSTLAR, GÖRÜŞƏK (Nəğmə)

Mənim məktəb dostlarım,
Məktəb bizdən gen düşüb.
Üzümüzə qırıqlar,
Saçımıza dən düşüb.

Arzular qatar-qatar,
Xəyallar işıq-ışıq.
Biz məktəbdə birləşib,
Həyatda ayrılmışıq.

Həyat - coşqun bir dəniz,
Tək-tək adalarlıq biz.
Dünənin şagirdləri,
Bu gün atalarlıq biz.

Gəlin, dostlar, görüşək,
Ayda, ildə bir kərə...
Heç olmasa xəyaldə
Qayıdaq keçmişlərə.

Uşaq olaq bu anlar,
Sevinək biz, gülək biz.
Fərəhləri bölərdik,
İndi dərdi bölək biz.

Vurulmayaq ad-sana,
İnsanlığa vurulaq.
Biz sinifdə bir idik,
Həyatda da bir olaq...

Sentyabr, 1963

SİNİF - HƏYAT

Sadə sinif otağı,
Ömrümüzün ilk çağı
Qoynunda keçir sənin.
Yolu səndən başlanır
Ən böyük diləklərin.

Sən elə ucasan ki,
Başın dəyir buluda.
Sənin qoynundan keçir
Ulduzlara ucalan -
Gəmilərin yolu da.

Öyrənib ilk sirrini
Göyün, anamız yerin,
Əyləşə də qoynunda,
Yol gedir sakinlərin.

"Yol gedir... hey irəli,
Bu yol geriye dönmür.
Bu yol qəribə yoldur,
Bu yol gözə görünmür.

Bu yol sonsuzdur, ancaq
Zirvələrə ucalır.
Bu yol gözə görünmür,
Beyinlərdə iz salır.

Sən ey sinif otağı,
Beş-on uşağın deyil,
Sən neçə minlərinsən.
Sən bu sadəliyinlə
Həm gözəl,
Həm dərinсэн!

Saraylardan gözəldir
Divarları əhəngli,
Bərbəzsiz bu otaq.
Gələcək xoş günlərin
Bəzəyidir, qoynunda -
Pərvazlanan hər uşaq.

Yurda şərəf verənlər
Sənin öz sinəndədir.
Arzularla döyünən
Balaca ürəklərin
Döyüntüsü səndədir.

Mən də yolçusu oldum
Min arzunun, niyyətin.
Sənin qoynunda keçdim
Ağ saçlı tarixini
Bütün bəşəriyyətin...

Fəzaların qoynuna
Gah qalxıb, gah enmişəm.
Düşünməyi, duymağı
Mən səndən öyrənmişəm.

Lövhenin qabağında
Bəzən vəcdə gəlmişəm,
Bəzən karıxmışam mən.
Sənin qoynunda ilkin

Füzulinin, Sabirin
Əlini sıxmışam mən.

Dahilərin önündə
Əyilmiş başlarımız.
İlk dəfə bu otaqda
Çatılmış qaşlarımız.

Öyrəndikcə aləmi
Önümüzdə dayandı
Yığın-yığın suallar.
Hər cavabın özündə
Neçə-neçə sual var.

Sual doğru sualdan,
Düşündük zaman-zaman.
O çətin sualların
Cavabını biz ancaq
Ala bildik həyatdan.

Fevral, 1962

BİRİNCİ ZƏNG

Balaca Şəfəqə

Gül-çiçək səpilsin yollara bu gün,
Məktəb kəndarına sən ayaq basdın.
Zəng vurdu... quş kimi çırpındı könlün,
Bu səsə ilk dəfə sən qulaq asdın.

Səni tələsməyə çağırır bu səs,
Deyir, tələsməyən ucala bilməz.
Deyir, tələsməyən sayır yerində,
Fırlanır həmişə öz mehvərində.

Deyir, bundan belə bircə dəqiqən
Unutma, getməsin gərək boş yerə.
Deyir, bundan belə bölməlisən sən:
Ömrünü anlara, dəqiqələrə.
Deyir, bundan belə ömrünə bir-bir
Ölçülər, qaydalar nizamlar gəlir.

Bu səs nöqtəsidir əyləncələrin,
Deyir, at kuklanı, götür çantanı.
Açılır önündə təzə yol sənə.
Bu təzə yol kimi şanlı yol hanı?

Evdən məktəbədir sənə ilk yolun
Bu yol böyüyəcək, genişlənəcək.
Səni qaldıracaq göylərə bir gün,
Bu yola göylər də baş əysin görək!

Uğurlar... bu yola min-min uğurlar!
Cəfasız bir yolun səfası nədir?
Bil ki, bütün yollar, bütün cığırlar
Məktəb yollarından ayrılıb gedir.

Birinci zəng səsi! Səni indidən
Aparır gələcək, gözəl günlərə.
O səni çağırır sonuncu zəngdən
Sonra başlanacaq toy-düynlərə!

Oktyabr, 1963

AYNASI BOL, DAŞI AZ

Yüz binanın içində
Məktəb binalarını
Uzaqdan kim tanımaz?
Aynası bol, daşı az...

Qapısı, pəncərəsi
Gen olur məktəblərin.
Bu da bir dəbmə?
Yox, yox!..
Ömrü çox gödək olur
Boş, mənasız dəblərin.

Qoy günəşin işığı
Sınıflərdə bol olsun.
Sınıf otaqlarından
Günəşə gen yol olsun!

Ey məktəbli, indidən,
Qoy gen olsun, gen, yolun.
Əvvəli məktəbdədir
Günəşə gedən yolun.

1963

QƏBƏLƏ MƏKTƏBİ

*(Qəbələ məktəbinin 75 illiyi
münasibətilə)*

Qəbələ məktəbi, yetmiş beş ildə
Neçə min şagirdi sən yola saldın.
Səndən işıq alıb neçə nəsil də
Ucaldı,
Onunla sən də ucaldın.

Körpə balaları gətirdin dilə
Onların gözündə uca dağ oldun.
Uc qar bir diyarda o zaman hələ
Qaranlıq içində ilk çıraq oldun.

İşıq paylamısan sən əqillərə,
Əqli, kamaldır hər kəsin gözü.
Səninlə bərabər birinci kərə
Gəldi Qəbələyə dünyanın özü.

1963

FƏRQƏ BAX...

Toy məclisiydi...

Qoca bir kişi

Girdi otağa...

Qalxıb ayağa

Yerimi verdim

Mən ona dərhal.

Apardı məni

Çox uzaqlara

Bir qərrib xəyal.

Dedim qəlbimdə

Özümə "əhsən".

Hamıdan əvvəl

Keçdim onunçün

Mən öz yerimdən...

Xoşuma gəldim

Özüm-özümün.

İkinci bir səs

Dedi astadan:

Düşün, sən düşün;

Otaqda verdin

Sən öz yerini

Qocaya... ancaq,

Həyatda verdi

O öz yerini

Sənə... fərqə bax!

QAR YAĞIR

Gör ağır-ağır

Necə qar yağır.

Ağa bürünmüş

Başabaş şəhər.

Göz darıxardı

Qarın üstündə

Qaralmasaydı

Bala sərcələr.

Uşaqkən düşünərdim,
- Göl suları dumdurur,
Çay suları lillidir.
Dəniz - bircə sahilli,
Çay - iki sahillidir.

ÜŞÜMÜRMÜ, GÖRƏSƏN?

Göy atlazdan hər bahar
Paltar geyir ağaclar.
Qış gəlincə buz tutub,
Torpaq donur, daş donur.
Bəs nədəndir ağaclar
Paltarını soyunur?
Qar yağanda onların
Budaqları ağ olur.
Boranda, tufanda da
Ağaclar çılpaq olur!
Yel əsir,
Şaxta kəsir.
Mat qalmışam buna mən,
Bu şaxtada
ağaclar
Üşümürmü, görəsən?

1966

SAAT

Saat çıxhaçıq
Gündüz işləyir,
Gecə işləyir.
Ancaq bilmirəm
O, qaranlıqda
Necə işləyir?

1965

GÜNƏŞ YƏ MƏN

Səhər-səhər
Göylər nura boyanır.
Günəş məndən
Tez oyanır, oyanır.
Qoy oyansın,
Yatanlara o gülsün,
Pəncərəmdən
Şəfəq-şəfəq süzülsün.
Bircə şeyi
Unutmasın günəşim -
Axı, ondan
Gec yatıram mən hər gün.

1966

TAXİL İÇİNDƏ ÇİÇƏK

Gözəldir çiçək
Bağçada, bağda.
Yerinə düşsə,
Çox gözəl olur
Qara da, ağ da.
Taxıl içində
Alaqdır çiçək.
O, nəyə görə!
Onun qədrini
Kim biləcəkdir?!
O, alaq kimi
Biçiləcəkdir.

1965

POEMALAR

ETİRAF

PROLOQ

Toxumu könlümə düşdü,
Yaşandı.
Yazmağa çağırdı "Etiraf" məni.
Görən, nə düşündü, görən, nə andı
Oxucum görünəcə bu sərlövhəni?

Etiraf! Bu sözdə ürək səslənər,
Bu söz başdan-başa həqiqət, işıq.
Etiraf - cəsarət, etiraf - hünər,
Etiraf - təmizlik, paklıq, ucalıq!

Etiraf edənin hər sözü min-min,
Səhər günəşinin ilkin nurudur.
Burda nə riya var, nə böhtan, nə kin,
Sözlər aydan arı, sudan durudur...
Hər çılgın nidada can gizlənibdir,
Söz, ürək qanıyla təmizlənibdir.

Etiraf - vicdanın nəğməsi, neyi,
Hər kəsin özündən öc almasıdır.
Qəlbin həm kiçilib, həm böyüməyi,
İnsanın alçalıb ucalmasıdır.

Dünya qəribədir dahilər belə
Həyat səhnəsində yolunu azmış.

Ən böyük ürəklər qəlbin dililə
Ömrün son çağında etiraf yazmış.

Ürəyin ürəyə öz ithafını,
Ayrı bir mətləbə yozmaq olarmı?
Ürəyin sözünü, etirafını
Ürəksiz, duyğusuz yazmaq olarmı?

Deyirəm, nolaydı tanımayaydı
Nə qorxu, nə də bir hədə, etiraf.
Yox!.. İnsan insanı qəlbən duyaydı,
Nə günah olaydı, nə də etiraf!

Dərk etmək həvəsi!.. Ürəklərimiz
Qoy xilas olmasın bu dərdi-sərdən:
Gəlin, şərab içib məst olmayaq biz,
Məst olaq mənalı düşüncələrdən.

Bilək, öz rəngini hardan alır qan,
Nəçin yatanda da döyünür ürək.
Çiçəyin ətrini bilək tumundan,
Çəsmənin gözünü suyunda görək.

Bilək, hara gedir əməllərimiz,
Nəçin ömrün yolu düyün-düyündür.
Bilək, dünya üçün yaranmışıq biz,
Yoxsa dünya özü bizim üçündür?!

Niyə, könül yaxan nəğmənin, sazın,
Yanğısı görünür, közü görünmür,
Niyə ağlımızın, idrakımızın
Əməli görünür, özü görünmür?

Bilək, bu dünyada dünya yaradan
Ömürlər dünyanı niyə tərk edir?

Göyləri, yerləri dərk edən insan
Bəs niyə özünü çətin dərk edir?

İnsan gah daş olur, gah od, gah da su;
Gah sevinir,
Gah da peşiman olur.
Bir anın içində gah sakit quzu,
Gah da çalxalanan bir ümman olur.

Bir rəngdə deyildir insan fəxrəti
Quzuqən qəflətən o dönür şirə.
Bu gücü, hünəri, bu cəsarəti
İnsan hardan alır bəs birdən-birə?

Torpağa bənzəyir insan da bəzən
Köksünün atəşi üzdən duyulmur -
Çox zaman özünün
İçindən keçən
Qızıl damarından xəbəri olmur.

Bəzən bir çiçəyin, gülün iyində
Böyük bir aləmi görüb duyuruq.
Ancaq qəlbimizin dərinliyində
Yatan duyğulardan xəbərimiz yox.

Mənadan, mətləbdən xalidir, sözlər
Ağızdan çıxmayıb söylənilməmiş.
Bizə kainatı göstərən gözlər
Hələ öz-özünü görə bilməmiş!
Gəlin, özümüzü görə bilək biz,
Açılsın kitabək ürəklərimiz.

Ömürdən getməsin an da boş yerə,
Gəlin, toxunmamış dinən sim olaq.
Ehtiyac qalmasın məhkəmələrə
Həm müttəhim olaq, həm hakim olaq.

Ürəkdən keçəni özgəsi bilsə
Nə olar?..
Bəs niyə gizli saxlanır?
Əgər ürəyimiz çirkin deyilsə,
Özgələr önündə niyə bağlanır?

Etiraf eləyən bir dil yorulmaz,
Danışan dil deyil, çünki ürəkdir;
Etiraf! Hamıda bu ürək olmaz,
Etiraf - özünü görmək deməkdir!..

I fəsil

Bu gün könül açan bir təntənə var
Şəhər klubunda axşamdan bəri.
Yubiley gecəsidir... Sonsuz alqışlar...
Titrəyir salonun pəncərələri...

Baş uca əyləşib həkim Cahangir;
Sağında, solunda dostlar, tanışlar.
İstəyən söz alıb danışır bir-bir,
Zillənib həkimə bütün baxışlar.

Bütün bu baxışlar sanki bu ara
"Elin xidmətində belə dur" - deyir,
Bütün bu baxışlar, o ağ saçlara,
O solğun çöhrəyə təşəkkür deyir.

Ömrə ömür qatıb illərdən bəri,
Ölümün bağrına o, min dağ vurub.
Onun o şəfəli, xırda əlləri,
Quru ağaclara çox calağ vurub.

Neçə min həyatın, ömrün sonundan
O, hamən əllərlə pozub nöqtəni.

Ey ağ saçlı həkim, ey gözəl insan,
İndi alqışlasın qoy əllər səni.

Zalı titrətdikcə alqış səsləri
Utanır, sıxılır həkim, yerində
Nəşə fikirlidir... Bayaقدan bəri
Bir aləm canların nəzərlərində.

- Otuz il onunla həmkariq - deyə
Ağ saçlı bir həkim qalxır kürsüyə -
- Yaxşı tanıyıram Cahangiri mən,
Xoşlanmaz heç zaman mədhnəmədən.

Ona fikir verin, danışdıqca biz
Tər tökür, sıxılır, utanır hər an.
Hələ tələbəyə məcəlislərimiz
Tərifsiz keçərdi o olan zaman.

Sağlıq deyəmməzdik onun şəninə
O saat mətləbi dəyişdirərdi.
Yamanlıq etməzdi o düşməninə
Hamıya birinci salam verərdi...

Sadə yaşamışdır ömrü boyunca
Onun zinətidir öz əməlləri.
Zəhməti hər şeydən o tutub uca
Cərrah bıçağını tutandan bəri.

Bu gün bu fürsəti verməyib əldən,
Könlüm istəyəni deyəcəyəm mən.
Salonda qəhqəhə, salonda alqış
Cərrahın qaşları yenə çatılmış.

Başını tərpədir astaca hərdən,
Deyən, bu son nitqə dözməyir artıq.

Gurlayan sürəkli qəhqəhələrdən
Onun dodağı da qaçmır azacıq.

Nəşə narahatdır... Bayaqdan bəri,
Eynəyin altından onun gözləri
Dikilmiş soldakı qabaq cərgəyə -
Düşünür: "Bu odur, özüdür" - deyə.

"Bəlkə yanıram... Dəyişir insan...
İyirmi il keçib, axı, o vaxtdan...
Bəli, o özüdür bayaqdan bəri,
Onun da gözləri gözlərimdədir.
Bu gün yad eləyib ötən illəri
Bəs bura gəlməkdə qərəzi nədir?...
Bəlkə də...

İçində qırılır səsi.
"Gör necə tutqundur onun çöhrəsi...
Bahadır, Bahadır!... Bu gün önümdə
O adam deyilsən, sən düzəlmisən.
İyirmi ildən sonra yubiley günümdə
Biləydim sən bura niyə gəlmisən?"

Keçən günlərimi yad elədikcə,
Durur gözlərimdə bir o, bir də sən;
Cəməat şənimi tərif dedikcə
Yəqin ki, içində mənə gülürsən.

O gündən çəkmişəm gizli-gizli ah...
Bilmirəm sinəmdə alışıq nədir...
Günahda deyildir ən böyük günah,
Onu adamlardan gizlətməkdədir.

Bir təqşir üstündə səni özgəsi,
Məzəmmət eyləsə yüngülləşərsən;

Kimşə bilməyəndə, vicdanın səsi
Rahət buraxmayır səni həsrəcən.

Özgənin danlağı xoşdur min kərə
Vicdan danlağından, öz danlağından.
Xoşbəxtdir uymayıb özgə səslərə
Vicdanın səsinə dinləyən insan..."

Zalı titrətdikcə alqış səsləri.
Utanır,
Sıxılır həkim yerində,
O çox narahatdır,
Bayaqdan bəri
Ötənlər canlarını nəzərlərində:

II fəsil

Bahadır ilkiydi Rüstəm kişinin
Qamətdə, cüssədə sanki özüydü.
Uşaq, qağışlarla bəsləndi min-min
O, böyük külfətin iki gözüydü.

Bu ilkin meyvəni birçə yaşından.
Qohum da, qardaş da çox əzizlədi.
Bığ yeri təzəcə tərləyən zaman
Rüstəm Bahadıra "qardaşım" - dedi.

On dördcə yaşında bir uşaq ikən,
Başqa duyğularla coşub çağladı.
Dəbli kostyum geydi o - "üç min üçdən"*
Qoluna da qızıl saat bağladı.

Tanıdı mahalda on beş yaşından,
Bahadının adı dillərdə gözdi.

* Çox qiymətli yun parça

"Gözüm dəyər" - deyə ata çox zaman
Oğlunun dalınca baxa bilməzdi.

Elə bilirdi ki, atası, şəksiz,
Mahalda oğlunu hamı çox sevir.
Hərdən arvadına deyirdi: - Ay qız,
Uşağın başına üzərrik çevir.

Beş cahıl içində çəkildi adı,
Ötdü atasını boyda Bahadır;
At sürdü, güləşdi, meydan suladı
Şənlikdə Bahadır, toyda Bahadır.

Baxıb görkəminə o, günü-gündən,
Özünə güvənir, lovgalanırdı;
Yollara sığmırdı təkəbbüründən,
Özünü hamıdan üstün sanırdı.

Hələ "dava-dava" oynayanda da
O, "başçı" olardı həmişə ancaq.
"Mən kimdən"..., "Mən kimdən"... deməzdi əsla,
"Kim məndən..." deyərdi bu çılğın uşaq.

Daim narahatdı, hələ uşaqlıq
Onun ürəyindən nələr keçirdi.
O, özü-özünə hələ çox erkən
"Rütbəm olmalıdır" - deyə söz verdi.

Orta təhsilini bitirən kimi,
Hüquq şöbəsinə verdi imtahan.
Həmənlə yay sarsıldı, o silkələndi,
Rüstəmin qəflətən tutulmasından.

Anbar müdiri ydi kolxozda Rüstəm
Narazı deyildi güzəranından.

Şükr edib xudaya deyərdi; hərdən,
Gərək qul olmaya nəfsinə insan.
Elliyin malına kəm baxmazdı o;
Kimsəni anbara buraxmazdı o.

Savadsız olsa da, Rüstəm büsbütün
Ancaq etibarlı yaddaşı vardı.
Gəlir-çıxarını anbarın hər gün,
O, sür təsbehilə hesablayardı.

Dünyanın malında yoxdu heç gözü,
Özü də düzgündü, sözü də düzgün.
Ancaq sadələşdirdi...
Sədrin bir sözü
Müqəddəs qanundu Rüstəm kişiyyə...
Müqəddəs qanundu Rüstəm kişiyyə...

O, bir gün sədrinin göstərişilə
Birinə iki ton taxıl buraxdı...
Düşdü bu əhvalat ağıza, dilə...
İmzasız məktublar hər yana axdı...

Anbardan çatmayan o iki tonçun,
Ondan qəbz istədi lap sədrin özü.
Nə qəbz? Nə sənəd?
Məyər onunçün
Qanun deyildimi sədrin bir sözü?

Sədr öz sözünü geri götürdü.
Bəs söz, bəs etibar harada qaldı?
Hərə öz atını bir yana sürdü,
Rüstəm iki tonla arada qaldı.

Kişi and da içdi, inanmadılar,
Kağız istədilər ondan, bir kağız.

"Üz necə dönərmiş...

Bəs namus, bəs ar?

İnsan da bu qədər olarmı qansız?

Etibar, sədaqət nə günə qaldı?.."

Deyə çox düşündü, daşındı Rüstəm.

Bütün təlaşları özünə qaldı,

Dost-düşmən içində çox sındı Rüstəm.

Rüstəm bilmədi ki, düzülüb çin-çin,

Söylənir havaya məgər azmı söz?

Yalnız öz nəfsiylə yaşayan kəsin

Özü alçalanda alçalmazmı söz?

Rüstəm bilmədi ki, nadan yanında

Ağıla nə hacət, gözə nə hacət.

Həyatın dolaşıq burulğanında

Kağızlar var ikən, sözə nə hacət.

İstintaq qurtardı, divan quruldu,

Yeyən kim, tələyə düşən kim oldu.

Açıldı, töküldü dür də, duyün də.

Yıxıb tapdadılar,

Haqq əzilmədi.

Sözünü dananlar haqqın önündə

Özünü gizlədib dana bilmədi.

Sağ yanda prokuror, sol yanda vəkil,

Hakim işə baxır...

Lal kəsilib zal.

Rüstəm elə bil ki, o Rüstəm deyil,

Sərçəyə dönübdür o qoca qartal.

Dili topuq çalır, dinir birtəhər,

Sözü gah çeynəyir, sözü gah udur.

İgid atasını bu vaxta qədər

Belə görməmişdi hələ Bahadır.

Hakim üstünə də qışqırır hərdən

Rüstəmin qorxudan əsir dizləri.

Kişini bu halda görüncə, birdən

Oğlunun qəhərdən doldu gözləri.

Hələ istədi də, qalxıb yerindən,

Hakimin üstünə cuma, dayandı.

Rüstəmin rəhm uman nəzərlərindən

Canına od düşdü, yandıqca yandı...

Qırıldı içində qəlbinin səsi,

Axdı yanağına göz yaşı dən-dən.

Vəkilin hər sözü, hər ibarəsi

Bir tikan çıxarır onun qəlbindən.

Vəkilin tutarlı dəlillərini,

Eşidib az qalır qalxıb əl vura.

İpək yaylığıyla silib tərinə,

Gah hakimə baxır, gah prokurora.

Yenidən söz alır prokuror Eyvaz,

Od-alov tökülür onun dilindən.

Deyir: - Cinayətə göz yummaq olmaz,

Cəza istəyirəm ona, cəza, mən!

Əli olmasaydı burda Rüstəmin

Niyə göz yumurdu bəs yeyənlərə?

Ona da bığ yağı düşübdür yəqin,

Yoxsa, o susmazdı, axı, boş yerə.

Əgər yeməyibse, o vaxtdan bəri,

Evidən tapılan on pud dən hardan?

Oğlunun gündə bir geyindikləri,

Meydan suladığı o köhlən hardan?

Saxlaya bilmədi burda özünü
Bahadır yerindən qışqırdı: - Alçaq!
Prokuror yarımçıq kəsib sözünü
Arxaya boylandı.
- Sən bir buna bax!
İlanın balası, ilan olacaq!

Anbarın gəliri qudurdub səni,
İndi bildirərək sənə həddini.
Dövlətin hökmüdür mənim bu nitqim
Burda sən nəçisən?
Uşağın biri!
Mən tələb edirəm, möhtərəm hakim,
Cəzasız qalmasın onun təhqiri.

Hakim zalı süzüb ayağa qalxdı,
Qapıda dayanan milisə baxdı.
Milis işarəni anladı dərhal,
Tutub Bahadırın qolundan cəmal
İstədi astaca çıxara zaldan,
Təklif Bahadırı çıxartdı haldan.
O dedi, bu dedi...
Yalvardı Rüstəm.
Saxlayıb özünü Bahadır bu dəm
Dedi: - Mən çıxıram, zora nə hacət,
Biz də tanınarlıq gələr bir məqam.
Ancaq Eyvaz kişi, atama lənət
Əgər bu hayıfı mən səndə qoysam!

Hakim qəzəbləndi,
Çıxdı Bahadır,
Üzündən-gözündən od-alov yağır!
Çək-çevir uzandı,
Axır məhkəmə
İki il iş kəsdi qoca Rüstəmə.

Sındı, Bahadırın vüqarı sındı,
Tanışdan gizləndi, dostdan yayındı.
Gecə də, gündüz də olmadı rahat,
O, bir gün Bakıya gəldi nəhayət.
Ali məhkəməyə ərizə verdi,
Ədalət naminə işi bitirdi.
Təzədən baxdılar burda hər şeyə
Şərti iş kəsdilər Rüstəm kişiye.

III fəsil

Beş dəfə dəyişdi çöllərin donu,
Bahadır bitirdi darülfünunu.
O, müstəntiq gəldi rayonlarına,
Camaat hörmətlə yanaşdı ona.

Yenə baş qaldırdı köhnə təkəbbür,
Geyindi-kecindi gündə cürbəcür.
O şişdi, fərəhdən, qürurdan yenə,
Bir aya sığmadı öz dərisinə.
Özünü Allahı sandı bu yerin.
Salamı bir qədər ləng verənlərin
Vurdu sinəsinə dağı dağ üstə.
Hər gün məclis açdı bir bulaq üstə;
Hər gün bir "afətə" göz-qaş atdı o,
Mənsəbin gücünə at oynatdı o.

Elə ki, prokuror qoydular onu,
Qudurdu, daha da azdı yolunu.
Narazı qalmadı bir an özündən.
Bahadır rayona gəldiyi gündən
Qoydu qarşısına bir məqsəd ancaq,
O köhnə hayıfı Eyvazdan almaq!..

Eyvaz qocalmışdı, düşmüşdü əldən,
Prokuror deyildi o, keçən ildən.

Ötən illərini saldıqca yada
Özü də düşürdü öz nəzərindən.
Çeşid bazasında müdür olsa da,
O, işə çıxırmıdı günlərlə bəzən.
Ürək ağrısından gəlmişdi zara,
Evdə qol çəkirdi gəlir-çıxara.
Anbardar sevinər, əl-qol açardı,
Müdür xəstələnib evdə yatardı.
Çirkin əməllərə min yol açardı,
Bircə sıfır ilə o, bircə anda.

Bahadır rayona gələndən bəri,
Eyvazın baxdığı köhnə işləri
Töküb qabağına, yoxladı bir-bir.
Yox!.. Fayda vermədi ancaq bu tədbir,
Hirsindən başına dünya dar oldu,
Yediyi-içdiyi zəhrimar oldu,
Açdı öz başına özü min oyun.
Düşündü-daşındı,
Kağızlar onun
Su səpə bilmədi yanan qəlbinə,
Ancaq inadından dönmədi yenə.
Mahalda çoxuna o, quyu qazdı,
Olmadı həddini bildirən ona.
İmzasız, bir gizli məktub da yazdı,
Göndərdi poçt ilə öz ünvanına.
Dəstəvüz ələyib bunu əlində,
Bazanı yoxlatdı o, bircə gündə.
Barama az gəldi öz qədərindən,
Bahadır möhkəmcə tutdu bu yerdən.
Eyvaz anlamadı bu necə işdi,
O ki, bir xəyanət eləməmişdi.
Lap yerinə düşdü, deyəsən, qisas
İtirdi özünü qorxudan Eyvaz.

Bildi, Bahadırın fikrini bildi,
Kişinin yuxusu ərsə çəkildi.

Yaman hala düşdü dərddən-fikirdən,
Xəstəlik güc gəldi kişiye birdən.

Kimsə bəd ayaqda gəlmədi haya,
Axır Eyvaz düşdü xəstəxanaya.
Bahadır rayona saldı bir avaz:
"Vurub xəstəliyə özünü Eyvaz.
Bazanı yeyirmiş..."
Buna rayonda
İnanan da oldu, inanmayan da...
İşi tez axıra yetirmək üçün
Bahadır zəng çaldı həkimə bir gün:
"Yalançı xəstəni buraxın" - deyə.
Yaman qəzəbləndi bu zəvəkliyə
Baş həkim Cahangir çıxdı özündən:
- Yoldaş prokuror, utan sözlündən, -
Deyə o, dəstəyi asdı yerinə;
Bahadır səhəri zəng çaldı yenə.
Dedi: - Baş aparma, yoldaş Cahangir,
Səndəki bu qürur, bu əda nədir?
Qanunun hökmünü yada sal barı,
Oğrunu nə yaman əzizləyirsən.
Bazanı dağıdan cinayətkarı
Qanadın altında nə gizləyirsən?
Cahangir hirsələndi, dedi: - Bir kərə
Gəlin, nöqtə qoyun bu hədələrə!
Müqəssir olsa da bu işdə Eyvaz,
Onu bu halında buraxmaq olmaz.
Əgər tərpənersə bir az yerindən
Kişi ölə bilər.
- Əməllərindən
Qorxub gizlənidir.
- İnsafın olsun!
- Mənimçün hər şeydir ədalət, qanun!
- Bəs insan? Bəs onun həyatı?

- Yetər!

Mənə gərək deyil bu əfsanələr.

Onu buraxınız xəstəxanadan.

- Bu mümkün deyildir, yox, yox, heç zaman!

- Qanunun hökmünə zidd etməyin siz,

- Deyən, əmr etməyə öyrənmişsiniz?

Unutma, bizim də qanunumuz var.

- O hansı qanundur?

- Qanun-qaydalar

İnsana xidmətçin yaranıb ancaq.

İnsanın taleyi deyil oynucaq!

- Yaxşı, heç eybi yox, baxarıq, - deyə

Bahadır yenə də keçdi hədəyə.

Həkim möhkəm durdu,

O karıxmadı!

Hədə-qorxudan da bir şey çıxmadı.

Prokuror qəzəblə asdı dəstəyi.

Dedi: - Daş qayaya rast gəlib, deyən.

Götür-qoy elədi bir də hər şeyi,

Hələ utandı da acizliyindən...

"Necə? Mən prokuror, adi hakimlə

Bacara bilməyim?

Bu nə deməkdir?

Eşidən nə deyər? Bu nədir, hələ

Camaat arxamca gülüşəcəkdir...

Birinci düşməni susdurmamış mən

Qazandım özümə ikinci düşməni?..."

Gözləri önündə oynadı şimşək,

Eyvaz yalan oldu, Cahangir gerçək...

Gündə öz-özünə min hökm verdi,

Ancaq qulaqlara çatmadı səsi.

Cavan prokurora ağır gəlirdi

Sözünün, əmrinin yerə düşməsi.

Bir həftə gözlədi,

Nəhayət, bir gün

Özü durub gəldi istintaq üçün.

Cahangir yox idi xəstəxanada,

Yetişə bilmədi heç kəs imdada.

Bacılar çox dedi, o eşitmədi,

- Məni palataya aparın, - dedi.

Eyvaz onu görüb qalxdı yerindən.

- Salam.

Köks ötürdü kişi dərindən.

- Salam!

"Ah, bu mənə salam da verdi.

Bu salam salama bənzəməyirdi.

Gör o nə gündədir, gör mən nə gündə,

Bu salam qələbə, bu salam zəfər.

Bu salam məğlubun başı üstündə

Qalibin dediyi rəcəzə' bənzər.

Yoxsa... zaman özü bu hökmü vermiş,

Mənimki, deyəsən, bura qədərmiş..."

Düşdü əl-ayağa bacılar həməni,

Biri baş hakimə zəng çaldı dərhal.

Suallar ağırdı biri-birindən,

Kişinin üstünə yağdı dalbadal.

Yaman qəzəbləndi bu suallara

Eyvaz əsdi, coşdu, çıxdı özündən.

Dedi: - Eyvaz hara, oğurluq hara,

Qismətə şükr edib yaşamışam mən.

Zəhər içirməyib həyat az mənə

Yaxdığın qarasa yapışmaz mənə.

- Onda hara yazaq bu səkkiz tonu,

* Keçmişdə məğlub olmuş qohromanın başı üstündə qalibin söylədiyi nitq, hərba-zorba.

Bazanın müdiri sənşən, yoxsa mən?
Əsl müqəssirin kim olduğunu
Bahadır bilmişdi birinci gündən.

O, yaxşı bilirdi, kələk hardadır
Düyümün açarı anbardardadır.
Ancaq onunla ki, işi yox onun.
O yaxşı bilir ki, bu səkkiz tonun
Adı var, özü yox... Havadır yalnız.
Alınan, satılan kağızdır, kağız.
Eyvazın bədəni tir-tir əsirdi,
Bu zaman Cahangir içəri girdi.

Hamı öz yerində duruxdu bir an,
Cahangir salamsız, tutub qolundan
Çəkdi Bahadırı dəhlizə birbaşa
Yalnız bunu dedi: - Gediniz, yoldaş!

Bahadır dinməzəcə çıxdı qapıdan,
Bu dəm arxasınca qızlar gülüşdü.
Məhkəmə zalında onun bir zaman
Təhqir olunduğu yadına düşdü.

Bu gülüş yamanca dəydi hədəfə,
Dala da baxmadı o, hikkəsindən.
Düşündü: "Bununla ikinci dəfə,
Təkbəbür ucundan qovuluram mən".
"Bu nədir?"

Özündən xəlvəti sordu.
"Onda Eyvaz,
İndi həkim qovurdu.
Bu nədir?
Yenə də mən haqsız oldum,
Kimlərin önündə lağa qoyuldum?!"

Məni rüsvay etdi gədənin biri.
Heç kişi deyiləm, o Cahangiri
Önümdə qul kimi diz çökdürməsəm,
Öləm, bu günü əyər görməsəm..."

Rəqibin gücünə beləd olmamış,
Özü də bəyəndi içdiyi andı.
Birinci qisası hələ almamış,
İkinci qisasla alışdı, yandı.

O günün axşamı xəstə Eyvazın,
Qəfil ürəyinin sancısı tutdu.
Elə güc gəldi ki, ona ağrılar
Günüzkü dərini tamam unuttu.
Elə bil qəflətən atdılar oda,
Qıvrıldı yerində o, ilan kimi.
Ürəyindən tutan bu ağrını da
Günüzkü sarsıntı gətirmədimi?

İynələr vuruldu hər axşam-səhər,
Həkim buraxmadı
Tanış-bilişlər,
Gəlsə də yanına dəstəbədəstə.
Yatdı düz iki ay arxası üstə...

Tərpənə bilmədi Eyvaz yerindən,
Həkimlər dolandı onun başına.
Həyatı yataqda duydu dərindən
Hər şey ayrı cürə göründü ona.

İnsan qəribədir,
Salamat ikən
Qohum da, qardaş da yada düşməyir.
Elə ki, yatağa düşdü qəflətən,
"Filankəs yanıma gəlmədi..." - deyir.

Yataqda ürək də kövrəlir yaman
Hamıdan inciyr, hamıdan umur.
"Zəhrimar" dediyl adamlarından
İndi qayğı umur, indi "can" umur.

Burda yada düşür yaxın, uzaq da,
Hər kiçik nöqtədə bir cahan görür.
Bu niyə belədir?... Adam yataqda
Həyatı, ölümü yaxından görür...

O burda yüz illik bir ömrü keçdi.
Həyat nə? Ölüm nə?
Düşünməmişdi
O, ömrü boyunca hələ bu haqda.
Dərk etdi:
İnsana, demə, yataqda
Ölüm göz bərəldib yaxından baxır,
Bir canın içindən neçə can baxır.

İttiham nitqini oxuyan anda
Eyvaz da çox "mənəm, mənəm", - demişdi.
Ömürdən illəri kəsib atanda
Bəs niyə bunları düşünməmişdi?
İndi yada düşür yaxın, uzaq da,
O, kiçik damlada bir ümman görür.
Bu niyə belədir?
Adam yataqda.
Həyatı, ölümü, yaxından görür.
Düşünsək, bunun da öz mənası var.
Axırda birləşir qara da, ağ da
Qaydası budur ki:
Axı, adamlar
Doğulur yataqda, ölür yataqda.
Fikrin varaqları açılır qat-qat,
Yuxuda gül açır çox vaxt arzular:

Yataqda birləşir ölümlə həyat,
Yatmağın özü də ölümə oxşar.

Gözlədi Bahadır bir neçə həftə,
İşi dayandırdı,
Çıxmadı Eyvaz.
O yaxşı bilirdi işi bu qədər
Çək-çevirə salıb uzatmaq olmaz.
Əsl müqəssiri bilənlər də var.
Şayiələr gözdirdi:
Guya anbardar
Çoxdan sövdələşib prokurorla.
Belə deyildirsə, bəs niyə zorla
Eyvazın üstünə yıxılır günah,
Bu işə bir dəfə vurulmur kütah!
Şayiələr böyüdü, həddini aşdı,
Ağızda dolaşdı, dildə dolaşdı.
Rayonda söyləndi nələr, ah nələr,
Şayiələr, şayiələr, yalan şayiələr,
Həqiqət gətirdi ağ yalanlara.
Yalan da yalanı çəkirmiş dara.
Bahadır sarsıldı,
Yandı, yaxıldı.
Ədalət naminə, işə baxıldı.

Bahadırın əli üzüldü yaman
Almaq istədiyi ilk intiqamdan.
Birinci soyudu, ikinci yandı,
Özünü özüne o borclu sandı.
Elə bil soyundu köhnə libası,
Öldürdü qəlbində qisas qisası.
Gün-gündən qəlbinə kin yedi qurdtək,
Eyvaz yalan oldu, Cahangir gerçək.

Əzab çəkdi Cahangir, o sarsıldı büsbütün,
Bahadırın qovan gün...
Yazığı gəldi ona.
O ki razı deyildi onun alçalmasına,
- Mənliyini tanımır "mənəm, mənəm" deyənlər,
Çox uca olduğunu göstərmək istəyənlər
Daim belə alçalır.
Özünü üstün tutan, hamıdan dalda qalır...
O qızdı prokurorun haqsız hücumlarına
İnsana zülm etməyə

Necə sığışır onun,
Namusuna, arına?

Hayıf ahır yoxsa o?..

Xəstə bir qocadanmı?

Axı, onda nə qalıb?

İntiqam!.. Yəni, insan bu qədərmi alçalıb?
Özgəsinin çəkdiyi əzabdan, iztirabdan
Necə zövq alır insan?
Mənimçün bu dünyada
İnsan əzablarına

Baxmaq qədər əzab yox.

Bahadırın qanı bəs niyə bu qədər soyuq?
Rəyasət uçan quşu göydən yerə endirər...
Rəyasət qəlbi daşa, qanı buza döndərər...
Mənsəb eşqi onun da gözlərini kor etmiş,
Qulağını kar etmiş,
O eşitmir, o görmür,
O, Eyvazın özündən bəs niyə dərs götürmür?
Eyvaz özü də bəzən haqlıncı incidərdi,
Çox zaman sol gedərdi.
Bir vaxt qanun adına çoxlarını əzdi o,
Həyatın qanununu ancaq düşünməzdi o.
Bəs axırı nə oldu?
Aqibəti budur, bu!

Rəyasət pərdəsini bir an atıb gözündən,
Niyə, niyə Bahadır

Dərs götürə bilməyir
Bu Eyvazın özündən?

Cavandır, çox cavandır,
Hələ hökmü rəvandır.

Qulaq asa bilməyir

O, ürəyin səsinə,
Güvənir rütbəsinə,

İnsanlığa deyil o, vəzifəyə can atmış,
Ancaq...

O bilməyir ki,
Rütbəni də, çini də
İnsan özü yaratmış..."

Həmən gün Cahangir xəstəxanadan
Çıxıb düz Əlyarın gəldi evinə.
Xəyalı pərişan, halı pərişan
Söylədi: - Bir yaxşı mahnı çal mənə.

Əlyar skripka müəllimiydi
Keçən il gəlirdi o, bu rayona.
Çox həssas, çox yuxa ürəyi vardı,
Qəlbən bağlanmışdı Cahangir ona.

İyirmi beş yaşlı bu cavan oğlan
Təpədən-dırnağa nəgməydi ancaq.
Elə bil axırdı baxışlarından
Musiqi notları hey varaq-varaq...

Mahnı səsləriylə o ucalırdı,
Nəgməydi dövləti dünya varından.
Onun duyğuları qanad alırdı
Şubertin, Şumanın duyğularından.

O çaldığı zaman yaşayır ancaq,
Sevir bu həyatı, sevir insanı.
Qışda da gül açır bu qara torpaq,
Tapılır hər dərdin ilkin dərmanı.

O, yeddi pərdəyə könlünü verdi,
Yaşatdı səsləri ürəkdə, canda.
Bu sirli həyatı dərk eləyirdi
O, yalnız "Do" ilə "Si" arasında.

Yeddi səs onunçün dünya özüydü -
Onun həm gecəsi, həm gündüzyüdü.
Həyatın oduna o yana-yana
Səslərin gözüylə baxır cahana.

Bəli, Əlyar üçün göyü, yeri də
Səslər yaratmışdır, ancaq yeddi səs!
Həyatın qəmi də, fərəhləri də
Səslərdən kənarda yaşaya bilməz.

Təmiz hisslərlə yaşadığından
Ürəkdən sevirdi Cahangir onu.
Bəzən saatlarla ayrılmaz ondan,
Dinlərdi dostunun mahnılarını.

Nəğmə çalındıqca Cahangir susar,
Dalardı səslərin şəriyyətinə.
Heyran kəsildirdi o təkrar-təkrar
İnsan duyğusunun qüdsiyyətinə.

Deyərdi: - Nə deyək sənətkarlara
Nə pak duyğularla yaşamış onlar.
Gör hara qaldırır bizi, gör hara
Tellərdən süzülən ahlara, amanlara.

Əlyar Cahangiri qəmli görünce
Götürdü əlinə skripkanı.

Tellər inildədi hey incə-incə,
Xəyallar doluşdı bütün dünyanı.

Sonsuz arzularla yaşayır insan
Hər nəfəs dünyadan bir dünya dilər.
Arzunun zamanla toqquşmasından
Yaranmış simdəki bu iniltilər.

Fikir ver simdəki o nəfəslərə! -
Əridər şaxtanı, əridər qarı.
Sənətkar qəlbində dönür səslərə
İnsanın mənəvi iztirabları.

Doğrudan xoşbəxtdir sənətkar olan,
Duyğular selində çağlayır hər an.
Tökür kağızlara dərdini bir-bir,
Qəlbindən keçənlər qəlmini deşmir.

Qəlbə yangı salan xoş təranələr
Barmağın altında quzu tək mələr.
Bizi yaşamağa çağırır həməən -
Hər bəmi, hər zili könül səsidir.
Bu mahnı kimindir, kimindir, görün?
Bəlkə də Əlyarın öz nəğməsidir?!

Mahnı inildəyir, həkim dinləyir,
Bu cansız səslərə könül baş əyir.
Mahnı nurlandırır ömür yolunu,
Həyatın fəvqinə qaldırır onu.

Deyir: uç, qanadlan, daim qanadlan!
Xoşbəxtdir mahnıyla ömür sürənlər.
Səni qorxutmasın, səni heç zaman
Həyatın dibində bal sütmürənlər.
Anlayıb yaşamaq, demə, çətinidir!

Xırda duyğulardan uzaq ol, uzaq,
Böyük duyğularla yaşa, kiçilmə.
Hər şeyin sonu var... həyata düz bax,
Gecəni, zülməti əbədi bilmə!

IV fəsil

Bahadırsa o gündən
İntiqam almaq üçün
Füsrət, məqam gözlədi.
Hər yerdə Cahangiri
Kölgə kimi izlədi.
Xəstələri tovlayıb
Rüşvət göndərdi, rüşvət
Cahangirin evinə.
Bir şey çıxmadı yenə.
Rüşvətlər geri döndü,
Prokuror Bahadır
Gecə-gündüz düşündü.
Əl atdı min hiyləyə,
Əl atdı yüz tədbirə.
Əli havada qaldı,
İlişmədi bir yerə.
O, cərrah Cahangirin
Polad iradəsini
Bir an qıra bilmədi.
Dolaşıra bilmədi,
Dolaşıra bilmədi.
Dəf olundu...
Canavar qəzəbləndi daha da,
Ov əlinə keçmədi,
Mırıldandı kahada.
Üç ay keçdi...

Nəhayət, fırıldaqclar, hiylələr
Gördü hədərdir, hədər.
Gördü həkim Cahangir
Düzlüyü, paklığıyla
Məğlub edibdir onu.
Əyri məhv edə bilməz
həqiqəti, doğrunu...
Prokuror özünü
Saldı yaman düyünə,
Qəzəbləndi indi də
həkimin düzlüyünə.
Rahət ola bilməyir
O nə gündüz, nə gecə,
Ürəyini qurd yeyir
Prokurorun gizlicə.
Gündüz tutduğu işlər
Gecə ilana dönür,
Yatağında sürünür.
Onu çalır gizlicə
Qan qaralır gizlicə,
Yuma bilmir gözünü
Yata bilmir gecələr,
Dolaşır bədənində
Qəribə vicicələr.
O, yasa, toya getdi,
Hər yerdə Cahangirin
Tərifini eşitdi.
Qəzəbləndi -
Həkimin ünvanına deyilən
Şirin-şirin sözlərə
Qəzəbləndi yüz kərə!
Baş tutmadı kələklər
O, ümitsiz qalınca
Nalayıq sözlər dedi
Cahangirin dalınca:

- Tanıyıram, - dedi, - mən
 Onu tələbəlikdən.
 Yaman sadələvhsünüz,
 Yanır sizə ürəyim.
 Quzu cildinə girmiş
 Canavardır o həkim,
 Onun iblis qanı var;
 Yaxşı demiş atalar:
 "Bu dünyada adamın
 Qorx yerə baxanından,
 Suyun lal axanından".
 Bu layiqsiz sözlərə
 Qəzəbləndi bir nəfər
 Dedi: - Öz gözlərindən
 Tiri seçə bilməyən
 Yad gözündə tük seçər.
 Səs verdilər bu səsə,
 Haray düşdü məclisə.
 Bahadır təklənsə də,
 Dönmədi inadından.
 Ancaq aldığı dərsi
 O, çıxara bilmədi
 Ömrü boyu yadından.

Bir gün toy məclisiydi,
 Çalan kim, çağıran kim,
 Xəstəsi olduğundan
 Bir az gec gəldi həkim,
 O, içəri girəndə
 hamı qalxdı bir anda,
 Həkimə yer verdilər
 Lap məclisin başında,
 Yandı yenə qəzəbdən
 Bahadırın gözləri,

Onu gözləyirdilər
 Demə, bayaqdan bəri.
 Bir ağızdan həkimi
 Masabəyi seçdilər.
 İlk qədəhi qaldırıb
 Sağlığına içdilər.
 Prokuror tutuldu:
 "Yox, bu, daha ağ oldu...
 Onlar qəsdən həkimi
 Belə əzizləyirlər,
 Bəli, bəli, qoy mənə
 Acıq olsun deyirlər..."
 Deyə, məclis qızmamış
 Çıxıb getdi,
 O, yenə
 Bir dünya qəm apardı
 Məclisdən evlərinə.
 "Axı, mənim önümdə
 Anlamıram, o kimdir?
 Mən hökm sahibiyəm,
 o, adi bir həkimdir.
 İş hörmətə gələndə
 Anlamıram, bəs nədən
 Yuxarıdır o, məndən?
 Nəyə görə bilmirəm
 Bu mənasız suallar?
 Mənim də el içində
 Axı, öz hörmətim var.
 Ancaq... bu hörmət deyil...
 Bəs bu nədir, bu nədir?
 Hörmət mənə deyil ki,
 Mənim vəzifəmdir.
 Onunsa... nə hökmü var,
 Nə rütbəsi, nə çini...

Sevir bütün camaat
Onun insanlığını,
Onun təmizliyini.
Zəhmətin atəşinə
Ömrü boyu o yanmış,
Hörmət mənə verilmiş,
Osa özü qazanmış...”

Əyləşib idarədə...
Fikirlidir Bahadır
Bu gün yenə səhərdən...
Qapı açıldı birdən
Başında şələ papaq,
Əlində uzun çomaq.

Qorxa-qorxa bir qoca
İçəri girdi.
- Salam!
- Nə sözün var, ay atam?
- Tanımırsan məni, bəs?
- Sözünü de, əlqərəz!
- Dedin ki... sabah gəlīm,
Budur...

Gəlmişəm, oğul,
Göydə Allah, yerdə də
Balama sən kömək ol.
Ətəyindən tutmuşam,
Qadan alım tək sənin,
Əl mənim, əmək sənini!
- Gət, a kişi, sabah gəl.
- Yenə sabah? Ay oğul,

Sənin qurbanın olum.
Bu get-gəldən yorulдум.
- Yoruldun, daha gəlmə...
- Axı...
- Uzatma, qoca
- Oğul, ömrüm boyunca
Sənə duaçı ollam
Çək bu işə bir əncam.
- Sabah gəl.
- Eh!... Eybi yox...
Allahın sabahı çox.
Yapışmışam mən haqdan -
Deyə çıxdı otaqdan.

Axır vaxtlar Bahadır
Hər şey üstə hirsələnib
Tez-tez çıxır özündən,
O, haqq-hesab istəyir
Gecələr gündüzündən.
Gündüzkü işlərinə
İrad tutur gecələr,
Bəzən sabaha qədər
Yuma bilmir gözünü.
Cahangirlə o, hər gün
Tutuşdurur özünü.
Üstün tutur Bahadır
Gah özünü, gah onu.
Düşündürür gecə də,
Gündüz də cərrah onu.
Oyaq qalib yenə də,
O, gecəni sübhəcən
İşə gəlib ələcsiz,

Bu gün lap səhər erkən.
 Öz-özülə danışıb
 Gəzinir otağında,
 Gələcək arzuları
 Səslənir dodağında
 Diksini öz səmindən.
 Açıq pəncərəsindən
 Baxır yol ötənlərə.
 Xəyalı, düşüncəsi
 Çəkir onu yüz yerə,
 Birdən görür qocanı
 Durub yolun sağında -
 Binanın qabağında.
 Süzür bir də qocanı
 o, təpədən-dırnağa
 Baxır keçə köynəyə,
 Baxır şələ papağa.
 "Hələ... yamaq-yamaqdır
 Əynindəki arxalıq,
 Niyə belə geyinib
 Bu istidə o yazıq?
 Bəs əlinə nə olub,
 Niyə sarıyb, görən?
 Bu gün gördüyüm kimi
 Niyə görə bilmədim
 Bu qocanı mən dünən?.."

Elə bu vaxt Cahangir
 Çıxdı tinin ucundan.
 Qoca keçib irəli
 Kibrit istədi ondan.
 - Özün yandır, ay oğul, -
 Deyə arxalığından
 o çıxartdı kişəni -
 - Bağışla səhər-səhər
 Yoldan clədim səni.

- Eybi yoxdur ay ata,
 Bəs əlinə nə olub?
 - Fələklə çarpışırım,
 Mən yorulmadım ancaq,
 Deyəsən o yorulub.
 - Mən həkiməm, qoy baxım,
 - Zəhmət çəkmə...
 - Nə zəhmət
 Borcumuzdur, ay ata.
 - Kimdir borcunu verən
 Ay bala, bu dünyada?
 Bunlar keçər...
 Adamın
 Üzü qara olmasın!
 Əl yarası nədir ki,
 Ürək yara olmasın!..
 - Bu düzdür... ancaq... görək
 Dərman olan dünyada
 Biz dərdə can verməyək...
 Gedək həkimxanaya,
 Tez sarıyım yaranı, -
 Deyə qoluna girib
 O aparır qocanı.
 "Bu həkimə nə düşüb
 Çəkir xəstəxanaya
 Kim dəyirsə gözüne
 Dənən, a zalım oğlu,
 Yarası var sənə nə?!
 Görək clə hamıya
 Canfəşanlıq edəsən?
 Mat qalmışam buna mən...
 Sənətidir bu onun,
 Ey Bahadır, bir oyan,

Sən yara vuransan, ah!..
 Osa yara bağlayan?
 Düşündükcə o, bunu
 Yenə dəyişdi halı...
 Artdı fikri, xəyalı...
 Bütün günü Bahadır
 Gah haqq verdi özünə,
 Gah da özünü dandı...
 Qaydıncə evinə
 Çörək belə yeməmiş
 Çarpayığı uzandı.
 "Mən hələ uşaq ikən
 Öz-özümə vuruldum,
 Uşaqkən ədəbazdım.
 Böyüdüm, xudbin oldum?.."

Ürək tab gətirmədi,
 Nəbzi qalxdı, gah endi.
 Bir qarlı qış axşamı
 Eyvaz kişi keçindi.
 Bu qəfləti xəbərdən
 Nə qəmləndi Bahadır,
 Nə də bir az şad oldu.
 Bircə bunu bildi ki,
 Eyvazdan alacağı
 Qisasdan azad oldu.
 Hələ dəfnə də getdi
 Eyvazın arvadına
 "Başın sağ olsun" - dedi,
 Çoxlu səbr dilədi.
 Qəbr üstünə gedəndə
 Cahangiri gördü o,
 Bir dərindən-dərinə

Köksünü ötürdü o,
 "Ah, nə haldır bu, məndə?
 İtirirəm özümü
 Niyə bunu görəndə?
 Nə istəyir bu məndən
 Yox, o, heç nə istəmir,
 Mənəm onu izləyən
 Elə bil bu hərifdən
 Qorxuram, qorxuram mən...
 Qorxuram?
 Gülməlidir!
 Nəyindən qorxacağam?
 Neyləyəcək o, mənə?
 Niyə baxa bilmirəm
 Bəs onun gözlərinə?
 Bir bax... gör necə baxır,
 Mənə gizlicə baxır,
 Qəzəblə dolu gözlər
 Təhdid edir, qorxudur
 Yoxsa... mənə o gözlər.
 Biləydim indi onun
 Ürəyindən keçəni.
 Yoxsa...
 Müqəssir bilir
 Bu ölümdə o mənə
 - Axı, niyə?
 - Hələ sən,
 Bir "niyə" də deyirsən?
 Düzü günahkaram mən.
 Xəstə ikən necə də
 Hücüm çəkdim mən ona.
 Oğurluq yıxmadımmı
 Zavallının boynuna?
 Deyirlər o gün axşam...
 Ürəyi getmiş... tamam.

Bütün günü Bahadır
 Gah haqq verdi özünə,
 Gah da özünü dandı.
 Qəbr üstündən dönünce
 Çörək belə yeməmiş
 Çarpayığı qapandı:
 "Mən niyə birdən-birə
 Öz-özümə vuruldum?
 Uşaqkən ədəbazdım,
 Böyüdüm, xudbin oldum..."
 Ürəyində iki səs:
 Gah bu, gah o dillənir;
 Qorxudub incitdiyi
 Bədbəxt "günahkarların"
 Gözü ona zillənir.
 Gözlər, bu yaşlı gözlər
 Min bir təlaşlı gözlər
 Oda dönüb yandırır
 Gecə onu yataqda
 Töküyü göz yaşları
 Sələ dönüb aparır
 Necə onu yataqda.
 "Mən günaha batmışam
 Bir ildə neçə kərə,
 Anam qənimmi doğmuş
 Məni bu bədbəxtlərə?
 Mənə nə olub bu gün?!
 Öz oduma yanıram.
 Niyə özüm özümdən
 Mən bu gün xoflanıram?
 Yoxsa... adət etdiyim
 Bir vərdişdən usandım -
 Özüm özümü dandım?
 Görən bu nə fikirdir
 Beynimə dolmuş mənim.

Öz fikrim, öz düşüncəm
 Düşmənim olmuş mənim!
 Bəs Cahangir? O indi
 Rahat yatır yerində.
 Axı, bir ləkə yoxdur
 Onun əməllərində.
 Ah!.. Necə xoşbəxtdir o,
 Bu dünya nemətləri
 Ömrünə yük olmamış
 Mən düşüydüm dərdlərə
 O düşüb qovrulmamış.
 Bəs mən niyə?
 Dünyanı anlayıram belə mən;
 Bu beş günlük həyatı
 Niyə verim yelə mən?
 Axmaqdır, bəli, axmaq,
 Ömrü keçirib hədə,.
 Gələcəyin naminə
 Bu günündən keçənlər!
 Yaşa, yaşa! Həyatdan
 İntiqam al müttəsil.
 Gələcək yoxdur,
 Niyə?
 Çünki o, məlum deyil!
 Bir şey ki, nisyədir,
 Sən,
 Niyə onun dərini,
 Qayğısını çəkəsən?
 Axmaqlar nəşələnsin
 Dünyanın əzabından,
 Qovub atmaq görəkdir
 O gələcək zamanı
 Sərf-nəhv kitabından.
 Qoy Cahangir kimilər
 Qaçsın onun dalınca

Ölüm daha yaxşıdır,
 Dünya nemətlərinə
 Baxıb həsrət qalınca.
 O yatmadı gecəni,
 Səhər işə gedəndə
 Yenə, yenə Bahadır
 Rast gəldi Cahangirə,
 Tutuldu birdən-birə.
 Salam verdi Cahangir
 O, salanı almadı.
 Rəqibinin üzünə
 Nəzər belə salmadı.
 Həsəd dəldi bağrını...
 O, bir daha bu gün də
 Gördü kiçikliyi
 Cahangirin önündə.

V fəsil

Səhər xəstəxanaya
 Bir xəstə gətirdilər.
 Baş həkimə gizlicə
 Tapşırıq da verdilər.
 - Sən bunun qulluğunda
 Ayrıca durmalısən.
 - O niyə?
 - Prokurorun
 Qardaşıdır bu oğlan!
 - Bunu özüm bilərəm
 Deyə dərhal Cahangir
 Həkimləri çağırır,
 Həkimlər diqqət ilə
 Baxır xəstəyə bir-bir:
 - Bağırsağı kəsməli,
 Özü də tələsməli!

Əgər elə bu saat
 Bıçaq işə düşməsə,
 Xəstə məhv ola bilər.
 Qərarı bildirdilər.
 Rüstəm zəng çaldı dərhal
 Prokuror oğluna
 Bahadır bildirdi ki,
 "Toxunmasınlar ona
 Bakıya zəng çalmışam
 Professor gələcək..."
 Cahangirin üzünə
 Bu söz dəydi sillətək.
 Dedi: - Bir də zəng çalın,
 Siz onu başa salın,
 Gözləyə bilmərik biz,
 Ölə bilər xəstəniz.
 O, bunu bilməlidir,
 İndi kəsilməlidir!
 Əsə-əsə əlləri
 Ata zəng çaldı bir də,
 Cahangiri halından
 Çıxartdı bu xəbər də
 - Oğlum deyir ki... düzü...
 Dilim gəlmir.
 - Nə deyir?
 - O deyir ki... Cahangir
 Yaxşı cərrah olsa da,
 İnanmıram ona mən.
 Can oğul, birdən... axı...
 Balam gedər əlimdən...
 O, nə deyir, qoy desin,
 Baş qoşmayın ona siz,
 O qardaşıdır, mən ata,
 Mənimkidir əsl söz.
 - Bəli, ata, Bahadır

Qoy nə deyirsə-desin
 Qoy mənimlə açıqca
 Düşməncilik eyləsin
 Ədavəti ataydı
 Bu ayaqda o, gərək.
 Xəstə kim olur-olsun,
 Mənim borcumdur ancaq
 Onu xilas eyləmək.
 Bəlkə də bu dünyada
 Çox şeydən keçmək olar,
 Sənətin şərəfini
 Nəyə dəyişmək olar?
 Gözlərim baxa-baxa
 Necə atım xəstəni
 Ölümün pəncəsinə?..
 Ancaq susur həkimlər,
 Səs verməyir heç biri
 Baş həkimin səsinə.
 Onlar deyir: - Atını
 Gəl daşlığa sürmə sən
 Prokurorla amandır
 Tərəziyə girmə sən.
 - Axı, ölür...
 - Sənə nə!
 - Necə, necə mənə nə?
 Bəs harda qaldı, harda
 Sizin sənət eşqiniz?
 İndi ki, belə oldu,
 Kənara çəkilin siz.
 İndi əlac etməsəm
 Mən bu işdə özümü
 Bir günahkar sayaram,
 Mən işə başlayıram!
 Bıçaqlar tərəslənir.
 Əməliyyat başlanır.

Həmənin günün səhəri
 Cərrah gəldi Bakıdan.
 Xəstəliyi öyrənib
 Fikrə getdi o, bir an
 Cahangiri çağırıb
 Dedi: - Oğul, afərin,
 İzin ver həmkar kimi
 Alnından öpüm sənin.
 Prokurora çevrilib
 Dedi: - Sizin indi ki,
 Belə cərrahınız var,
 Bakıya zəng çalarlar?
 İnanın, əməliyyat
 Geciksəydi bir saat,
 Xəstə məhv olacaqdı,
 Cəsarət böyük işdir.
 Yaxşı ki, lap yaxşı ki,
 Məni gözləməmişdir.
 Prokuror dinmədi,
 Yərə dikdi başını;
 Əyilib cərpayıya
 O öpdü qardaşını.
 Gözləri birdən-birə
 Sataşdı Cahangirə.
 Elə bil Bahadırı
 Oynatdılar yerindən.
 Axı, o yayınırdı
 Həkimin gözlərindən.
 O bacara bilmədi,
 O yayına bilmədi
 Yana tutdu üzünü,
 O gözlər,
 Gözlərindən
 Yayınıb çəkilmədi.
 Qəlbindəki qururu

Qırmaq istədi, qırmaq!
 Ancaq qıra bilmədi,
 Yox!... O bunu özünə
 Sığışdırma bilmədi!
 Burda dolaşdı yenə
 O, nəzakət naminə
 Təşəkkür etməliydi
 Qardaş xilaskarına.
 Sığışmadı bu onun
 "Kişilik vüqarına".
 Ax, ey yalançı qürur,
 Sənsən, sənsən kor edən
 İnsanlığın gözünü.
 Sən böyüklük naminə
 Kiçildirsən özünü!
 Xəstə bir səqfə baxdı,
 Xəstə bir yerə baxdı.
 Bir kinli qardaşına,
 Bir Cahangirə baxdı.
 Bahadırın başında
 Elə bil şimşək çaxır,
 Qardaş qarşından baxır,
 Qonaq arxadan baxır,
 Xilaskar yandan baxır.
 Elə bil ki, bu gözlər
 Onun özündən baxır,
 Haqqın gözündən baxır.
 Baxışların önündə
 Onun başı hərlənir,
 Gözün sehri yamandır,
 Deyən, o sehlənir.

O döndü birdən-birə
 Əl verdi Cahangirə,
 Heç özü də bilmədi

Neçin, necə, nə zaman,
 "Sağ ol" sözü bir anda
 Çıxdı dodaqlarından.

Qanı qaraldı yenə
 Ordan gəldi evinə.
 "Düşmənimin önündə
 Nə günə qaldım bu gün
 Yaman alçaldım bu gün.
 Hücüm çəkdi baxışlar
 Heç özü də bilmədim
 Necə oldu ki, birdən
 Mən ona "sağ ol" dedim..."
 Heyrət edir, o heyrət
 Dönük iradəsinə.
 Yox! Könül təslim oldu
 Həqiqətin səsinə.
 Həqiqət! Səndən böyük
 Səndən güclü də, nə var?
 Səni oda atdılar
 Od yandıra bilmədi,
 Riya - haqqın telini
 Dartdı, qıra bilmədi.
 "- Sözə gəldik onunla...
 İllər keçir o gündən...
 Mən... mən onu özündən
 Oğurlamaq istədim,
 O məni oğurladı.
 Ləkə vurmaq istədim
 Mən ona...
 O, günəşlə
 Günü-gündən parladı.
 O dondurdu ağlımı,
 Qamaşdırdı gözümlü.
 Aldı, mənim əlimdən

Aldı mənim özümü.
İşıq olub, nur olub
Ürəyimə girdi o,
Demək istəmədiyim
O "sağ olu" gör necə
Mənə dedirdirdi o".

VI fəsil

Gecədən xeyli keçmiş,
Telefon dindi birdən
Cahangir tez götürdü
Dəstəyi...
- Hə... mənəm, mən...
Necə? Əlyar? Qanaxma?
Dayandırmaq çətindir?
Bu dəqiqə gəlirəm,
Deyə qalxdı Cahangir
Görən, nədəndir? - deyə,
O tələsə-tələsə
Başladı geyinməyə.
O, xəstəymiş?.. Bəs niyə
Bilməmişəm bunu mən
Axı, eşitməmişəm
Balaca bir şikayət
Hələ onun dilindən?!
Bəs bu nədir? Bu nədir?
Min cür qara fikirlər
Hücum çəkir beyninə
Taxır köynək yerinə
Pencəyini əyninə.
Saat vurur divarda.
Hər çıqıltı bu saat
Bir damcı qan deməkdir!

Bəli, qaçmaq! Anları
Qabaqlamaq gərəkdir.

Müayinə başlanır.
Qızırsız həkimlərin
Məşvərəti, söhbəti.
Aydın olur nəhayət
Qanaxmanın illəti:
Mədə xorası varmış
Xəstənin keçən ildən,
Qan açılıb qəfildən.
Açıb tikmək gərəkdir,
Bunu kim edəcəkdir?
"Dost dostu kəsə bilməz
Bu çətindir mənimçün...
Düşün, Cahangir, düşün!
Bəs kim etsin, kim etsin?
Yox, yox, tapşırmaq olmaz
O təzə cərraha da.
Vaxtı itirsək... fəsad,
Dərinləşər, daha da.
Bundan çətin, qorxulu
Yaraları kəsən mən,
İndi kömək umuram
Bəs niyə özgəsindən?
Mən nəçin iradəmi
Hissə qurban vermişəm?
Niyə, niyə özümü
Bu qədər itirmişəm?
Mən cərraham, ya nəyəm?
Özüm girişməliyəm!..."
Saat vurur çıqhaçıq,
Yarım saat,

Bir saat...

Bu qapalı otaqda

Çarpışır ölüm, həyat.
Qalib arada xəstə,
Cərrahın barmaqları
Gəzir yaranın üstə.
Cərrah həyəcanlıdır,
Beyni donub elə bil.
Yox, bu o cərrah deyil.
Ona elə gəlir ki,
Közərmə lampasının
İşıqı da azdır, az!

- İşıqı yandan salın,
Belə işləmək olmaz!
Deyə, əmlər verir
Tez-tez köməkçilərə
Alətləri o, hirsə,
Qəzəblə atır yerə.
- Pinset!"
- Lanset!"
- Piyane!"
Bir az gecikən kimi
İndi deyin mən kimi
Köməyimə çağırın
Axı, bu dar macalda?
Deyə dərhal qışqırır.
İndiyədən bu halda
Baş həkim Cahangiri
Görməmişdi heç biri.
Düşünür xidmətçilər,
"Bu gün buna nə olub?
Deyə, öz-özlərinə.
Piyaneyə əl atır

* Pinset - tutan alət.

** Lanset - kəsən alət.

*** Piyane - qan damarını tutan alət

Novokain* yerinə.
Toplayıb diqqətini
Bir də baxır yaraya.
Necə kəsin bilməyir,
Kimi, kimi çağırırsın
Bu ayaqda haraya?
Dayanmayır qanaxma.
Ancaq özü özünə
Pıçıldayır: "Darıxma:
Diqqətli ol, tələsmə,
Bax belə... Yerindədir.
Unutma ki... Ən əziz
Bir adamın taleyi
Sənin əllərindədir.
Niyə əsir bıçağım
Əllərimdə bəs mənim?
Bəlkə qorxum, təlaşım
Əbəsdir, əbə, mənim?
Hər şey yerindədirsə,
Bu təlaşım bəs nədir?"
Bir gözü yaradaysa,
Bir gözü xəstədədir.
Ağrının dəhşətindən
Xəstə fəryad qoparır,
Dodağını çeynəyir.
- Nə oldu?
- Qurtarmadın?
- Axı, mən öldüm! - deyir.
- Yox, bir az da səbr elə.
- Axı!... Öldüm...
- Toxta bir az!
Axı, belə yaramaz!
Ağrının dəhşətindən

* Novokain - keyləşdirici dərman

Xəstə sıxış dişini,
 Dodağını gəmirir.
 Cərrah dəqiqə başı
 Ona təsəlli verir.
 Belə vaxtlarda əslə
 Fikir də verməzdi o,
 Xəstənin ah-zarına.
 İndi dost dözə bilmir
 Dostun əzablarına.
 İynəni bir nöqtəyə
 Dönə-dönə vurur o,
 Yox!.. Yaraya vurmayır
 Öz köksünə vurur o,
 Puçur-puçur tər axır
 Üz-gözündən xəstənin.
 - İnsafın olsun sənin!
 Cahangir!
 - Can, can, Əlyar!
 - Qurtar, sən Allah, qurtar.
 - Qurtarıram bax, - deyər
 O başlayır tikməyə
 Yenə, yenə bir iynə,
 - Koxer hanı, sap hanı?
 Açıb, tikib Cahangir
 Neçə belə yaranı
 Axı, on ildən bəri.
 Titrəməyib, əsməyib
 Heç birində əlləri.
 İndi ona nə olub?
 Neçin bu adi yara
 Gizlənidir dərinədə?
 Neçin bu əməliyyat
 Böyüyüb gözlərində?

Əməliyyat qurtarır
 Dan yeri ağaranda.
 O uzanır divanda,
 Mürğü döyür... - "Yox, olmaz",
 Yuxusu qaçsın deyər
 Qalxıb çıxır eyvana -
 Səhəri seyr etməyə.
 Görür, artıq ağarır
 Qarlı başı dağların,
 Çimir nur dənizində
 Çatıq qaşı dağların.
 Saçlarına toxunur
 Sübhün sərin küləyi,
 Yüngülləşir...
 Elə bil
 Pərvazlanır üreyi.
 Pırıltıyla uçan quş
 Diksindirir kolları.
 Birdən yana çevrilib
 Görür qoca bir qarı
 Oturubdur səkidə
 Qapını güdə-güdə.
 "Əlyarın anasıdır,
 O gözləmiş gecədən
 Yazıq qarı, bilirəm,
 Bir gecənin içində
 Nə çəkmisən burda sən..."
 O çağırmaq istədi,
 Bu zaman gülə-gülə
 Xidmətçi çıxdı çölə.
 Ana atdı özünü
 Üstünə xidmətçinin:
 - Qurtardı!
 - Qurban olum
 Qədəminə mən sənini!

Necədir?
 - Lap yaxşıdır.
 - Çox şükür... Arxayınam...
 Əlyarın taleyi
 Gör, kimin əlindədir.
 Balam evinə dönsün -
 Muştuluğun məndədir.
 - Bu nə sözdür, ay ana
 Təki bizim üzümüz
 Yanınızda ağ olsun,
 Təki balan sağ olsun.
 - Demək arxayın olum?
 - "Arxayın ol", o bunu
 Necə ürəkdən dedi,
 Bəli, ürəkdən dedi.
 Belə də olmalıdır,
 Axı, xidmətçi qadın
 Ana ürəyindəki
 Arzulardan halıdır..."
 O, ananı çağırdı,
 Ana gəldi içəri.
 - Oğlum, burda açmışam
 Diri gözlü səhəri.
 Əlyar...
 - Ana, səbr elə!
 - Ana səbirsiz olar,
 Ancaq səbirdən özgə
 Mənim nə əlacım var,
 Sənəm süpür olsa da,
 Mən belənin oxuna...
 Deyib nə düşündüsa,
 Əl atdı qoltuğuna.
 Bir dəstə özik-üzük
 Kağızları çıxarıb
 Cahangirə uzatdı.

- Axı, Əlyar inşil,
 Bir ay Bakıda yatdı.
 Həkim kağızlarıdır
 Gətirdim ki, baxasan.
 - Çox yaxşı, ver baxaram,
 Deyə Cahangir hamam
 Kağızları götürüb
 Yan otağa çəkildi.
 Gözləri ayri-üyrü
 Yazılara dikildi.
 Oxuduqca alnında
 Dərinləşdi sırımlar
 Şaqqıldadı başında
 Elə bil ildırımlar...
 Dəhşətə gəldi birdən,
 Qapadı gözlərini,
 Demə, yara ikiymiş,
 Osa tikmiş birini.
 Neçin, neçin onu mən,
 Yoxlamadım dərindən?
 Düşündükcə Cahangir
 Lərzə düşür canına
 Atır özünü dərhal
 O, xəstənin yanına.

Çarpayıya əyilir,
 Baxan kimi, o bilir
 Rəngi tamam saralıb
 Nəbzə itib xəstənin.
 Axır yenə qan yəqin
 Təzədənmi açmalı?
 Ürəyi də zəifdir,
 O buna dözərmə, bəs?
 Mən də dözə bilmərəm,

Xəstə də dözə bilməz!
 Neyləmək?
 Qan vurmali!
 Qan vurulur Əlyara.
 Bir az özünə gəlib
 O dirçəlir bu ara,
 Cərrah buna sevinib
 Əmr eləyir o saat,
 - Hazırlaşın, təzədən
 Başlanı əməliyyat.
 Xidmətçilər cərrahın
 Səsinə səs verdilər,
 Aparmaqçün xəstəni
 Xərayi gətirdilər.
 Ancaq... Halı dəyişdi
 Yenə də birdən-birə,
 Sual dolu baxışlar
 Dikildi Cahangirə.
 - Dayanın!
 - Bəs neyləmək?
 İndi ona nə görə?
 Həkim əlac düşünür,
 Ayırı bir əlac yenə.
 - İynə vurun, tez iynə!
 İndi əməlli-başlı
 Düşünməyə yox macal.
 Ağ xalatlı bacılar
 İynə vurur dalbadal.
 O, gah özünə gəlir,
 Gah keçinir az qala,
 Düşür zavallı xəstə
 Bir anda haldan-hala.
 "Təzə əməliyyata

Başlamaq olmaz daha...
 Xeyir, daha gecdi, gec.
 Özgə əlac yoxmu heç?
 Axı, gec olmasa da,
 Bu halımda təzədən
 Girişə bilərəmmi
 Bu ümitsiz işə mən?
 Xidmətçi də anaya
 "Arxayın ol sən" - dedi,
 "Arxayın ol!" - bu sözü
 Necə ürəkdən dedi.
 Bəs mən necə?
 O yazıq,
 Anaya bu sözləri
 Deyə bilərəmmi, ah?" -
 Çıxdı hədəqəsindən
 Cahangirin gözləri.
 Dava-dərmanım deyil,
 Təbiətin özü də
 Əlyara göz olaydı!
 Kaş, xidmətçi qadının
 Ürəkdən söylədiyi
 O sözlər düz olaydı!..

VII fəsil

Sağ tərəfdə anası,
 Xəstə inildəyəndə,
 "Mənə gəlsin, ay bala,
 Canındakı dərd-bəla" -
 Deyə yorğanın üstədən
 Əlyarı qucaqlayır,
 Xısın-xısın ağlayır.
 (Bala əzablarına

Ana necə dözülmüş...)
Ölüm qanadlarını
Əlyarın üstə görmüş,
Həkim öz gözləriylə
Görür bu an ölümü
Cavanca bir həyatı
Boğazlayan ölümü.
Ancaq qova bilməyir
Həkim Cahangir onu.
Xilas edə bilməyir
Ölümdən öz dostunu.
Ölüm yaman yapışb
Boğazından xəstənin
"Ölüm, nə tez gəlmisən
İnsafın olsun sənin.
Onun saçına belə
Düşməyibdir dən hələ",
Xəstə isə anbaan
Yarpaq kimi saralır.
Həkim çarə düşünür,
Həkim xəyala dalır.
"Bəlkə insafa gəldi
Ölüm çəkildi? Yox, yox!
Ölümün qəlbi soyuq!
Bir ölüm ki, əlinə
Qılıncı mən vermişəm.
Candan əziz sandığım
İnsanın həyatına
Mən özüm gətirmişəm.
Ölümü bu yatağa
Məhəbbətim çağırmış
Bu dərd necə əzablı,
Bu dərd necə ağırmış.
Ölür gözüm önündə,
Necə imdada yetim?

Kimdir görən müqəssir,
Mənəm, ya məhəbbətim?"
Ana sonsuz inamla
Baxır, baxır həkimə.
Həkim ümid sözüylə
Kimə baxsın, bəs kimə?
Ana yaxşı bilir ki,
Həkim Əlyardan ötrü
Əsirgəməz canını
Nəinki davasını,
Nəinki dərmanını.
Axı, Əlyar həkimin
Ağzındakı dilidir,
Ana nə biləydi ki,
Elə həkimin özü
Əlyarın qatilidir..
Ana baxır həkimə,
Bu baxış nələr deyir,
Oğlunun taleyini
Cahangirin üzündən
O oxumaq istəyir.
Ana baxır... Hey baxır,
Bu baxışın önündə
Daş əriyər, su yanar.
Bu baxışın önündə
İnsan necə dayanar?
Necə təsəlli versin
Sönən şamın yanında
Pərvanəyə o, necə?
Deyə bilmir dərmini
Həkim yanır gizlicə.
Hər dərdə, hər əzaba
Tək dayanmaq çətindir,
Aşkar yanmaq nədir ki,

Gizli yanmaq çətindir.
 Cahangir hey düşünür,
 Ümid onun gözündə
 Gah alışı, gah sönür.
 Üzülür əli göydən,
 Üzülür əli yerdən,
 Yapışır iynələrdən
 O ələcsiz qalınca.
 İynə-iynə dalınca
 Hey vurulur xəstəyə.
 Bəlkə ayıldı deyə
 O, xəstənin nəbzini
 Tutub bayaqdan bəri,
 Sayır döyüntüləri
 Sayır,
 Sayır,
 Sayır o,
 Özünü unudubdur
 Bu zavallı xəstənin
 Nəbziylə yaşayır o.
 İndi, indi onunçün
 Dünya özü büsbütün
 Nəşəsiylə, qəmiylə -
 Öz böyük aləmiylə
 Tutduğu bu nəbzdə
 Qərar tutubdur ancaq.
 Bu an öz dünyasını
 O, unudubdur ancaq
 Özündən ayrılıbdır,
 Sayır,
 Sayır,
 Hey sayır.
 Ancaq bu vurğulardan
 O heç nə anlamayır.

"Onu xilas et" - deyir vurğular,
 "Sən, axı, həkimsən, həkimsən, düşün".
 Xilaskar deməkdir, bəli xilaskar,
 Əsl mənası da həkim sözünün.

Barmağı altında hiss edir min-min
 Təmiz duyğuların ahu-zarını -
 Böyük arzularla yaşayan qəlbini
 Hələ yaranmamış mahnılarını.

"Yaratmaq eşqiylə yanırdı Əlyar
 Düşünüb dərinədən, duyub dərinədən.
 Hələ... hələ... dünən mənə o ki var,
 Danışdı gələcək əsərlərindən.

Üzündə, gözündə həyat oğlunun
 Sonsuz arzuları çiçək-çiçəkdi.
 Bu gün radioda, deyəsən, onun
 Təzə mahnıları veriləcəkdi..."

Bəli... düşündükcə yanır Cahangir,
 Çökür gözlərinə birdən qaranlıq.
 Sakit vurğuları o saya bilmir,
 Sonuncu vurğunu gözleyir artıq.

Düşünür, düşünür həkim anbaan,
 Artıq eşitməyir nəbzın səsini.
 Qəlbi dilə gəlir: "Bu vurğulardan,
 Saxlaya biləydim kaş bircəsini".

Olsaydı, olsaydı mənə o qüdrət,
 Düşməzdü önümdə dostum bu günə.
 O lənət yağdırır, min dəfə lənət,
 Təbəbət elminin gücsüzlüyünə.

"Təbabət neyləsin?... Mənəm günahkar,
Burda təbabətin nə günahı var?!
Hər şeyə qadirdir, hər şeyə insan
İdrak ölumdən də intiqam alır.
Mənim kimilərin nəşiliğindən
Elm gör necə də xəcalət qalır".

Açdı gözlərini yavaşca Əlyar,
Baxdı təəccüblə yan-yörəsinə.
Ananın üzündə qaldı baxışlar.
İnlədi...
- Can bala, qurban səsinə!..
Baxdı matdım-matdım hamıya bir an,
Titrədi astaca gül dodaqları;
Əlini çıxartdı yorğanın altından,
Uzatdı dinnməzcə həkimə sarı.

Bu şümşad barmaqlar, bəli, nə qədər
Həyat nəğmələri bəstələmişdi.
İnsani həyata səsləyən əllər,
Həyat istəyirdi həkimdən indi.

Bu zaman uzaqdan mahnı səsləri
Açıq pəncərədən axdı içəri:
Radio inlədi... yandı kainat,
Elə bil, göy yerə, yer göyə dəydi.
Nəğmə deyirdi ki: "Şirindir həyat!"
Bu, deyən, Əlyarın son nəğməsiydi:
"Zaman qovur, ömür qaçır, gün qaçır.
Zaman bizə, yaman bizə sirr açır.
Arzu, dilək könlümüzə nur saçır,
Arzu böyük, ömür gödək, gün gödək,
Ötən günü gələcək günə bənd edək.
Qədrini bil axıb keçən günlərin,
Həyat şirin, ömür şirin, gün şirin,

Bu dünyanı düşün dərin, duy dərin,
Eşq oduna yana-yana yaşayaq,
Duya-duya, qana-qana yaşayaq.

Hər cəməndə, hər çiçəkdə gözüm var,
Hələ mənim sinəmdə çox sözlüm var,
Qoy dayansın, işləməsin saatlar,
Həyat eşqi! Baş əyirik önündə,
İşığın sən ayın da, günün də..."

Simlər nalə çəkdi, alıxdı, yandı,
Ağladı intizar, ağladı hicran,
Yerlərin naləsi ərşə dayandı,
Simlərdə hönkürən qəlb arzusundan.

Bu səslər həyatın, ömrün səsidir
Yaranmış bağrında qeyli-qalların,
Hər ah, hər hıçqırtı - bir pilləsidir
Beşikdən məzara gedən yolların.
Nəğmə deyirdi ki, "O çox cavandır
Ölüm əlimizdən onu almasın.
Həkim, ölümü də başa sal, qandır,
Onun nəğmələri yetim qalmasın..."
Musiqi bitincə qara geydi gün,
Əbədi qapandı onun gözləri.
Demə, bu dünyaya vida deməkçün,
Bunu gözləyirmiş bayaqdan bəri.
Nəğməylə yaşadı iyirmi beş il,
Göz yumdu nəğmədən özgə hər şeyə.
Bəli, öləndə də ölümə deyil,
Nəğməyə can verdi, ancaq nəğməyə...
Duman, sis dağlara kölgə salmamış,
Tapşırdı ömrünü qısa ilk bahar.
Bu şirin həyatdan bir kam almamış,
Əlvida söylədi həyata Əlyar.

Əbədi yuxuya getdi bir anda,
Güllərin üstünə şəhlər çiləndi.
Gözü qapananda, sol yanağında
Gördülər bir damla yaş gilələndi.

Bir fayda vermədi ona son təlaş.
Qırıldı içində qəlbinin səsi
Son ah, son hıçqırtı, bu bir damla yaş
Ömür kitabının oldu nöqtəsi.

Bütün əhvalatı o, dönə-dönə
Götür-qoy eləyir bir də dəridən.
Cürbəcür fikirlər gəlir əqlinə
Diksindir özü də öz fikirindən.

Hey ölçür, hey biçir, bir də hər şeyi,
Fikirlər torunda o sehirlənir.
Dəhşətdən, qorxudan qızır kürəyi,
Gözü dumanlanır, başı hərlənir.

"Hər şey açılacaq bu saat heyhat!..
Alnıma damğa da vurulacaqdır.
Neçə il mahalda qazandığım ad
Bir anın içində yox olacaqdır.

Amansız olurmuş necə də insan,
Cahangir, gör nələr gəlir əqlinə,
O ölüb, sən isə heç utanmadan
Canının hayına qalmısan yenə.

Nələr düşünürəm, sən bir işə bax!
Cəhənnəmə qalsın adım, şöhrətim.
Bəs mənim ailəm? Bəs arvad, uşaq?
Başsız qalacaqdır bədbəxt külfətim...

Odur prokururun özü də gəldi...
O, belə fürsəti verərmə öldən?
Bəli, ekspert də belə düzəldi,
Hər şey açılacaq bu saat həməən...

Meyiti yarmağa aparan zaman,
Ana hönkürtüylə girdi qapıdan.
- Azmı yarılıbdır?
Yox! Qoymaram mən
Mənim yazıq balam, bir də yarıla!
Kəsdilər qatbaqat səni diriykən
Ölünü qoymaram yaralar, bala!

- Ana, bir düşünün...
Özünüz görək izin verəsiniz...
Bizə inanın
Çiçəyi burnunda gedən cavanın
Nədən öldüyünü bilməliyik biz.
- Yeni Cahangirdən çox bilirsiniz?
Nədən öldüyünü soruşun ondan!
Cərrahın gözündə qaraldı cahan,
Ay batdı, gün batdı, ulduz da söndü.
Başını aşağı dikib düşündü:
"Balası əlimdə ölübdür... Yenə
Bu bədbəxt pir deyib inanır mənə.
Ondakı ürəyə, nəcibliyə bax.
Mənsə... Gör nə qədər alçağam, alçaq!
Afərin, afərin!
Möhkəm dur, ana!
Mənə bu dərdləri unuttur, ana!
Qoyma yarılmağa, qoyma, amandır!
Sən bu qanmazları yaxşıca qandır!
Prokuror çox deyir, eşitmir ana.
- Çəkilin yana!
Əl çəkin, əl çəkin mənim balamdan!
- Çək-çevir utanır...
Elə bu zaman

Çatıb Cahangirə köhnə bir tanış
Deyir: - Niyə belə rəngin ağarmış?
Dili topuq çalır, tutulur yaman.
İtirir özünü qəfil sualdan
Dinir asta-asta:
- Dünəndən bəri,
Getmir gözlərimdən onun gözləri.
Heç dəzə bilmirəm bu itkiyə mən
Deyə o hönkürüb ağladı birdən.
Səsindən özü də diksindi ancaq
"Belə də ağlamaq olardı? Ax, ax!
Qərribə adamam..."

Düzü görəsən,
Ona, ya özümə ağlayıram mən?
Yox! Yox! Doğrudan da yaşarmış gözüm?
Bəs niyə səsimdən diksindim, özüm?
Bəs niyə gözlərim zillənib yerə?
Yox! Kül üfürürəm bəlkə gözlərə?
Bəlkə artist kimi rol oynayıb mən
Dedim ki, "gözləri getmir gözümündən?"
Mən yalan danışdım, bəli, ağ yalan,
Niyə utanmadım bəs vicdanımdan?
Mən hara, qaraya ağ demək hara?
Mən ki, düşmən idim riyakarlara?
Əsl üzüm bu imiş, bu imiş, deyən
İndicə özümü tanıyıram mən.
Nə qədər mürəkkəb olmuş insan,
Mənim ürəyimdə gör nələr varmış...
Adamın əsl üzü, demə, doğrudan,
Yalnız bərk ayaqda üzə çıxarmış...

Çəkişmə uzandı bir xeyli müddət
Ana dediyini axır yeritdi.
Həkim Cahangirin səhvi, nəhayət,
Əylarə bərabər torpağa getdi.

VIII fəsil

Bir səfəli təpədə dəfn etdilər Əlyarı,
Axdı, axdı sel kimi ananın göz yaşları.
Onun öz kamanını özüyçün ağlatdılar,
Elə ki, son torpağı qəbrin üstə atdılar,
Həkim sinə dolusu nəfəs aldı dərindən.
Elə bil ki, dağları atdı çiynilərindən.
O, elə zənn etdi ki, nəhayət xilas oldu,
Onun əzablarına bu andan son qoyuldu,
Ancaq o bilmədi ki,

Vicdanı baş qaldırıb

Ona nə hazırlayır.

Sən say öz saydığını,

Gör, bir fələk nə sayır.

Bəli o bilmədi ki,

Ürəyinin başında

Bir amansız od yanır,

Onun iztirabları bu andan da başlanır.

"Basdırıldı, qurtardı,

Artıq unutmalıyam" -

Söz verdi öz-özünə

Cahangir evə gəldi

Gülümsəmək istədi

Uşaqların üzünə,

Gülümsəyə bilmədi.

Niyə belədir, niyə?.. Bir şey deyə bilmədi

Axı, gülümsəməkçün özünü zorlamışdı.

Ancaq o bilmirdi ki,

Onun gülüşlərini

Vicdan oğurlamışdı...

Çay istədi...

Gəldi çay

Qəlbindəki acını bəlkə çay ilə yudu.

Ancaq içə bilmədi, çay qabaqda soyudu.

Xörək gəldi...
 Bir tikə alıb yeyə bilmədi.
 - Axı, sənə nə olub?
 Arvadını süzdü o,
 Bir söz deyə bilmədi,
 Bilmədi ki, qəlbinin
 Ən incə, ən gərəkli
 Sapı bu gün qırılmış,
 O elə bilmişdi ki,
 Əlyar ilə bərabər
 Səhvi də basdırılmış
 Daha yoxdur bir xətər.
 Ancaq o bilmədi ki,
 Özü də basdırılmış
 Əlyar ilə bərabər.
 O gündən günlər keçir,
 Yox, dirilmir, Cahangir
 Suçlu kimi dolanır,
 Uşaqların üzünə
 Baxa bilmir Cahangir.
 O gülmək istəyəndə
 Vəcdanı baş qaldırır
 Gülüşünü saxlayır.
 Danışmaq istəyəndə - dodağını bağlayır.
 O yemək istəyəndə - iştahını öldürür.
 O haraya baxırsa, - yalnız Əlyarı görür.
 Ələ alır pinseti - üstündə Əlyar görür.
 O, ayda Əlyar görür, o, gündə Əlyar görür.
 Onu qovmaq istəyir
 Qova bilmir...
 Çəkilib
 Xəlvəti bir guşəyə
 Ağlayır hönkür-hönkür.
 Əlyar çəkilib bir an
 Uzun gecələr onun

Yatağının başında.
 Kamanını o, bəzən
 İnildədir sübhəcən.
 Əlyar əl çəkir ondan
 Yapışır boğazından
 Onu boğmaq istəyir
 "Nə günahım vardı ki...
 Məni öldürdün" - deyir.
 Əlyar deyil, özüdür
 Onu boğmaq istəyən,
 "Nə günahım vardı ki,
 Məni öldürdün" - deyən.
 Qaçmaq, qaçmaq istəyir o anbaan özündən
 Onun öz varlığında
 İkinci bir Cahangir
 Baş qaldırır o gündən -
 Təqib edir dəmadəm Əlyar öləndən bəri,
 Bu birinci Cahangir ikinci Cahangiri.

- Cahangir, bu uşağı sən bir kötkəlsənə,
 - Nə olub ki?
 - Bu gədə, bax, nə sənə, nə mənə
 Məhəl qoymur,
 Əlinə nə keçirsə, tullayır pəncərədən,
 Yamanca mindirmisən boynumuza bunu sən.
 Bu gün də gülqabını atıb eyvandan yerə,
 Qalmışam yana-yana,
 Atasan, bir yaxşıca qulağını bursana,
 Cahangir istədi ki, bu dəm qalxa yerindən,
 Ancaq... dərhal vəcdanı çəkdi ətlərləndən;
 "Hara gedirsən, hara?
 Neyləyib yazıq uşaq?
 Üç manatlıq güldanı qırıb... özünə bir bax,

Bəs sən! Sən neyləmişən" -

deyə dilləndi vicdan

"Bir cavanın əlindən həyatını almısan!

Cahangir: - Düzdür, - deyə başını dikdi yerə,

Çökdü yenə qaranlıq, çökdü yenə gözlərə.

O qalxmadı yerindən

Vicdan yenə dartııb çəkdi ətkələrindən:

- Dilin yoxdurmu sənin?

Söylə, sənin günahın böyükdür, ya körpənin?

Sualların önündə əriyib döndü muma.

Cavab verə bilmədi...

Arvad keçdi hücumə:

- Sənə nə olub, axı?

Baxan kimi üzünə

Tez başını əyir sən.

Niyə danışmayırsan, niyə dillənməyirsən?

Susdu, susdu yenə də,

Arvad onun dərdini

Nə hiss etdi, nə bildi.

Öz dərdilə Cahangir yan otağa çəkildi.

Bir ay keçdi beləcə,

Bir ay gecəbəğündüz

O qırpmadı gözünü.

Oyaq qaldı gecələr, danladı öz-özünü,

Əzabları düyülüb ürəyində daş oldu.

Bir ay uzun gecələr həkimə sirdaş oldu -

Bəzən tanış-bilişdən o yaşına-yaşına,

Küçələrdə sübhədək dolaşdı təkbəşinə.

Qaçdı özü-özündən,

Qaçdı,

Qaçə bilmədi,

Heç olmasa, birinə

Açmaq istədi sirri

Ancaq açə bilmədi.

"Kimə açım bu sirri,

Kim anlayar məni, kim?

Kimə açə bilərdi

Axı, bu sirri həkim?

"Əlyar sağ olaydı kaş...

Əlyar? Yenə də Əlyar?

Niyə yapışıb, axı,

Boğazımdan bu mənim?

Əlyar! - Mənim yeganə həm dostum,

həm düşmənim!..

"Məni kənddə-kəsəkdə yenə tərifləyirlər,

Məclislərdə şənimə gözəl sözlər deyirlər.

Heç layiq olmadığım

Bu təriflər, sağlıqlar

Ürəyimi yandırır,

Məni xəcalət edir, necə də utandırır.

Axı, yazıq camaat nə bilsin ki, mən kiməm,

Onlar nə bilsin ki, mən cinayətkar həkiməm.

Mən özüm ki, bilirəm...

Bilə-bilə bəs niyə

Alçaqlığa gedirəm?

Bəs niyə bu sirrimi hamıdan gizlədirəm?

Niyə mənim şənimə o tərif deyənlərə

Mən demirəm bir kərə:

- Yeter tərifləriniz, buna layiq deyiləm,

Çünki... mən... mən qatiləm.

Yoxsa... xoşuma gəlir yalan tərifnamələr?

Bəli, xoşuma gəlir, əlbəttə, xoşa gələr.

Bəlkə də qorxuram mən?

O qüdrətim hanı ki..

Zəhmli prokurorun

Qabağında duran mən?

Bəli, bəli, söz budur, hamıdan qorxuram mən.
 Özümdən də qorxuram,
 Sözümdən də qorxuram.
 Güzgüdə gözlərimə sataşanda gözlərim
 Gözümdən də qorxuram.
 Hamıdan gizlətdiyim bəsdir cinayətimi!
 Yaşamaq istəyirəm mən də bir insan kimi,
 Yaşamaq istəmirəm min dəfə öl-ölə,
 Ya bir kərə üzülə, ya bir kərə düzülə
 Səhvimin cəzasını mən çəkmək istəyirəm.
 "Axır özüm-özümdən xilas olum" - deyirəm.
 Hey aldadıb özümü kül üfürüb gözümə,
 Hələlik bu cəzanı verirəm öz-özümə,
 Belə yaşayanda mən
 Utanıram özümdən.
 Xeyr!
 İstəyirəm ki, özgələrdən utanam.
 Göydən, yerdən utanam.
 "Yaxşı cərraham" - deyə
 Mənə bir Allah kimi
 Qoy hörmət etməsinlər;
 Bu hörmətlə bir daha məni incitməsinlər.
 Hamı bilsin bir dəfə mən kiməm,
 mən nəciyəm.
 Axı, indiki halda
 El gözündə mən böyük,
 Öz gözümdə kiçiyəm...
 Mənsə istəyirəm ki, olmasın əzablarım
 Qəlbimdə düyüm-düyüm
 El gözündə kiçilim, öz gözümdə böyüyüm.
 Bu sirri açarsam...
 Gedər şöhrətim, şanıam.
 Ancaq, ancaq özümdən razı qalar vicdanım.
 Özgələrin gözündə kiçilsəm də mən tamam,
 Özüm ki, öz gözümdə böyüyərəm, qalxaram.
 Qaçmaq olar özgədən, ancaq özüm-özümdən
 Qaçma ki, bilmirəm mən.

Niyə məni qorxudur elin mühakiməsi,
 Öz içimdə boğulur vicdanımın haqq səsi?
 Nəhayət, tapdım! - deyə
 O əyləşdi kürsüyə,
 Prokurorun adına izahat yazdı həmə, n,
 Razi qaldı özündən...
 Yənə daldı xəyalə,
 Fikri dolandı göyü,
 Fikri dolandı yeri.
 Bu vaxt qapı açıldı,
 Uşaq girdi içəri...
 Onu görüb Cahangir silkələndi dağ kimi,
 Titrədi yarpaq kimi,
 O bir yaxına baxdı, o bir uzağa baxdı,
 O bir kağıza baxdı, o bir uşağa baxdı.
 Bunun biri gecədir, o birisi səhərdir,
 Bunun biri şəkərdir, o birisi zəhərdir.
 Hansını götürməli?
 Əsir dodağı, dili...
 İnsanlıqla atalıq
 Ürəyində toqquşub
 İndi baş-başa gəldi
 Vicdan da atalıq qoşulub qoşa gəldi.
 Bir gizilti duydu o, zəif düşmüş canında,
 Deyən, yazığı gəldi uşağa vicdanın da.
 Qəlbindəki səslərə xeyli qulaq asdı o,
 Dərhal qalxıb uşağı sinəsinə basdı o,
 Nəfəs aldı dəridən,
 Uzun kirpiklərindən,
 Göz yaşı sıza-sıza,
 Gözlərini zillədi önündəki kağıza.
 "Nəyləyirəm mən?" - deyə qurcalandı yerində,
 Kağızdakı hərflər böyüdü gözlərində,
 Qalxdı, endi yazılar.
 Axıdıca göz yaşları ləkələndi yazılar.

Bir il keçdi belə,
 Vicdanının ağrısı
 Azalmadı, çoxaldı.
 Ürəyində iki səs!
 Gah, bu qələbə çaldı,
 Gah, o qələbə çaldı.
 Qıvrıldı qəlbindəki burulğanlar içində,
 O, illəri yaşadı bəzən anlar içində.
 Əzablar kilidində fərəhlər dustaq oldu,
 Bircə ilin içində saçları dümağ oldu.
 Tapılmadı dərdinə, tapılmadı bir çara,
 Nə bir məclisə getdi, nə bir toya, mağara, -
 Getdiyi xəstəxana, gəldiyi də ev oldu,
 O, nəhayət yoruldu,
 Sığındı vicdanına
 İşdən çıxıb o bir gün
 Gəldi başı alovlu
 Prokurorun yanına.
 Danışdı əhvalatı, o danışdı büsbütün,
 Bircə ilin yüz illik
 Sonsuz iztirabını
 Təmizlədi bircə gün.
 Prokuror dinlədi,
 Ancaq heç nə qanmadı.
 Düşündü,
 Dərk edincə
 Eşitdiyi sözlərə
 Bir müddət inanmadı.
 O düşündü anbaan
 Həm də... dəhşətə gəldi bu böyük etirafdan,
 Hələ bir az qorxdı da.
 Dedi: "Bəlkə dəlidir?
 Yox, yox!.. Bu gülməlidir,

Mən görmüşəm, görmüşəm özgəsini satanı.
 Ancaq mən görməmişəm
 Fəlakətin qoynuna
 Öz-özünü atanı...
 Nə qərribə adamdır heç qırpmadan gözünü,
 Satır özü özünü..."
 Prokuror düz üç il
 Məgər çalışmamışdı
 Onu dolaşdırmağa?
 Ov öz ayaqlarıyla
 Gəlib indi... işə bax
 Özü keçir qarmağa.
 Bəs indi o neyləsin?
 Nə cavab versin ona -
 Bu vicdan ovçusuna?
 Yorur, başını yorur
 Bizim kinli prokuror,
 Nə qədər istəmiş ki,
 Həkim onun önündə
 Dursun müqəssir kimi.
 Budur, gəlib həmə gün.
 Təhdid edə bilməyir
 bəs o, neçin həkim?
 "Məndəki bu hal nədir?
 İnsan çox qərribədir".
 O, həkimin önündə
 Yumaq kimi kiçilir
 Bir təqsiri var kimi.
 Budur, indi dayanıb
 Günahkarın önündə
 Özü günahkar kimi.
 Prokuror düşünür,
 Heyrətinin oduna
 O alışır, o yanır.

Ağlı belə işləmir,
Ağlı belə dayanır.

Düşünür yana-yana
"İnsana bax, insana!

Gör nə qədər böyükdür, onun qəlbi, vicdanı;
Bəs mən insan deyiləm?

Bəs məndə vicdan hanı?

Axi... doğrusu... mən də

Eyvazın ölümündə

Günahkaram beləcə

Günahkaram

Bəs necə?!

Əgər günahkaramsa... bəs mən niyə?..

Dayandı...

Fikrinin atəşində sözlər alışdı, yandı.

Dilləndi ürəyində tamam özgə bir ürək,

Yalnız indi özünü o gördü olduğutək.

Cahangirsə danışır

Vicdanının səsinə

Qüvvət alır səsi də.

Deyən, gülür gözləri, açılır çöhrəsi də.

Yüngülləşir elə bil,

Yox, bu o insan deyil.

İşıq gəlmiş gözüne,

Tapıb artıq özünü, o qayıtmış özünə.

Prokuror dillənir:

- Mənəvi iztirablar,

Əziz doktor, mənə də

Bir az tanışdır, tanış,

Əzablardan mənim də canımda hal qalmamış.

Dostum, sən də özünü yaman əldən vermisən,

Ancaq bu əzabları sənə Əlyar veribsə,

Mənə də sən vermisən.

Həkim dedi: - Bilirəm, qoribədir bu insan,

Çəkdiyən əzabları hiss etmişəm uzaqdan.

Mən də düşdüm axırda sənin gününə... bir bax...

Bir fərqimiz var ancaq:

İkimiz də yanırıq zaman-zaman, anbaan,

Sən qürurun ucundan, mən səhvimin ucundan.

Günahkarıq, günahkar biz dünən də, bu gün də.

Sən Eyvazın önündə, mən Əlyarın önündə.

Səni bilmirəm... Ancaq mən cəza istəyirəm,

Müqəddəs qanunların önündə baş əyirəm,

Cəzamı ver amandır,

Belə qalmaq yamandır.

Öldürdü vicdan məni,

Öldürdü ürək məni.

Məhkəməyə çək məni!

Vicdan məhkəməsindən

Azad eylə məni sən!

Prokuror dedi ki, gözləsin bir az,

Bu işdə tələsik söz demək olmaz.

Elə ki, Cahangir çıxdı qapıdan,

Bahadır dərindən bir nəfəs aldı.

Tutub əllərilə başını bir an,

O, qəmlər içində xəyala daldı.

Cahangir dərini deyəndən bəri

Bahadır köksündə bir ağır duydu.

O başa düşmürdü,

Eşitdikləri,

Xəyalını, doğrumu, ya yuxumuydu?

Bir anda kiçildi elə bil otaq.

Divarlar yıxılıb gəldi üstünə,

Dəhşətdən titrədi bədəni zağ-zağ,

Söylədi: - Mən kiməm?

Məndə bu hal nə?

"Mən kiməm?..."

Dərindən bir də çəkdi ah,

Deyən öz-özünü tamam unutdu.
Aynaya çevirib qəlbini cərrah,
Demə, Bahadırın önündə tutdu.

Bahadır düşündü üç gün, üç gecə,
İşə də çıxmadı, "Xəstəyəm" - dedi.
Üz-üzə, göz-gözə durub gizlicə,
Qəlbilə nə qədər söhbət etladi.

"Yamanca dəyişdi gözümde aləm,
Elə bil döşəyim tikan-tikandır.
Mən niyə gecələr yata bilmirəm,
Haraya qaçıbdır bu yuxu andır?..

Mən öz düşmənimə gəzdim kənarda,
İntiqam eşqilə yanıb-yaxıldım.
Uduzdu həmişə bu qovğalarda,
Axırda qisası özümdən aldım.
Deyəsən, gözlərim açılır mənim,
Bahadır! Yanılma, həyata düz bax!
Kənarda deyilmiş demə düşmənim,
Mənim özümdeymiş, özümdə ancaq!.."

Uzanıb yatağa, o salır yada
Yüz dəfə, min dəfə bütün hər şeyi,
Düşür xatirinə xəstəxanada
Eyvazın üstünə hücum çəkməyi.
"Yamanca dəyişdi gözündə aləm,
Elə bil döşəyim tikan-tikandır.
Mən niyə, mən niyə yata bilmirəm?
Haraya qaçıbdır bu yuxu andır!..
Döşəyim, bəlişim yumşaq olsa da,
Niyə yatamıram?
Anladım daha!
Dünyada vicdanın təmizliyindən
Yumşaq bir döşəkcə tanıyıram mən..."

Cahangir gözlədi,
Gözlədi hər gün.
Gözlədi bir həftə, hər saat, hər an.
Anlaya bilmədi, axı, bəs necin
Bir xəbər çıxmasın prokurordan?

Həkim çox düşündü...
Ancaq o gündən
Bir az açılmışdı qaşı-qabağı.
Dərdini Əlyara danışmaq üçün
Gəldi qəbristanına bir axşam çağı.

Gəldi...
Bir gizilti duydu yanında
O kimdir?
Yerində dayandı birdən.
Diksindi,
Eyvazın qəbri yanında
Qaraltı deyince gözünə gəndən.

"Bəlkə qara basır məni də?
Olar!
Çıxarıb yaylığı gözünü sildi.
Yox, yox! Yanılmıram özüdür ki, var,
Bu odur!"
Cahangir geri çəkildi.

Durub seyr etdi onu kənardan,
Həkimini köyrəltdi gördüyü səhnə.
Bir səs qanadlandı qəlbində bu an:
"İnsan necə olsa, insandır yenə...
Bahadır, Bahadır, eşq olsun sənə!.."

Döndü qəbristandan
O, şad, o, xəndan.

Xəyalı ulduzla, ayla öpüşdü.
"Demək etirafım yerinə düşdü,
Etiraf gətirdi özəsinə də.
Alqış təmizliyə, alqış yenə də!.."

Bir xəbər eşitdi Cahangir səhər
"Bakıya köçübdür Bahadır tamam..."
Yerindən oynatdı onu bu xəbər.
Soruşdu: - "Nə zaman?"
Dedilər: - Axşam!

"Demək dünən axşam, qəbri başında
Bahadır Eyvazla vidalaşmış...
Vidanda qürurun son savaşında
Zəfər haqqın oldu, haqqa min alqış!..

Bakıda
O gəldi darülfünuna,
Tapdı öz ağ saçlı müəllimini.
Bütün əhvalatı danışdı ona
Hakimin önündə müqəssir kimi.
Bir şey gizlətmədi Bahadır ondan,
Qəlbini atəşə tutub əritdi.
Dərs alıb cərrahın etirafından,
Bütün işlərini etiraf etdi.
Axırda başını qaldırıb qoca
Süzdü şagirdini, süzdü doyunca.
Dedi: - Bu həyata açıb gözüünü
Hər kəs öz-özünü dərk etsin görək.
İndi ki, sən gördün özün özünü,
İslah yolundasan, oğlum, sən demək.
Etiraf eyləyən hər şeyi anlar -
Ondan da dəhşətli bir cəza hanı?
Hakimin hökmüylə cəza alanlar
Bəzən dərk eləmir öz günahını.

Yəqin çox düşünüb, çox daşınıb sən,
Nəhayət, könünü büsbütün açdın.
Dövlət xəbərsizkən əməllərindən
Hər şeyi apacıq sən özün açdın.

Yaxşıca dərs verib sənə o həkim,
Unutma heç zaman bu qəzanı da,
Sən həm hakim olub, həm də müttəhim
Haqq ilə vermisen öz cəzanı da.

Müəllim dedi ki, oğlum, bu gündən
Səni saxlayıram öz yanımda mən.
Tut elmin müqəddəs, o pak yolunu
"Hüquq və etiraf" - işlə sən bunu
Sən halal zəhməti sev indən belə,
Havayı keçirmə bircə anını,
Yalnız zəhmət ilə, alın təriylə
Qurtara bilərsən öz vicdanını...

Nöqtə qoymaq üçün iztirablara
O gündən bağlandı o, kitablara
Elmin yollarında əzmlə durdu,
Oxudu, oxudu...
Oxuduqca o,
Barışa bilmədi əməlləriylə,
Yudu günahını alın təriylə.

Yazdı, yazdığıyla alışıdı, yandı,
Qatlaşıb əzaba illərdən bəri.
Yazdıqca önündə gəlib dayandı
Bütün əməlləri, bütün işləri.

Havayı getmədi onun əzabı,
Yazdı.
Vərəqlərə boşaldı sinə.

O, bir kitab yazdı,
Həmən kitabı,
Həsr etdi öz həyat müəlliminə.

E P İ L O Q

Bu gün könül açan bir təntənə var,
Şəhər klubunda axşamdan bəri.
Yubiley gecəsidir... Sonsuz alqışlar...
Titrəyir salonun pəncərələri.

Axır yubilyara verdilər sözü,
Cərraha zilləndi hamının gözü.
Çəliyini yerə o döyə-döyə
Asta addımlarla qalxdı kürsüyə.
- Qardaşlar, bacılar, sağ olun sizi.
Ürəkdən sıxıram əllərinizi.
Mən, layiq deyiləm bu təriflərə.
Deyirəm, demişəm bunu yüz kərə.
... Bu böyük əzabdan, deyirəm, bəlkə
Qurtaram ömrümün son çağlarında.
Xoşbəxt o kəsdir ki, yoxdur bir ləkə
Ömrü kitabının varaqlarında.

... Özgənin danlağı xoşdur min kərə
Vidən danlağından, öz danlağından.
Xoşbəxtidir uymayıb özgə səslərə
Vidənin səsinə dinləyən insan.

Həkim qurtarınca bu hekayəni
- Qardaşlar, indi də dinləyin məni
Mənim də sizlərə sözüm var - deyə
Bahadır inamla qalxdı kürsüyə.
Danışdı,

Qayıtdı ötən günlərə,
Sözlər inci kimi düzüldü çin-çin.
Ağsaclı başını əydi yüz kərə
Önündə öz həyat müəlliminin.

Tez qalxdı ayağa bütün salon da,
Bahadır baş əydi salona təkrar;
Sıxıb Cahangirin əlini sonda,
Verdi kitabını ona yadigar.

1961, Hacıkənd - Bakı.

AĞLAR-GÜLƏYƏN

I ÜSYAN

"Hümmət, a vətəndaşlar!
Qeyrat, a vətəndaşlar!"

Sabir

Bahar zər qələmilə
Naxış vurur torpağa.
Qışdakı məsəqqəti
Unutdurur torpağa.
Şamaxıda Sabirin
Balaca bağçasında
Əyləşib iki yoldaş,
İki dost, iki sirdaş.

Səhhət, Sabir... iki qəlb
Səslənir, bir-birinə
Köklənən simlər kimi.
Bir nəğmənin eşqinə
Bir dinən simlər kimi.

S ə h h ə t

Bəli, padişahımız
Təzə bir fərman verib.
O, ölüyə azadlıq,
Diriyə zindan verib.

S a b i r

Ağız yummaqdır ancaq!
Bu da təzə fırıldaqlar!
Çəsmələr təşnəsinə
Bircə udum azadlıq,
Harda, harda qalmısan,
Mənim suyum azadlıq,
Mənim odum azadlıq?!
Sənsiz gülə bilərmə,
Üzümüzə
səadət?

S ə h h ə t

Neyləyək, bir udum da
Udumdur... heçə lənət!...

S a b i r

Mir arzu bəsləyirəm,
Mən, axı, hər nəfəsdə,
Qanadım var, göyüm yox,
Necə uçum qəfəsdə?..

Azadlıq - səhərimdir;
Gündüzüm, axşamumdur.
Eşqimdir, ilhamımdır.
O, dənizim, yelkənim,
Əsl haqqımdır mənim!
Neçə ümman yaradar,
Ahımdan göyə qalxan
Yalnız bircə buludum?!
Niyə mənə haqqımı
Versinlər udum-udum?

Xəyalım azad olsun,
Düşüncəm azad olsun.

Ürəyimin sözünü
Mən yazmaq istəyirəm,
Qoy qələm azad olsun.
Mən görmək istəyirəm
Gözlərim azad olsun.
Danışmaq istəyirəm
Sözlərim azad olsun.
Qışqırmaq istəyirəm
Qoy dilim azad olsun,
Dodacağım azad olsun.
Eşitmək istəyirəm
Qulağım azad olsun.

Əsarət zəncirini
Mən qırmaq istəyirəm,
Qollarım azad olsun.
Gəzib bütün dünyanı
Arzumu qulaqlara,
Bağırmaq istəyirəm,
Yollarım azad olsun!

Ələmlər bəstəsiyəm!
Mən arzusun səsiyəm,
Mənə dərman neyləsin?
Mən arzu xəstəsiyəm?

İçib-içib doyunca
Azadlıq çeşməsindən;
Söndürəydim odumu.
Çeşmələr təşnəsinə
Özün söylə, neyləyə
Suyun birca udumu?..

Səhhət

Məgər görməmişəm
Damcı necə daş dölir?

Sabir

Dəlir, çox yavaş dəlir.

Səhhət

Dəqiqələr, saatlar
Axır dönüb il olur.
Dama-dama göl olur.
"Molla Nəsrəddin"ə bax,
Onu zaman yaratdı.
Mirzə Cəlil damcıdan
Axtı, ümman yaratdı.

İndi o böyük ədib
Səni çağırır, səni -
Deyə Səhhət cibindən
Çıxartdı məcmuəni.

Zamanın əsəbləri
İndi çəkilib tarım.
Oxudu ilk səhifəni:
- "Sizi deyib gəlmişəm,
Müsəlman qardaşlarım..."

.....
Sabir yata bilmədi
O gecəni sübhədək.
Açıldı arzuları
Gözündə çiçək-çiçək.

Nədir hələ bilmirəm
Mən o gecənin adı;
Bircə bunu bilirəm
O gecə... ah... o gecə
Tək səhəri doğmadı;
Doğdu göyü, yeri də.
Doğdu bizi təzədən
Mirzə Ələkbəri də.

Dan yeri ağaranda,
O qalxıb yatağından
Açdı pəncərəsini.
Dinləməyə başladı
Bağçada "hop-hop" deyən
Şinəbubun səsini.
Bu səhərə,

bu səsə
O niyə səcdə qıldı?
Açdığı o pəncərə
Bağçaya açılmadı,
Şərimizə açıldı.

Qələm nalə qopartdı,
Kağıza dəyən kimi
Bu səs kağız üstünə
Dağ basdı,

od çilədi.
Bu səs əsrlər boyu
Yatan babamı belə
Yuxudan silkələdi:

"Yox, mən çıxırmalıyam.
Yox, mən bağırımalıyam!
Kölməyimə,
dadıma

Göyü çağırımalıyam,
Yeri çağırımalıyam!
Mən bütün qaydaları
Qanunları,
Sədləri
Dağıdıb qırımalıyam!"

"Hansı qanunda var ki,
Öz elindən olasan,
Hədəf də sən olasan,
Güllə də sən olasan?.."

Vətənin
dərdlərilə

Yandı,
Alışdı Sabir
Dərdin dodaqlarıyla
Dindi,
Danışdı Sabir:

"Xalqların cərgəsində
Mən də varam deyirəm.
Mən dünyadan özümə
Həqiqət istəyirəm,
Sədaqət istəyirəm.
Mən "Hümmət istəyirəm,
Mən qeyrət istəyirəm..."

"Min ildir sirdaşımız
Ələm oldu, qəm oldu,
Niyə, niyə bəs bizim
Qeyrətimiz kəm oldu?"

Yarım bu tayda qaldı,
 Yarım o tayda qaldı.
 Təyüm burda çalındı,
 Yarım o tayda qaldı.
 Daha bu əzablara
 Canımda bir tabım yox...
 Mən təpədən-dırnağa
 Sualam...
 Cavabım yox...
 Bilmirəm öz əlimdən
 Mən hara, hara qaçım?
 Bir əlim qanım oldu,
 Bir əlimsə harayçım!

Bizi xəlbirə qoyub,
 Sovurdular havaya,
 Biz toz olub ələndik.
 Min ildir, anamızdan
 Süd yerinə qəm əmdik.

İnlədikcə, azalmır
 Dərdlərimiz daha da
 Ürəkdə köz-köz olur.
 Bu haqdır, ağladıqca
 Kişi qeyrətsiz olur.

Bizdən sonra oyanan
 Alə bildi haqqını,
 Biz hələ ağlayırıq,
 Tarixin təkərinə
 Hey ümid bağlayırıq".
 Yox, mən bağırmalıyam,
 Yox, mən çıxırmalıyam!..."

2. ÜRƏK VƏ ÇÖRƏK

"Artıqca həyasızlıq olur el, mütəhəmmil,
 Hər zülmə dözən canları neylərdin, ilahi?"

Sabir

Zərrədə küllə bax!... Şirvan dedikcə
 İslam ələminə lağ etdi Sabir.
 Tiya da sabunu dağ elədikcə
 Fikrinə zamanı dağ etdi Sabir.

Qaranlıq daxmada gecə sübhədek
 O, işıq naminə yazdı, yaratdı.
 Sabirin qəzəbli gülüşlərindən
 Vətən göylərində günəş dan atdı.

Bütün sualların cavablarını
 Tapdı ilhamında, təbində Sabir.
 Böyük bir ölkənin dərfini yazdı
 Sabun tiyanının dibində Sabir.

Dünyaya sığmayan fikirlərini
 Zaman, bir tiyana bağlamadı mı?
 O dedi: - Anlamaq istəsən mənə,
 Düşün ləqəbimi, unut adı mı!

Düzü, çox düşündüm... Təxəllüsünü
 Niyə Sabir qoydu Mirzə Ələkbər?
 Böyük gələcəyə dikib gözünü
 Demək istəmiş ki, dözən əzilər!

Demək istəmiş ki, Vətən lələdir,
 Bağrının başında qarasıyam mən.
 Müsəlman nə demək?
 Təşbehi-Sabir,
 İslam dünyasının yarasıyam mən!

Demək istəmiş ki, səbr edən insan,
Dünyadan əbədən üzülüşübdür.
"Şükür" - deyə-deyə bədbəxt müsəlman
Səbrin laylasından cəbrə düşübdür.

Demək istəmiş ki, zavallı Şərqin,
O sonsuz səbrinin kasasıyam mən.
Çatıb xirtəyimə daha qəzəb, kin,
Səbrim tükənibdir, daşasıyam mən.

Deyirəm, anası süd deyil, ona
Atəş içiribdir öz döşlərindən.
Axır göz yaşları hey yana-yana
Sabirin yaralı gülüşlərindən.

Onun gülüşləri səbirdənmi? Yox!..
O, kinin, qəzəbin qəhqəhəsidir.
Onun gülüşləri bir atəş, bir ox!
Səbrə qılınc çəkən üsyan səsidir!
Dərdini xalqıyla bölüb ağladı,
O gülüb ağladı, gülüb ağladı!

Cəhilə nə var ki?.. Ürəklər dələn
Dəli qəhqəhəni bir gülüş sanar.
Sabirin şerini oxuyub gülən,
Nə Vətən anlayar, nə millət qanar.

Bir gün fitva verdi axund minbərdən:
- Lənətlə çəkilsin Sabirin adı.
O günün səhəri qəssab Mir Həsən
Şairə bir misqal quyrıq satmadı.

Axund tapşırıd ki, Şirvanda heç kəs
Mirzə Ələkbərlə alver etməsin.

Axundun əmrindən o çıxıb bilməz
Burada bir sirli illət var yeqin.

Qəssab bilmədi ki, Mirzə Ələkbər,
Nəcin onun kimi yanaşmır dinə.
Qəssab bilmədi ki, qara gecələr
O yazıb-yaradır işiq naminə.

Qəssab bilmədi ki, sel tək çağlayır,
Alışb yaradır o, ac qarına...
Qəssab bilmədi ki, o gün ağlayır
Millətin gələcək övladlarına.

Qəssab bilmədi ki, bu xalqın, nədən
Özü ağırlıqda qəm yükü vardır.
"Təvəkkül" deməkdən, "şükür" deməkdən,
Ağzında dili də cadar-cadardır.

Çağırdı elləri o, haqq yoluna,
Məslək yolçusuna el "yolsuz" dedi.
O, böyük insanı qəssab bir yana,
Ömür yoldaşı da başa düşmədi.

Qəlbi qəlbimizdə daim döyündü,
Yumulu gözlərə göz verdi Sabir
Yazdı... Qarşımızda güzgüyə döndü, -
Bizi özümüzə göstərdi Sabir.

Saldı ürəyinə Sabir hər şeyi,
Min ilin dərdini çəkdi bir anda.
Yolunda canını qurban verdiyi
Bədbəxtlər də onu anlamayanda.

Sözüylə, şerilə o, zaman-zaman
Donuq şüurlara min toxum əkd.

Dəmir çəkiç altı dəriyə qoparan
Dəmir parçası tək o, nələ çəkdi.

Qızılı döydülər... Haray-həşirsiz
Yapıxıb mum kimi eləcə qaldı.
Dəmiri döydülər... Qışqırından
Qulaqlar tutuldu, gözlər qaraldı.

Qızıl dedi: - Dəmir, söylə nədir bu?
Məni də döydülər, axı, sənin tək.
Səsindən bir adam xəbər tutdumu?
Dəmirsən, əzaba dözsən gərəkdir.

Dəmir söylədi ki: - O zərbələrdən,
Ahu-nələ çəkib ağlamadım mən.
Bədbəxti yaranmışam mən, a bəxtəvər,
Səni dəmir döydü - özgəsi döydü.
Ona ağladım ki, məni döyənlər
Özgəsi deyildi, özümünküydü.

Bir gün fitva verdi axund minbərdən,
- Lənətlə çəkilsin Sabirin adı.
O günün səhəri qəssab Mir Həsən,
Şairə bir misqal quyruq satmadı.

Sabun bişirməkçün ona yağ gərəkdir,
Bəs indi neyləsin? O, çox düşündü.
Neyləyə bilərdi? O, yalqız, o, tək.
Dükən də bağlandı, ocaq da söndü.

O, qaralan ocağa
Baxa-baxa düşünür.
"Yoxsa arzularım da
Bu qaralan köz kimi,
Ocaq kimi tez sönmür?..

Yox, yox! Bu mümkün deyil,
Sönmən ocaqdır ancaq.
Qəlbindəki ocaqsa,
Daha betər yanacaq.

Yazıram zəmanədən
Atəş, od uda-uda.
Könlümdəki ocağı
Heç söndürə bilərmə
Dəryaların suyu da?

Bəs bir böyük külfətim?..
Onların hər arzusu
Bu ocağa bağlıdır,
Axı, külfətim üçün,
Könlümdəki ocaqdan
Bu ocaq maraqlıdır.

Bu ocaqla yaşayır
Evdəki lüt balalar,
Sinəmdəki ocaqdan
Onlara nə fayda var..."

Milyonları düşünən
Böyük bir qəlb sahibi.
Közərən köz önündə
Alishır ocaq kimi...

Milyonları düşünən,
Milyonların yolunda
Əriyib muma dönmən
Milyon-milyon insanın
Azadlıq yollarında
Çıraqlan, nur olan,
Milyonların doğulan,

Balaca bir külfətin
Çörəyidir, suyudur.
Milyonların yolunda
Ateş udan, od udan
Külfətinin yolunda
Zəhər udur, qan udur.

Milyonlara dərs deyən
Mis tiyana baş əyir -
Bir balaca külfəti
Dolandıra bilməyir.
"Yox, yox! Bu mümkün deyil,
Sənən ocaqdır, ancaq.
Könlümdəki ocaqsa,
Daha betər yanacaq..."

Ona yağ satmadılar
Sabun bişirmək üçün.
Ürəyinin yağını
Əridərək günbəgün
Şair yazdı... Şerlə
Haqqını anlamayan
Nadanları bizlədi.
Ürəklərin min illik
Pasını təmizlədi.
Sabun!
Şer!
İşə bax!
Təsadüf mü bu ancaq?

Hər ikisi təmizlik!..
Sən bu təsadüfdəki
Ahəngə bax, məğzi gör.
Sabun zahir üçünsə,
Şer batin üçündür...

Sabundan əl çəkməli!
"Bəs mən necə dolanım?"
Deyə o, fikrə dalır...
Əməllər, arzularla
Yaşayanda ucalan,
Çörək dərdi çəkəndə
Görün, necə alçalır...

3. İMTAHAN

"Zahida! Gəl soyunaq bir kərə paltarlarımızı!
Çıxaraq zahirə batinədəki əfkarımızı.
Hər kəsin ağrı qara işə utansın, a bala!"

Sabir

O, həqiqət naminə
Qələm çaldı... həqiqət!
Sabun bişirmək - peşə,
Şer yaratmaq - sənət.
Sabun - çörək üçündür.

Şer - ürək üçündür.
O, könlünü, eşqini
Vətənə, xalqa verdi,
Çörəyi də ürəklə
Qazanmaq istəyirdi.
- Necə?..
- Müəllim olmaq!
Körpəçə ürəkləri
Pərvazlayıb uçurmaq!
Onların nəzərində
Arzular dünyasından
Minbir kaşanə qurmaq!

Balalara hər şeyin
Öz yerini tanıtmaq!
Ah!.. Onlara... onlara,
Özlərini tanıtmaq!
Həm bu günü tanıtmaq,
İndidən, lap indidən
O körpə balalara
Dost, düşməni tanıtmaq!

Şairim, düz deyirsən.
Mən səni anlayıram.
Düzü, müəllimliyi
Mən bütün peşələrin
Ən ucası sayıram.
O, elə ulduzdu ki,
Bu gün yanır... ışıq!
Bizə sabah görünür.
Özü batsa da ancaq
Vətənin göylərində
Min-min ulduza dönür.

O bilmir ilk mənzili
Son mənzili haradır;
Bugünkü əməliylə
O, sabahı yaradır.
Omrü bir nur parçası
O, sabahın carçısı!..

Bəli, müəllim olmaq!
Bunun üçün nə gərək?
Ona bildirdilər ki,
Rəsmi vəsiqə gərək.
Vəsiqə!

- Kimdən?
- Hardan?
Dedilər:
- Mollalardan.
Yox, yox! O uda bilməz
Bu təhqiri, bu dərdi.
O ki, ana dilindən
Dərs demək istəyirdi.
İstəyir ki, balalar
Bizim ana dilinin
O büllur çeşməsindən
Nur içib feyz alalar...
Bəs bunun mollalara,
Bilmirdi nə dəxli var?

- Dərs demək istəyirəm
Şəriətdən, cənablar,
İmtahan edin məni.
Dayanıb heykəl kimi,
Cahillərin önündə
Cahillərin düşməni.
Taleyə bax, günə bax,
Zamanın hökmünə bax!
Zaman öz loğmanını
Pəncəsində inlədir.
Əsrin nəbzi, nəbzində
Döyünən bir arifi
Cahil imtahan edir.
Zaman - onun ustadı,
O, zamanın həkimi.
Zamanın qarşısında
Dayanıb xəstə kimi...
Yağır bir-bir suallar:

- De görək cəhənnəmin
Neçə yüz qapısı var?
Əsrin hər cəfasına
Dözüb dayanan insan, -
Əsrin cəhənnəmində
Alışb-yanan insan
Sayır qapılarını
Xəyali cəhənnəmin...

Dözür, buna da dözür,
Ona vəsiqə görək.
Özü bilir dalını...
Mən cənnətə dəyişməz
O ki, öz amalını.
Mənasız suallara
Cavab verir
Bərbəbir
O, bığaltı gülərək.
İyirmicə uşağa
Müəllim olmaq üçün
Ona vəsiqə görək...
Axund nə biləydi ki,
Qarşısında dayanan
Milyonların ən böyük
Dahi müəllimidir.
Əsrin ağız dolusu
Həqiqət mahnisini
Ötən sarı simidir...
Böyük müəllim idi
O ki, vəsiqəsiz də.
O, əzilən xalqının
Üsyan deyən səsiydi.

Vətən üçün od tutub
Alovlanan ürəyi,
Onun vəsiqəsiydi.
O ürəyin başında
Qaysaqlanan yaralar,
Daim yanan yaralar,
Ən gözəl möhürüydü
Onun vəsiqəsinin...

Axundda ağıl hanı?
Düşünə dərin-dərin,
Axund nə biləydi ki,
Dayandığı minbərin
Kökünə balta vuran
Elə bunun özüdür.
Bu buxara papaqlı,
Bəstə boylu müəllim,
Xalqın görün gözüdür.
Axund nə biləydi ki,
Ona imtahan verən,
Bu məğmun, miskin insan -
Şerilə çoxdan çıxıb
Əsrin imtahanından.
Axund nə biləydi ki,
Millətin qulağına
Haqq sözü deyən budur -
Gündə min yol adını
Lənətlə yad ediyi
"Ağlar- güləyən" - budur.

4. ÜMİD MƏKTƏBİ

"Yaşasın şəhriyari-hürriyyet"

Sabir

Onunçun həyat - ümid.
Onunçun zaman - ümid,
Onu ucaldan - amal,
Onu yaşadan - ümid.
Onun ümid günəşi
Aləmə şölə saçdı.
Dükənini bağlayıb
"Ümid" məktəbi açdı.
Elə bil ki, bununla
O çatdı bəslədiyi
Hər arzuya, mətləbə.
Ümidini bağladı,
Bu ikicə sinifli
Balaca bir məktəbə.

O unutdu elə bil
Dərdini də büsbütün.
Dərs verdiyi hər uşağ
Bir ümid çırağıydı,
Bu böyük şair üçün...

"Mənim bağım, baharım,
Fikri işıqlı oğlum,
Məktəb zamanı gəldi,
Dur, yaraşıqlı oğlum".
Açdı şerləri
O, yumulu gözləri,
Tanıtdı körpələrə -
Şanlı sabaha gedən
Cığırıları, izləri...

Körpələrin gözündə
Nuh əyyamından qalan
Vərdişləri qırdı o.
Onların ürəyində
Min çıraq yandırdı o.
Qanmaq öyrətdi Sabir,
Qandırdıqca onlara
Yanmaq öyrətdi Sabir.

Hər şeyin öz adını
Başa saldı o bir-bir.
Kor, donuq baxışlara
Görmək öyrətdi Sabir.

Nifrət öyrətdi Sabir
"Daş qəlbli insanlara" -
Buz tək soyuq qanlara.
Məhəbbət öyrətdi o,
"Fatma, tükəzbanlara".

Bir istiyə bərabər
Qızınmaq öyrətdi o.
Bir soyuğa bərabər
Üşünmək öyrətdi o.
Hər kəsə özünü yox,
Hamıya bir mətləbi
Düşünmək öyrətdi o.
O öyrətdi nobellər
Obasından baş alıb
Bura niyə gəlibdir?
Çaqqal dağdan arana
Hansı iyə gəlibdir?..

O öyrətdi niyə biz
Yadlar üçün bu qədər

Cazibədar olmuşuq,
Niyə yadı bəzəyib,
Özümüz xar olmuşuq?..
Balaca körpələrə
O öyrətdi ayıqlıq,
O öyrətdi sayıqlıq.
O öyrətdi vətənə,
Doğma elə sədaqət.
O öyrətdi dəyanət!
O söylədi: "Yaşasın
Şəhriyari-hürriyyət!"

O, bircə il dərs dedi
Bu "Ümid" məktəbində.
O, şerilə beşcə il
Bütün Şərqə dərs deyib
Özgə məktəb yaratdı.
İlhamından, təbindən.
O, gülüş arxasından
Damcılayan göz yaş! -
O - bizim şerimizin
Ən böyük vətəndaşı!..

5. AMAL

"Seyli-tən oylə təməvvüco alıb dövrü bərim -
Bənzərəm bir qocaman dağa ki, doryadə durar".

Sabir

Deyirlər, naşiri şerləriçün,
Ona pul ayırdı on manat ayda.
Ancaq qəzəblənib nəyəsə bir gün,
Bu az məbləği də göndərmir daha.

Axır ümidi də kəsilir tamam
Dayanmır, o yanır,

Yaradır yenə,
Coşur, əzildikcə daha da ilham,
Həqiqət naminə, düzlük naminə!

Şerinin, sözünün müqabilində,
Onun mükafatı hücumlar oldu.
Yalan danışmadı, onun dilində
Həqiqət əbədi bir şüar oldu.

Təhqirdən, təhdiddən hər saat, hər gün
Onun sinəsində neçə ox yanıb.
Sənət yollarında bir amal üçün
Bizni çox yanırıq, omu çox yanıb?

Biz hara gedirik, gül, çiçək, alqış,
O, hara gedibse, min təhdid, hədə.
Bizintək hörmətlə qarşılamamış,
Qəlbini gizlədib onu sevən də.

Özünü hörmətə layiq sanmadı,
Böyük qəlb xidmətə əvəz istəməz.
Hörmətlə, izzətlə qarşılanmadı,
Ən böyük hörmətə layiq olan kəs.

O, amal yolunda mücahid oldu.
O, nə pul tanıdı, nə alqış bildi.
Əzəldən üreyin alovu, odu,
Hansı məbləğ ilə qiyas edildi?..

Yox, yox! İlham ki, var, könül atıdır,
Çapacaq həmişə o, harın-harın.
Öz qəlbinin səsi mükafatıdır,
Bir amal yolunda yaradanların.

Amal! Həqiqətin səsidir ancaq,
Onu boğ! Sınədə dayana bilməz.
Haqqı, ədaləti ayaqlayaraq,
Oda da atsalar, o, yana bilməz!

İlham da amalın, məsləkin oğlu,
Amalın var isə, ilhamın da var.
Hünərlə açılar sənətin yolu!
Amalsız ürəkdə ilham yas tutar!

Sənət fədakarlıq, sənət cəsəret,
Sabir möhkəm durdu məslək atında.
Nə pul, nə mükafat, nə şan, nə şöhrət!
Ölçüsü amaldır istedadın da...

Bir amal eşqinə yaratdığından,
Dalgalar içində o, dağa döndü.
Elə ucaldı ki, o böyük insan,
Şərqi hər yerindən Şərqi gördü!

6. DƏRMAN

"Arizi qəmlər əlindən ürəyim şişmiş idi..."

Sabir

Sabirin "arizi qəmlər əlindən"
Ciyəri dağılandı, ürəyi şişdi.
O ürək dünyanı dərk edən gündən
Nə qədər cəfaya tab çəlməşdi.

Ən kiçik dərdi də azı min kərə,
Saldı ürəyinə hər saat, hər gün.
Qəlbinə saldığı sonsuz dərdlərə
Daş dözə bilməzdi, öt necə dözsün?..

Tiflisi dolandı, Bakıya gəldi,
Özünü göstərdi çox həkimlərə.
Hamısı toplandı, məclis düzəldi,
Yozdu xəstəliyi hərə bir yerə.

Həkimlər düşündü hey dərin-dərin,
Davalər, dərmanlar vermədi fayda.
Həkimlər bilmədi, dərqli şairin
Dərmanı tapılmaz əczəxanada.

Həkimlər bilmədi, bir xəstəliyin
Səbəbi həmişə eyni deyildir.
Həkimlər bilmədi, dərqli şairin
Dərmanı - azadlıq, loğmanı - eldir.

Həkimlər, həkimlər, sizdən əlhəzər!
Dərmanınız eyni, nüsxəniz eyni.
Yüz nədir, min nədir, necə min yaşar,
İnsana versələr istədiyini!

Necə bir yerə hey toplaşdınız,
Əlac tapmadınız bir dərde yalnız.
Sabir təkbəşinə arzularından
Yazdı milyonların dərfinə dərman!

Yanvar-fevral, 1962, Bakı,

YOLLAR - OĞULLAR

İnsan azadlığı ilk arzu sanmış,
Bu söz bir işıqdır çötündə, darda.
Azadlıq, azadlıq!.. Tarix yaranmış
Bu amal uğrunda vuruşmalarda.

PROLOQ

Beş iyul! Ucalan milli bayrağın
Rəngindən göylərə şəfəq çiləndi.
Elə bil illərlə axan al qanın
Bayrağın dibində gölməçələndi.

Yüz otuz iki il çəkildin dara,
Öz hakim atandan sən qul doğuldun.
Vuruldu köksünə gündə min yara,
Yurdunda, yuvanda bir qərib oldun,

Axdı yüz otuz il sənin gözündən,
Axdı qanlı sular... Dərin soyuldu.
"Sahibin" ayırdı səni özündən,
Göz-gözü, söz dilə həsrət qoyuldu.

Vuruşdun gecəni gündüzə qatıb,
Alıb öz haqqını, şəərəfə çatdın!
Yüz otuz iki il qılınc oynadıb,
Bu bayraq yolunda sən qan axıtdın.

Bu qan yurduña yaz gətirdi, yaz,
Analar, bacılar batmasın yasa.
Məhkum bir məmləkət gülüstan olmaz;
O, şəhid qanıyla suvarılmasa.

Bu bayraq dibində məclis düzəlsin,
Zənciri qolundan atdı bu torpaq.
Qoy bütün insanlıq səcdənə gəlsin,
Ey, şəhid qanından qızaran bayraq!

Xalqın tarixini bu qan əks edir,
Onun hər damcısı - nifrət, qəzəb, kin!
Bayrağın altında ruhu rəqs edir
Bu bayraq uğrunda can verənlərin.

Hər biri şir gücü duydu qolunda,
Onların müqəddəs ruhuna alqış!
Onlar dedilər ki, Vətən yolunda
Canım çıxmıyadı, qanı çıxmamış.

Onlar dedilər ki, yetər bunca qəm!
Niyyə şərifimiz lağa qoyulsun?..
Onların hər biri dedi: - İstəmə, mənim də öz gerbim, bayrağım olsun.

Arzu könüllərdən qalxıb ucaldı,
Onlar bu niyyətlə girişdi hərbə,
Qan verib, can verib, onlar şan aldı,
Alqış bu bayraqa, alqış bu gerbə!

I fəsil

Milyonçu Ben-Osman çoxdan əl çəkib
Vətəndən, millətdən, məzhəbdən, dindən.
Qır x ildir gözünü Parisə dikib,
Təkcə adı qalıb ərəbliyindən.

Arvadı Zəhradan çəkdi ələman,
Xoşuna gəlmədi sözü, söhbəti.
Üç il yaşamamış ayrıldı ondan,
Dedi: - Çatışmayır mədəniyyəti.

Parisi, Marseli gəzdi neçə il,
Axtardı özünə "mədəni canan".
Arvad axtarmırdı, o, axmaq deyil,
Arxa axtarırdı əslinə baxsan.

Axır, sərvətilə Əlcəzairin,
Evinə yol açdı, o, bir nazirin.
Onunla "dost" oldu... rənginə görə
O, təhqir olundu... "Dostluğa" yozdu.
Bilyard oynadılar gündə on kərə,
Ben-Osman hər dəfə qəsdən uduzdu.

Güldülər üzünə hey şirin-şirin,
Uduzduğu pulu o, nəqd verdi.
Nəhayət, Ben-Osman "şanlı" nazirin
Kiçik bacısını aldı, gətirdi.

Nananın yolunda çəkdi min əzab,
"Malım da, canım da sənindir" - dedi.
Zəhraya bir frank qıymayan cənab,
Nananın yolunda milyon xərcledi.

Birinci arvaddan bir oğlu vardı -
adı Mustafa.
Onu da özüylə Zəhra apardı,
çəkdi min cəfa.
Ehtiyac içində böyütdü onu -
Böyütdü atalı, yetim oğlunu.

Bir il kəfə baxdı otellərdə o,
Firəng həyat tərzini keçdi qanına.
Dandı öz-özünü yad ellərdə o,
Nana rəqs öyrətdi Ben-Osmanına.

Dözdü işlələrə, dözdü nazlara,
Atdı namusunu, atdı arını.
Fırlana-fırlana rokn-rollara,
Havaya fırlatdı milyonlarını.

Vətənə dönməyə Nana, bəyənmir,
Ərinin yeknəşək güzəranını.
Ərəb qaydaları canına sinmir,
O, "Simon" çağırır Ben-Osmanını.

Bəzənir otaqlar firəng dəbilə,
O, belə ayırır "yaxşını" "pisdən"
Xanımın təkidli öz tələbilə,
Aşpaz da çağırılır hələ Parisdən.

Döndü Ben-Osmanın üzüm bağları
Şampan şəhərində al şərablara.
Deyən də olmadı bunu bir bari
Axı, şərab hara, müsəlman hara?!

Üzüm əvəzinə ərəb bir zaman,
Taxıl becərirdi batib qan-tərə.
Həməni bu torpaqda indi müsəlman
Şərab hazırlayır firəngilərə.

Şərab şənəldirir Firəngistanı,
Şərab könüllərdə min od yandırır;
Ərəbin zəhməti, ərəbin qanı
Parisdə başları dumanlandırır.

Bu gün restoranda bir təmtəraq var,
Rəqs edir ortada cüt-cüt cavanlar.
Burdadır Simonun bu gün ən yaxın
Tanışı, bilişi, yarı, yoldaşı.
Zarafat deyil ki, axı, Nananın
Bu gün tamam olur iyirmi beş yaşı!

Səhrayı-Kəbirin neft çeşməsindən
Milyonlar qazanan o firəngə bax!
Od-alov tökülür hər kəlməsindən,
Özü də özünə inanmır ancaq!..

Danışır, danışır, o, hayla-küylə.
Deyir: "Paytaxtıdır Paris cahanın".
Ərəb şərabını ərəb puluyla
İçir sağlığına Firəngistanın.

Baxır göz ucuyla o, Ben-Osmana,
Deyir: - Ərəblər də qardaşdır bizə.
Sadiq qalırıqsa, biz bu peymana
Dağlar da baş əyər qüdrətimizə.

Danışır, özünə inanmasa da,
O, qurdla quzunun qardaşlığından.
Qədəh də, şərab da, hətta masa da,
Elə bil qışqırır: "Yalandır, yalan!"

Yalnız birçə nəfər, tək birçə nəfər,
İnanır, inanır bu yalanlara:
Ben-Osman!
Dilində ütülü sözlər,
Qalxıb gövdəsini əyir onlara.

Əyilir, əyilmiş daim bu gövdə,
Adəti tərgitmək çətindir, çətin.

Bəzən o, əyilmək istəməsə də,
Gövdəsi əyilir, yazıq neyləsin!

Axı, əyilməyə, yaşaya bilməz,
Paris əyilməyə öyrətməmiş onu.
Axı, nazir qayını bununçun onun
Döşünə taxıbdır "Şərəf legionu".*

O, elə bilir ki, yandıqca par-par;
Şərəf, şən gətirir bu orden ona.
Anlaya bilmir ki, min bir ləkə var
Bu saxta ordenin parıltısında.

Anlaya bilmir ki, şərəf bildiyi
Ordənə satılıb şərəf, namus, ar.
Anlaya bilmir ki, şərəfsizliyi
Altun dünyasında şərəf sayırlar.

Anlaya bilmir ki, bu qızıl orden
Adi oyuncaqdır, aldadıb onu.
Anlaya bilmir ki, Əlcəzairin
Gedən sərvətinin bahasıdır bu.

Döşdəki ordenin ağırlığından
Bəlkə də əyilir daim Ben-Osman:
- Ağalar, xanımlar, minnətdarlıq biz
Dostumuz, arxamız siz firənglərə.
Həmişə bir olsun qoy əllərimiz! -
Deyirəm, demişəm bunu min kərə!

O, hey danışdıqca, baxıb kənardan
Sinəsi od tutur Əlcəzairin.
Elə bil, elə bil qalxıb məzardan,

* Fransa hökumətinin təsis etdiyi ən hörmətli ordenlərdəndir.

Ruhu qan ağlayır Əbdülqadirin.*
Ruhu dilə gəlir: "Nə danışır bu?
Niyə qara yaxır bu satqın bizə?
Ərəbmi firəngə minnətdar oldu,
Məgər bələd deyil tariximizə?!
Niyə təhqir edir mənim ruhumu?

Vətənə xidmətin əvəzidir bu?
Zamanımı, insanımı dəyişdi yoxsa?
Əgər firənglərə minnətdarıqsa,
Nahaqımı döyüşdüm onlarla bəs mən?
Qanlar axıtmışam, demə, əbə, mən!"
Ben-Osman eşitmir Əbdülqadiri,
Ürəyi satılıb, eşidə bilməz.
Danışır: "Firənglər gələndən bəri
Elm-idrak sahibi olmadıqımı biz?
Biz sizdən almışdıq mədəniyyəti,
Dəyişib xalqımızın fikri, niyyəti..."

Bəsdir, ey Ben-Osman,
burda gəl, dayan!...
Gör bir kim danışır xalqın adından?
Əyilib alçalmaq olarmı bunca?
Anan daş doğaydı səni doğunca!
Kimi aldadırsan, axı, sən kimi?
Xalqın təqvim açdı, zaman yaratdı
Cəbri, həndəsəni, elmi-nücumu,
Rübəbi, damanı baban yaratdı.
Ey nadan, bunları niyə danırısan?
Özgə qapısında nə yalmanırısan?
Əyil, özün əyil, xalqı əymə sən,
Bu haqqı heç kəsə verməyib vətən!

* İşğaldan bir az sonra fransızlara qarşı döyüşən Əlcəzairin milli qəhrəmanı.

Sığın, ömrün boyu qoltuğa sığın!
Lənət bu halına, min dəfə lənət!
Xalqını satmaqla o qazandığın,
Sərvətə,

şöhrətə,
şərəfə
lənət!

Səni qınamıram, sən öz elində,
Aldın təhsilini firəng dilində.
Firəng tarixini sənə keçdilər,
Özünə yad oldun, yada vuruldun.
Firəng tarixini sən bildin özber,
Babandan, atandan xəbərsiz oldun!

Unutdun, ay yazıq, öz adını da
Yaman oxladılar gözündən səni.
Tanıya bilmədin əcdadını da
Gör necə aldılar özündən səni!

Gözəl Nananın,
O şux cananın.
Nazi, qəmzəsi,
İncə, xoş səsi
Əlindən aldı
İxtiyarını.
Şirin sözlərlə
Oxşadı hər gün
O, nigarını.
Nanada tapdı
Hər səfəni də.
İlki, əzizi
Mustafanı da
Çıxartdı yaddan.
Təzə arvaddan
Bir oğlu oldu;

Etyen qoyuldu
Adı körpənin.
O, şirin-şirin
Layla da çaldı
Bu körpəsinə.
O bilmədi ki,
Onun öz ilki
Həsətdir ancaq
Ata səsinə.
Demə, bala da
Unudulmuş.
Demə, anası
Boyat olanda,
Övlad özü də
Boyat olurmuş.
Etyen doğuldu,
Simon şad oldu.
Dünya verildi
Elə bil ona.
Qurban da kəsdi
Firəng qızından
Olan oğluna.

Zəhra boşanan kimi,
Səlim səs verdi, dərhal
Bacısının səsinə.
Həm onu, həm oğlunu
Aldı himayəsinə.
O sevdi Mustafanı
Dözdü hər cəfasına.
Ərəb əlifbasını
Özü öyrətdi ona.
Bəs demədi o, yenə
Mustafanı göndərdi
Fransız kollecinə.

Uşaq əzbərləmədi,
Oxuduğu hər şeyi
Dərk etdi dərin-dərin.
Oldu ən sevimlisi
Bütün müəllimlərin.

Ancaq Anri müəllim -
Bu tarix müəllimi,
Sevdi ərəb oğlunu
Doğma balası kimi.

Fürsət tapıb o, hərdən
Danışır uşaqlara
Qoca Əlcəzairdən;
Onun var-dövlətindən,
Hər cürə sərvətindən.
O gah Robespyer olur,
Gah Janna-D'Ark, gah Marat.
Onun səsinə arzu,
Onun səsinə inad.

Anri meydan oxuyur
Hər zülmə, hər zillətə.
Anri lənət yağdırır
Rəzil mütləqiyyətə!
Anrinin babası Mişel-de-Valjan,
Olmuş kommunanın qurbanlarından.
Atası təqibdən yayınmaq üçün
Gəzmış çox elləri illərdən bəri.
Nəhayət, bir gün
Gəlib məskən etmiş Əlcəzairi.

Burda ərəblərlə qardaş oldu o,
Gərdi sinəsini hər dərdə, qəmə.
Bu sadə firəngin yeganə oğlu -
Anri də doğuldu Əlcəzairdə.

Gözünü dünyaya açandan bəri
Anri ərəblərlə oturdu, durdu.
Bu gözəl ölkəni - Əlcəzairi
Əzəldən o, sandı öz ana yurdu.

Ərəb məhləsində böyüdü Anri,
Səlim də, Qadir də dost oldu ona.
Axdı ərəblərin şən mahnıları
Hələ körpə ikən onun ruhuna.

Mahnıyla titrədi qəlbinin simi,
Onun çox yanıqlı səsi də vardı.
"Gözümün nuru"nu* bir ərəb kimi
Məktəbdə, küçədə hey oxuyardı...

Səlimi Anridən, onu Səlimdən
Ayıra bilmədi millət də, din də.
Onlar dost oldular... Evdə də bəzən
Anri danışardı ərəb dilində.

Yoxsul atasının yoxsul evində
O seçib ayırdı qaranı ağdan.
- Haqqın yolçusuyam! - söylədi mən də,
O, hələ kolleci bitirən zaman.

Gördü tərsinədir işi dünyanın;
Kimi ağadırsa, kimi nökdir.
Nə ərəb, nə firəng, yoxsul olanın
Gördü sevinci də, qəmi də birdir.

Qopdu yer üzündə yenə vəlvələ,
Başlandı ikinci cahan savaşı.
Fransız xalqıyla verib əl-ələ,
Durdu ərəblər də faşizmə qarşı.

* Məşhur ərəb mahnısı

Hitler Avropaya qırğın salanda,
Səlim ayrılmaı Anridən yenə.
Kassino altında, Rimdə, Milanda,
Üç il döyüşdülər çiyin-çiyinə.

Anri düşündü ki, bəşəriyyəti
Xilas etməliyək bu təhlükədən.
Səlim düşündü ki, dostun niyyəti
Gözəldir, onunla getməliyəm mən.

De Qoll ordusuna yazıldı bir gün,
Anri də, Səlim də inandı ona.
Qoşuldu dünyanın gələcəyiçün,
Onlar "Müqavimət hərəkatı"na.

Səlim, nə biləydi o zaman,
Sabah
Yurdunun başına nə gələcəkdir.
Əlində tutduğu bu qanlı silah,
Sabah öz xalqına çevriləcəkdir.

Onlar ucaltdılar dostluq səsinə,
Göylərdən, yerlərdən od yağa-yağa.
Bu böyük dostluğun vəsiqəsini
Onlar qanlarıyla yazdı torpağa.

Qanlı vuruşlarda neçə yol onlar,
Ölümdən qurtardı biri-birini.
(Döyüşdə bərkimiş əhdi-peymanlar
Daha möhkəm olur əzəldən bəri).

II fəsil

Yaman həyəcanla danışır bu gün,
Anrı, Janna D'Arkin igidliyindən.
O deyir: - Dünyada hər insan üçün
Ən böyük amaldır xalq, bir də vətən!

O deyir: - Vətənin şərəfi, şanı;
Şərəfi, şanıdır hər vətəndaşın.
Bu böyük amalla yaşamayanı
Düşmən bil, olsa da doğma qardaşın.

Danışır, danışır o, şirin-şirin
Gülləmək səslərin onun hər sözü.
Danışdığı böyük hadisələrin
Dalında əriyib yox olur özü.

O deyir: - Bu gözəl ölkənizdə də
Yaşamış igidlər Janna, Marattək.
Bunu unutmayın, bu gün sizdə də
Onların amalı yaşasın görək!

Kimdir o igidlər, bir-bir sayın siz:
- Əbdülqadir!
- Şeyx Həddad*!
- Şeyx Ben-Badis**!
- Sizə tanıtmışam Əbdülqadiri.
Gəlin, Ben-Badisdən danışaq bu gün.
Onun öz yeri var, bunun öz yeri,
Hamısı vuruşmuş bir amal üçün.

* 1871-ci ildə fransız işğalçılarına qarşı mübarizə bayrağı
qaldırmış Əlcəzairli milli qəhrəman.

** 1931-ci ildə "Müsləman alimləri ittifaqı"nı təşkil etmiş
Əlcəzair alimi.

Müəllim Ben-Badis illərdən bəri
Gəzmiş səhərləri, gəzmiş kəndləri;
lanə toplamış,
həmin pullara
Məktəblər açıdarmış o, yoxsullara.

O öz vətəninə, yadlar əlində
Əsir olduğunu yaxşı bilirdi.
Həmin məktəblərdə ana dilində
Ərəbin tarixi öyrədilirdi...

Gözləri önündə o, cavan nəslin
Köhnə qəlibləri dağıtdı, qırdı.
O öz təlimilə böyük bir elin
Özünü özüne tanıtdırırdı...

Anrı danışdıqca hərdən oğlutek,
Baxır Mustafaya, baxır Qadirə...
Düşünür: bax bunlar nicat verəcək
Qolları zəncirli Əlcəzairə.

Uşaqlar havatək udmaq istəyir
Hər şirin cümləni, hər şirin sözü.
Onların önündə yox olur Anrı,
Elə bil danışır Ben-Badis özü!

Anrı tez-tez çağırır
Evinə Mustafanı.
O danışır, danışır,
Danışdıqca alışıq,
Coşur qəzəbdən qanı.
Yuxusundan oyadır
Balaca Mustafanı.

İllər keçir... Direktor
Bu işdən xəbər tutur.

O saat çıxarırlar
Vəzifədən Anrini,
Dərhal özgə müəllim
Tutur onun yerini.
Anrı işdən qovulur,
İndi mühərrir olur.
Dəlib daşın bağrını
O fişqıran suya bax,
Ağzına daş da bassan
Özünə yol tapacaq.
Sözünü bir sinifə
Qoymadılar o, deyə
Yayır fikirlərini
Qəzet sütunlarında
İndi bütün ölkəyə.

Gözdə rəngli cənək, damaqda siqar,
Ben-Osman əyləşib şevralesində*
Balaca, bəzəkli brotinalar**
Yellənir maşının pəncərəsində.

Şevrale şütüyr... Birdən Ben-Osman
Çıxarıb cənəyi baxır soluna.
Şoferə əmr edir: - Asta sür, dayan!
Nə gördü? Görəsən, nə oldu ona?

- Uşaqlı qadının arxasınca sür!
- Baş üstə!
Ben-Osman maşından düşür,
O, gah dala keçir, gah da qabağa,
Gah qadına baxır, gah da uşağa.
Zəhra! Nə qədər də qocalıb ağır,

* Amerika minik maşını

** Kukla, qolçaq

Üzündən, gözündən kasıblıq yağır.
Yəqin ki, yazığın pis keçir halı.
Nəçin üzüm döndü bunlardan tamam?
O nimdaş pencəkli, cırıq çantalı
Uşaq da mənimdir, mənim Mustafam...
Taqırs məndə deyil, özlərindədir.
Bilmirəm kasıbdı bu qürur nədir?
Axı, göndərdiyim hədiyyələri
Qaytardı bu kafir neçə yol geri.
Sındırmaq istəmir öz qürurunu,
Əyilməz yaradıb yaradan onu.

Yolun kənarında körpə bir uşaq
Dayanıb dilənir... Taleyə bir bax.
Ana da, bala da dayanır bir an,
Mustafa əl atıb tez çantasından
Nə isə çıxarır... verir uşağa.
Bu vaxt yaxınlaşıb Ben-Osman ağa,
Baxır Mustafanın hədiyyəsinə.
- Nə deyim, ay oğul, nə deyim sənə!
Bir tikə çörəyə gəldi gümanın...
Saf kübar qanıdır doğrudan qanın...
Özün ac olsan da, "mən toxam", - deyə
Verdin qismətini sən dilənçiyə.

Dərs alıb balaca Mustafasından,
Əlini cibinə saldı Ben-Osman.
Pul verdi... "Mənim də rəhmim var", - deyə,
Ömründə ilk dəfə o, dilənçiyə.
Baxdı yan-yörəyə... görün oldumu
Onun dilənçiyə pul verdiyini?
Gördülər, gördülər... fərəhləndi o,
Açıldı sifəti, açıldı cənəyi.
"Doğrudan, gözəldir təkəbbür" - dedi.
Minib maşınına "oğul, sür!" - dedi...

Oğullar böyüdü, ərsəyə çatdı,
İki çıraq yandı iki sinədə.
Oğullar, oğullar qılinc oynatdı,
Hərəsi bir yolda, bir əqidədə.

Paris havasıyla yaşadı biri,
O biri düşündü Əlcəzairi.
Biri bu torpaqdan dövlət istədi,
Biri "Bu torpağa can qurban" - dedi.

Etyen - südə çəkdi, sümüyü dandı,
Bir müddət Parisdə gəzdı, dolandı.
Oxuyub kollecdə o, xeyli zaman
Aldı təlimini dayılarından.

Mustafa: "Mənimdir bu ana torpaq" -
Deyə, - gəlmələrə oxudu meydan.
Silib, təmizləmək istədi, ancaq,
Vətəni Etyenin dayılarından.

Bir gün təzə müəllim
Danışır qurur ilə.
(Həvəs ilə, şur ilə)
Böyük Firəngistana
Calanan ölkələrdən:
- Baxın Əlcəzairə
Dəyişib nə qədər də.
O əvvəlki ölkədən
Qalmayıb heç əsər də.
Gözəl evlər tikilib,
Dəmir yollar çəkilib.
- Müəllim, bir söz olar?
- Mustafa, nə sözün var?

- O evlər ki, tikilib;
Mədəni firənglərin
Yaşaması üçündür.
O yollar ki, çəkilib
Firənglərin rahatca
Bu yurdun sərvətini
Daşması üçündür.
- Kəs səsini, yapalaq,
Bundakı cürətə bax!
- Cənab müəllim, axı,
Şagird yalan danışsa,
Müəllim qəzəblənər.
Ədalətlə deyin, mən,
Yalan danışdım məgər?
- Kəs səsini!
- Baş üstə.
Zəng olur, çölə çıxır
Uşaqlar dəstə-dəstə.

Tarix müəlliminin
Yaman qaraldı qanı.
Səhəri Mustafanı
Çağırtdırdı, o, birbaş
Direktorun yanına.
Əsdi, coşdu direktor
Yaman təcindi ona.
- Günahımı anladın?
Üzr istə müəllimindən.
- Bir günahım yox ikən
Niyyə üzr istəyim mən?
- Çox bil, az danış, oğlan!
Tanıyıram atanı...
Sən Simonun oğlusan,
Simon! Başqa məsləkin

Sahibidir o tamam.
- Simonun yox, müəllim,
Ben-Osmanın oğluyam.
- Bəli, aydındır, bala,
Ancaq dediklərinin
Mənasını sən anla!
İndi get, mən yaxşıca
Danışaram atanla!

Keçdi bir neçə gün bu əhvalatdan,
Ata, Mustafanı evə çağırdı.
Bir xeyli oğlunu süzdü Ben-Osman,
Bu görüş: ilk görüş, necə ağırdı!

Ben Osman gördü ki, böyüyüb oğlu
Boyu da, deyəsən, lap ona çatır.
Ben-Osman gördü ki, Etyen deyil bu,
Ürəyində gizli bir aləm yatır.

"Dibçək çiçəyinə bənzəyir Etyen,
Busa dağda bitən palıda bənzər.

Bədəni gör necə bərkiyib onun,
Əsdikcə başından qarlı küləklər.
Həyatın tumarı incəldib onu,
Yumruğu bərkidib ərəb oğlunu...

Atam da beləydi... özüdür ki, var..."
Deyə, - qarşısındakı divara baxdı.
Dəydi gözlərinə ağappaq divar,
Elə bil başında ildırım çaxdı.

"Atamın şəklini götürüb Nana,
O, məni bu evdə qulmu sanıbdır?" -

Ben-Osman bilmədi, şəkil bir yana,
Onun familyası oğurlanıbdır...

O, bir söz demədi... Uddu sözünü,
Güzgünün önündə gəlib dayandı.
Təpədən dırnağa süzdü özünü,
Görən nə düşündü, görən nə andı?

Gözündə təəccüb, ürəyində qəm,
Gah özünə baxdı, gah da güzğüyə.
"Necə dəyişmişəm..."

Elə bil bu dəm,
O, özünə baxmır, baxır özgəyə.

"Necə incəlmişəm... Ben-Osman deyil,
Ayrı bir adamdır gördüyüm tamam...
Hamı o bədənim?

Vallah, elə bil,
Mən şərqli deyiləm, avropalıyam..."
Bu güzgü önündə tumarlananda
Zahirinə baxmış o, zaman-zaman.
Bu günə ilk dəfə oğul yanında,
Güzgüdə qəlbini gördü Ben-Osman.

O döndü, bir daha baxdı oğluna,
Oğlu da diqqətlə baxırdı ona.
"Yaşına uymayan qürur var onda..."
Ben-Osman baxdıqca köks ötürürdü.
Oğlunun mənalı baxışlarında
O, nələr görürdü, nələr görürdü.
Bir həsrət,
Bir hörmət,
Bir də... məzəmmət.
"Direktor, direktor, atana rəhmət!..
Sən doğma balamı qaytardın mənə..."

Qayıtdı?

Bəlkə də, səhvim var yenə?

Mustafa danışır... Susur Ben-Osman,

Baş açmır oğlunun danışığından.

Baxdıqca üzünə doğma oğlunun

Qəribə duyğular oyanır onda.

"İlahi, xalı da var imiş bunun

Eynən mənimkitək sol yanağından..."

Bu zaman Etyen də girdi qapıdan,

Bir ona, bir buna baxdı Ben-Osman.

Bayaqdan ərəbcə danışdılar.

Söhbəti kəsdilər, sözü qırdılar.

Ben-Osman bir anda Simona döndü,

Gah ona çevrildi, gah buna döndü.

Firəngcə Etyenə dedi, - Yaxın gəl,

Tanış ol, ay oğul, sən əvvəl-əvvəl,-

Qardaşın Mustafa!

Etyen dinmədi,

Bu "qardaş" sözüə heç sevinmədi,

Dərhal ürəyindən keçdi bir fikir:

"Yoxsa... milyonlara bu da göz dikir?..."

Onlar yaxınlaşıb əl verən zaman,

Ata, oğulları süzdü yaxından:

Baxdı neçə dəfə o, dönə-dönə

"Bir bax ədasına, sir-sifətinə,

Rəngi ağ, gözü göy,

saçı sapsarı.

Heç mənə yox imiş bunun oxşarı...

Eynən dayısıdır... Bəs bu? Yaxşı bax,

Atama bənzəyir, atama ancaq!..

Dəhşətdir!..." od qalxır sanki başından.

O, gah Simon olur, gah da Ben-Osman.

Etyen siqarını tüstüləndirir...

Sanki Mustafaya o, acıq verir.

Ben-Osman gözü baxıb Etyenə,

Düşünür, düşünür, düşünür yenə:

"Görən Mustafa da çəkirmə siqar?

Barmağı saralıb özüdür ki, var.

Çəkəndir, bəlkə də bayaqdan bəri,

Yanır, siqar üçün yanır ciyəri.

Çəkməyir, çəkməyir yanımda ancaq,

Bizim qoca Şerqin adətində bax!

Pismidir? Bir pislik görməyirəm mən,

Əgər pis deyilsə, bəs onda nədən,

Bu gözəl adətlər tez unudulsun?

Böyüyə ehtiram nəyə pis olsun?

Atam da beləydi... O günlər hanı?

Sınamaq qəsdilə o, Mustafanı

Siqar qutusunu çıxartdı bu dəm:

- Yəqin ki, çəkirsən?

- Xeyr, çəkmirəm.

Etyen siqarını tüstüləndirir...

Elə bil bu tüstü ona can verir.

Aşırb qıcını qıcının üstə,

O, fıstıq çalır rokn-rol üstə.

Çoxdan öyrənmişdi Ben-Osman buna,

Bəs niyə hırləndi bu gün oğluna?

- De bəsdir!

- Nə olub?

- Dedim ki, bəsdir!

- Axı, bu nə qəzəb, nə kəşəkəsdir? -

Deyə, - atasına qəzəblə baxdı.

Getdi, arxasınca qapını çaxdı.

Ben-Osman tutuldu,

Dinmədi, ancaq

Hirsindən sifəti oldu ağappaq.

Çay gəldi, bir qurtum götürüb içdi,

Sonra yavaş-yavaş mətləbə keçdi:

- Niyə dalaşmısan müəllimlə sən?

Şagirdçin qanundur müəllim deyən.

- Ancaq qanunlar da dəyişir tez-tez.

- Anla ki, borcludur bizim ölkəmiz

O böyük, mədəni Firəngistana,

Parisdən yayılır işıq hər yana.

- Köhnə bayatıdır, yoxnu təzəsi?!

Qırıldı içində Simonun səsi.

Nə desin?

- Tarixi, gəl, varaqlayaq.

Dünya heyran olmuş bir vaxt ölkəmiz.

Olub, keçənləri gəl, bir-bir sayaq,

Kim kimə borcludur, görək, kim kimə?!

Bir zaman Avropa məmləkətləri

Yamanca təklədi Firəngistanı*,

O düşdü həlqəyə... illərdən bəri,

Axdı sellər kimi firəngin qanı.

Asmaq istədilər bir xalqı dardan,

Günahsız körpələr qırıldı min-min.

Yalnız mənim xalqım uzaq diyardan

Gəldi köməyinə o vaxt firəngin.

Ona çörək verdi, ona pul verdi,

Axırı nə oldu?

Keçdi bir qədər,

Fransa silahı bizə çevirdi,

Xeyirxah yurdumu əsir etdilər.

İnsanlıq, ədalət bəs harda qaldı?

Mənim yaxşılığımı unuduldumu?

Zəngin torpağımı çənginə saldı,

Verdiyim çörəyin əvəzi bumu?

* 1797-ci il Fransa inqilabı zamanı bütün Avropa Fransa əleyhinə müharibə aparırdı, o zaman yalnız Əlcəzair fransızların köməyinə gəlmiş, onları çörək və pulla təmin etmişdi.

Dəmir zindanlara saldılar bizi,

Parisə daşıyıb sərvətimizi,

Bizə qucaq-qucaq söz gətirdilər;

Koka-kol, rokn-rol, caz gətirdilər.

Getdi əlimizdən namus, ar, ismət,

Bunamı deyirsən sən mədəniyyət?!

Gəlib evimizdə bizi soydular;

Ancaq adımızı vəhşi qoydular;

Bir soruşan yoxdur bu gəlmələrdən,

Bu vəhşi dediyin sənsən, yoxsa mən?

Adət, ənənə də məhv olur artıq,

Biz talan olmuşuq öz evimizdə.

Bu mahir oğurluq,

bu talançılıq

Bəlkə mədəniyyət sayılır sizdə?

Dağ olub, üstümə qat-qat qalınca,

Məndən uca dağlar kölgə salınca,

Daş olub dağlardan uzaq olaydım,

Ay olub, nurumu gündən alınca,

Bir evi nurladan çıraq olaydım.

Təməldən uçula evi zalımın

Qurula binası istiqlalının.

- Kəs, yetər!

Dəhşətə gəldi Ben-Osman,

Qalxıb tez qapadı pəncərələri.

- Mustafa, Mustafa, nə danışırısan,

Sənəmi qalıbdır elin dərdləri?

Ağlama, sızlama, gəl, için-için,

El üçün ağlayan kor olur əbəs.

- Bir göz ki, ağlamır bədbəxt el üçün

O, elə əvvəldən kor deyilmi bəs?

Görseydi, ağlardı o da mənimtək,

Görən göz, duyan qəlb ağlasın görək.

Ben-Osman çox dedi,

O eşitmədi.

- Bizim yollarımız ayrıdır - dedi.

Elə ki, Mustafa çıxdı qapıdan,

Dərin xəyallara getdi Ben-Osman:

- "Görən, kim haqlıdır? Balamı, mənmi?"

Özünü sevməmi, xalqı sevməmi?

Yox? O nə anlayır, hələ uşaqdır,

Həyatı sonralar anlayacaqdır.

Nə Vətən, nə millət? Deynən, insana

Bu boş fikirlərdən varmı bir xeyir?

Qarın ac olanda millət bir yana,

Hec doğma bala da yada düşməyir.

Yox! Onu bu yoldan döndərim görək,

Bu il də kollecı qurtarır demək.

Gələn il Parisə göndərsəm onu,

Paris adam eylər ərəb oğlunu..."

IV fəsil

Mustafa kollecı bitirən təki,

Dərhal əl-ayağa düşdü Ben-Osman.

Dedi: - Hər xərcini çəkərəm, təki

Gedib sən Parisdə təhsil alasan.

Mustafa təklifi qəbul etmədi,

Ata çox yalvardı, o eşitmədi.

Ancaq arzusuydu oxumaq onun,

Tarix şöbəsində darülfünunun.

O dedi: - Vətənim təhlükədəyəkən,

Onu tərk eləyib gedərəmmi mən?

...Üsyan bayrağını qaldırdı bir gün,

Vətən övladları atıldı oda.

Yurdun azadlığı, səadətiyçün

Silaha sarıldı bir səhər o da.

Qaldı gözlərində, qaldı oxumaq -

Tarix şöbəsini bitirmək onun.

Tutduğu silahla o yazdı ancaq,

Yeni tarixini ana yurdunun.

Qızdı, qəzəbləndi Ben-Osman yenə,

Oğlunun silaha sarıldığına.

"Gəlsin bir görüşək, danışaq", - deyə

Xəbər də göndərdi dalbadal ona.

Çatdı Mustafaya, çatdı xəbərlər,

Ötüşdü gecələr, doğdu səhərlər.

Oğul tərk etmədi bir an cəbhəni,

Alışan cəbhəni, yanan cəbhəni!..

Gözünün içinə baxdı ölümün,

Neçə yol torpağa çiləndi qanı.

Qızıl lalələrlə bəzəndi hər gün

Haqq ilə nahaqqın döyüş meydanı.

Cəmiləni tutdular,

Camalı öldürdülər.

Neçə-neçə ərəbi

Uzaqlara sürdülər.

İngilislər bir zaman

Fransaya dolanda,

Yadların pəncəsində

Vətən əsir olanda,

Haray salıb Janna-D'Ark,

Dedi: - Şərəfimizdir

Yurdun şərəfi, şanı.

O qaldırdı ayağa

Vətəni - Fransanı.

Hamı ona mərd dedi,
Hamı ona Cəmilə!
(Ancaq "düşmən" dedilər
Neçin sənə, Cəmilə?!)
Sən də, Janna D'Ark kimi
Gəlmələrə "get" dedin.
Sən də öz Vətəninə
Azad görmək istədin.

Vətəninə, elini
Azad görmək istəyən,
Bəs niyə düşmən olsun?
Onun ayaqlarına
Niyə qandal vurulsun?..

Beləmi düşmən oldun
Yurduna sən, Cəmilə?
Bunu sənə günahın,
Bunu, görən, Cəmilə?
Xalqa düşmən olmadın,
Vətəninə, elinə
Sən vuruldun, Cəmilə,
Yurdunun düşməninə
Düşmən oldun, Cəmilə!

Vurdular Mustafanı,
yoldaşları birtəhər,
qılığına girdilər,
Səhəri xərəkə evinə gətirdilər.
Ağlamadı anası, ağlamaz, yox, ağlamaz
İgid doğan analar.
Şir anası şir olar!
Ana öyilib öpdü balasının alnından.
Dedi: - Şərəfsiz atan
Satıb ana yurdunu,

Medal taxdı döşünə,
Lənət olsun o günə!
Sənə Vətən yolunda yaralandın döşündən.
Qurban olum yarana,
Əmdiyin süd, ay oğul,
Halal olsun qoy sana!

Bu xəbəri eşidib Ben-Osman bərk tutuldu,
Kişi lap dılخور oldu;
"Yenə baladır", - deyə.
Durub gəldi bir axşam
Oğluna baş çəkməyə.
Gileyləndi Ben-Osman:
- Ağı olan bir insan,
Bu mənasız işlərə baş qoşub uyardı heç?
Adam da təhsilini yarımçıq qoyarmı heç?
Əgər mənə zərərəcə, məhəbbətin var isə,
Gedək, gedək, Parisə!
- Ata, səni sevirəm,
Ancaq özündən də çox bu vətəni sevirəm.
- Vətən! Vətən! Nə verib, axı, bu vətən sənə?-
- Vətən borclu deyildir, biz borcluyuq vətənə.
- Yaxşı - deyə Ben-Osman kəsdi mübahisəni -
Ancaq bil ki, ay oğul, mən bunları deməzdim,
İstəməsəydim səni.

Qalxan kimi yataqdan,
Mustafanın yadına
Düşdü qoca Ben-Osman.
Gəldi atasığıla,
Gördü ki, yır-yığışdır.

Bilmədi bu nə işdir?..
 Mustafanı görüncə
 Qanadlandı Ben-Osman:
 - Gedək bizimlə sən də,
 - Hara?
 - Parisə.
 - Yox, yox!
 - Ara sakitləşəndə
 Qayıdacaq... Arada
 Qoy itməsin, ay oğul,
 Olan-qalan sərvətimiz, pulumuz.
 Yoxdur ayrı yolumuz!
 - Ata, məgər bu yolmu?
 Ananı darda qoyub
 Qaçan oğul, oğulmu?
 Mustafa göz ucuyla
 Baxdı yerə tökülmüş
 Qiymətli parçalara,
 Al-əlvan xalçalara.
 Yığılıbdır yan-yanə
 Çamadanlar, çantalar.
 Ah, onların içində
 Allah bilir nələr var.
 "Gedək, gedək Parisə..."
 Gör bu mənə nə deyir,
 Biz bu Vətəndən ötrü
 Canımızdan keçirik,
 Bu, varından keçməyir.
 Özü gedir... özüylə
 Aparır bu torpağın
 Qızılını, zərini -
 Xalqın alın tərini.
 Gedir... Gedir onunla
 Ərəbin ürək qanı,
 Yoxmu bunun bir zərrəcə vicdanı.
 Yox, yox! Bu mümkün deyil,

Buna dözmək çətindir;
 Apardığı bu şeylər
 Axı, bu milləttindir!
 Yox, onun topladığı
 Frankların hər biri
 Bir qurşuna dönməli!
 Məni məhkum eyləyən
 Ağaların sinəsində sönməli!
 - Yaxşı, nə vaxt gedirsən?
 - Bu axşam.
 - Get, yaxşı yol!
 - Bəs sən getmirsən, oğul?
 - Ata, məndən sən əl çək!
 - Sən də tərssən anantək.
 - Bəli, yalnız siçanlar
 Gəmini tərk eyləyər
 Fırtına başlanantək.
 Sənə uğurlar - deyə,
 Çıxıb atasığıldən
 Gəldi birbaş cəbhəyə.
 Həmin günün axşamı
 Yollandı mahattaya.*
 Azadlıq ordusundan,
 Bir dəstə gənc qəhrəman
 Bağladılar hər yanı,
 Soydular Ben-Osmanı.
 Nana qışqırdı: - Simon!
 Nana qışqırdı, - Etyen!
 Etyen hücumə keçdi,
 Qollarını qırdılar,
 İyirmi altı bağlama,
 Otuz yeddi çamadan
 Yükləndi maşınlara,
 Cəbhəyə apardılar.

* Vagzal

Yolçular mahattadan
 Kor-peşman geri döndü.
 Onların gözlərində
 Dünya, işıqlı dünya
 Bir zülmətə büründü.
 Əlini bu dünyadan
 Üzdü qoca Ben-Osman.
 Min fikir, min düşünce
 Hey dolandı başında.
 Fikirlər savaşında
 Çaşdı, dolaşdı ağılı;
 "Kim haqlıdır, kim haqlı?"

V fəsil

Etyen əli qoynunda,
 Gedən varın, dövlətin
 Arxasınca baxdı hey!..
 Bu dəm onun gözündə
 Bir heçə döndü hər şey.
 Getdi varı-dövləti,
 Getdi sözü-söhbəti.
 Getdi eyşi-işrəti,
 Getdi gedər-gəlməyə
 Paris şantənlərində
 Deyəcəyi tostları.
 Getdi... Onun yolunu
 Dörd göz ilə gözləyən
 Şərab, qumar dostları...
 Getdi onun nəşəsi,
 Rahatlığı, dincliyi,
 Getdi bütün hər şeyi.
 "Onlar getdi..."

onlarsız

Bəs mən hara gedirəm?

Bəs mən niyə gedirəm?
 Başqasının çəkdiyi
 Keyfi, eyşi, işrəti
 İyləməyə gedirəm?
 Kim apardı, kim mənim dövlətimi, varımı?
 Kim dağıtdı başımdan şirin xəyallarımı,
 gözəl arzularımı?
 Mustafa!.. Ax, Mustafa! Dövlətimin ortağı,
 sevincimin düşməni,
 nə hala saldı məni.
 Bir saatın içində ağa ikən qul oldum,
 Hamıdan varlı ikən, hamıdan yoxsul oldum.
 Halalca dövlətimi haram etdi o, haram,
 İndi ki, belə oldu, öz əqidəm yolunda
 Mən də qılınc çalaram!
 Qoşulmaq istəmədim mən bu çəkişmələrə
 Ancaq çox nahaq yerə!
 Ya o, ya da mən! - deyər
 Həmənin günün səhəri, Etyen getdi cəbhəyə.
 Gecə əlində şimşək, qılınc çəkdi gündüzə
 İki qardaş, iki yol o gün durdu üz-üzə.

Bəs ata?
 Bəs Ben-Osman?
 Gələcəyi düşündü, keçmişləri çox andı,
 O gəlib iki yolun ayrıcında dayandı.
 "Hansı yolu tutmalı,
 Hansı yolu getməli?
 Birində qəlbim durur, birində canım durur;
 İki yol ayrıcında səhvim, nöqsanım durur.
 Canım könlümə düşmən, könlüm canıma düşmən.
 Çarpazlaşıb qılınclar,
 onların arasında

Dayanmışam indi mən.
 O yol, bu yolu vurur,

Bu yol o yolu vurur;
 Oğul, oğulu vurur.
 Ayılmıram mən yenə
 Axı, ikisinin də zərbəsi dəyir mənə.
 Həm o tərəfdə oğul,
 Həm bu tərəfdə oğul.
 Axı, güllə də oğul.
 Axı, hədəf də oğul;
 Bəs mən neyləməliyəm?
 O oğulu tutmalı, bu oğulu tutmalı?
 Ya bu yolu tutmalı, ya o yolu tutmalı!

Biri vətən, namus, ar,
 O birində rahatlıq, səadət və həyat var.
 Məsləkini istəyən öz canından keçməli,
 Öz canını istəyən vicdanından keçməli.
 Yox, yox, həyat şirindir,
 İki canım olsaydı, mən keçərdim birindən.
 Tək bir canım var ikən, ömrün nəşələrindən
 Necə keçim, necə mən?
 Bəs Mustafa? O necə keçir öz həyatından?
 O ki, cavandır, cavan!
 Ömrün bir nəşəsini, axı, dadmamış hələ.
 Necə verir ömrünü, necə verir o yelə?
 Bəli, dadmadığı üçün həyatın nəşəsini,
 O dinləyir qəlbini, məsləkinin səsinə.
 Axı, o, nə görüb ki, nə anlasın həyatdan,
 Hələ o, duza gedir, hələ cavandır, cavan!
 Nəşəni, dadan bilər,
 Can qədrini, can bilər.
 Həyatın da qədrini həyatda insan kimi
 Yalnız yaşayan bilər.
 Kənarda durmaq olmaz,
 İki yoldan birini tutmalıyam indi mən.
 Həyatın nəşəsindən

Keçmək mənə çətindir, bilməliyəm bir dəfə!..”
 Deyə, - keçdi Ben-Osman o gün Etyen tərəfə.

Gəzdi o gün cəbhəni, fransız əsgərləri
 Salam verib baş əydi,
 Döşündəki legion onun vəsiqəsiydi.
 Bu hörmət, bu ehtiram
 Qanad verdi qürura, yaraladı vicdanı,
 Simona xoş gəldisə, incitdi Ben-Osmanı.
 Baxdı, o xeyli baxdı dağ gövdəli tanklara,
 Uzaq vuran toplara.
 Bir həzin duyğu ötdü ürəyindən bu ara -
 Yoxdur bizimkilərin
 “Belə silahı yəqin...
 Necə? Necə? İşə bax! Gör nə çıxdı dilimdən?
 Yoxsa onlar tərəfə bizimkilər dedim mən?
 Bəs necə? Gecə ayrı, günəşli gündüz ayrı,
 Ürək ayrı, söz ayrı,
 Sözü yox, ürəyə bax.
 Bu qaydadır, dil çaşar, düzünü deyər ancaq.
 Toplara bax, toplara, tanklara bax, tanklara!
 Od saçan lülələri çevrilibdir gör hara?!
 Bu qanlı silahların məqsədi, qəsdı nədir?
 Onlar ərəb qanına neçə ildir təşnədir.
 Bax, bu tankın lüləsi, görən neçə ərəbi
 Qəltan etmiş qanına?
 Bunlar necə sığışır bəs sənə vicdanına?
 Axı, sən də ərəbsən, axı, sən də Ben-Osman.
 Babanın çalmasını ağınsa da başından
 Qanı ki, qanındadır?..
 Niyə, niyə bu qana xilaf çıxdın, Ben-Osman?
 Niyə ömrün yolunda sən dolaşdın, Ben-Osman?
 Sən karıxdın, Ben-Osman!”

O axtardı Etyeni
 Dedilər ki, dünəndən yoxa çıxıbdır Etyen,
 Dünənki vurhəvurda əsir düşübdür yəqin.
 Kırıldı... Bir anlığa... Susdu, susdu, dinmədi.
 Onun ata ürəyi, bəs niyə diksinmədi?
 Bayaqqı duyğulardan onun ata qəlbinə
 Yoxsa, bir xal düşdümü?
 Yoxsa, o, Etyen ilə özü arasındakı
 Uçurumu görmüşdümü?!

VI fəsil

Bir həftə ötdü belə,
 Üzə durdu, dalaşdı Nana hər gün ərilə,
 Hər gün onu danladı:
 - Batsın oğlunun adı!
 Sənə düşmənlə olubdur bu günündə öz oğlun,
 Oğlumu əsir alıb sənəin dələduz oğlun.
 Simon, necə gözüne yuxu gedir bəs sənəin?
 Öz belindən gələn də dönüb oldu düşmənin...
 Ben-Osmana göz verdi, Nana işıq vermədi,
 Hələ xidmətçilər də kişini dindirmədi.
 Qulların sahibkarı öz evində qul oldu,
 Axır kişi yoruldu.
 Haray verən olmadı bu bədbəxtin səsinə,
 Durub gəldi o bir gün azadlıq cəbhəsinə.
 Onu bura gətirən qəlbəin özgə səsiydi.
 Burdasa ərəbliyi onun vəsiqəsiydi...

Bir-birinə söykəniş yastı, çıpaq təpələr,
 Ətəyi kollu-koslu, zirvəsi ağ təpələr.

Ahl-cahl cunudlar* uzanıb səngər boyu,
 Kimisi siqar çəkir, kimisi də maraqla
 "Mücahidi"*** oxuyur.

Kimisi səngər qazır,
 Kimisi məktub yazır.
 İgid övladlarından istədi imdad vətən,
 Səngərlərdə doğulur gələcək, azad vətən.
 O açmağa başlayıb bu dünyaya gözünü,
 Bu səngərlər içində millət kimi tanıyır
 artıq bu xalq özünü.

Bu səngərlər içində əsarətin, zillətin
 kökü alışıb yanır,
 Qolu bağlı bir elin öz dövləti yaranır.
 Yanında da bələdçi, gəzir, gəzir Ben-Osman.
 Mustafanı soruşur rast gəldiyi cunuddan.
 Hey baxdıqca Ben-Osman,
 Gözlərindən qan daman
 Bu əlləri silahlı adamların üzünə,
 O utanır, bilməyir özünün bu həyata
 sualı nə, sözü nə?

O çatdı Mustafanın döyüşdüyü səngərə,
 Dərhal qalxdı Mustafa.
 - Bu səngərin içində sən onsuz da min kərə
 Öz atandan ucasan.
 Bu hörmətə çox sağ ol.
 Sən tək atandan deyil, öz taleyindən belə
 ucadasan, ay oğul!

Görüşüb əyləşdilər,
 Bir xeyli dərhləşdilər.
 Birdən hava qaraldı,
 Göyü duman, çən aldı.

* Əsgər

** Milli azadlıq cəbhəsinin orqanı

- Hücüm gözləyirik biz - dedi - ata, bir azdan
 Dur, get evə!
 Tutuldu hava kimi Ben-Osman.
 Dedi: - Gedim? Bəs Etyen? Tap, onu tap, can oğul,
 O sənin qardaşındır.
 - Yaxşı, yaxşı, sakit ol!
 - Bir görəydin anası, nə gündədir, nə gündə?
 Axtı, gözü üstündə
 Saxlayardı Etyeni.
 - Ata, ata, bəs mən
 Ana doğmayıb məgər?!
 - Nəyə görə bu sözlər?!
 Sən də elə, ay oğul...
 Gedək, dedim, sənə də,
 Ah, gec deyil yenə də!
 Deyə, - diz çökdü Simon Mustafanın önündə:
 - İmdad elə, kömək ol, atana bu günündə.
 Dərdimi soranım yox;
 Vallah, evdə-çəşkdə günüm-güzəranım yox.
 Oğul, gəlmişəm cana,
 Onu qaytar atana,
 Burdan çıxıb gedək biz.
 Vallah, yenə verərəm nə qədər istəsəniz.
 - Ata, sən nə deyirsən?
 Yoxsa, almaqçün bu gün bir oğlunun qanını,
 Satmaqımı istəyirsən
 Sən o biri oğlunun ləkəsiz vicdanını?
 Elə bu vaxt qəflətən,
 Yağdı güllə yağmuru qarşıdakı təpədən.
 Uğuldadı dağ, dərə,
 Tez çökdülər səngərə.
 Güllə ara verməmiş,
 Yağdı, yağdı gur yağış.
 Göyün səsi qarışdı bu dəm yerin səsinə,
 Yağış səsi qarışdı güllələrin səsinə.

Donquldandı Ben-Osman: - Görən, bu nə oyundu
 Gəldi mənim başıma?
 Pləşını soyundu,
 Mustafa atdı dərhal atasının çiyinə.
 - Bəs sən?
 - Mənə eybi yox, soyuq dəyməsin sənə.
 - Atəş!..
 Cavab atəşi başladı birçə anda,
 Nifrətlər dilə gəldi güllə viyılısında.
 Mustafanın özü də yaslanıb müsəlsələ,*
 Atır belədən-belə:
 Tökülür düşmən qanı.
 Mustafa göz ucuyla süzürdü Ben-Osmanı;
 - Biz ki, qul olmaq üçün gəlməmişik həyata,
 Eşit, eşit, ay ata,
 Bax, bu güllə səsləri
 "Mən də bir xalqam" deyən xalqımın öz səsidir,
 Azadlıq nəğməsidir.

Bu atəş,
 arzuların
 Tüfəng lülələrində alışan məşəlidir,
 Bax, bu atəş,
 xalqımın
 Fransız dövlətilə hesab çəkən dilidir.
 Bax, bu atəş,
 zillətin
 Ocağını söndürən nəfəsidir, xalqımın,
 BMT məclisində öz səsidir xalqımın!
 Bax, bu atəş, bu atəş, haqqın qəhqəhəsidir!
 Bax, bu güllə səsləri,
 Qolumuzdan qırılan zəncirlərin səsidir.
 O atdıqca, Ben-Osman

* Pulemyot

Mustafanı seyr edir gizli-gizli kənardan;
 Gizli bir qürur ilə göz yetirir oğluna,
 Bu hünər, bu igidlik, nələr danışmır ona!
 Düşünür: "Mənim oğlum indi yurdun gözüdür,
 Çatılmış qaşlarından, iti baxışlarından
 Lap atamın özüdür".
 Utanır, bir az əvvəl dediği sözlərindən,
 O, tez qalxır yerindən
 Görünəcə kol dibindən Mustafaya tuşlanan
 Tüfəngin lüləsini:
 - Oğul, yerə yat! - deyə, o qışqırdı,
 Qayalar,
 əks elədi səsinə;
 Tarak! Tarak! Açıldı güllələr kol dibindən.
 Koltunu* döş cibindən
 Nə vaxt çıxartdığını heç bilmədi Ben-Osman,
 Ata bilmədi, tətik sürüşdü barmağından.
 Səlim bunu görüncə,
 Tüfəngini tuşlayıb atdı, atdı dalbadal,
 Susdu kol dibi dərhal.
 Bu an kolonel** Səlim yaralandı qolundan,
 Tez yararı bağladı yaylığıyla Ben-Osman.
 Səlim yaylığını üstə qızaran qana baxdı,
 Bir də düşməni tərəfdən üstünə yağdırılan
 güllələrə baxdı.

Düşündü: "Bu yaralar sarsıda bilməz məni,
 Ancaq... dərd ondadır ki, bəlkə də bu gülləni
 Bir vaxt mənimlə birgə bir düşməni əyləyən,
 Bir səngərdə döyüşüb, bir qabdan xörək yeyən
 Dostumun özü atdı, dost hara, düşməni hara?
 Həmişə dost olmuşuq, axı, biz ki, onlara..."

* Tapança

** Polkovnik

Etyen əsir düşübmiş azadlıq ordusuna,
 İkinci zərbə oldu həyatında bu ona.
 O götürür dünyada hər acımı, hər dağı,
 Ancaq dərk edə bilmir Mustafanın önündə
 qul kimi dayanmağı.
 "Yox, yox, dözə bilmərəm bu təhqirə?" -
 deyir o,

Bir gün gözdən yayınıb əkilmək istəyir o.
 Onun bu niyyətindən Anri xəbər tutunca,
 Kəsir dərhal yolunu,
 Geri qaytarır onu.
 - Məni buraxın - deyə,
 O yalvarır Anriyə.

Anri buraxmır onu,
 Dərk edincə bunun da faydasız olduğunu,
 Deyir: - Mən anlamıram ərəb hara, sən hara?
 Axı, sənə nə düşüb qoşulmusan bunlara?
 Sən ki, firəng oğlusan.
 - Utan sözümdən, utan!
 Mənim eşqim azadlıq, mənim millətim insan,
 Ərəbə də qardaşam, firəngə də qardaşam,
 Axı, o kim, bu kimdir?
 İnsan azadlığına kəc baxan, düşməni olan
 Mənim də düşmənimdir!
 - Bəs Fransa? Bəs onun şərəfini qorumaq?
 - Fransanın şərəfi burda tapdanır ancaq.
 Firəng, Əlcəzairdən söylə nə istəyir, nə?
 Nəçin göz dikməliyə öz gənənin qismətinə?
 - Ay çox gözəldir, o da deyil ancaq ləkəsiz,
 Böyük Firəngistanın yaşaması çətindir,
 Axı, müstəmləkəsiz!
 - Öz gənənin hesabına, yaşamaqdan ölüm xoş,

Bu çürük fəlsəfəni, biz çox gözəl bilirik,
kimlər, nəcin uydurmuş!

Çəkişmə uzandı bir xeyli müddət,
Gəldi Mustafa da...

Etyen tutuldu.

Susdular...

Mustafa dindi, nəhayət:

- Niyə susursunuz, sizə nə oldu?

Etyen qara bulud, göy şüyüd oldu:

- İzn versəydiniz əgər, müəllim,

Bir siqar çəkərdik.

- Buyurun, çəkin.

Mustafa çıxarıb qutunu dərhal;

Uzatdı Etyenə,

Götürdü Etyen.

Bir xeyli siqarı tüstülətdilər,

Ancaq nə o dindi, nə də bu dindi;

Çox dərin, çox sirli fikrə getdilər,

Bu uzun sükuta Etyen sevindi,

- Eşitdim, qaçarkən tutublar sizi;

Bilsəydim sonrakı məqsədinizi,

İnanın, mən sizə kömək edərdim.

- Ah, qaça bilsəydim, mənim nə dərdim!

- Qaçıb neylərdiniz? Bir düşmən kimi

Yenə üstümüzə gələrdinizmi?

Yoxsa...

- Sorğu-sual nəyə gərəkdir?

Hər kəs bildiyini eləyəcəkdir.

- Yolunu gözləyir dayın Parisdə,

Yaxşı budur ki, sən aman istə.

Biz səni buraxa... Evə get birbaş,

Bu cəncəl işlərə qoşulma, qardaş!

Bu da sənədlərin...

- Bu sizə hardan!

Vağzaldan qayıtarıb gətirdiyimiz

O çantalardan.

Özünə qayıtdı xalqın öz varı,

Açıdı çantaları, çamadanları;

Sənin sənədlərin çıxdı içindən,

Götürdüm, özünə vermək üçün mən.

Unut birdəfəlik, unut cəbhəni,

Axi, çox istəyir atamız səni.

Görəsən, görəsən, başa düşdümü,

Etyen şax deyilən bu kinayəni?

- And iç ki, cəbhəyə dönməyəcəksən.

Buraxım evinə səni indi, mən.

- Mustafa!

- Müəllim!

- Oğul, bir düşün!

O, nəyə and içsin? Axi, onunçün

Müqəddəs şey yoxdur!.. Soruş özündən,

- Anamın canına and içirəm mən.

- Buyur, bu da onun müqəddəs andı,

Fransa sənəmi, de, arxalandı?

Mustafa: - Bu and da bəs eylər - deyə,

Mənalı-mənalı baxdı Anriyə.

- Azadsan!

Deyincə Etyen işardı,

Sevinc dalgaları üzünü sardı.

Getməkçin arxaya çevrilən zaman -

Mustafa səsləndi: - Sözümlə var, dayan!

Sorğuma cavab ver getməzdən əvvəl.

Azadlıq gözəlmidi?

- Ondan da gözəl.

Nə ola bilər ki, qoca dünyada?

Üç gün əsirlikdə nə çəkədim mən!

- Üç gün əsirliyə dözməyən,

Ey mənim həmişə azad qardaşım,
Bəs mən, insafla de, necə qatlaşım
Yurdumun ömürlük əsarətinə?
İndi aydındır mı niyyətim sənə?
Bəs sən, bəs sən, niyyətin nədir?
Ədalət səndədir, yoxsa məndədir?
Etyen susub durdu, dinə bilmədi,
Mustafa astadan - Azadsan, - dedi.

Cəbhədən evinə gəldi Ben-Osman,
Yata da bilmədi səhərə qədə.ər.
Gəlmədi, gəlmədi qulaqlarından
Oğlunun dedi-yi o haqlı sözlər:
"Mustafa, ay oğul, doğru deyirsən.
Səni də onuntək bir ana doğmuş.
Atalıq haqqımı istəsəm də mən,
Mənim ixtiyarım bu haqqa yoxmuş.

Gah ora, gah bura döndüm... axırda
Yenə baş açmadım bu köşməkdən
İşə bax... İstədim bu vürhəvurda
Oğlum, oğlum, satın alım mən!.."

Üç gün belə keçdi.
O gündən bəri
Qəlbinin başında bir ağrı duydu.
Anlaya bilmirdi, o gördükləri
Nağıldı, doğrudu, yoxsa yuxuydu?..
O, bu fikirlərlə çırpınan zaman,
Etyen gülə-gülə girdi qapıdan.
Baxışlar toqquşdu,

Ata dinmədi.
Duruxdu... Nə oldu, görəsən, ona?
Bala gəlişinə o sevinmədi,
Sevindi sözünün tutulduğuna.

Ben-Osman sevindi...
Dedi - Nə deyim
Bu ərəb oğlunun dəyanətinə.
Atalıq haqqından üz döndərdirəm
Oğulluq haqqını unutmur yenə.
Gör necə əhdinə o qıldı vəfa,
O, dost, dost olub, düşməne düşmə.ən.
Əlinə düşsəydi əgər Mustafa,
Vallah, bacarmazdın bu mərdliyi sən!
- Bu mərdlik deyildir, düzünü bilsən.
- Bəs nədir?
- Qorxaqlıq!
- Adam deyilsən!..
Dünyada qanmaza yaxşılıq mı var?
- Bəd günçün o məni bir arxa sayır...
O, yaxşı bilir ki, basılacaqlar,
İndidən özünə bir gün ağlayır.
- Utanmaz!
- Həddini bil, qoca kaftar!
Çox da xoruzlanma!
- Necə?!
- Hə, nə var?
Nə yaman çıx mısın özündən yenə?
Bəlkə... açıq danış, borcum var sənə?
- Bəs borclu deyilsən?
- Nə aldım ki, mən,
Sənə borclu qalıam!
- Rədd ol evimdən!
Nana yan otaqdan çıxdı səs-küyə,

Etyeni görüncə

- Ah, gəldin! - deyə -

Atıldı boynuna əziz oğlunun,

Üzünü, gözünü yaladı onun.

Ben-Osman qışqırdı: - Rədd ol evimdən!

- Bu evin sahibi mənəm, Simon, mən -

Deyə itələdi ərinə Nana:

- Burdan getməyəcək balam heç yana!

- Bəs mənə evimdə təhqir edəcək?

- Ağızdan yamanca yavasan, Simon,

Hələ ölməmişəm, balamı qultək

Sən mənim evimdən qovasan, Simon.

- Bu evin sahibi mənəm, ya sənşən?

- Burda sahib mənəm!

- Bəs nəçiyəm mən!

Yoxsa hambalınız, bəlkə, qul, nökrər?

- Bunu bilməmişən bu vaxta qədər?

- Demək, minmisiniz çiyinimə siz də,

Rədd olun evimdən tez ikiniz də?!

- Simon, yol açıqdır, gedə bilərsiniz!

- Demək, öz evimdən qovuluram mən?

Bala da ataya düşmən olarmış,

Allah, görəcəkli günlərim varmış!..

Simon çox əlləşdi, hay-haray saldı,

Davası, dalaşı özünə qaldı.

Ana ilə bala verib əl-ələ

Simonu evindən atdılar çölə.

Birdən geri döndü, nə düşündü, nə

Dedi: - Bu dünyada, axı, hər kəsə,

Bir şey əziz olur.

Bu boyda evdən

Atamın şəklini istəyirəm mən.

Oldu mən bədbəxtə öz köküm qənim,

İndi bu günümdə tək odur mənim

Yaralı könlümün duyub andığı.

Nana açıb tökdü köhnə sandığı,

Çıxarıb tulladı şəkli bir yana,

Dedi: - Bu da atan, de, bas bağrıma!..

Əyilib götürdü şəkli Ben-Osman

Süzdü atasını özgə cür indi.

Kişinin qəzəbli baxışlarından

Qəlbinə ox batdı... O silkələndi;

Ağsaçlı, nurani qocaya bax, bir!

Çiyində tüfəng var, başında çalma.

Kişinin duruşu elə bil deyir:

"Yeter, alçaldığın, oğul, alçalma!"

Nana şəkli süzüb dedi: - Yaxşı bax,

Bu sən, o da atan, heç utanırsan?

Adam eləmişdim mən səni, bədbəxt,

Ancaq adamlığı sən nə qanırsan?

Yeri, çalma bağla başına sən də,

Vəhşiydin, yenə qal vəhşiliyində.

Ot kökü üstündə bitəcək yenə,

Yamaqdan nə çıxar? O söküləcək.

Axı, mədəniyyət yaraşmır sənə,

Sən də öz tayını tapaydın görək.

Cavab qaytarmadı bədbəxt Ben-Osman.

Tez şəkli götürüb çıxdı otaqdan.

Fikirli-fikirli düzəldi yola,

Bu an həyatına bir təkən oldu.

Daha dəyişmədi, bu andan belə

Simon ömrü boyu Ben-Osman oldu.

VIII fəsil

Örüb keçdi dalbadal qanlı-qadalı illər,
səsli, sədalı illər.
Viylı-viylı güllələr yerdə, göydə süzdülər,
Xurma budaqlarında həlqələndi tüstülər.
Barıt tüstülərindən yerin bağı qaraldı.
Gah zor qələbə çaldı, gah haqq qələbə çaldı.

Əlcəzair şəhəri,
Artıq bir aydan bəri,
Səngərdir başdan-baş,
hər küçəsi, hər tini.
Bu gün yeni Mədinə* tutmuş gülləbarana
müsəlman məhləsini.
Mustafə tək qalıbdır Əl-Muxtar küçəsində,
bir səngərin içində;
meyitdir sağ, solu.
Dostlar yenə döşənib yan-yana, üzüqoylu.
Dörd dövrəsi ölüm, qan.
Bugünkü beş saatlıq, aramsız atışmadan
sarsıldı Mustafanın dəstəsi.
O, çağırma bilmədi köməyinə bir kəsi,
Anri ilə bərabər Səlim dünyədən bəri
Düşmənin arxasında bağlayıb keçidləri
Hazırlaşır hücumu...
Bir alayın önündə dayanıb təkbaşına
Mustafaya bayaqdan;
Qorxu bilməzmiş insan!

* Mədinə - şəhər deməkdir. Afrika ölkələrində şəhərlər köhnə-yeni Mədinə deyərək iki yerə bölünür. Köhnə Mədinədə, əsasən, yerlilər, yeni Mədinədə isə avropalılar yaşayır.

Haqsızlıq dünyasına sinəsini o görmüş,
İnam olan ürəkədən qorxu qaçaq düşərmiş.

Hardan gəldi bu güllə, ah, bir çoyutma güllə
Mustafanı haqladı?
Bir ürəyi soyudub, min ürəyi dağladı,
Yumultu ana yurdun bu gününü görməyən
sabahına dikələn
o nurlu gözlər.
Səadət qapısını açmaq üçün qapanan
ugurlu gözlər.

Əyilib yerə düşdü
Əsarət qandalını sındıran, əyən əllər.
Əl çəkdi bu dünyadan.
Yurdunda yeni dünya qurmaq istəyən əllər.
Düşmənin hücumu keçdi,
Çatdılar Mustafanın döyüşdüüyü səngərə,
haray düşdü şəhərə:
- Mustafanı vurdular!..

Dar ağacı quruldu,
Küçə adamlarla doldu.

OAS-çılar şəst ilə dardan asdı meyiti,
(Bu vətən övladının bəs günahı nə idi?!)
OAS-çılar meydana ananı gətirdilər.
- Bax, bu da oğlun! - deyər ona acıq verdilər.
Ana dinməz, ana lal,
Baxışında min sual:
Baxdı, baxdı, meyitin döşündəki yaraya...
Sükut çökdü araya.
- Ölər, kişitək ölər, ələ düşməz o, yalnız.
Özünü yox, siz onun meyitini asdınız.
Siz onu,

şir oğlunu

Alçatmaq istədiniz, osa yenə ucaldı,

O, öz ölümüylə də sizdən intiqam aldı.
 Siz sağ olsanız belə, o öz əqidəsilə
 çoxdan sizi öldürüb.
 Sizin məsləkinizi, dininizi öldürüb.
 Ana sındırmasa da, bu məqamda özünü
 Çəkə bilmir meytidən, çəkə bilmir gözünü.
 O, gözlərilə öpür
 Balasının o qanlı, pərişan saçlarından.
 Bu vaxt qoca Ben-Osman
 Nalə çəkdi arxadan:
 - Aman oğul, can oğul!
 Ölüm hara, sən hara?!
 Meyiti qucaqlayıb
 İstədi ki, apara.
 Sinəsindən yapışıb
 Yərə yıxdılar onu.
 Qırılıb düşdü yerə
 Döşdən "Şərəf legionu".
 Əyilib götürmədi
 Ordenini o, yerdən.
 Gəlmələr gülüşdülər
 Bu hala yerbəyerdən.
 O, polisə əl açdı:
 - Beş min frank verirəm
 Mənə verin siz onu -
 Bu elin mərd oğlunu!
 Ana keçdi irəli:
 - Onlar təhqir etmədi,
 Sən təhqir etdin onu...
 Ben-Osman, lənət olsun namusuna, arına,
 O, özünü satmadı fransız pullarına,
 Meyiti satılmı?
 Vətənə səcdə qılan, pula səcdə qılamı?
 Sızıldama, ağlama, bizim adətımız var;
 Şəhidə ağlamazlar!

Sən qaytarmaq istəsən namusunu, arını,
 Unut milyonlarını!
 Canını ver, canını,
 Qanını ver, qanını!
 Buyur, bu silah, bu sən!
 Deyə, - o, müsəddəsi* çıxartdı döşlüyündən:
 - Kişiliyin çatırsa, tök bunların qanını;
 Bu qan ilə təmizlə ləkəli vicdanını.
 Ben-Osman heykəl kimi quruyub öz yerində,
 Tapançanın lüləsi böyüdü gözlərində,
 Böyüdü xəndək oldu, böyüdü uçrum oldu.
 Bu dəm onun başına sanki göylər uçuldu.
 Ona elə gəldi ki, ayaqları sürüşdü,
 Üzüstə yerə düşdü.
 Dikəldi...

O yıxıldı,
 qalxammadı ayağa,
 Boylandı sola, sağa,
 Əllərini qaldırıb üzünü cırmaqladı.
 Birdən fəryad qoparıb hönkür-hönkür ağladı.
 Kiridi...

Yumruqları düyüldü birdən-birə.
 Sonra qəhqəhə çəkib, o güldü birdən-birə.
 Göz yaşının içində gülüş bəs necə gəldi?
 O qalxdı, o dikəldi,
 Baxdı,
 baxdı hamıya,
 gözlərindən həm qəzəb,
 həm qeyrət yağa-yağa.

Bu dəm nə düşündü, nə
 Arxasına baxmadan o başladı qaçmağa.
 O qaçdı birdən-birə

* Tapança

Üz tutdu bir zamanlar

Məcnunun sığındığı

O Səhrayı-Kəbirə.

Artıq saxlaya bilməz

Onu yolundan heç kəs,

O qaçdı tənənfəs!

Qaçdı bildikcə qaçdı, tər tökə-tökə,

Qaçdı o, qorxa-qorxa, o, döyükdə-döyükdə.

Axır tamam yoruldu,

Basdı qədəmlərini qum üstə xırda-xırda.

Böyük qum səhrasına gəlib çatdı axırda:

Uzanır dalğa-dalğa qarşıda boz təpələr,

Külək qalxdı astaca...

Ah!.. Əgər o, qalxdısa,

Göyü tutar çən kimi,

Yerlərə toz səpələr.

Örtüb ayaq izini külək onu izləyir,

Onun ləpirlərindən qumu da təmizləyir.

O gedir... Səmum yeli anbaan şiddətlənir,

Yoxsa, onun üstünə külək də hiddətlənir?!

Gedir... Gedir Ben-Osman,

Xəbəri yoxdur onun nə candan, nə cahandan.

Göy üzündə get-gedə toz dumanı sıxlaşır,

Günün üzü tutulur, dünya qaranıqlaşır.

Külək vurub arxada yıxır onu üzüstə,

Qum gəlir dalğa-dalğa, qum gəlir dəstə-dəstə.

İlan kimi burulur,

Qum altında o itir, qum altında yox olur.

Ağırılıq hiss edincə Ben-Osman kürəyində,

Elə bil yüngülləşir...

Sevinir ürəyində;

Ancaq bir az keçincə yazıq qalxmaq istədi.

"Əzabı çox olsa da, həyat şirindir" - dedi.

Qalxa bilmədi...

yənə,

O sevindi,

qumların altında itdiyinə.

Bir az da keçdi...

Yatdı yel,

Yatdı dəli burulğan.

Səmum burulğanında itdi, batdı Ben-Osman.

Qumların üstündəse izi belə qalmadı.

"O hara getdi?" - deyə

axtaran da olmadı,

soruşan da olmadı...

Xəbər çatdı Səlimə, xəbər çatdı Anriyə,

"Bir qana min qan" - deyə,

Atıldılar meydana.

Qarşıda məğrur ana,

Tərəflər dalğalandı,

Qarşı-qarşıya gəldi,

Tez səngərlər düzəldi.

Hay verdi şəhər əhli cunudların səsinə,

Yaxşıca vay verdilər işğalçı dəstəsinə.

Hey atılır güllələr, atılır taraq-taraq;

Artıq yer kürəsində

Əsarətin tarixi

qapanır varaq-varaq...

Torpağa dəfn etidilər,

Torpaq üçün canını

Qurban verən şəhidi.

(Elə Mustafanın da ilk arzusu bu idi).

Məzarın baş ucunda

Gəldi, Səlim dayandı.

Əlindəki bayraqdan məzar nura boyandı.

O, başdaşı yerinə

Əlindəki bayrağı asdı qəbrin başına.

Dedi: - Dostlar, şəhidin
ehtiyacı varmıdır
soyuq məzar daşına?!
Torpaq bir ana kimi açdı ona qoynunu,
Torpağa yox, tarixə dəfn elədik biz onu!..

E P İ L O Q

Səkkiz il qan axdı Əlcəzairdə,
Səkkiz il yuxular çəkildi dara.
Yerin naləsinə ağladı yer də,
İnsan tab gətirdi bu əzablara.

Səkkiz il al qana bulandı sular,
Fikirilər, duyğular coşdu, qaynadı.
Səkkiz il baş-başa gəldi ordular,
Tarix bir millətlə oyun oynadı!

Tarixin ən böyük bir amalı var;
Azadlıq! Bu sözə tapınmış insan.
Azadlıq - səadət, azadlıq - bahar,
Yaranmış insanın arzularından!

İnsan azadlığı ilk arzu sanmış,
Bu söz bir işıqdır insana darda.
Azadlıq! Azadlıq! Tarix yaranmış
Bu amal uğrunda vuruşmalarda.

Bayraq qalxdı...
Bulanıq sular axdı, duruldu.
Öz evində qul olan evinə sahib oldu.
Bayraq qalxdı... Parisdən bu ölkəyə uzanan
Əllər kəsildi həməən.

Bayraq qalxdı... Dərindən nəfəs aldı bu torpaq,
Bayraq qalxdı... Atıldı

Toplar da taraq-taraq.

On milyon adından
Toplar danışdı dedi:
"Məni tanısan cahan!"
Əks-səda ucaldı: "Hardaydın bu vaxtacan?!"
"İllərlə mən qəfəsdə inlədim.
Cavab gəldi:
Mən var ikən, yox idim!

İndi varam, mən varam,
Bir də əsir olmaram!
Məhbuslar sağ olsa da, sağ yerinə qoyulmur,
Məhbus vətəndaş olmur!
Öz yurdunda qul olub əsr yarım əyildim,
Mən vətəndaş deyildim!
Vuruşdum gecə-gündüz, vuruşdum səhər-axşam
Bayraq qalxdı...
Mən bu gün
Vətəndaşlıq almışam!"

1962-1963

HƏR BAHARIN ÖZ QARANQUŞU

I

Dostu Zülfüqarın yas məclisindən
Həsərət, bulud kimi tutuldu gəldi.
Axdı yanağına göz yaşı dən-dən,
Ancaq boşalmadı, o doldu, gəldi.

Kədər süzülürdü qaş-qabağından
Dostun matəmindən çox qəmli döndü.
Neçə ildən qalmış tut arağından
Üç qədər dalbadal içdi, düşündü.

İçib fikrə getdi o, ağır-ağır,
Həsərət içmədi ki, qəm unudulsun.
İçib keflənənə içki haramdır,
İçib düşünənə qoy halal olsun!

O içib ağladı
Baxdı illərə.
O daldı ömrünün ilk çağlarına.
Bir saat içində baxdı yüz kərə
Ömür kitabının vərəqlərinə.

Təzədən ağlamaq istədi, ancaq
Dayandı...

Bu dəfə gəldi arına,
Dişini dişinin üstə sıxaraq,
Güldü bu dünyanın "etibarına..."

Sədəfli tarıyla qırx il Zülfüqar
Həsərin səsinə səs verib ancaq.
Bəs bu gün?
Bu gündən ayrıldı yollar,
Dolandı başına elə bil otaq.

"Zülfüqar bilərdi bir işarədən;
Tar, hansı muğama köklənməlidir.
Bilərdi zil üstə gəzişəndə mən,
Hansı haldan sonra səs eşməlidir.

Zülfüqar sənətə qılardı səcdə,
Heç vaxt olmamışdı ona vəfasız.
Təkcə tarını yox, ürəyini də
O, mənim qəlbimə köklərdi yalnız.

Bu necə dünyadır, zövqü, nəşəsi
O qədər xoşdur ki, aldanır insan.
Sən dünən bağrına basdığın kəsi
Bu gün torpağımı tapşırma lisan?..

Dünyanın gecəsi, gündüzü məlum,
Tutmuşuq zamanın yolunu ancaq.
Həyat da bir yoldur... Yol özü məlum,
Nə ilki məlumdur, nə sonu ancaq..."

Dostu Zülfüqarın yas məclisindən
Həsərət, bulud kimi tutuldu gəldi.
Axdı yanağına göz yaşı dən-dən,
Ancaq boşalmadı, o doldu, gəldi.

Evə girən kimi nəvəsi Eldar
Atılıb çiyinə mindi Həsərin.
Onlar öpüşdülər, qucaqlaşdılar,
Alqış qüdrətinə bu məhəbbətin!

Balaca Eldarın çiyinə düşdü
Babanın dağımıq, dümağ saçları.
Elə bil yaz başı dağda görüşdü
Güneyin çiçəyi, quzeyin qarı:

- Bəs bunu, ay baba, görmürsən? - deyə,
Təzə radionu göstərdi Eldar.
Kişi maraq ilə döndü geriyyə:
- Mübarək, mübarək!... Radiolu da var.

- Atam mənim üçün alıbdır bunu...
Həsərət gizli-gizli süzdü oğlunu:
- Bəs köhnəsi hanı?
- Atdıq çardağa.
Qərribə bir sükut çökdü otağa.

Gəcdən-gec: - Çox nahaq! -
deyərək kişi,
Əlini Eldarın başına çəkdi.
- O ki köhnəlmişdi... Nəyə gərəkdi.
- Hər gərəksiz şeyi atarlarını bəs?
Səhvini anladı, deyəsən, Əvəz.
Bu "köhnə" sözünə kişi tutuldu.
Əvəz dediyinə peşiman oldu.
O, sözü döndərmək istədi, ancaq,
Gördü qaş düzəltmə, göz çıxardacaq...
Arvada göz vurdurdu:
- Vaxtdır biz gedək.
- Hara gedirsiniz?

- Ata, biz gərək,
Bir hədiyyə alağ,
- Hədiyyə? Neçin?
- Ən yaxın dostumun toyudur bu gün.
Həsərət danışmadı,

susdu,
kiridi...

Elə bil üstünə dağlar yeridi.
"Mən yasdan gəlirəm, o, toya gedir,
Fələyin gərdişi çox qərribədir;
Mən oyun çıxarıb bəzən bir gündə,
Ataya hörməti bəs budur onun?..
Ən yaxın dostumun mətəm günündə
Ən yaxın dostunun toyudur onun..."

Hec yasdan bir kəlmə soruşmadı o,
Demədi: "Bu kişi nədən öldü bəs?"
Unutdun, unutdun nə tez borcunu,
Qayda belə deyil, Əvəz, ay Əvəz!

Biz də atamıza oğul olmuşuq,
Oğul yox, önündə bir qul olmuşuq...
Girir arvadının qoluna bir bax,
O mənim yanımda, axı, nə haqla?
Biz ata yanında susmuşuq ancaq,
Kəlmə kəsməmişik arvad-uşaqla.

Bax... mənə tapşırıb yenə Eldarı,
Getdilər... qalmazlar öz kəflərindən.
Bilirlər, uşağa baxmaqdan ayrı
Nəyə yarayıram, axı, indi mən!
Çalıb-çağırdığım o günlər hanı?
Doğrudan hər dövrün öz hökmü varmış.
Arvad qocalanda kişi misallı,
Kişi qocalanda arvad olarmış..."

- Baba, gəl, ev tikək! -
Qımışır Eldar.

- Gəl, bala! -

Kişinin dəyişir halı.

Kibrit çöplərindən ev tikir onlar,
Dağılır Həsərin fikri, xəyalı.

Qoca bu anlarda uşağa bənzər,
Bütün qayğılardan sanki uzaqdır.

Elə danışrlar, elə gülürlər,
Elə bil oynayan iki uşaqdır.

O gülür,

Bu gülür,

yorulmur Həsərət,

Yaman ləzzət verir uşaqlıq ona.

(İnsan qocalanda dəyişir xislət,
Təzədən qayıdır uşaqlığına).

Nəhayət... yorulur balaca Eldar:

- Baba, yatdır məni, baba, yuxum var.

- Yaxşı, ömrüm-günüm.

- Oxu, ay baba!

De, laylay, baba!

Gümüş çarpayıya əyilib Həsərət,

Deyir muğam üstə ürək sözünü.

Mahnıda səslənən məhəbbət, şəfqət,

Balaca Eldarın yumur gözünü.

"Ay həzərat, bir zamana gəlibdir,

Ala qarğa şux tərənə bəyənəməz.

Oğullar atanı, qızlar ananı,

Gəlinlər də qaynananı bəyənəməz..."

Həsərət susan kimi ayılır Eldar:

- Baba, oxu...

Qoca oxuyur yenə,

Yuxuya çevrilib həzin mahnılar
Qonur körpəciyin kirpiklərinə.

"Təkcə Eldarımdır məni dinləyən,
Bu gün nəvəm üçün xanəndəyəm mən.

Hey - "oxu" deyərdi kim olsa əgər,

Mənə birçə kərə qulaq asdımı -

Dinləmək istəmir indi bir nəfər,

Mənim segahımı, mənim rastımı..."

Uşağı yatırıb qalxdı ayağa,

Düşdü həyətdəki balaca bağa.

Bağçaya girincə çəpərin üstə,

Birinci gördüyü qaranquş oldu.

Əsdi dağ sandan meh asta-asta,

Bədmüşkün ötrilə o, bihuş oldu.

Baxdı qaranquşa...

"Keçən il kimi?"

Yox! Keçən ilkinin balasıdır bu.

Bu da uçub gedər anası kimi,

Axı, hər baharın öz qaranquşu..."

Yoxladı bağçada bir-bir ləkləri,

Əyri budaqlara söykədi dəstək.

Almanın, alçanın ağ çiçəkləri

Səpildi başına toy noğulutək.

Çiyində ağaran çiçəyə baxdı -

Gördü saç kimi o da dümağdı.

Başını yellətdi düşüüb həməni:

"O ağılıq nədəndir, bu ağılıq nədən?..

Baharda uzadı ömrünü gün də...

Çiçək təzələnir, gül təzələnir.

Yalnız təbiətim?

Yox!.. Yer üzündə
Həyat təzələnilir, il təzələnilir.

Təzədən yazılsın təqvimlər gərək,
İli qışdan deyil, yazdan başlayaq.
Məclisə həmişə gəlsin gül-çiçək,
Yazda təzə ili biz alqışlayaq!..."

Baxdı yerə-göyə, baxdı doyunca,
Həsret nəfəs aldı sinədolusu.
Dolandı bağcanı o, arx boyunca,
Fikrinə dəm tutdu şaqıldayan su.

Bağın ayağında qollu-budaqlı
Bir çinar ağacı ucalır göyə.
"Yerin arzusunu yerli-yataqlı,
Göylərə qaldıran mənəm, mən!" - deyə.

Ağacın altında həsrət dayandı.
Bir özünə baxdı, bir də çinara.
Bu günü düşündü. Keçmiş andı,
Dilləndi: "Mən hara, bu çinar hara?.."

Həmən bu çinarı mən doğulan gün
Atam öz əlilə əkib mənimçün,
İlləri bir yerdə vurmuşuq başa,
Mənimlə yaşıddır bu gün bu çinar.
Qoca təbiətə, torpağa, daşa
Cavanlıq gətirir gələn bir bahar.

Kim deyir göylərdən hey narın-narın
Yağan qar bir daha göyə qayıtmır?
Qayıdır gəncliyi yazda çinarın,
Bəs mənim gəncliyim niyə qayıtmır?

Qərribə qurulub doğrusu aləm -
Yaz həyat gətirir quru çöllərə.
Bəs insan ömrünə nəçin, bilmirəm,
Bir kərə verilir bahar, bir kərə?

Ağaca verilən ömür, səadət
Nəçin yazılmadı qismətimizə?
Nəçin səxavətli ana təbiət
Bu gözəl payını çox gördü bizə?..

Bir ağac qədr də deyilmiş insan,
Baxanda hökmünə qoca dövranın.
Dünyanın yaşıyla tutuşdururkən;
Bir şimşək ömrüdür ömrü insanın.

Özü də şimşəkdir, ömrü də şimşək,
Əməli göylərdə alışır köz-köz.
Ölümün önündə baş əyir qultək
Həm elə güclüdür, həm belə gücsüz!

Qərribə sirdir...

Yazda, baharda
Necə birdən-birə dəyişir aləm!
Cavandır çiçək də, ot da, çinar da,
Bir bax! Bu bağçada qoca tək mənəm!

Bütün dostlarımı yola salmışam,
Yaşadlarım gedib...

Mən tək qalmışam...
Dönüb mən təzədən uşaq olmuşam,
Uşaqlıq qayıtdı... şənliyim, qayıt!

Demə, qocalığın min qəmi varmış,
Dolaşq fikirler beynimi sarmış,
Qocadan yuxu da qorxub qaçarmış.

Qayıt, yuxum, qayıt, dincliyim, qayıt,
Cavanlığım qayıt, gəncliyim qayıt.

Könlümü gəmirən hansı duyğudu?
Hanı, hara getdi könlümün odu?
Bədənim soyudu, qəlbim soyudu,
Qayıt, odum qayıt, atəşim, qayıt!
Baharım, gülşənim, günəşim qayıt!

Hanı cıdırlarda mindiyim atlar?
Hanı keçirdiyim toylar, būsətlər?
Hanı səsimdəki o qaynatmalar?
Güldən ləçək salan gur səsim, qayıt,
Suları yandıran nəfəsim, qayıt!

Hanı dilimdəki o şirin sözlər?
Hanı gülüşlərim, hanı qəhqəhəm?
Yuvası dağılmış quşlara bənzər
Mənim nəgmələrim, mənim cəh-cəhim.

Cavanlıq min sözlü, min səslı quşdur,
Əlindən çıxdısa, tuta bilməzsən.
Qocalıq qiymətli bir zər qumaşdır,
Bahadır, müftə də sata bilməzsən!..

II

Həsətə asta-asta çıxdı çardağa,
Sınıq çarpayıya söykəndi, durdu.
Çevrildi gah sola, baxdı gah sağa,
Sandığın üstündə keçib oturdu.

O süzdü çardağı...

Çardağ bir muzey!
Naftalin qoxusu deydi burnuna.

Bu qəribə yerdə gördüyü hər şey
Ötən bir tarixdən söz açdı ona.

Köhnə sandıq, səbət, yamaqlı xurcun,
Köhnə paltar, palaz, köhnə qramofon.
Əvəzin beşiyi, oyuncuqları,
Atı, arabası, balaca tarı -
Hərəsi bir yanda saralıb solur.
Dünən, bu gün üçün bir tarix olur.

İlki fərəhlidir, dünyada ancaq
Nədən kədərlidir sonu hər şeyin?..
Bunların üstünü basan toz-torpaq
Elə bil qəmidir gərəksizliyin...

"Çardağa atılan bu köhnə şeylər,
Lap mənə bənzər.
Gərək olmasa da, burda saxlamır,
Atılmır yenə.
Burda özüm kimi hər şey köhnədir,
Bəlkə də bunun üçün doğmadır mənə?..
Buna da min şükür..."
Həsətə sevindi...
Sirli səslər gəldi qulaqlarına:
Bu köhnə şeylərin hər biri indi
Bir tarix danışır astadan ona.
Bu köhnə şeylərin üstündə heç kəs
Onun gördüyünü nə görə bilməz,
Nə duya bilməz.
Oxuya bilməz
Onların üstündə yazılanları.
Həsətə oxuyur, görür onları.
Bu beşik...
Onun da öz dövrü vardı,
Bir vaxt bu beşikdə Əvəz yatardı...

Nəğmələr, laylalar deyilən beşik,
Üstünə analar əyilən beşik,
Bu gün gör necə də əyilib özü;
Şirin laylaların yol çəkir gözü.

Bir zaman balamı yatıran beşik
Bu gün özü yatır səssiz-səmirsiz.
Zamanın hökmünə sinə gərmişik,
Zaman dəyişdikcə, dəyişirik biz.

Həmişə zamanla verdik səs-səse,
Dünya bir məclisdir, zaman sərpayı.
Balamın yatağı beşik idisə,
Nəvəmin yatağı gümüş çarpayı.

Zaman öz sözünü deyir, deyibdir,
Qılıncdan itidir onun hər sözü.
Beşiyin taxtası köhnəlməyibdir,
Köhnələn beşiyin özüdür, özü!

Döndükcə zamanə, ötdükcə illər
Həyata sualım bəs nədir mənim?
Təkcə mən,
Mən özüm köhnəyəm məgər?
Fikrim də, ruhum da köhnədir mənim!

Mən ki, bir tutmadım qəmi, sevinci,
Çox yaxşı bilirəm günahım nədir.
Kimsədən incimə, özündən inci,
Köhnəlik başdadır, yaş bəhanədir!

Özüm də köhnəyəm, sözüm də köhnə,
Bəs bu incikliyim, gileyim nədir?
Əynimə geydiyim paltarlarım da
Mənim özüm kimi, axı, köhnədir.

Bu pencək, bu şalvar oğlumunkudur.
Köhnəlib,
İndi də mən geyməliyəm.
Belə də olmalı!

Qayda da budur!
Yerlər dəyişməli, dönəndə aləm.

Nə deyə bilərəm, axı, mən ona?
Bu bir qanundur həyatın...

Nə qəm!
Mən öz konstyumumu uşaqları ona,
Azını çevirtirib geyindirmişəm?
Atamın, anamın verdiyi ad da
Çoxdan unudulub...
Nə qalıb məndə?
Biri "ata" deyir, biri "qaynata",
Biri "əmi" deyir, biri "xanəndə!"

Qırıldı qəlbində bu zaman nəse,
O, küncə atılmış radioya baxdı.
O, elə bildi ki, dindirilməsə,
Radio hönkürüb ağlayacaqdı...

Radionun önündə gəlib əyildi,
Əlinin dahtyla tozunu sildi,
Düyməsini basdı...

O oyanmadı.
Onun mavi gözü niyə yanmadı?..

"Mən bunu alanda... Yeganəm Əvəz
Hələ tələbəydi darülfünunda.
Yaşardı könlümdə min arzu, həvəs
Vəfalı qarım da sağ idi onda..."

Təzəydi...
Həmişə necə əzizdi.

Evin başındaydı yeri bir zaman.
Köhnəldi...
Hamı da gör necə bezdi,
Çardağa atdılar evin başından.

Deyən də olmadı, axı, bir zaman
Onu gecə-gündüz dinləmişik biz.
Çox da ki, yaramır bu gün, a nadan,
Ona borclu deyil bəs dünənimiz?

Bunu düşündükcə qəlbimin sözü
Dinir qulağımda: - Bu günə alqış!
Elə bil dillənir zamanın özü:
"Dünəninə sağ ol, bu gündən danış!..."

Alıb qucağına köhnə radionu,
Endi pillələri o yavaş-yavaş.
Dedi: - Bu məqamda atmaram onu,
Küncdəki otağa çəkildi birbaş.
Qurdu radionu...
Yandı göy işıq.
Durdu iki qoca üz-üzə indi.
Səslər xırıltılı, səslər qarışıq,
Həsərət öz-özünə yenə deyindi:

"Nahaq qınayıram, onları, nahaq,
Bu ki, lap qocalıb, səsinə bir bax!
Görüb öz işini, qoca dünyadan,
Gərək üzüsulu əl çəkə insan!..."

Əl çəkib mənasız bu iztirabdan,
O qovmaq istədi dərdi, məlalı,
Sonsuz bir həvəslə qalxıb, dolabdan
Götürdü toz basmış köhnə bir valı.

İlk gənclik çağında yazılan bu val
Həsərətə nə qədər əzizdir bu gün.
Hər lənib dönəndə hər zaman bu val,
Hər lənib qayıdır ilk çağı ömrün.

Val yenə hər lənir...
Ağlayır segah,
Ucalır, alçalır səs pərdə-pərdə.
Hər guşədə bir xal,

her xalda bir ah,
Könüllər alıxır bu nalələrdə.
Səslər, bu dünyanı duyan insanın
Həyata cavabsız min sualıdır.
Hər sözü, hər xalı nə qədər aydın,
Həm də ki, nə qədər müəmmalıdır.

Bu səsdə yaşayır min sirr, min əfsun;
Bir də könüllərin minbir niyyəti.
Oxuyan val deyil, oxuyur onun
Gəncliyi, arzusu, ilk məhəbbəti...

Oxuyan Həsərətmə?
Onun dilindən
Nəçin bu cəh-cəhlər çıxmıyır yenə?
Elə bil ömrümün bu sahilindən;
Dayanıb boylanır o sahilinə.

İllər bir çay olub durur ortada,
Bu sahil xəzandır, o sahil bahar.
Var səsin gəlinə çıxır!

Nə fayda!
Aranı kəsibdir dəli dalgalar.

Val da sona çatdı onun ömrütək,
Qalxıb yenə qoydu təzədən onu.

Val yenə əridi...

Qəzəblənərək,

Dedi, - Lap min dəfə qoysam mən onu,

Bitəcək!..

Günahkar bilmə gəl, valı!

Başlanan, bir yerdə sona çatmalı!

Bu eyni səslərdən bezdi, nəhayət.

Qalxıb çarpayıda uzandı Həsərət;

"Səsim xoş gəlsə də nə qədər mənə,

Ancaq usandırır adamı təkrar,

Yəqin bununçün da insan ömrünə

Yalnız bircə dəfə verilir bahar.

Bilinməz, görünməz

insan ömründə,

Qəm-qüسسə fərəhsiz, qara da ağsız.

Təkrar olunsaydı ömür də, gün də,

Həyat olmazdımı məgər maraqsız?.."

Keçib yan otağa Həsərət bu ara,

Təzə radionu yavaşca açdı.

Evi səs götürdü: "Qurbanam yara!"

Özü də bilmədən dodağı qaçdı...

Oxuyan özünün tələbəsiydi...

Yox, yox!

Bu, Həsərin lap öz səsiydi...

O, bir də gördü ki, çarpayısından

Qalxıb ona sarı boylanır Eldar.

Pozulmaz qanundur:

ötdükcə zaman

Qışın arxasınca gəlir ilk bahar!..

1963, Bakı.

HƏYAT - ÖLÜM

Ölüm var ki, həyat qədər dayorli,
Həyat var ki, ölümdən də zəhorli.

H. Cavid

PROLOQ

Ölümlərdən yazıram,

Ölümlər də cürbəcür:

Kimi yaşamaq üçün,

Kimi ölməkçün ölür.

Ölümün də həyattək

Yaxşısı var,

Pisi var,

Ölümün şəərəfsizi,

Həm də şəərəflisi var.

Ölüm heçlikdir!

Ancaq

Elə heçlik də var ki,

Varlıq küsənilər ona.

Varlıq, inana bilmir

Yoxluğun yoxluğuna...

Bəzən elə olur ki,

Dünya qalxır ayağa

Bir ölünün səsinə.

Milyon diri sığır
Bir ölü kölgəsinə...

Bu qərribə deyilmi?
Mın dirinin səsi yox,
Bir dirinin

dünyaya
Lərzə salan səsi var.
Gəzənin kölgəsi yox,
Yatanın kölgəsi var.

Ölümlərdən yazıram,
Ölümlər də cürbəcür:
Kimi yaşamaq üçün,
Kimi ölməkçün ölür.

Ölümlərdən yazarkən
"Ölülər" düşdü yada.
Bütün bu ölüləri
İsgəndər qarşılayır
Bəlkə də o dünyada.

Arasında dayanıb
Cəhənnəmlə cənnətin
İki yerə ayırır
Ölüləri o, yəqin.

Diri ölü - cənnətə,
Demək - əbədiyyətə.
Ölü diri - cəhənnəmə,
Demək - puç bir aləmə.
Budu cənnət, cəhənnəm!
Budu Mirzə Cəlilin,
Həm də haqqın bölgüsü.
Təmizlik və uralıq

Bu bölgünün ölçüsü...
Mirzə Cəlil,
Sən "Ölülərdən" yazıb,
Ölüləri

diriltməyə can atdın.

Bunun üçün
İsgəndəri yaratdın!..
Mın ölünün içindən
Bir diri tapdın ancaq,
Cəhəlet yuxusundan
İstədi ki, oyada
Mın yatmışı bir oyaq.

Sən yetişdin arzuna,
Dad çəkdiyin cəhəlet
Getdi,

dərbəder oldu.

Sənin bir İsgəndərin
Min-min İsgəndər oldu.

Yazmağa səslər bu gün,
Günəşi batmayacaq
Axsamsız səhər məni -
Sonsuz əbədiyyəti
Ömrünə calaq edən
Diri-ölülər məni.

- Məgər ölü yoxmudur
Hacı Həsəndən bəri?
Sualından, səşindən
Tanıdım İsgəndəri.
Dedim: - Var, ancaq onlar
Dəyişib öz donunu.
- Sən də necə var isə
Eləcə göstər onu.

- Mən burda neçə-neçə
Dirilərdən yazacaq,
Onları...

- Bəs ölümlər?
- Danışmaq istəyirəm
Bircə ölüdən ancaq...

Mən hər şeyi
dünyada
İlki kimi tərtəmiz
Saf görmək istəyirəm.
O bir ölünü belə
Dirildib, insan kimi
Öldürmək istəyirəm.

EŞQ-SƏTƏLCƏM

Vüsal nəsib olmadı
Bu dünyada onlara.
Könüllər baş əymədi
Eşqə qənim kəsilən
Amansız qanunlara...
Nəhayət...

gəldi bir gün.
İki qütbə ayrıldı
Həyat da onlar üçün.
Bir tərəfdə məhəbbət,
Bir yanda vaxtsız ölüm.
Məhəbbətsiz yaşamaq
Onlara dəhşət... Zülüm...

"Məhəbbətdən yarandıq,
Məhəbbətin yolunda,
Ölmək də xoşdur!..." - deyə

Onlar verib əl-ələ,
Qalxdılar bir təpəyə.

Onlar bu ucalıqda
Həyatdan uzaqdılar.
Onlar indi həyata
Bu zirvədən baxdılar.

Onların gözlərində
Yerdəkilər bu anda
Nə qədər kiçildilər.
Bu zirvənin başında
Həyatı yox,
ölümü
Onlar zirvə bildilər.

"Əhdə vəfa qılmalı" -
Deyə yumub gözünü,
Qayanın zirvəsindən
Oğlan atdı özünü.

Endimi?
Yox! Enmədi!
O daha da ucaldı.
Ölümün pəncəsindən
Ölünsüz həyat aldı.

İndi növbə qızıdır,
Yerə baxdı, -
Duruxdu...
Oğlan quşək uçdumu?
Ətraf bomboş...

O yoxdu...
Qızın gözü qaraldı,
Qəlbini dəhşət aldı.

Yerə baxa bilmədi,
"Yox-yox! Çətindir" - dedi.
Qız qorxdu,
Qız çəkildi.
Məhəbbətsiz həyatı
Ölumdən uca bildi.

Çox ucaydı o bayaq;
Başını dik tutaraq,
Qayanın zirvəsində
Dayanmışdı qayatək.
Başını endirərək
İndi qaya başında
Bir milçəyə döndü o.
Oğlan kimi qayadan
Atılıb ucalmadı,
Yavaş-yavaş endi o.

Hələ ərə də getdi
Sevmədiyi birinə.
O gündən bir daş asdı
Ürəyinin yerinə.

O yaşadı sevgisiz,
Yaşamadı, süründü.
Ölüm ona min kərə
Həyatdan xoş göründü.

O, ölümdən qorxaraq
Həyatını, eşqini
Çox ucuz satmış, demə.
Eşqin yolunda ölmək
Başqa həyatmış, demə.
Yalnız indi bildi ki,
Məhəbbətsiz yaşamaq

Ölümdür insan üçün.
O ölübmüş
ölümdən
Həyata qayıdan gün.

Qız həyata qayıdıb
Özü-özünü dandi,
Lənət, nifrət qazandı.
Oğlan həyatdan gedib
Əbədiyyət qazandı.

Axır... soyuqdəymədən
Qız da getdi dünyadan.
Sətəlcəmə verildi
Eşqə verilməli can.

Onun həyatı kimi
Ölümü də ürəksiz,
Səssiz,
xəbərsiz oldu.
Öldü iyirmi beşində
Ancaq heç kəs demədi
Bu ölüm nə tez oldu.
Oğlan da öldü, qız da,
Ölüm ölümdür...
Nə qəm.
Ancaq düşün!
Dünyadan
Birini eşq apardı,
O birini sətəlcəm!

Ölüm ölüm mü?
Yox, yox!
Ölüm var ki, yolunda
Azdır min can da versən.

Ölüm də var ki, ona
Adi qarışqanın da
Ömrünü qıymaram mən!

Qız həyata qayıdıb,
Lənət, nifrət qazandı.
Oğlan həyatdan gedib
Əbədiyyət qazandı...

ŞƏRƏFSİZ ÖMÜR

O, hamını aldadıb
Əlaldan oğurladı.
- Gərək kommunist... -
deyə

Xitabət kürsüsündən
Haray çəkdi, gurladı...

Qorxub vicdan səsinə
Titrəmədi səsi də,
Özündən üstün oldu
Sonradan qazandığı
Müdür vəzifəsi də...

Yalan sözlər içində
Tək-tük doğru sözü də
Əridi, talan oldu.
Onun atası hiylə,
Anası yalan oldu.

Satdı vəzifələri,
Stolunun gücüylə
Hamını qorxutdu o.
Bizim aylığımızı
Bircə gündə uddu o.

Burda "qazandığını"
Kurortlarda üyütdü.
Fikrət rüşvət puluyla
Neçə bala böyütdü...

Bilmədi, qanqal əkən,
Qanqal da dərər ancaq,
Haram pulla törəyən,
Bu haram balalardan
Hiylə göyələr ancaq.

Özgənin qazancını
Oğurlayıb o, min-min,
Şaraq-şaraq sayaraq
Düzdü dolaba çin-çin.

O pulların səsinə
Neçə körpə balanın
Eşitmədi səsinə.
Düşündü sabahını,
Bu günə gözgörəti
Ac qoydu özgəsinə...

O pulların üstündə
Neçə-neçə balanın
Göz yaşını görmədi.
Aldığı göz yaşları
Onun həris qəlbinin
Odunu söndürmədi.

Ancaq o bilmədi ki,
Güvənirəkən puluna,
Dövlətinə, varına
Çörək, xörək yerinə
Göz yaşları yedirdir
Doğma balalarına.

Özü ləkəli oldu,
Ləkələdi dostu da,
Ləkələdi yadı da.
Cibindəki biletdən
O, heç utanmadı da.

Cibindəki biletin
Mənasını, bilmədi.
Ona ikicə sözlə:
"Çörək ağacım" -dedi.

O sökdü, o taladı,
Düşünməyib dünyanı
Özünü gördü ancaq.
Üzvülük haqqınisa
Donluqdan verdi ancaq.

Söküb talayan zaman
Ancaq o bilmədi ki,
Öz ömrünü uçurur.
Sabahına pul yığıb,
Sabaha balta vurur.

Minib göy yüzüklərə
Atını səyirtmədi o
"Neftçi"nin arxasınca
Moskvaya, Kiyevə,
Aşqabada getdi o.

O, "Neftçi"nin naminə
Badə də qaldırırdı.
"Neftçi" uduzandasa,
Restoranda keflənib,
Qədəhləri qırırdı...

On qədəhin pulunu
Verirdi uf demədən;
Bir qədəhin yerinə.
-Niyə uduzduq?-deyə,
Çırpırdı dizlərinə.

Vətənin qeyrətini
Çəkən oğlana bir bax.
Bir vətən övladına
Bir manat qiyməz ancaq.

Belə "vətənpərvərin"
Kəsib uzun dilini
Qeyrətinə calasaq;
Əməli dağlar aşar,
Dili lal olar ancaq.

Bakı dərzilərini
Bəyənməzdi...
kişinin
"Çox incə zövqü vardı".
Paltar tikdirmək üçün
Moskvaya uçardı...

Hırıltılar içində
Ömrü-günü ötüşdü.
Dövrən yaman dolandı,
Bir gün tələyə düşdü.

Fikrət vaxtı-ıylədi,
Siyasəti dəyişib
Girdi özgə bir donə;
Yıxdı günahlarını
Mühasibin boynuna.

Saxta sənədləri töküb önünə,
Düşünür Kərəm:
"Fikrət saldı məni yaman düyünə!"
Gah alxır Kərəm,

gah sönür Kərəm:
"Günahkar Fikrətmə?...
Mənəm günahkar.
Çox da o deyirdi, öz ağlım hanı?
Uşaqdım məgər?

Yox, yox! Bərk ayaqda öz günahını
Özgənin boynuna yıxar acizlər.

Aldandım həmişə şirin bir sözə,
Durmuşam özümə indi üz-üzə.
Bilmirəm özümə bu gün nə deyim?
Həmişə başıma bəla açıbdır
Mənim fərsizliyim, mülayimliyim.

Yoxdur lüğətimdə mənim "yox" sözü,
Dilim yorulmadı "bəli" deməkdən.
Söndü öz könlümün alovu, közü
Özgə ocağından od aldıqca mən.

Sandım, "bəlilər"lə dost qazanıram,
"Bəlilər" axırda oldu düşmənim.
Bir zaman gördüm ki, əriyib tamam,
"Bəlilər" içində mənliyim mənim.
İstədim

ucalam,

qalxam, yüksələm,
Tutub ətkəklərdən yerdə süründüm.
İstədim hamının xoşuna gələm,
Hamının yanında bir qula döndüm...

Mətanət, iradə olmadı məndə,
Özgənin əmrilə durub oturdum.

Əlacı, çarəni, dara düşəndə
Özümdən sordadım, özgədən sordum.

İndi neyləməli?

Bu alver üçün,
Əvvəldən verilən girov, beh mənəm,
O, quru çıxacaq bu sudan yenə.
Eh!... Ona nə var ki... cavabdeh mənəm..."

Saxta kağızlara o, bir də baxır,
Rəqəmlər od olur, yandırır, yaxır;
Daş olub qəlbindən asılır onun,
Höküm olub alınə yazılır onun.
Çoxalan rəqəmlər gəlməyir saya,
On-on artırılan azalır min-min.
O saxta sıfırlar dönüb halqaya,
Keçir boğazına yazıq Kərəmin.
"İtirdim hər şeyi..."

İnam, etibar

Uçdu,

gözgörəti getdi əlimdən.
Mənə deyən görə bir tək canın var,
Aylıqla dolana bilmirdimni sən?..."

"Dünya malından

Mənim nə sərvətim, nə dövlətim var.

Özümtək yalnız

Bircə itim var" -

Deyə, - sığal çəkdi o, yavaş-yavaş
Yanında çömələn itin başına.

"Bilmirəm... bəs niyə mən uydum ona?"

Kərəm bu fikirlə alışan zaman,
Fikrət gülə-gülə girdi qapıdan:
- Doğrusu, mən səni kişi bilirdim,

İnanıb mən sənə hər sirri verdim.
Qorxudan yumağa dönmüsən, Kərəm,
Kişini, mən kişi görmək istərəm!
- Kişilik meydanı deyil, a Fikrət,
Qapının ağzını alıb fəlakət.
- Ə... hansı fəlakət?..

Lap qəribəsən.

- Üç gündür xəstəyəm, çıxmıram evdən.
- Qorxursan...
- Qorxuram, qorxuram, bəli.
- Kərəm, gülməlisən, vallah, gülməli!
- Köks inəyi var bilirsən məndə,
Bir dara düşəndə, ya hirsələnəndə,
Pozulur, daha da pis olur halım.
- Özünü ələ al, ay qadan alım,
Qorxulu nə var ki, burda, sən belə
Özündən çıxmısan, bir az səbr elə.
Biz də bir kişiyik...

Pul ki var, Kərəm,

Mollanı məsciddən didərgin salar,
Pulun bir himinə göylər alçalar.
- Elə pul deməkdən yorulmadın sən.
Axtı, istintığa gedib-gəlməkdən,
Məndə hal qalmadı...

Bəs tərpənsənə!

- Hər şeyin vaxtı var.
- Mətləmə sənə.
Mən burda ölürəm, deyirsən ki, öl,
Dərmanın gələcək.
- Ey dili-qafil.
Sən mənə qulaq as, möhkəm ol, bərk dur.
Qorxmaz adamlardan ölüm də qorxur.
Gərək itirməyə özünü insan,
Yüz dəfə çıxmışq belə sülardan -
Bu da yüz birinci

Qulaq as, Kərəm,

Məbada mənə də salasan dilə.
Mən bayırda qalsam, adam görərəm,
Qoymaram başından bir tük əksilə,
Mümkünat olmasa... götür boynuna.

Eh!.. Sənə nə var ki, subay oğlansan,
Təki qurtarmaq da asandır, asan.
- Yəni mən bu qədər axmağam məgər?
Keçəl suya getməz, getdiyim yetər.

Gece yarınsına uzandı söhbət,
Döndü kor-peşiman evinə Fikrət.

O, yata bilmədi... xeyli düşündü.
Gah sağa çevrildi, gah sola döndü.
"Mən düzmü yoldayam?.."

Bu sual onun

Ömür yolunun,
Durdu önündə
Bu dar günündə.

"Mənmi günahkaram?"

"Axtı, mən niyə?"

Zaman saldı mənə bu həngəməyə...
Alimlik eşiqinə düşdüm bir zaman.
Tarix şöbəsinə ələ bitirdim.
Mən səadət umub daş yazılardan,
Tarix muzeyində işə də girdim.

Öyrəndim hər kiçik, hər böyük dini,
Öyrəndim Babəki, Şəhabəddini.
Öyrənib bilməyə hey o zamanlar
Həvəsim var idi nə qədər mənim.
Böyük təbiətlər, mərd qəhrəmanlar
Sirdaşım olardı gecələr mənim.

Duyardım özümde bir sonsuz qürur,
Hər gecə oxuyub öyrəndikcə mən.
Fəzlullah, Nəsimi, Cavidan, Mənsur;
Düşməzdi o vaxtlar bir an dilimdən.
Onların misilsiz fədakarlığı,
Mənə əfsanətək gələrdi bəzən.
Onların tarixə məlum varlığı
Mənə gülümsərdi duman içindən.

Onlar aldanmadı şöhrətə, ada,
Yaşarkən haqq dedi, haqdan dönmədi.
Nəsimi dərisi soyulanda da
Qanı axa-axa "ənəlhəq" dedi.

Nədənsə... indi də bu əfsanəyə,
İnana bilmirəm, şəkk edirəm mən.
Necə keçmək olar, "ənəlhəq" - deyə
Bir dəfə verilən bu az ömürdən?..

Yaşadım tarixlə, keçmişlə ancaq,
Bəs bu gün?
Bu günü unutdum tamam.
Bir zaman gördüm ki, araşdırdığım
Qədim tarix kimi unudulmuşam...

Məni əsir edib, gördüm, uzaqlar,
Qaynar arzularım gözümde qalmış.
Qədim abidələr, sarı varaqlar,
Gördüm ki, qəlbimə bir kölgə salmış.

Gördüm ki, dolanmır arzumca gərdiş,
Min-min istəyi var, axı, hər kəsən.
Dedim ki, "özünə, axı, bu keçmiş
Nə gün ağladı ki... Mənə neyləsin?!"

Dəftər-kitabımı qapayıb bir gün,
Dedim ki, yaşamaq istəyirəm mən.
Mən ki, doğulmuşam afişələrçün,
Nə çıxar cümlərdən, təzkirələrdən?
Hay-hayım gedibdir, qalıb vay-vaylıq
Gözümdəmi qalsın arzum bəs mənəm?
Yaşamaq istəsəm, aldığım aylıq
Bəşgünlük xərcimi ödəməz mənim.

Bəs onda neyləmək?
Tez çıxdım işdən,
Düşdüm o gündən də ayrı yola mən.
İndi peşmanam mı?

Yox!
Bəs səksəkə?
Bəs nadan töhməti, bəs cahil sözü?
Yaşaya-yaşaya, kef çəkə-çəkə,
Gündə neçə dəfə ölürəm düzü.

Qorxuram,
qorxurar öldürür məni.
Nadanlar dünyaya çox görür məni.
Yox! Məni satacaq, deyəsən, Kərəm,
Neyləmək?

Yox!..
Buna mən yol vermərəm.
Qoymaram əclafın dili tərənə,
Onun bircə sözü ölümdür mənə.
Neyləmək?

İşini bitirməkmi?
Yox!..

Bəs vicdan?
Biz, axı, yoldaş olmuşuq...

Vicdanın səsinə qulaq asan kəs,
Dünyada insantək yaşaya bilməz!

Bəs birdən bilinse...

Onda neyləmək?

Düşünmək!

Yüz ölçüb bir biçmək gerek!"

Fikrət Kərəmgilə gəldi bir axşam,

Gördü Kərəm yatır əməlli-başlı,

Dedi: - Hə, necəsən?

Dedi: - Yanıram,

Qızdırma içində mən başıdaşlı,

Başım gicəllənir, gözümlə qaralır.

Ölçdü qızdırmanı...

Qırxa az qalır.

- Doğrusu, hamıdan utanıram mən.

Düşdüm xəstəliyə xəcalətimdən

Adım ləkələndi bir oğru kimi,

Mən belə bilmirdim aqibətimi.

Qalxmaq istəmirəm heç bu yataqdan,

Ölüm istəyirəm, bir ölüm, haqdan.

- Bu işlər əvvəldən olmayaydı kaş,

Sənə haqq verirəm, doğrusu, qardaş,

Müstəntiq dünən də çağırırdı səni.

Mən ona dedim ki, axı, xəstəni

İncitmək yaramaz...

Dedi: "Bilirəm

Çox təmiz adamdır mühasib Kərəm.

Yazıq xəstə düşüb xəcalətindən".

Onunla əməlli danışdım dünən.

Əlqərəz... köməyi qoydum boynuna.

Əlimdən gələni, dedi, mən ona

Mütləq edəcəyəm...

Yazsın xəstəyəm.

- Bununla günahım azalır bəyəm?

- Axı, yubadırdı işi bir qədər,

İş də yubandımı, xətm olub gedər.

- Yox, yox! İnanmıram, inanmıram mən! -

Kərəm birdən-birə çıxdı özündən,

Vurdu yumruğunu mizin üstünə.

Çilik-çilik oldu dərman şüşəsi:

- Sən mənə, sən mənə saldın bu günə! -

Quyudan çıxırdı elə bil səsi...

Tutdu yaxasından Fikrətin Kərəm.

- Vallah, daha səndən mən əl çəkmərəm,

Qarşında gördüyün o Kərəm deyil,

O sadəillikdən artıq uzağam.

Haraya çəksələr mənə, özün bil,

Səni də özümə aparacağam.

Mənə bu bəlaya sən sürüklədin,

Bu zəif çiyinə tonlar yüklədin! -

Deyə, - çarpayırıq qapandı birdən.

Höknürüb ağladı Kərəm qəhərdən.

- Ə... bəsdir, kişi ol!

- Fikrət, gəl gedək,

Bütün günlərlə etiraf edək.

Susursan...

Özün bil, gedəcəyəm mən.

- Ə... nə danışsın? Dəlisən-nəsən?

- Dəli mən deyiləm, sən sən, sən özün;

Bu dünya malından doymadı gözün!

Nökərçilik olub əzəldən peşəm,

Sənin bir sözüne yox deməmişəm,

Yanında lal-dinməz qul olmuşam mən.

Yetər, daha bəsdir, yorulmuşam mən.

Di, rədd ol!

Gözlərim görməsin səni,

Uçundu, yarpaqçək əsdi bədəni...

O birdən-birə,

Qopub çarpayıcıdan yıxıldı yerə.

Bir anın içində yumağa döndü.

Qıvrılıb ilantək yerdə süründü.
Ağardı rəngi də...
"Deyən, qurtardım!..
Ölürəm... ölürəm... təcili... yardım!"
Fikrət telefonun üstə yüyürdü...
Həzin bir səs ilə çöldə it hürdü...
Bir mənamı duydu bu səsdə Fikrət?
Dayandı...

qəlbini çulğadı dəhşət...
"Bu ölür?... Bəs onda...
Neyləyirəm mən?"

"Onu diriltməkmi?.."

Dəstəyi qoydu...
Ancaq ürəyində bir ağrı duydu...
"Bu ki, özü ölür... Mənə ne?
Ölsün!

Onunla birlikdə mənim sirlərim,
Mənim günahlarım yerə gömülsün...
Bəs vicdan?

Bəs insaf?
Ah, bəs insanlıq?
Gör necə, gör necə qıvrılır yazıq...
Yalvarır...

axı, bu kişilik deyil,
Dəstəyi götürür...
"Ey dili-qafil!
Dayan! Neyləyirsən? Onu bəs dünən
Öldürmək fikrinə düşmədinmi sən?
İndi özü ölür əlin dəyməmiş...
Bəlkə də... Allahın işidir bu iş...
Qoy ölsün!.."

Dəstəyi qoydu yerinə...
Hürdü həzin-həzin çöldə it yenə.
Baxdı gözücuyla Kərəmə bir də...
Gördü ki, can verir o, quru yerdə...

Yazığı gəldi,
Yaxına gəldi...
Onun baş altına mütəkkə qoydu,
Yenə bu qayğıya inandı, uydu.
Başını yellədi soruşdu Kərəmə:
- Zəng çaldınmı?
- Bəli.
- Sağ ol!
- Sən sağ ol!..
- Sən sağ ol, Kərəmə,
Mən sənə canımı qurban eylərəm...
(Ax, sözlər! Ax, sözlər!.. deyirəm: görən,
Niyə utanmayır sözlər, əməldən?
Gözümü açalı bu dünyaya mən,
Söz ilə əməli cəldə gördüm.
Sözü son nöqtədə, mənzil başında,
Əməli həmişə mən yolda gördüm.
Kiminin əməli sözümdən qabaq,
Kiminin də sözü özündən qabaq.
Əməl olan yerdə söz unudulmuş,
Gözəl əməllərin dili də laldır.
Alçaqlar əlində söz boyaq olmuş;
Qaranı ağardır, ağı qaraldır).

"Mənə sağ ol" dedi, mən neylədim bəs?
Onun "sağ oluna layiqəmmi mən?
Fikrət! Bu fikirlər əbəsdir, əbəslər!
Yoxsa, peşimansan bu əməlindən?
Nahaq... çox nahaq!
Yaşamaq lazımdır, bəli, yaşamaq!
Mən yaşayım deyər... yoxsa, büsbütün
Vəcdanı... boğmalı?... O ki, oyaqdır!
Mənim kimilərin yaşaması üçün
Bəlkə... beləsinin ölməsi haqdır?
Bəlkə doğrudan da mən pozulmuşam?"

Gözünün önündə durdu min sual,
Gördü o keçinib qurtarır tamam,
"Təcili yardıma zəng çaldı dərhal...
Gəldilər, baxdılar, dedilər: "Artıq,
keçinib yazıq..."

Fikrət nalə çəkib birdən hönkürdü,
İndisə çöldə yox, evdə it hürdü...
Baxdı gah meyitə, gah gələnlərə
Qapının yanında çöməlib yerə,
Uladı... elə bil o ağlayırdı,
Kərəmin halına yas saxlayırdı.
Hər şeyi yerində yoxlamaq üçün,
Gəldi Kərəmgilə prokuror bir gün.
Bütün siyirtmələr, bütün dolablar,
Məktublar,

dəftərlər,
cild-cild kitablar

Açıldı,

töküldü
bərbəbir yerə.

Bütün yazılara, bütün xətlərə.
Neçə yol baxdılar...

Bir qara dəftər

Tapıldı...

Açınca alışıdı gözlər.
Gündəlik... gündəlik.. könül sözləri,
Bir bədbəxt insanın ayaq izləri
Burdadır tamam
Qədəmbəqədəm...

Prokuror dedi:

- İzə düşmüşəm!

Fikrətin kələkləri
Yaman yerdə açıldı,

O, "dəmir" kənə mum oldu.
Dünənə hakim olan,
Bu günə məhkum oldu.

Bu gün tutdu qəm-kədər
Dünənki nəşələrin,
Fərəhlərin yerini,
O elə bilirdi ki,
Pul həmişə örtəcək
Onun eyblərini.

Elə pul deyilmidir
Hər şeyi satan, alan? -
Könüllərdən ən gözəl
Duyğuları, hissləri
Qovub didərgin salan?

Dünya yaman dünyadı,
Gələni yola salıb,
Özü qalan dünyadı.
Dünən verdiklərini
Bu gün alan dünyadı...

Hakim hökmü oxudu:
- Fikrət Alı oğluna
Güllələnmə!..
- Bu nədir?
Bəlkə bizim bu hakim
Dəlidir, divanədir?!

Əvvəlcə inanmadı,
O, bir özünə baxdı,
Bir də salona baxdı.
Gördü yatan özüdür,
Bütün salon oyaqdı...

Gördü yolub saçını
Ana "vay balam" deyir.
İndi səni, can oğul,
Ölümün pəncəsindən
Mən necə alım?... - deyir.
Əlacın puldadırsa,
Sataram daş-qasını...
Səni od yandırırsa,
Səl eləyim, axıdım
Üstünə göz yaşımı...

Xəstəsənsə, davançın
Dırmaşaram dağlara,
Çıxaram yaylaqlara.
Hər dərədən bir çiçək,
Hər çiçəkdən bir ləçək
Dərim, gətirim, bala!
Sənə yetirim, bala!

Bu dərdə ki, dözüərəm,
Nər balası, nərəm mən.
Səndən ötrü, ay oğul,
Dünyanın o başına
Piyada gedərəm mən.
Təki cavan yaşında
Səni öldürməsinlər,
Bu ağsaçlı anana
Səni çox görməsinlər.

İşıqdırsa dərmanın -
Gözlərimdən nur verim.
Ömrümdən kəsib, sənə
Təzə bir ömür verim.
De, əlacın hardadır,
De, dərmanın kimdədir?

Səndə deyil,
bəlke də
Günah öz bəxtimdədir.
Məni qoyub gedirsən?
Əzəllər bilməzdim heç
Bu qədər namərd səni!
Hardan tapdı, ay oğul,
Bu dərmanlız dərd səni?

Niyə soyuq su qatdın
Sən isticə aşına?
İndi anan neyləsin,
Nə kül töksün başına?

Apardılar Fikrəti,
Bayaq durduğu yerdə
Bir vahimə qaraldı.
Ana açdı əlini,
Əli havada qaldı:

- Sənin hər ad gününçün
Mən, axı, qurban dedim...
Mən səni otuz beş il
Bu günçünmə böyütdüm,
Bu günçünmə bəslədim?

Mən, axı, qurban dedim
Sənin hər adgününçün,
İndi qurbanlıq qoça
Oxşayırsan sən özün.

Ölüm kamerasına
Saldılar o gün onu.
Bu otaqda o gördü
Otuz beş illik ömrün
Nöqtəsini, sonunu.

"Bura nədir?..."

O baxdı,
Biz-biz oldu tükləri:
"Onun bu dünyadakı
Son mənzili, son yeri!..."

Baxdı qarşı divara,
Baxdı arxa divara.
Burdan gedən yol ancaq
Bir yerədir: məzara!

Bir saatin içində
Onun qara saçları
Ağardı qorxusundan.
Nə qərribə təzəddir:
Ağ saçlar,
Qara zindan...

"Axı, niyə, niyə mən
Ölməliyəm?..."

A dünya,
Vəfana nə deyim mən? -
Olmazmı sağ qalım mən,
Olmazmı ölməyim mən?

Dövrənin hökmünə bax,
Gərək mənəmi qıya?
Ax!... Bu boyda dünyada
Məgər hava qurtarıb
Çatmayır mı hamıya?..."

Bu müdhiş fikirlərin
Pəncəsində bir həftə
Üzüqoylu yatdı o,
Ölümün dəhşətilə

Ağlımı, idrakımı
Yuxudan oyatdı o.

Ölüm qəlbə soyuqluq,
Əqlə qol-qanad verir.
Ömründə düşünməyən,
Ən nadan insanı da
Filosofa döndərir.

O düşünür, düşünür:
"Ölüm hökmündən bəri,
Bir həftənin içində
Yaşamışam illəri.
Ah!.. O gündən bu yerə
Mənim ixtiyarımı
Qorxu əlimdən almış.
Mənimlə bu dünyanın,
Aləmin arasında
Dəmir hasar ucalmış.

İxtiyarım varmı ki,
Öz yaşamaq haqqımı
Özgəsindən umam mən?
Məndə birçə fikir var:
- Ölümə məhkumam mən,
Ölümə məhkumam mən!

Ayaq üstə sürünən
Bir kölgəyəm mən bu gün,
Hər şey öz mənasını
Dəyişibdir mənimçün.

Ev - ah!.. İndi mənimçün
Ev yox, yalnız məzar var;
Harda qaldı, bəs harda

Şirin-şirin arzular,
Dadlı-dadlı xəyallar?..

Günəş, bulud, yol, cığır,
Kol, ağac, eniş, yoxuş.
Hər şey, hər şey mənimçün
Bu gün artıq yox olmuş.

Nə mənası mənimçün
Hava gözəl, ya sərin,
Ya istidir, ya soyuq.
Ölümün kəndərində
İnsan üçün soyuqla
İstinin bir fərqi yox...

Mənimçün hər şey bitib,
Axır anlar, saatlar.
İndi mənimçün ancaq
Məni ölümə doğru
Aparan bir zaman var.

Mən amansız ölümə
Məhkum olandan bəri,
Sayıram, hey sayıram
Hər an məni ölümə,
Çəkib yaxınlaşdıran
Ağır dəqiqələri...

Çöldəki ayaq səsi,
Hər tıqılı, lap məni
Cin atına mindirir.
"Gələn ölümdür"-deyə
Könlümü dıksindirir.

Ax!.. Bütün bəşəriyyət
Ölümə məhkum ikən,
Bu gün məhkum olduğum
Bu ölümdən, gedimdən
Bəs niyə qorxuram mən?..

Hamı bilir, bilir ki,
Öləcəkdir tez, ya gec
Ölümünün vaxtını
Bilməyən bəxtəvərlər
Ölümdən qorxarmı heç?

İndi yəqin hardasa
Bir, ya iki saatdan
Öləcəkdir bir nəfər,
Bunu bilmədiyindən
Ölümdən qorxmur ancaq
Zərəcə o bəxtəvər...

Özüm ölsəm də, artıq
Fikrim, hissim, düşüncəm
Hələ oyaqdır, oyaq.
Ölüm qorxulu deyil,
Qorxuludur,
ölmədən
Ölümü bilmək ancaq.

Bəlkə mənim ömrümə
Hələlik bir ay da var.
Ancaq mənə qorxuram,
Neçindir bu qorxular?

Çünki "ömür atından
Dedilər tez düş" - mənə.
O gündən, ax, o gündən,
Sonum görünmüş mənə...

Mənim gözətçilərım,
Nə qədər xoşbəxtsiniz
Mən bilirəm, siz o gün
Mənə necə baxdınız...

Yazığınızı gəldimi?
Yoxsa, haqq verirsiniz
Bu dəhşətli hökmə siz?
Bəlkə... "Öz cəzasıdır
Gərək çəkə" - dediniz.
Mən hər şeyi görürəm
İndi dərindən-dərin...
Bilirəm mənasını
O soyuq nəzərlərin;
Otuz beş illik ömrü
Yaşadım bir an kimi,
Siz mənə baxırsınız
Cansız daşa, divara,
Kötüyə baxan kimi.

Mən saymadım heç kəsi,
Mən özümü həmişə
Hamıdan uca tutdum.
Dünyanı unudarkən
Mən özümü unutdum...

Mən pula səcdə qıldım,
Pul kimi xırdalandım.
Mən başa düşmədim ki,
Dövləti talayırkən,
Özüm qəlbən talandım...

Özüm üçün yaşadım,
Özüm üçün hər zaman.
Mən ancaq bilmədim ki,

Ölüm üçün yaşayır
Özü üçün yaşayan.

Yaşamaq istəyirəm
Mən də başqalaritək...
Axı, mən də insanam,
Niyə mən ölüm gərək?..

Vicdan, insaf bəs hanı,
İnsan da heç insanı
Öldürəmi?..

Bu nədir?
Niyə insan insanın
Dərdinə biganədir?

Əgər mən xəstəyəmsə,
Əgər mən qocayamsa,
Ölümüm haqdır mənim.
Axı, qəlbim, istəyim
O haqq olan ölümdən
Hələ uzaqdır mənim.

Gözgörəti oxunur
Fatihəsi ömrümün.
Niyə mənə heç kəsin
Yazığı gəlmir bu gün?

Ay adamlar, amandır
Siz buna yol verməyin.
Ay adamlar, adamı
Diri gözlü qərarla
Ölümə göndərməyin!

Ax, ey hakim, ey hakim,
Yoxmudur heç vicdanın -

İnsan da qol çəkərmə
Ölümünə insanın?..

Necə? Bəs sən? Bəs özün
Bir qatil deyilmisən,
Fikrət, axı, özün de.
Özgəsindən umduğun
O insaf, o mərhəmət
Varmı sənin özündə?

Bəs Kərəmin ölümü
Nə tez çıxdı yadından?
Cəbhə dostum Gəray
Bizim həyatımızcün
Keçdi öz həyatından:

GƏRAY

Yağır güllə yağmuru
Düşməni pulemyotundan,
Dəstə yatıb səngərə;
Qarşı ölüm, arxa qan.

Komandanın əmrı var:
Aşib o qarşı dağı,
Öndə vağzal binası
Mütləq tutulmalıdır-
Bir saata uzağı...

Yağır güllə yağışı,
Göz açmağa macal yox.
Dəstə yerə sinibdir,
Tərpənməyə bir hal yox.

Neyləmək?
Serjant Gəray

Çox düşündü gizlicə;
Od saçan pulemyotu
Necə susdursun, necə?

Ax, necə? Necə?
Birdən
Matrosovun kölgəsi
Göz önündə dayandı.
Elə bil ki, yatırdı,
O, yuxudan oyandı.

Qərarını necə yol
Ölçdü, biçdi Gərayım;
Fikrində alqışladı.
Sonra o, üzü üstə
Sürünməyə başladı.
Gah süründü, dayandı,
Gah dayandı, süründü,
Yorulmadı o, yenə;
Süründü

milyonların
Ayaq üstə durması,
Yeriməsi naminə.

Gəlib çatdı binaya
Gəray arxa tərəfdən,
O, tez qalxdı bu ara
Atdı binaya sarı
Bir, iki, üç qumbara.

Bina başdan-ayağa
Toz-dumana büründü.
O, fürsəti verməyib,
Ön tərəfə süründü.

Toz-duman çəkilinca,
Yağdı güllə yağışı
Yenə həmin binadan.
Gəray indi neyləsin?
O düşündü birçə an.

Dərhal qalxdı ayağa,
Vəcd içində yeridi.
Dayadı sinəsini
O, mazqalın ağzına.
Pulemyotla birlikdə
Sanki dünya kiridi.
Göydə bulud dayandı,
Kiridi axar sular,
Kiridi qəblərdəki
Şirin sözlər, arzular.

Pulemyotun ağzına
Dayanan o köks ilə,
Sanki düşmən üstünə
Bütün dünya yeridi.
Milyon ürəklərdəki
Arzu, sevda yeridi.
Min bir dilək yeridi.
Düşmən üstə həm bu gün,
Həm gələcək yeridi.
Qanda çimən dünyanı
Gələcəyə səsləyən
O sükutun səsinə
Bütün dünya kiridi.

Sinəsini qırmızı
Güllələrə gərdi o.
Şimşək kimi, özünü
Sənəndə göstərdi o,

Sönməyilə yandı o,
Sönüb cilalandı o.

Bir an əvvəl heç kəsə
Görünməyən o atəş
Eşqiylə yanıb söndü,
Bu yağında göründü.
O yaşadı dünəndə,
O yaşadı bu gündə,
O yaşadı, yaşadı
Uğrunda can verdiyi
Dostlarının ömründə.

Anası həyat üçün
Doğdu həyat oğlunu.
Ölümü doğdu ancaq
Ölməzlik üçün onu.

O, məni də yaşatdı
Niyə utanmadım mən,
O ölümdən aldığım
Ömrü yelə verərkən?

Yadımdadır, dostlarım
Məni xilas eylədi
Neçə vaxtsız ölümdən.
Öləydim, kaş öləydim,
Ax, nolaydı onda məni!..

Öldürməzdə o zaman,
Ölümdən yaman olan
Bugünkü bu dağ məni.
Anam kimi çəkərdi
Qoynuna torpaq məni.
İndidən yox, mən heçəm

Əyri yola düşəndən.
 Qorxub çiyənəcəkdir
 Yəqin torpaq da məndən.
 Mən o zaman, o zaman
 Dəhşətli ölümlərin
 Özündə göz qırpmayan,
 Karbişevə, Gəraya
 Necə heyrət edərdim...
 "İnsan ölməyə deyil
 Yaşamağa gəlir
 Bu dünyaya"- deyərdim...
 Yaşamaq?!
 Ancaq necə?
 Bunu anlamayırdım.
 Yaşamağın özünü
 Mən bir amal sayırdım...

Demə, amalsız ömür
 Quru bir xəyal imiş.
 Demə, yaşamaq deyil,
 Onu duymaq, anlamaq
 Ən böyük amal imiş.

Mənə elə gəlirdi,
 Həyatı sevdiyimdən
 Ölümədən qaçıram mən...
 Demə, demə, o zaman
 Mən sevsəm də həyatı,
 Özüm sevilmişəm.
 Həyatın qiymətini,
 Qədrini bilmirəmmiş!..
 General Karbişevi
 Faşistlər bir qış günü
 Tamam soyundurdular,
 Onu buzun üstündə
 Buz kimi dondurdular:

KARBIŞEV

Şaxtalı bir gündə,
 Qış səhərində
 Özütək bir neçə igidlə birgə,
 Qoca generalı soyundurdular.
 İnsan əzabından oyun qurdular.
 Bu necə zövqdür?

Şlanqla birdən
 Çılpaq bədənələrə bir neçə yerdən
 Su vurur... Gör necə gülüşür onlar,
 Yağır piltə-piltə, yağır asta qar.

Şaxta bir tərəfdən, su bir tərəfdən
 Vurduqca, buz tutur tunc bədənleri.
 Ancaq üşümülər, isidir Vətən
 Onların qəlbini bayaqdan bəri.

Vətən sevgisiylə yanan bir ürək
 Buz nədir, daşı da əridər yaqın.
 Onlar bu inamla gülümsəyərək,
 Durublar dağ kimi əyilməz, mətin.

İlk bahar onların gülür gözündə,
 Buza dönsələr də, bir xəyal kimi.
 Dayanıb Karbişev hamıdan öndə
 Ölür, öləndə də general kimi:

-Qardaşlar, Vətəni düşünün yalnız,
 Onda bu əzabı unudarsınız...
 Onun sözündəki mənaya bir bax,
 Ona bu inamı verən bəs nədir?
 Özü buz içində, Vətənin ancaq
 Gələcək baharı ürəyindədir...

Bu əzab düşməncün uğursuz olur,
Onlar buz içində dönür heykələ.
Bu mərdlik önündə donur, buz olur
Bu mərd insanları donduran belə.

Bir böyük sözə də inanıram mən:
Ölmək çox asandır, yaşamaq çətin.
Məsləklə yaşayıb, inamla ölən
Qızıl taxtıdadır əbədiyyətin.

Kərbəşev ölmədi!

Eşqi, niyyəti
Bizim könlümüzə bu gün nur çilər.
Faşistlər dondurub,
əbədiyyəti
Onun bir ömrünə calağ etdilər.

Həmişə məsləklə vurdu o ürək,
Onun uğrunda da susdu o ürək,
Durdu o ürək...
Məsləkə qıymadı, canını verdi
Bir ömrü əlindən alan o məslək,
Ona yüz-yüz belə ömür gətirdi...

DÜŞÜNCƏLƏR

Demə, amalsız ömür
Quru bir xəyal imiş
Demə, yaşamaq deyil
Onu duymaq, anlamaq
Ən böyük amal imiş...

Dedilər: - Qardaşınla
Oğlun gəlib görüşə.

Dedi: - İstəmirəm mən,
Deyin ki, bərk xəstəyəm.
Qalxammıram yerimdən...
Yox idimi deməyə
Onun sözü, arzusu
Məgər əzizlərinə?..
Fikrət çıxı bilmirdi
Onların üzlərinə...
Onların üzlərinə...

Gözətçisi bir azdan
Bir bağlama gətirdi:
- Götür, evdəndir! - dedi.
O qaytarmaq istədi
O qışqırmaq istədi:
"Kəsilməmiş bir ağaca
Su nə gerek!.."

Dayandı,
Dəm verdi göz yaşına.
Dedi: - Başa düşürəm:
Kəsiləcək ağacın
Dolanarlar başına.
O baxdı bağlamaya
Gözucu oğrun-oğrun;
Onun ən çox sevdiyi
Ət qutabı, göy xiyar,
Yanında təzə tərşun.
Ancaq nəfəsi çəkmədi,
İtlədi kənara
Yemək dolu nimçəni:
- Anamın bişirdiyi,
Çox sevdiyim yeməklər,
İndi yeyin siz mənə...

Höknürdü birdən-birə,
Divarlar da titrədi

Onun bu fəryadına;
Xoşbəxt, gözəl günləri
Gəlib düşdü yadına.

Ey səadət, səadət,
Əlimizdə olarkən
Görə bilmirik səni.
Elə ki, qanad açıb
Bizdən uzaqlaşırısan,
İzləyirik kölgəni.
Bir ulduza dönürsən,
Nədən gözlərimizə
Uzaqdan görünürsən?!

Bir neçə gün yaşamaq
Olar susuz, çörəksiz;
Əgər hava olmasa,
Yaşaya bilmərik biz
Bircə dəqiqə, şəksiz...
Özünü oda-közə
Atır çörəkçün insan.
Heç havanı düşünmür
Hava bol olduğundan...

Biz sevirik, sevgimiz
Əlimizdən gedərkən.
Biz sevmirik, sevrəkən.
Bəxtəvər olduğunu
Heç kəs, heç kəs bilməyir,
Xoşbəxtkən, bəxtəvərkən.

Süzüldü bulaq kimi
Üzündən göz yaşları.
Yağdı, yağdı sübhəcən
Gur payız yağışları.

Çıraq kimi alışan
Sapsarı bir almaya
Qapqara bir xal düşür.
Birdən-birə düşmür o,
Yavaşca, ehməl düşür.

Gur payız yağışları
Yağır, bir an kəsilmir;
Almanı salır yerə,
Ancaq qara xalını
Yuyub apara bilmir.

Ağlayırsan, görürəm,
Ancaq əbəsdir, əbəş.
Sənin o göz yaşların
Sonsuz günahlarını
Yuyub apara bilməz,
Yuyub apara bilməz.

Səhər də bağlamaya
Toxunmadı o yenə.
Gözətçinin verdiyi
Bir parçacıq çörəyi
Alıb çəkdi dişinə.

- Qardaş, yeyə bilmirəm
Bunu sən apar - deyə,
Bağlamayı götürüb
O verdi gözətçiye.

- Sağ ol! - deyə gözətçi
Bağlamayı götürdü.
- Sağ oluna, sən sağ ol, -
Deyə sinə dolusu
O, köksünü ötürdü.

"Necə də gülməlidir,
"Sağ ol" hara, mən hara?
"Sağ ol" heç yaraşarmı
Ölümə məhkumlara?

Mən necə sağ olum ki,
Ölüm öz kölgəsini
Üstümə salmış artıq.
Mən bədbəxtin sağlığı
Dünəndə qalmış artıq".

Ötən xoşbəxt günləri
Fikrinin aynasından
Bir-bir ötüşdü onun
Evində keçirdiyi,
Yüz məclisdən bircəsi
Yadına düşdü onun:

...Oğlunun ad günüydü,
Yığılmışdı dost-tanış.
Məşhur xanəndələri
O, məclisə çağırmış.

Klarnet bir tərəfdə,
Tar-kaman bir tərəfdə.
Bütün dostlar-tanışlar
Bu gün bir özgə kefdə.

Dostlar içir, keflənir,
Yeyir, içir şadlanır.
Sağlığına deyilən,
Qanadlı sözlərlə bir
Fikrət də qanadlanır.
"Gözəl insan", "gözəl dost",
"Arxamız", "qardaşımız" -

Ayaqların biləni,
Bilmir bizim başımız".

- Bir atam sənə qurban,
Beş balam sənə qurban,
Sənin birçə himinlə
Keçərik canımızdan.

- Elə demə, mən ölüm,
- Sən ölüncə, biz ölək.
- Sizsiz mən nə karəyəm?
Bir sevinək, bir gülək.
Qanad açıq yalanlar,
Həddi-hüdudu aşır.
Sözlər, utandığından
Ağızlarda ilişib,
Dodaqlarda dolaşır.

Arağın ataşından
Qızıışdır gözləri.
Sözləri utansa da,
Utanmayır özləri.

Bir nəfərsə... əyləşib
Lap aşağı tərəfdə,
Nə danışır, nə dinir.
"Natiqlər" in yerinə
O utanır, ərinir.

O, nə işə düşünür
Dikib yerə başını,
Seyr eləyir gözucu
Fikrəti - qardaşını.

Fikrət öz aləmində,
Fikrət öz kefindədir.

O bilmək istəmir ki,
Qardaşının üzünü
Saran bulud, çən nədir?

Sərxoşlarsa lağ edir,
Sataşır ona hərdən:
- Müəllim heç danışmır,
Elə susub səhərdən.
- Müəllim bir tost desin,
Bəzəsin bu məclisi.
Qoy dağıtsın üzündən
O dumanı, o sisi.

- Əşşi, nə olub sənə?
Bir danışıb gülsənə!
Cavab vermir müəllim,
Susur,
 danışmır yenə;
Ayıq gözlə o baxır
Sərxoşların qəlbinə.

Məclis dağılan kimi
Bəxşişlər,
 hədiyyələr
Ortalığa tökülür;
Daş-qaşların içində
Fikrət gülür,
 ev gülür.

Biri saat götürüb,
Biri İran xalçası,
Biri daş-qaşlı qolbağ,
Pay-pürüşlər içində
Bir kitab da var ancaq.
Oxudu: "Tufanlara

Tapşırılmış bir ürək".
Qanı qaraldı bütün:
- Buyur, payına bir bax,
Sən bu lüt oğlu lütün...
Bu da əmi payıdır,
Namərdin bəxşişilə
Yüz kasa dolmaz, oğlum.
Onun qanacağı da
Bundan çox olmaz, oğlum.

Uşaq bir söz demədi,
Ancaq bu sözlərdə
Bir haqsızlıq duydu o;
Tez kitabı götürüb
Çantasına qoydu o.
Üç gün keçdi...
Bir axşam
Əmi gəldi onlara.
İçəridə qəzəb, kin,
Üzdə salam, ehtiram...

Dedi: - Gizli sözüm var
Mənim səninlə, qardaş;
Mən ki, səndən böyüyəm,
Gəl, məni dinlə, qardaş!

Gəl, haramdan əl götür,
Gəl, düz işlə, düz dolan.
Heç vaxt əyilə bilməz
Bu dünyada düz olan...

İndi, indi Fikrətin
Bunlar düşür yadına.
Ancaq... bilir ki, gecdir,
Qardaşı da bu yerdə

Çatammaz imdadına.
- Demə, sən haqlısanmış,
Haqlısanmış, a qardaş;
Verdiyin öyüdləri
Anlayaydım onda, kaş!

Cox dedin,
Az eşitdim.
Mən özüməm düşmənim.
Onda elə bilirdim
Yaxşı güzəranıma
Həsəd çəkirsən mənim.

O vaxt mən başıdaşı
Səni qovdum evimdən,
Bizdən o gedən oldun.
Yenə bu məqamımda
Mənə yanan sən oldun.
Hani, bəs harda qaldı
Canbir araq dostlarım.
Bütün cinayətlərə
Mənlə ortaq dostlarım?

Niyə o vaxt biri də
Mənim sözümü kəsib,
Üzümə ağ olmadı?
Pula ortaq olanlar,
Bəs aldığım cəzaya
Niyə ortaq olmadı?

Bölüb-bölüşdürməyə
Həmişə tələsdilər.
Pul sayan əllərini
Niyə məndən kəsdilər?
Fikrət indi anlayır

Qardaşı düz deyirmiş...
Ruzbehin kitabıyla
Nə demək istəyirmiş...

Məhkəmə iclasında
Ruzbehin son nitqini
Mən o zaman oxudum.
Oxudum udum-udum.
Ancaq indiki qədər
Dərk etmədim onu mən.
Heç həzz ala bilərmə,
Dedim, insan ölümdən?

Ömrünü bilə-bilə
Necə verdi o yelə?!
Anlamadan, duymadan
Yaşayıb elə ömrü, -
Demə, mən verirəmmiş
O zaman yelə ömrü...

"Ruzbeh! Səndən bəxtəvər
Varmıdır yer üzündə? -
Mənimtək alçalmadın,
Sən göylərə ucaldın
Müttəhim kürsüsündə...
Sözlərə bax!..
Nitqə bax!..
Ürəyə bax,
Eşqə bax!..
Ucaldın əməlinlə;
Alçaqların durduğu
Alçaq kürsünü belə!
Sən də ölümə getdin,
Mən də gedirəm...
Ancaq,

Sən nədən ötrü getdin,
Mən nədən ötrü?...
Ax, ax!
Bu ahlər, bu nalələr
Əməlimin töhfəsi.
Onun nitqi, üsyanı
Ədalətin gur səsi.
O, dünyanın əsrəfi,
Mən dünyanın ləkəsi...
Mən də adamam,

o da.

O da yaşadı, mən də,
Mən yaşarkən ölüyəm,
O yaşar öldəndə də..."
Ah!... Etiraf! Etiraf!
Etiraf başlananda,
Könlüm göyə ucalır;
Bütün yamanlıqların
Üstünə kölgə salır.
Günah çıxır yadımdan,
Etiraf nəğməsindən
Qəlbimdə xallar qalır.

Ay bədbəxt, yazıq insan,
Mən dözə bilməsəm də
Amanına, ahına,
Neyləyək ki, keçmişin
Zəmin dura bilməyir
Sənin yox səbahına.

Elə bunun üçün də
Gələcəyin yox sənin.
Günahın etirafdan
Ağırdır çox-çox sənin.

Bu gündünə keçmişin,
Gör, necə kölgə salmış.
Dünənün səbahına
Özünü borclu qalmış.

Ruzbehse... dünənində
Bu gününü yaşadı,
Hey andı səbahını
Dünənini beh verib,
Qazandı səbahını.

İki ölüm! İki son!
Buna şər dililə
Gərək mənə verəm mən;
Ruzbehdən danışmamış,
Fikrətin taleyini
Bitirə bilmərəm mən;

MƏRD ÖLÜM

Yox!
O qorxmur ölümdən,
O qorxmamış heç zaman.
Yox! O qorxmur ölümdən,
Qorxur yalnız qorxudan.

O qorxur ki, ölümün
Önündə qorxa bilər,
O sınaq, o əyilər...
Yox!..
O, ölüm istəyir -
İstəyir azad olsun
Çəkdiyi ağrılardan,
qəmdən,
zülumdən bu gün.

Həyatda nə tapdı ki,
Qorxsun ölümdən bu gün?!
Yox!..

O qorxmur ölümdən,
Axı, o, gözəl bilir,
Ölüm nə,

həyat nədir.

O ki öz məsləkilə
Həyatın fəvqündədir.

O, bu odun içinə
Atıldı birdən-birə,
Düşünüb-daşınmadı,
Dost-düşmənin yanında
Məsləkini danmadı.
Yüz ölçüb bir biçmədi,
O çaxdı ildırımək.
Hələ çaxmazdan əvvəl
İldırına, şimşəyə
Yaraşarmı düşünmək?

Fikirləşmir heç zaman,
Əqidəsi yolunda
Öz canından keçən də
(Mən kişilik görmədim
Yüz ölçüb bir biçəndə)
İldırımdır...

Dağların
Zirvəsində çaxır o.
Həyata da ucadan,
Həm də... öz işığında
baxır o...
Onun səsi...

nərəsi -
Göyün gurultusunu,

Əməli - yanib sönən
Şimşəkləri andırır.
O, göylərdə gurlayıb,
Yeri işıqlandırır.

Arzusunun gözüylə
Baxanda,

bu dünyanı

O, özünə yad görür.
Əməlinin gözüylə
Baxanda,

o, həyatda

Təzə bir həyat görür.

O həyatın naminə
Bu həyatdan keçənlər
Həyatına "uf" deməz,
Arzusunu puç edən
Bir həyatın içində
O, yaşamaq istəməz.
Ruzbeh! Sənin həyatın
Ölümünə bac oldu.
Şərəfətli ölümün
Həyatına tac oldu.
Sən "ışıq-ışığı" - deyə
Bağırdın,

səsə düşdün.

Vətəninə, elinə
Sən azadlıq istədin -
Özün məhbəsə düşdün.
Xalqın səadətiyçin
Keçdin səadətindən.
Günahkar olduğunu
Hələ də bilmədin sən.

Sən sevdin tarixini,
 Sən sevdin ədədini,
 olar mı?
 Sən sevdin şərəfini,
 Namusunu, adını,
 olar mı?
 Sən sevdin öz obanı,
 Ulusunu, elini,
 olar mı?
 Sən sevdin öz ananı,
 Öz nəğməni, dilini,
 olar mı?
 Sən istədin fikirlə,
 Başla dil əlbir ola,
 olar mı?
 Sən açar axtarırdın
 Dillərdəki qıfıla,
 olar mı?
 Sən yoxsula ac dedin,
 Sən varlıya tox dedin,
 olar mı?
 Sən yaya isti dedin,
 Sən qışa soyuq dedin,
 olar mı?
 Elə bunun üçün də,
 Müttəhim kürsüsünə
 Əyləşmişən
 Bu gün sən!

Haqqı bayraq elədin,
 Tutdun başın üstündə
 Daim bu bayrağı sən.

Haqqı sevmək haqqını
 Kimdən aldın, axı, sən?

Milyonların səsi var
 Sənin o gur səşində.
 Sən ittiham edirsən
 Müttəhim kürsüsündə.

Sənin hər cümlən, sözün
 Zülmü, mütləqiyyəti
 İttiham kürsüsündə
 Əyləşdirir, bax, bu gün!..

Sənin bu cəsarətin,
 Tarixini bir daha
 Yer üzünə tanıdır.
 Nitqin başdan-ayağa
 Arzular nəğməsidir,
 Azadlıq dastamıdır.

Sənin nitqin bir dəniz,
 Hər cümlən,
 azadlığın
 Bir dəli dalğasıdır.
 Hər sorğun, hər sualın
 Zülmün boynuna keçən
 Bir zəncir halqasıdır.

Yekun vurub sözüənə,
 Axırda dönə-dönə;
 Ruzbeh ölüm istədi
 Məhkəmədən özünə.
 O, edam kəndirini
 Özü saldı boynuna:
 - Bu nə deməkdir? -
 deyə

Sual verdilər ona,
 Dedi: - Arzularımca

Yaşaya bilmədim mən.
Barı öz ölümümle
Bu dünyadan gedim mən.

Axund yanaşdı ona,
Dedi: "Peşmansan, deyənlər?"
- Peşmanam - dedi, - peşman;
Vətənimə verməyə
Bir canım olduğumdən.

"Oğul, ölüm qabağı
Dua edib allaha,
Bəlkə təmizlənsən.
- Təmiz yaşamışam mən.
- Dinə şəhkinmi vardır?
- Mənim ən böyük dinim,
Vətənçün bəslədiyim
Müqəddəs arzulardır.

Siz məndə tükənməyən
Bir qüvvət görürsünüz.
Məndən qorxduğunuzçün,
Məni öldürürsünüz.

Siz çoxsunuz, mənə
tək
Mən nəfər bir nəfəri
Öldürürsə...

de görək,
Qalib kimdir? Çox,
ya tək?

Öldü...
Dodaqlarında
Təbəssüm işarırdı.
Bu təbəssüm
bu günün

Zülmətini yarırdı.
Qəhrəmanın ruhunu
Sabaha aparırdı.

Onun təbəssümündən
Dan yerinin ilk nuru
Süzülür,
Süzülürdü...
Bu gülüşlə o, yeqin.
Diriykən çoxdan ölmüş
Ölümlərə gülürdü.

Qoy deyim bir-bir sənə:
Kindir, kim bu ölümlər?..
Gülür,
Ancaq özgənin
Gülüşüylə gülənlər.
Bilir.
Ancaq özgənin
Dediğini bilənlər!
Ruzbeh!
Sən öldünmü?

Yox!
Sən ölürkən doğuldun!
Bu şərəfli ölümdən
Əbədi həyat alıb,
Ölüykən,
ölməz oldun!

Gələcəyə dikildi
Çünki hər zaman gözün.
Çox qapalı gözləri
Açdı yumulan gözün.
Sən gələcək günlərin,
Sabahın dan yerisən,

Sən diridən dirisən!
Sənin ölümün belə
Necə-necə dirinin
Əməmindən, işindən,
Çox iş gördü, a qardaş.
Bu şərəfli ölümdən
Dost da,
Düşmən özü də
Dərs götürdü, a qardaş!

Bu ölümle ölməyə
Əqidə anasından
Doğulan oğul gərək,
Bu ölümə çatmağa
Şərəfli bir yol gərək.

Bəli!
Belə ölümün
Sükut ilə çığırib,
"Həyat!" deyən səsi var.
Bəli!

Belə ölümə
Həyatın qibtəsi var.

Demə, amalsız ömür
Quru bir xəyal imiş;
Demə, yaşamaq deyil,
Onu duymaq, anlamaq
Ən böyük amal imiş!

ŞƏRƏFSİZ AQİBƏT

O can atır zindanın
Dəmir barmaqlığından
Düşən işığa hər an.

"İşiq - həyat, azadlıq,
İşiq - sevinc, arzu-kam.
Niyə ölümdə ikən,
Mən sizi görməmişəm?
Gör necə də kormuşam,
Kor deyil,
nankormuşam!

Mən elə bilmişəm ki,
Həyat bircə rəngdədir,
Keçəcək ruzgar belə.
Nə biləydim, həyatın
Qarası da var hələ.

Nə biləydim, oyaqkən
Yuxudayam, yuxuda,
Ancaq tale oyaqdır.
Məni güldürən həyat
Bir gün ağladacaqdır.
Nə biləydim, tamahım
Ağlımı da başımdan
Alıb aparmış mənim.
Qarşıda görəcəkli
Günlərim varmış mənim...
İndi,

indi bilirəm
Həyat nədir,
ölüm nə?

Ax!...
Yaşamaq haqqımı
Əgər qaytarsaydılar
Bu gün təzədən mənə,
Yaşardım...

Mən bilirəm
Necə yaşardım ancaq.

Nə fayda! Axar sular
Geri qayıtmayacaq...

İndi başa düşürəm:
Niyə o vaxt mən elmin
Arxasınca getmədim.
Böyük şəxsiyyətlərin
Amalını öyrənib,
Qəlbimi incitmədim.

Bu dünyanın dərini,
Dedim, qoy çəksin onlar.
Mən ki, kiçik adamam,
Onlardan mənə nə var.
Haqqı özündə tapıb,
"Mənəm allah!" söyləyən,
Paklığa "allah" deyən,
Nəsimini, Mənsuru,
Mən dərk edə bilmədim;
Dünya nemətlərinə
"Haqq dedim", "allah" dedim!

Bəs Mənsur? Bəs Nəsimi?
Dünya nemətlərinə
Onlar məhəl qoymayıb,
Dünyadan kam aldılar.
Gözəl əməlləriylə
Bu aləmin, həyatın
Fövqünə ucaldılar.

Onunçün də qorxmadı
Onlar ölümdən belə.
Ölümdən ucaydılar
Onlar könül saflığı,
Vəcdan gözəlliyilə!..

Anlamadım dünyanı,
Ömrüm bir vəhşət oldu.
Ölüm mənə bir ləkə,
Onlara zinət oldu.

Bu neçə gündə mənə,
Yüz yerdən göz bərəldən
Ölümə borcluyam mən.

Ölümün qarşısında
Həyatı düşünməyən
Kim oldu?

Bu zindəndə mənəimçün
Ölüm müəllim oldu.
Bir gündə min-min kərə
Ölüm əl etdi mənə,
Həyatın hikmətini
Ölüm öyrətdi mənə.
Ölüm ilə həyatın
Əzəli vəhdətini
Mən bu zindəndə bildim,
Ölümün kəndərində
Haqqı tapıb dirildim".
İnsan qalxır həyatın
Ən uca zirvəsinə -
Kəndərində ölümün.
Bu dağdan, bu zirvədən
O, hər iki tərəfi
Aydın görür büsbütün.

Bir tərəfi ölümdür,
Bir tərəfi həyatdır
Bu dağın, bu zirvənin.
Zirvədə zirvə kimi

Adam var, birçə günlük
Ömrüyçün

milyonların
Ölümünə qol çəkər,
Adam var, bir nəfərin
Bir günlük ömrü üçün
Sinəsindən yol keçər.

O da adamdır, bu da,
O da öləcək, bu da.
Bir yaxşı bax buluda,
Onda od da var, su da...

Ölüm - ömrün nöqtəsi!
Sən həyatda

həyatın
Mənasına var, ancaq.
Ölümün qiymətini
Həyatda axtar ancaq!

Həyat ölümə deyil,
Qoy ölümün özü də
Həyata şöhrət olsun.
Nola... belə bir ölüm
Mənə də qismət olsun!

1964-1965

UÇUN, NƏGMƏLƏRİM

*(Faşist zindanında öldürülmüş qəhrəman
tatar şairi Musa Cəlilin xatirəsinə)*

Füzuli, döhrdən kam almaq olmaz olmadan giryan,
Sədəf su almayınca əbri insandan göhər vermoz.

Önümdə "Moabit dəftəri",
Zindanda böyüyən şairin
Əzablı günləri.

Hər günü - bir şer, bir inci,
Ürəyin əzabı -
İlhamın gülüşü, sevinci...
Hər şer - əbədi həyata bir qədəm,
Kitabın sonunda
Bu mərhum şairin

Ölümü öldürən
Qəlbinə görəəm...

İpəkdən zərifdi o ürək.
Əzaba dözərək
Əzabdan güc aldı.
Əzildi,
Bərkidi,

böyüdü,
ucaldı...

Əzablar
ürəkdə min arzu bəsləmiş,
ilhamı səsləmiş,
çağırılmış.

Əzablı günlərin çəkisi,
Bəxtəvər illərin
Yüzündən ağırımış!..
Kitabı qapayıb
Sıqarı sıqara caladım,
O qəlbin oduna
Qəlbimi qaladım:

1

Əyləşib rahatca mənzilimizdə
Yazırıq biz də...
Bəzən həftələrlə dinməyir ürək,
Güvənir dünənki əməllərinə.
Dalğasız ötüşən günlərimiztək
Şərimiz bənzəyir biri-birinə.

Beləcə ötüşür qayğısız həyat
Mənzilimiz rahat,
Qəlbimiz rahat.
Əsən küləklərdən xəbərimiz yox,
Ev isti,

can isti, qəlbimiz soyuq.
Yazmaq xətinə yazırıq çox vaxt.
Deyirik, qayğısız bu çağlar bizim...
Sinəmiz masaya dirənir, ancaq
Durur üzümüzə varaqılar bizim.
Qələm sətirbaşı ilişib qalır,
Doğulan anda da "şər" qocalır,
Nə ağıl tərpədir, nə könülləri.
Zor ilə, güc ilə yaranan şəri
Qışqıra-qışqıra oxusaq da biz,
Çatmır bir qulağa sətirlərimiz.
Zindanın üstündə dəmir əzilməz
Alışib ocaqda o qovrulmasa.

Şəri bir ürəyi isidə bilməz
Şairin ürəyi köz-köz olmasa.
Lampa işığında yaranmır,
xeyr,
Qəlbin işığında yaranır şər.

Yaratmaq eşqilə yaşayan oğlan,
Demə, yaratmağa qəsr görəkdir,
Ürək dolu olsa, dayanmaz bir an
Zindana salsan da dillənəcəkdir.

Doldur ürəyini dolmuş göy təkin,
Sükansız gəmidir məsləksiz insan.
Müqəddəs əqidən, böyük məsləkən
Keçirər ömrünün fırtınalardan.

Ağlayan ağlalar,
Yaxılan, yaxar.
Yerdən soruşurmu gün doğulanda?
Daşın dibindən də göyərək çıxar
Çiçəyin toxumu dolu olanda...

Ürək göylər kimi dolubsa, nə qəm
Yayda da,
Qışda da

boşalacaqdır.
Boş iş əlinə götürmə qələm,
Varaqlar qəlbintək boş qalacaqdır.

Dol ki, boşalasan!

Belədir, bəli!
Göz yaşı yaranır qəlb atəşindən.
Dünyanın ən gözəl söz inciləri
Qaranlıq zindanda yaranır, bəzən!

Əsir düşdüsə də, namusu, arı
Cəlif itirmədi darda, çətinə.
Qul oldu azadlıq nəğməkarları -
Hötenin, Heynenin məmləkətində...

Ölüm cəzasına məhkum etdilər,
Ölümü öldürən ölməz insanı.
Zindəda özüylə birgə sərəsər
O tutub saxladı vaxtı, zamanı.

O qanlı, qadalı illərdən qabaq
Yazdı... seçilmədi başqalarından,
Cəllad baltasının altında ancaq
Yazdığı zamana oxudu meydan.
Dünəndən boylandı bu günə şair,
Ucaldı zamanın fəvqünə şair,
Eşitdi şerini
Gündə min kərə
Dostların atdığı top səsinə o,
Anların ömrünü verdi illərə
Yazdığı hər təzə nəğməsinə o.

Deyirlər, düşünüb öz həyatını
Ölüm qarşısında qəhərlənmədi.
Gözlərkən zindəda son saatını
Birçə yol qəmlənib kədərlənmədi.

O, yaxşı bilirdi, onun gur səsi
haqqın səsiydi.
Zindəda yazdığı hər bir nəğməsi
Ölümə vurduğu bir zərbəsiydi.

Dedi: - Səadətım azadlığımıdır,
Gedəri həyatdan, demə, çox mənə.

Azadlıq əlimdən alınıb...

Demək

Varlıqla yoxluğun fərqi yox mənə.
Ona vəd etdilər azadlıq, xoş gün,
Dedi: - İstəmirəm,
Dedilər: - Düşün!
- Mənə əl çalmasın, - dedi, - düşmənim,
Şərəflə ölməyim səadətimdir.
Bəxşiş alacağım azadlıq mənim
Səadətim deyil, əsarətimdir.

On iki silahdaş - on iki dustaq
Alışdı bir gündə, söndü bir gündə.
On iki silahdaş Vətəndən uzaq,
Yaşatdı Vətəni ürəklərində.

Sən bu dostlardakı birliyə bir bax,
Könüllər bir yolda, bir zamandır.
Dostluq bərk ayaqda bərkiyər ancaq,
Ən böyük yoldaşlıq çətin yoldadır.

Toya getmək üçün vədələşsə də,
İki dost gedəmmir bir yerdə, bəzən.
On iki yoldaşsa ölümə getdi,
Bir yerdə, bir gündə vədələşmədən!

O yazdı zindəda bir ildən bəri,
Düşünüb sabahı dərindən-dərin.
Çöldə gözətçinin ayaq səsləri
Vəzni, ahəngidir onun şerinin.

"Məhbüs öz-özünə nə danışır, nə?
Deyə, - gözətçi də hər gün deyindi.

.....
Cəlilin şerini oxuyur bəlkə
Həmə bu gözətçi hardasa indi...
Qan ilə yazılmış canlı sətirler,
Onu ötənlərə aparır...

 ancaq,
Gözətçi bilmir ki, həmə şerlər,
Onun yanında yaranmış bir vaxt.

Gözətçi əlində zağlı avtomat
Cəlili güdüdü, qaça bilməsin...
Gözətçi bilmədi, çətindir, heyhat,
Fikrinə sədd çəkmək düşünən kəsin.

Gözətçi bilmədi, cəhdi əbəsdir,
Burda keşik çəkir o, nəhaq yerə.
Onun qoruduğu bir quru səsdir
Cəlil çoxdan qaçıb uzaq ellərə.

O, xilas olmağı heç düşünmədi,
"Şərim xilas olsun zindandan", - dedi.
- Üzümə gülərimi məgər taleyim?
Mən də yaşayaram, - əgər taleyim
Şərimə zindandan bir nicat versə...
Mən də öləcəyəm, şərim ölərsə...

Uçun, nəğmələrim, tez atlanın siz,
Yeldən qanad taxıb qanadlanın siz.
Gəzin ana yurdu, gəzin Vətəni.
Uçun, nəğmələrim, yaşadın məni!
Üstümə gülməsin çox da düşmənim,
Ax, sizin ömrünüz ömrümdür mənim!

Nəğmələr dolaşdı bütün dünyanı,
Nəğmələr düşmənin bağrını dəldi.

Nəğmələr göylərin ulduz karvanı
Qatara düzüldü, Vətənə gəldi.

Cəlil, qarşıdakı min səhər kimi
Doğulur bizimçün hər təzə gündə.
Döyüşə yollandı bir əsgər kimi,
Döyüşdən qayıtdı nəğmələrində.

Öldü...
Ölümüylə qoca dünyaya
Əlvida demədi,

 O, salam, - dedi.
- Dönərəm ulduza, dönərəm aya
Dönərəm yurduma hər axşam, - dedi.

Fevral, 1966

QƏM İÇİNDƏ SEVİNC

I

Atam çay içirdi,

O, birdən-birə

Qopub kürsüdən, yıxıldı yerə.

Pəncərələri, qapını açdım.

Tez qonşu həkimin üstünə qaçdım.

Həkim çəsməyini gözüne taxdı,

Səbirlə, diqqətlə atama baxdı.

Başını yellətdi,

"Ümid yox!" dedi.

"Ümid yox!" - O, bunu nə soyuq dedi?..

- Ay həkim, dolanım, dönüm başına,

Axı, birdən-birə nə oldu buna?

- Beyninə qan sızıb, sağalmaz, - dedi,

Bəlkə sabaha da heç qalmaz, - dedi.

O getdi.

Başına uçuldu dünya, -

Bir anın içində heç oldu dünya.

Gözümün önündə atam öldürdü,

Ona dar gəlirdi sanki çarpayı.

Atam bu dünyada, axı, nə gördü

Qayğıdan savayı, qəmdən savayı?

Ömrünü, gününü o, mənə verdi,

Mənimçün yaşadı,

Çatdı son nəfəs.

Atam ağac əkdə, meyvə yetirdi,

Barından yeməmiş hara gedir bəs?

Çəkdiyi əzablar, qəmlər yandırır

Zərrəcə gəlməzdi onun eyninə.

Məni həyat üçün qanadlandırır

Ölüm qanadını taxdı çiyinə.

Əzabla, zülmə can verir ata,

Boğuş xırıltılar kəsir səsinə.

Oğulsa ələcsiz, əli qoynunda,

Gözləyir atanın son nəfəsini...

Aya, ulduzlara yerdən tor atan,

İnsan beynindəki təzadə bir bax.

Ona bircə damcı qan sızan zaman

Cansız daşa dönüb heç olur ancaq.

Göylərin sirrini dərk edir, yenə

İdrakı önündə bir an əyilmir.

Bu boyda kainat sığısan beynə

Niyə bircə qətrə qan sığa bilmir?

Zərrədən göylərə pəncərə açdıq.

Yeri öyrənməmiş göylərə qaçdıq.

İnsan, zəkasıyla ucaldı ilkin.

Bildikcə biliyə az dedik ancaq.

Göyləri dərk edən bir parça beynin

Özünü dərk edə bilmədik ancaq.

Hansı düşüncədən, hansı qayğıdan

Beyninə sıçradı o bir damcı qan?

Dünyanın özündən ağır dərđini

Məgər çəkmək üçün doğulur insan?
Onun qan təzyiqi həddini aşdı,
Həmişə fikri də, hissi də gərgin.
Fələklə əlləşib çox davalaşdı
Təzyiqi altında min düşüncənin.

Daşa sıçrasaydı, o bir qətrə qan
Daşı yeyərdi...
Danışa bilsəydi, qoca dünyadan
Nələr danışardı, nələr deyərdi.

Birdən keçən ili xatırladım mən,
Onda da yıxıldı atam qəflətən.
"Təcili yardım"dan həkimlər gəldi,
Məclis düzəldi.
"Oksigen balışı" verdilər ona.
Bilmirəm, bu tədbir qonşu həkimin
Bəs neçin gəlmədi, neçin ağlına?

Düz qonşu həkimin üstünə qaçdım.
Qapını açdım,
Yerimdə dondum.
Gəlməyimə də
Peşiman oldum.

Əyləşib oğluyla həkim üzbəüz
Səbrlə, təmkinlə şahmat oynayır.
Ölümlə oynayıb o, gecə-gündüz
Yoxsa, ölümü də bir oyun sayır?
Neçin özgəsinin dərdinə insan
Yad olur?

Bu qansız soyuqluq nədir?
O evdə bir nəfər köçür dünyadan,
Bu evdə bir külfət öz kefindədir...
Gözünü şahmatdan çəkməyib həkim,
Astaca dindi:

Hə, oğul, necədir?..

Yoxsa... keçindi?

- Yox, həkim, keçən il...

bəli... o zaman

"Oksigen balışı"...

- Oğul, onlardan...

Keçib atanınkı... qurtarıb daha,

Çıxmaz sabaha.

Deyə o, filini qabağa çəkdi.

Elə bil dünyanı tərpədəcəkdi...

Oğluna "Şah" - dedi,

Yaman tutuldum.

Oğlu mat olmadı, mən lap mat oldum.

Dedim ürəyimdə,

Nə qədər varam,

Mən bu insafsız danışdırmaram".

. Atam can verirdi,

Atam ölürdü.

Çöldə yavaş-yavaş dan sökülürdü.

Üfüqdən boylanıb doğulanda gün,

Qaraldı, günəşi batdı bir ömrün...

2

Dəfn mərasimi...

Böyük izdiham.

Evdən qəbristanə

Baş alıb gedir.

Toxtaya bilmirəm

Yox, bacarmıram,

Dolan gözlərimi

Yaş alıb gedir.

Mərhumə hörmətlə hamı birbəbir,
Onun tabutuna girmək istəyir.

Növbələr dəyişir,
Dəyişirəm mən.
Aparmalıyam
Son mənziləcən.

Dostlar yaxınlaşır,
- Bəsdir yoruldu.
- Atam məni yormaz, mən yordum onu.
Həyatın cövrüylə doyurdum onu.
Düzü, dönməsəm də öz dediyimdən
Tabutun altında büzüşmüşəm mən.
Yumağa dönmüşəm.
Ağırmış atam.
Düzü, tövşüyürəm,
Təngiyib nəfəs.

Onun tabutunu çəkə bilmirəm,
O mənim qaygımı necə çəkib bəs?
Sağımda, solumda gedən adamlar
Danışır astadan,
Eşidirəm mən.
Hərənin min sözü, min söhbəti var.
Çoxları matəmdə görüşür hərdən:

Birinci söhbət

- Bu həftə toyudur bizim oğlanın,
İndidən deyirəm, Əli, sən canın,
Toyun toybəyisi olasan görək.
Bu axşam bizə gəl, məsləhətləşək.
- Yaxşı, qoy olsun
Təki, toy olsun.

İkinci söhbət

- Yənə deyirdi dalınca Orxan,
Dil də verən çoxdur zalım oğluna.

- Eybi yox, eybi yox, gələr bir zaman
Mən də kimliyimi bildirirəm ona.

Üçüncü söhbət

- Salam!
Salam, qardaş! Şəhərdəsən sən?
Çoxdandır görmürəm.
- Vallahi, işdən
Göz açmaq olmayır... Vaxt ötür belə,
Beş aydır getmirəm heç anamgilə.
Yada da düşməyir qohum, dost, tanış.
Səhər olmamış
Bir də görürsən ki, gün axşam oldu,
Ömür tamam oldu, vaxt tamam oldu.

Dördüncü söhbət

- Təzə vəzifəniz mübarək, təbrik.
- Bala, nə mübarək, biz kiçilmişik.
Əvvəlki vəzifəm hara, bu hara?
- İndi yaxın olun siz adamlara.

Beşinci söhbət

- Birtəhər dəyirsən gözümə çoxdan
Xəstə deyilsən ki?
- Xəstəyəm yaman.
Məni dildən salıb daha bu ürək
Müdafiəm qurtarsın, dincəlim görək.

Çalışır, carpışır lap son anda da -
Əl çəkmək istəmir heç kəs arzudan.
Birini torpağa aparanda da
Sabahkı döyüşü düşünür insan.
Məndə də, səndə də bu hərislik var,

Daimi vuruşda insan yüksəlir.
Hər gün eşitdiyim bu danışqlar
Mənə bu məqamda qəribə gəlir.

Gedir qəbristana, gedir izdiham,
Tabutun altında lap yorulmuşam.
Yolun sol əlinə baxınca birdən,
Deydi gözlərimə sevgilim mənim.
Əvvəl inanmadım, inanmadım mən
Dolaşdı ayağım, əsdi bədənim.
Gör nə halda görür məni sevgilim,
Yaxşı, neyləyim?
Yaman gülməlidir görkəmim indi.
Bəs dostlar, tanışlar hara gizləndi,
Gəlib alaydılar tabutu məndən.
Biri də gözümə dəyməyir nədən?
Nahaq, çox nahaq,
Elə dediyimdən dönmədim bayaq.
Sağma boylandım, soluma baxdım.
Gözümə dəyəne yalvaracaqdım.
Qonşumuz həkimi gördüm sağımda,
Baxdım üzünə
Mən yazıq-yazıq.
Qəlbimi oxudu qaş-qabağımda.
Girdi tabuta
Mənim yerimə.
Bir hava gəldi,
Təzə bir hava
Hisslərimə...
Dərindən-dərin
Bir nəfəs aldım
Əynimi, başımı sahmana saldım,
Şirin xəyalların girdim qoynuna
Gözümün ucuyla baxırdım ona.

VAXT, SÜRƏT, FİKİR

(Fikir haqqında fikirlər)

1

Zərrələrin ən kiçiyi atomdur -
Parçaladı əsrimiz.
Çəkirlər ən kiçiyi qramdır
Parçaladıq onu biz,
Elədik para-para,
Ayrıdıq misqallara.
Qədim zaman ölçüsünün
Ən kiçiyi andır, an! -
Daha kiçik ölçülərə
Bölünəcək nə zaman?
Raketlərin sürətindən
Geri qaldıq yoxsa biz?

An - qocalıb,
An - köhnəlib.
"Anın ömrü uzundur"-

Qışqırır sürətimiz.

İndi işə kosmonavtlar
Hava gəmilərində
Yüz-yüz illik yolu gedir
Anın yüzdə birində...
Saat qədər uzun gəlir
İndi artıq an bizə.
Bir vaxt ona biz deyərdik:

"Dayan!"

İndi əksinə.

An deyir:

“Dayan!” - bizə.

Biz dayana bilmərik,

Dayansaq,

Vaxtın özü

Əl çalıb gülər bizə.

Bir gərəksiz yük olmuşdur

Köhnə ölçülər bizə!

Bizə təzə ölçü gərək!

Sürətimiz dağıtdı

Qalıbları,

hədləri.

Bir saatda qoca ərzin başına

Dövrə vuran kosmonavtçın

Məgər varmı

dövlət sərhədləri?..

Sürət - bütün hicranlara,

Sürət - bütün firqətlərə,

həsərlərə

Son qoyacaq:

Bu haqdır!

Demə o gün uzaqdır!

Bizə - bütün ulduzları

Birləşdirən

İti sürət gərəkdir

Sürət - birlik deməkdir,

Sürət - vüsəl deməkdir!

2

Bəşəriyyət ta qədimdən

Zaman-zaman,

Haray çəkib ayrılıqdan.

Nəgmə yazdı,

Şer yazdı,

Kitab yazdı yığın-yığın.

Bu nalələr, bu fəğanlar,

Yumşaltmadı

Fərmanını ayrılığın.

İnsan oğlu çıxdı yola

Yollar saldı

Bu oymaqdan - o oymağa.

Bu auldan - o aula.

İdrakımız

Çaylar üstə körpü saldı,

Çapar oldu,

Gəmi oldu,

Qatar oldu,

Qanad açdı,

Göyə uçdu,

Birləşdirdi

Şəhərləri, qitələri,

Birləşdirdi göyü, yeri.

Ancaq yenə,

Ayrılığın göz yaşını

Silmədi o.

Bir-birinə həsrət qalan ürəkləri

Birləşdirə bilmədi o.

Gəlin, baxaq

Biz göylərin o alışan gözlərinə.

Ulduzlar da göstərməkçün

Özlərini bir-birinə -

Yanır,

Yanır.

Ayrılığın zülmətini

Yarmaq üçün işıqlanır.

Əsrin oğlu

Bu işıqdan ibrət aldı.

Gecələrlə gündüzlərin arasında

Körpü saldı.
Aya dəydi arzuların od nəfəsi,
Boşluqlarda insan səsi
Gurlar,
Gurlar.
Kainatı birləşdirdi
Teleqraflar,
Telefonlar,
Televizorlar...

3

Vətənimdən çox uzaq,
Uzaq bir şəhərdəyəm.
Həsərdən pəjmürdəyəm...
Uzanmışam yerimdə,
Vətənimə gəzirəm
Səyyar fikirlərimdə.
Telefonun səsində
Dərhal qalxdım yerimdən.
Xəttin bir başında o,
Xəttin bir başında mən.

Danışdım sevgilimlə
Qürbətdə olduğumu
Mən unutdum bir anlıq.
Bu sürətin önündə
Nə uzaqlıq, yaxınlıq!..
Həsərim an içində
Mənimlə bir otaqda
Dönüb üzbəüz oldu
Sürət - körpümüz oldu.

Otağıma qayıtdım,
"Saat nəçədir, görün?"
Yox!

Ölmək istəmirəm
Sevincimi indi mən.

Bunu bilirəm yaqın,
Bakı vaxtı bir saat
İrəlidir... Vaxtından
Mən olduğum şəhərin.
Ancaq... biz danışanda
Bizim üçün bir idi
Vaxt da özümüz kimi...
Mən anlaya bilmirəm,
Vaxt öz ölçülərilə
Kimi aldadır, kimi.

Bəli!
Biz danışanda
Vaxt bizə işləyirdi.
Düşünmürdük onu biz.
Zaman, məkan içində
Bəs niyə məhdud olsun
Fikrimiz düşüncəmiz?

Siz mənə sürət verin!
Sürətimin boyunca
Ucalım, ucalım mən.
Ulduzlar arasında
Anı körpü salım mən.

Siz mənə sürət verin,
Çıxım çərçivələrdən,
Siz mənə sürət verin,
Vaxtı
doğulmamışkən
Ölən, əriyib gedən
Hissələrə bölüm mən!

Göylər - geniş,
 Göylər - dərin.
 Düzmü dedim?
 Həddi var hər genişliyin!
 Göylərinə bir həddi yox
 Sərhəddi yox!
 Uzaqdan da çox uzaqdır
 göylər bizə.
 Bu sonsuzluq, bu dubsizlik
 Necə sığır beynimizə?

Qatarlar, təyyarələr,
 Yel qanadlı gəmilər
 Bəs hardaydı yüz il əvvəl?
 Xəyallarda, arzularda
 Fikirdə!..
 Arzu dedin, xəyal dedin,
 Fikir dedin, ey qələm,
 Sən dayanma bu yerdə!
 Fikir, səndən yazarkən
 Səndən geri qalıram.

Mən səndən yazanda da
 Məndən qabaqdasan sən!
 Mən olanı yazıram,
 Olan durub yerində.
 Ancaq elə bu anda da
 Şimşək çaxır
 Fikrin üfüqlərində.
 Fikir qaçır,
 Fikir ötür
 Nələr yatır fikirdə.
 O, zamanla yarışır

Zamanın özü kimi
 Dayanmayıır fikir də.
 Fikirdə nələr,
 nələr:
 Zöhrədə gözintilər,
 Planetlər arasında
 Uçuşlar,
 Məchullarla vuruşlar,
 Kainatın
 Zaman, məkan vəhdəti,
 Gəmilərin məsafəsiz sürəti,
 Sel-suların
 Aşağıdan yuxarı axarı...
 Nələr, nələr...
 Sabahkı möcüzələr...
 Fikir,
 Sən vaxtdan qoca
 Sən həm də mən yaşdasan,
 Arzu, duyğu ürəkdə,
 Sən beyində, başdasan!
 Ürək,
 Gecələr belə
 Yatmayıb işləyirən
 Bilməsin yatmış səni.
 Bizim ana təbiət
 Ürəkdən də ucada -
 Başda yaratmış səni...

Aprəl, 1966, Yalta

TƏZADLAR

Hökim dostum Cavanşir!

Bəşərin cismani ağrıları siz hökimlərin, mənəvi
ağrıları isə qələm sahiblərinin ürəyindən keçir.

PROLOQ

Dodağımda:

“Beynəlmiləl” nəğməsi,

Qulağımda: hələ də

Əzilən millətlərin

Zəncir səsi,

ah səsi...

Qarşımda:

qoca Hemin¹

Dünyadan “Şikayəti”.

Başımda:

Əsrimizin

ağırlığı,

siqləti...

Başımın üstündə:

Allahlara kar olub,

İnsanları eşidən,

İldırımından od alıb

İnsanlığa bəxş edən,

¹. Heminquey

Qartalın pəncəsində
Köksü qanlı Prometey.
(Nə üzündə əzab var,
Nə dilində bir giley).

Xəyalımda,

Əhrimənlə Hörmüzün
Əbədi mübarizəsi...

Bir də...

bu qayğılardan

Ayrılmaqçın,

Xəyyamın

Şərab dolu kuzəsi...

Düşünürəm...

Nə olsun,

Məndən dərin düşünmüş

Məndən ağıllı başlar.

Bir fayda verməmişdir

Düşüncələr,

qorxular,

həyəcanlar,

təlaşlar...

Dünya nemətlərindən

İlham düşdü payıma.

Yenə az-çox dünyanı

Dərindən

görmək üçün

İlham çatdı hayıma.

Bu ilham,

bu xəyalla

Dolandım

səhər-axşam

Başına dünyamızın.

Gördüm:

Günün,

Zamanın

Əməlləri

Yaraşmır

Yaşına dünyamızın.

Çox qocadır ərzimiz

Ancaq,

Başqadır bizim

Ərzimizə ərzimiz.

Tarixdən də qocadır,

Zamandan da qocadır,

Ancaq qocaman deyil,

Onu belə qocaldan

Vaxt deyil,

Zaman deyil.

Bir kainat əks olur

Bəzən bircə qətrədə.

Bir damlada,

gilədə.

O, necə qocadır ki,

Dərk edə bilməmişdir

Öz-özünü

hələ də.

Tələ quran dünyanın

Özü bu gün tələdə!..

İndi...

Sonsuzluqlara

Dikib

Gözünü dünya.

Boşluqlarda axtarır

Bəlkə

özünü dünya?..

Radiolar bu gün verir

Bizə dünya xəbərləri -

Təzə dünya xəbərləri.

Açır bizim önümüzdə

kitab kimi

Qitələri,

Şəhərləri..

Yəqin sabah verəcəkdir

O, kainat xəbərləri;

Ulduzlardan danışacaq

Ora uçaq,

bura uçaq!

Ulduzların arasında çəkiləcək

Körpülərdən danışacaq.

Radiolar bu gün verir

Bizə dünya xəbərləri-

Təzə dünya xəbərləri:

Birinci xəbər

Günün günorta çağı

Prezidenti vurdular.

R ü c u :

Qəzetləri

gümanla,

şübhəylə

doldurdular.

Ayaq açıb şübhələr

Adamların dalınca

İlan kimi süründü.

Amerika

Başdan-başa

Qara şübhəyə döndü.

Bürüdü

şatları

şəhərləri

Həyəcan.

Cinayət axtaranlar.

Əsl canidən özgə

Şübhələndi hamıdan.

Yazdı hüquqşünaslar.

Hərə öz gümanını

Yazdı,

bildi həqiqət.

Şübhə qaranlığında

İtirildi həqiqət.

Neçə dəfə,

Yalançı

Məhkəmələr quruldu.

Cani,

Yerlərin deyil,

Göylərin sirri oldu.

Aya,

Ulduz gedən

Sirli yollar tapıldı,

canisə tapılmadı.

"Gördüm" deyən olmadı.

Oğul istər,

Bu sirrin

dənizinə baş vurub

qəvvəs kimi üzəsi!

Bu da

əsrin,

zamanın

Bir özgə möcüzəsi!..

Uydurmanın,

Riyanın

Gah əskilən,

gah artan

Hüduzsuz arşınıyla

Həqiqət ölçülərmiş...

Bir nadanın ölində

Prezident də ölməmiş!..

İkinci xəbər

Yenə Cində "inqilab".

Bəli,

böyük bir ölkə

Düşübdür böyrü üstə.

Əqidələr cürbəcür,

Adamlar dəstə-dəstə.

Çıxıblar yollar üstə...

R ü c u :

Qəfləti qasırgadan

Sınnmış şüxələr kimi,

Könüllər - çilik-çilik.

Mədəniyyət adına

Hərç-mərçlik,

vəhşilik!..

Mao deyir "allaham,

Gərək bu yer kürresi,

Mənim rəyimcə dönsün.

Mən nə düşünürəmsə,

Hamı elə düşünsün..."

Deyir, sənin yerinə,

Görürlər,

düşünürlər.

Yeddi yüz milyon cana

İki göz,

bir baş

yctər!..

Sən düşünüb
boş yerə,
Ağına güc vermə, gəl!
Ən ağır yükdür ağıl.
Sən onu gözdimə, gəl.
Zamana bax,
Dərdə bax!
Ağır silahlar susub
Ağıllar döyüşəndə.
Yeddi yüz milyon ağıl
Bir ağıl salmaq istər
Bu gün,

qılıfı,
bəndə!..
Mümkünmü?
Yox!

Yaxşı bax!
Yaman yetişib zaman.
Döndərmək çox çətindir
Onu öz axarından.
Axar su kir götürür.
Düşüncələr, ürəklər
Daha zəncir götürür.
Mao,
Dünən sən özün,
İnqilab etmədinmi?
Azadlıq şüarıyla
Çini tərpətmədinmi?
Vətən sənə şəninə
Qoşduğu nəğmələrdə
Dedi: - Sən inqilabçın,
Azadlıqçın doğuldun,
Bəs bu gün azadlığa
Sən niyə qənim oldun?
Məni yaratdın

özün,

Mənim düşmənim oldun.
Nə qərībā zamandır
İnsan,
Gül də vermiş
Dünən daş atdığına.
Bir gün,
düşmən olurmuş
Özü yaratdığına!..

Yazıçı Lao-Şenin son sözü

- Yatdıq boz səhrada, quru yerdə biz,
İllərlə yaşadığımız səngərlərdə biz
Bilmədik rahatlıq, dinclik bir cə gün.
Vuruşduq,
Qan tökdük bu günlər üçün.
Xalqın cəsarəti,
kini,
nifrəti.

Od oldu,
Yel oldu,
Tüğyana gəldi.
Özümüz yaratdıq bu cəmiyyəti,
Bu gün özümüzə düşmən kəsildi.

Haqsızlıq önündə səf çəkib durduq.
Məgər bu güncünmü biz vuruşurduq?
Çətməyə saldılar eşqi, ilhamı,
Bir cürə düşünsün dedilər, hamı.

R ü c u :

Baxa da bilmirəm,
lap zəhləm gedir,

Mənim inkubator cücələrindən.
Hamısı bir rəngdə, bir biçimdədir
Seçə də bilmirsən biri-birindən.

Hamının əynində toxunma paltar,
Şişburun çəkmələr ayağımızda,
Ucalır yol boyu eyni binalar
Kibrit qutusu tək sol-sağımızda...

Qəzet, kitabdan da gəlmişik cana,
Eynidir cümlə də, eynidir söz də,
Eyniyyət içində ürək bir yana,
Vallahı, yoruldu gözlərimiz də.

Fəlakət, bədbəxtlik, dərd ondadır ki,
Yaşadıq beləcə can güdə-güdə.
Fikri də,

hissi də,

biz paltar kimi
Dükandan alırıq eyni ölçüdə.

Azadlıq naminə qan tökən də biz,
Bu gün azadlığa sədd çəkən də biz.
Belə yaşamaqdan, axı, nə mənə?
Deyə tapançanı sıxdı alınına...

Üçüncü xəbər

VYETNAMDA MÜHARİBƏ

R ü c u :

Vyetnam, bu əzmi sən hardan aldın?
Bu əzmə, qüdrətə heyrandır cahan,
Dünyaya səs salan bir əjdahanın
Önündə dağ kimi necə durmusan?

Pentaqon düşündü,

Vuruşdan əvvəl

Yüz ölçdü, bir biçdi hər şeyi təkrar.
Sənin qüdrətini, sənin əzmini
Dəqiq məşinlarla hesabladılar.

Pentaqon düşündü döyüşdən qabaq:
On min neyləyəcək neçə yüz minə?
Məşin ömür kəsdi altı ay ancaq
Sənin iradəyə, sənin əzminə.
Ağalar, məşinə qəzəblənməyin,
Cənsiz rəqəmlərin nə günahı var;
Əzmi, iradəni özünü dəyin,
Necə hesablasın cənsiz məşinlər?

Məşin varə bilməz bu incəliyə,
Məşin zoru ölçər,
Gücünü hesablar.
Məşin nə bilsin ki, "mən haqqam" - deyər,
Coşan ürəklərdə nə boyda güc var...

Deməyin günahkar məşinlər oldu,
Artıq sizin üçün işləmir zaman.
Məşin nə bilsin ki, bir ürək odu
Min qat qorxuludur yüz-yüz bombadan.
Haqqını dərk edən özünü anlar,
Bunu məndən yaxşı Pentaqon bilir.
Haqqın gözlərlə güllə atanlar
Nə qüvvət tanıyır, nə qanun bilir.

Dananq cəngəlliyi,

Gecə tən yarı...

Qoca bir qarı

Hərbi bazalara gedən yolları
Dolanır bərbəbir, gəzir bərbəbir.
Cızıb sinəsini xəritə çəkir...

Köksə köçürülür cığrılar, yollar.
(Burda yada düşür qədim nağıllar).
Özünü yetirir o, cəngəlliyə.
Mən də bu cığazı bacardım! - deyə
Bir xəritə kimi açır köksünü.
Qoca bir qarıda bu qədər belə,
Şücaət, iradə bəs hardan oldu?
Deyərdim, ən aciz adamlar belə
İnamın gücünə qəhrəman oldu.

Vyetnam təpədir, düşməniyə dağ.
Deməyin bu qüdrət ona bəs hardan?
İnamdır,

inamdır,
inamdır ancaq.

Onu döyüşlərdən qalib çıxardan.

Vyetnam, qüvvət də, haq da səndədir,
Sənin bütün gücün əqidəndədir.
Güclüsən mən dəfə öz düşməninə,
Çünki o haqsızdır, haqsan amma sən.
Korun duyğusu da ona göz olar,
Əgər eşqi varsa, inamı varsa.
Gücsüzün bir gücü dönüb yüz olar
Özünə, haqqına o inanırsa.

Səhhətin qədrini yataqda bimar
qalandan soruş.
Azad yaşamağın qədrini ancaq,
zindəda dustaq
olandan soruş.

Azadlıq!
Azadlıq əldən getdimi,
Dünya da xəyalə darsıqal gələr.

İnsan azadlığı itirən kimi,
Bütün fəlakətlər dalbadal gələr.

Gedər ağızlardan dad da, ləzzət də,
Ağıl da, ürək də gülər arzuya.
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Həqiqət riyadır, ədalət boya!

İnsan ürəyində kin də, nifrət də
Əbədi köz bağlar, bir anlıq olmaz.
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Adamlar yaşayar, insanlıq olmaz.

Düşünən beyinlər söner zülmətdə -
Yalanla həqiqət üzbəüz olar.
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Düz əyri adlanır, əyri düz olar.

İdrak da boğular, söz də, sənət də,
Ağıl kilidlənər dildə, dodaqda:
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Nadan başda gəzər, aqıl ayaqda.

Bunları apaçıq sən bildiyindən,
Azadlıq yolunda döyüşə girdin.
Axı, azadlığın ləzzətini sən
Qədim tarixindən yaxşı bilirdin.

R ü c u :

Filin ayağına hələ körpəykən
Zəncirli, qıfıllı qandal vurdular.
Niyə?
Çünki filin gələcəyindən,
Ağır zərbəsindən çox qorxurdular.

Günlər aya döndü,
aylar il oldu.
Böyüdü,
bala fil, yekə fil oldu.

O, elə bildi ki, elə sandı ki,
Bəzəkdir, ziynətdir qandallar filə.
Fil elə bildi ki, elə qandı ki,
Dədə, babası da yaşamış belə.

Onu incitmədi bu dustaq halı,
"Yəqin ki, bu mənim haqqımdır" - dedi.
Fil öz ayağında gördü qandallı,
Məhbüs olduğunu qana bilmədi...

Zərərsiz heyvandır gördülər bu fil,
Azad elədilər onu zəncirdən.
Ancaq... elə bil ki, o, heç fil deyil,
Bir addım atmadı durduğu yerdən.
"Yeri! Yeri!" - deyə vurdular onu.
Qalxmadı,
Qamçıya başını əydi.
Axı, azadlığın nə olduğunu
Fil hardan biləydi, fil nə biləydi.

Vyetnam, sökülür üfüqlərdə dan,
Sənə arxa durur solun, sağın da.
Həmişə sən azad yaşadığından,
Bilirsən qədrini azadlığın da.

İşığın qədrini sinəsi dağ-dağ,
Gözləri sonradan tutulan bilər.
Azad yaşamağın qədrini ancaq
Həbsdə sinəsi köz olan bilər.

Baş açıq,
Əl yalın,

Ayaqlar yalın,
Amerika əsgəri qaçdı cəbhədən.
Dedi: - Vətəni qoruyanların
Qanını tökməkdə haqlıyamı mən?

Dedi: - Vyetnama gəldiyim ilk gün
Vidənəm təmizdi,
Alınm açıqdi.
Demə, aldadıblar bizi büsbütün,
Həqiqət burada qarşıma çıxdı.

Belə anlatmışdı zabitlərimiz:
Ədalət, azadlıq əsgəriyik biz.
Qədim Vyetnama gedirik bu gün
Onların haqqını qorumaq üçün.

Kimdən?
Çox düşündüm bu sualı mən.
Sonra başa düşdüm:
Öz-özlərindən!..

Millət bir,
Vətən bir,
hava bir,
su bir.

Yol iki,
söz iki,
təriqət iki.

Qardaşı qardaşa düşmən edibdir
Bir ana torpağın iki məsləki,

Bir böyük məmləkət, qanamıram mən,
Saxta kağızlara necə büküldü?
Qara siyasəti Ağ evin, dünən
Bir xalqı, bir yurdu ikiyə böldü.

İnsan bəd ayaqda hər şeyi anlar,
Qılinc kəsə bilir bəzən qında da.
Mən burda ilk dəfə gördüm,
yalanlar
Olurmuş həqiqət paltarında da.

Ax, rəngli cümlələr, boyalı sözlər,
Abırlı
ismətli,
heyali sözlər.

Mən görə bilmədim o zaman neçin,
Arxanızda duran o haqsızlığı?
Birçə mənası var dedim hər sözü
Mən seçə bilmədim qaradan ağı.

Mən indi bilirəm, bilirəm artıq
Nədir əsl həyat,
Əsl azadlıq!
Biz ağ yalanlara çox uyumuşuq, çox,
Deməyin dərisi qalına vay, vay!

Deyin, həqiqətin paltarını yox,
Özünü görənin halına vay, vay!

Sözün bəzəyini, saxta zərini
Mən indi görürəm, təcrübəm ki, var.
Böyük cənabların dediklərini
Tərsinə çevirsen həqiqət olar.

Onlar "silahları ləğv edək!" - deyir
Onlar silahları gizləndə ancaq.
Heç kəs bir-birinə könül verməyir.
Söz alıb söz verir hey qucaq-qucaq.

İnamlar naminə söz yığın-yığın,
Bağlanır bir-bəbir müqavilələr.
Deyirəm, əslində inamsızlığın
Ən böyük rəmzidir müqavilələr...
Cənablar "silahlar məhv olsun" deyər,
Bir-bir imza atır müqaviləyə.
Danışır gülürlər lap şirin-şirin,
Gülüşlər dalında işlər gizlənilir.
Qalxıb görüşürlər...

bu görüşlərin
Dalında qıcanan dişlər gizlənilir.

Ax, niyə, ax, niyə bunları bildim?
Mən diri ölüydüm,
bilib dirildim.

Bildim...
Ax, bu yükü götürmür ürək.
Bildim...
Nədən ötrü?

De, kimdən ötrü?
Əgər bilməsəydim...
başqalarıtək,
Mən də yaşayardım bir insan ömrü...

Yalana, böhtana biz çox uyumuşuq,
Deməyin dərisi qalına vay, vay!
Deyin, həqiqətin paltarını yox,
Özünü görənin halına vay, vay!

Hər gün bir ölkədə qopur vəlvələ,
Zalimlər, zülümlər gəldi-gedərdi,
Bəşərin tarixi - qədimdən hələ
Azadlıq yolunda çəkişmələrdi.

Azadlıq alınar, yaddan umulmaz,
Azadlıq verilməz ərməğan təkin.
Verilən azadlıq azadlıq olmaz,
Başqa bir rəngidir o, əsarətin.

Şərəfdir ölmək də azadlıq üçün,
Bu məslək dəyməzmi bütün dinlərə?
Deyirəm, eşq olsun dünən və bu gün
Azadlıq yolunda can verənlərə!

Azadlıq - həyatın ən parlaq gözü,
Azadlıq - ən uca, ən şanlı bayraq.
Azadlıq arzusu, azadlıq sözü
Dünyanın ən böyük dinidir ancaq.

Azadlıq - cəsarət, azadlıq - hünər.
Azadlıq əsgəri heç əyilərmə?!

Bütün xalqlar üçün azadlıq qədər
Böyük bir səadət ola bilərmə?

Məzlumun yurdunda bostan əkibdir,
Zülmü öz içində qocaldan ölkə.
Bu gün azadlığa qılınç çəkibdir,
Azadlıq heykəli ucaldan ölkə.

Bəs o, necə danır axan qanları?
Bu saxta rənglərdən, de, nə götürdük?
Daim həqiqətdən dəm vuranları
Həmişə biz belə yalançı gördük.

Mən "hayıf" deməyəm tutub əlini
Azadlıq yolunda axan qanlara.
Alış! Azadlığın tunc heykəlini,
Qəlbində yaşadan mərd insanlara!

Dördüncü xəbər

Cənab Conson narahat,
Ledi Conson narahat -
Amerikada oğurluq,
Artır,
Artır
hər saat.

R ü c u :

Xırdə oğurluqların
Törətdiyi cinayət,
Böyük oğurluqların
Dəhşətindən ağırımış...
Xanım Conson
Ölkənin
Kübar xanımlarını
Məşvərətə çağırımış:
- Kindir burda günahkar?
- Neyləmək?
- Bir-bir deyın,
Kimin nə təklifi var?
- Qaranlıqdır küçələr,
İşıqları çoxaltmaq!
- Bəlkə... valideynlər...
- Yox-yox! Nə danışırısan
Günahkar əsrimizdir,
Qızısqıbdır beyinlər...
Söz verilir Ertaya -
Zənci müğənnisinə:
- Gərək bütün ürəklər
Vicdan, insaf odunun
Atəsinə isinə.
Varmı bizdə bu vicdan?

- Erta, nə danışırsan?
- Mən nə danışdığımı
Bilirəm...

qulaq asın.
Kim istər,
öz ölkəsi
Yad əllərdə talansın?
Ölkəmizin içində
Oğurluğa dözməyib,
Qanunu bərkitməmişik.
Ancaq yad ölkələrə
Oğurluğa getmişik!

Beşinci xəbər

Cənab Conson
Görk üçün
Əmr edir qəzetlərə:
"- Bildirsinlər Ağ evin
Növbəti xəbərini:
Prezident çəkinmədən
Vyetnama göndərir
Öz qızının ərinə"

R ü c u :

Tez yayır bu xəbəri
"Amerikanın səsi" də:
"Ədalətin naminə"
Vyetnamda döyüşür
Consonun yeznəsi də.
Yazdı başqa qəzetlər:
"Bu da prezidentin
Əzmidir,
Hünəridir..."

Ancaq... heç yazmadılar
Vyetnamda döyüşən
Consonun tək qızının
Səkkizinci əridir...

Çox da ata göndərir,
Bu gedər gəlməz yola
Razılaşdı nədən qız?
Doqquzuncu,
Onuncu
Ərlərə getməzmi bəs
Səkkizinə gedən qız?..

EFİRDƏ DÖYÜŞ

Düyməni burursan,
Efirdə səslər...
Qarışb dolaşır biri-birinə
Bir ölkə havadan hey axşam-səhər
Böhtanlar yağdırır özgələrinə.

Əvvəllər beləydi:

durub döş-döşə
Çıxardı düşmənlər açıq döyüşə...
Qılıncda parlardı qəzəb, ədavət,
Bu açıq döyüşdə sözə nə hacət?
Arxadan vurmazdı düşməni düşməni,
Həm ölən kişi idi, həm də öldürən...

Dəyişdi dünyanın köhnə əhvalı,
Artıq bu adətlər qocaldı, getdi;
Koroğlu demişkən: "Tufəng çıxalı,
Mərdlik də dünyadan baş aldı getdi..."

Düşün babaları:
Müdrük sözləri
Yurdun dövlətidir, elin varıdır.
Qobustan dağında qılinc izləri
Düşməne imzalı məktublarıdır.

Düyməni burursan,
Efirdə səslər...
Qarışıb dolaşır biri-birinə;
Bir ölkə havadan hey axşam-səhər
Böhtanlar yağdırır özgələrinə.

Amerikanın səsi,
Bi-bi-si,
Pekin...
Dinməmiş bilirsen nə deyəcəkdir.
Dolub qulaqları bəşəriyyətin -
Axı, bu yalanlar kimə gərəkdir?

Biri digərinə "zülümkar" deyir,
Özü də bilir ki, yalan danışır.
Zalım öz gözündə tiri seçməyir,
Özgə gözündəki qıldan danışır.

Efirdə qarışıb səslər səslərə,
Yalanlar titrəyir,
Əsir havada.
Bir mətləb səslənin gündə min kərə,
Sözlər bir-birini kəsir havada.

Susun, ey bayquşlar, yazıqdır insan,
Sizdə bir azacıq insaf varmıdır?
Bu bəşər övladı eşq ucbatından
Dünyaya gəlməkdə günahkarmıdır?

İnsanın qayğısı, dərdi cürbəcür,
Ona aman vermir həyəcanları.
Onsuz da qəlbləri təlatümlüdür,
Qoyun qulaqları dincəlsin barı.

Efirdə dəhşətli bir çarpışma var,
Səslər bir-birindən qeyli-qal edir;
Yalan fabrikləri - teletayplar
Hər saat min yalan istehsal edir.
Ölkələr qışqırıb, deyir: "Mənəm, mən!"
Eşidə bilmirik "O da var!" - deyən.

Nigar Koroğludan sordu: - Heç sənə
Bir yıxan olubmu, biləydim bunu?
Koroğlu dedi ki: "Gizir Mustafa
Bu gün çaya basdı qoç Koroğlunu".

Daladı qurd kimi bəşəriyyəti,
"Mən!", "Mən!" - deyə-deyə Hitler də bir vaxt.
Özgə hesabına, o, bir milləti
Böyütmək istədi, kiçildi ancaq.

İndi silahları əvəz edib söz,
Boyunlar söz ilə düşür qarmağa.
Böhtanlar yağdırır Bonn, gecə-gündüz
Çalxır haqsız haqlandırmağa.

Hakim masasında zor aldı qanun
İttiham ələyir vicdanı, arı,
Dünya təmtəraqlı səhnədir,
onun
Yalandır, böhtandır rejissorları.

Namərdlər ağzında haqq çilik-çilik
Doğranıb səpildi efirə yerden...
Böhtanlar yurdunda mərdlik, kişilik;
Baxır adamlara abidələrdən...

Amerikanın qızılı var,
Dolları var.
Bu dolların gücünə də
Uzaq, yaxın ölkələrə
Gizli-gizli yolları var.
Ölkələri deyil yalnız
Gözəl-gözəl duyğuları,
Dərin-dərin fikirləri,
Zəncirlərə sala bilən
Güclü-güclü qolları var.
Alır, satır o, hər şeyi -
Şirin-şirin diləkləri,
Beyinləri,
Ürəkləri...
O, suları bulandırır
Qızılların şəfaqlə.
O, gözləri qamaşdırır
Ağızları sulandırır.
Tələsinin qırmağına
Quyruq taxıb
Asiyanı dolandırır,
Afrikayı dolandırır...
Bəzək vurub
O, "azadlıq heykəlinə".
İngilisin barmağına
Çoxdan kəsib,
Calaq edib öz əlinə.
Xırda-xırda ölkələrə
Layla çalır.
Siyasəti hamarlayıb,
Xəyalları tumarlayıb
Fikirləri torə salır...

Afrikadan,
Asiyadan,
Avropadan
Amerikaya ağır axır, beyin axır.
Yüz-yüz axır,
Min-min axır...
Beyinləri xammal kimi daşıyırlar
Qalaq-qalaq.
Onu sataq,
Bunu alaql!..
Dili bağlı,
Qolu bağlı,
Köksü dağlı millətlərin,
Təkcə varı, sərvəti yox,
hissə,
fikri,
Düşüncəsi talan olur.
Həqiqətin doğru, düzgün tərcüməsi
Yalan olur.
Neçə-neçə ildən bəri
beyinləri
Bir dollara dəyməyənlər,
Alır, satır
Fikir dolu,
Əməl dolu,
İşiq dolu
beyinləri.
Söz qudurub haqqı danır,
"Həqiqəti" təmsil edən,
Qanun saplı baltalarla
Haqqın başı parçalanır.
Bu qanunlar layla çalır
Millətlərə bələyində,
Yalanların başı durur bir ölkədə,
Əlləriyə gözür başqa bir ölkənin

ürəyində...
Millətlərə xeyirini, zərərini
O göstərir,
Qanun əkib,
Qızıl dərir.

Amerikaya beyin axır,
əməl axır,
ışığı axır.

Bu əmələ, bu işığa
Afrikalı gəndən baxır,
Asiyalı gəndən baxır.

ÜSYAN

Amerikanın Vyetnamdakı müharibəsinə etiraz
etdiyinə görə həkim B. Spok məhkəməyə ve-
rilmişdir.

- Neçin axmalıdır uzaq diyarda
Amerika gəncinin günahsız qanı?
Bu qəsdli, qərəzli vuruşmalarda,
Sizdən soruşuram,

ədalət hanı?

Bayquş əməllidir əməlləriniz,
Buna biganədir qanun da, din də.
Neçin xoşbəxtliyi tapmalıyıq biz
Başqa ölkələrin bədbəxtliyində?

Neçin sahibini evdən qovlayaq,
Neçin şəhərlərə od ələyək biz?
Neçin ürəklərə dərd, ələm qoyaq,
Neçin yanaqlara yaş çiləyək biz?

Qorxub cəmiyyətin xəstəliyindən,
Artıq təbəbətədən əl çəkirəm mən.
Tək-tək xəstələri sağaltmaq hələ
Deyil əlimizdə o qədər çətin.
Ey həkim dostlarım, verək əl-ələ
Dərdini düşünək bu cəmiyyətin.
Üzüldük,

düşündük,

bilmədik ancaq
Nədir dərmanımız, çarəmiz bizim.
Biz burda xəstəyik,

bilmədik ancaq,
Vyetnamda açıldı yaramız bizim.
Bu sözlər üstündə tutdular onu,
Çəkdi məhkəməyə oğru doğrunu.
Dedilər: - Vətəndaş deyilmisən sən?
Bəs sənin qeyrətin, namusun hanı?
Bizi imdadına səslərkən Vətən,
Güldürdün Vətənə bütün cahanı.
Dedi: - Günahkarı məgər dünyamı?
Kəsir kökümüzü öz əllərimiz.
Billah, gülməlidir,

Vyetnamdımı
Vətən qeyrətini çəkməliyək biz?

Bəs onda... hər yerdə deyirik nədən,
Zülmün zəncirini çoxdan qırışıq.
Biz ki, yurdumuzu dövr-qədimdən
Azadlıq ölkəsi adlandırmışıq.
- Azadlıq! Hər şeyin, axı, həddi var.
- Bizi məhv elədi hədlər, hüdudlar.
- Demək hüdudlara nöqtə qoyulsun?
Həkim, çox böyükmüş sənin niyyətin.

- Yarımçıq azadlıq qoy sənin olsun.
Bütövü gözüldür hər səadətın.

- Həkim, zamana bax, özünü danla,
Görmüşük döşünə çox döyənləri.
Zaman özü udur vaxtla, zamanla
Fikrini kökləyə bilməyənləri.

- Həqiqət boyanın dalında yatır,
Utanmaz-utanmaz böhtan da atır,
Zamana boyalar, vaxta boyalar,
Min dilli boyalar, saxta boyalar,

Gün dedim günəşə, ay dedim aya,
Öyündüm xəyali gündüzlərimlə.
Baxmaq istəyirəm, axı, dünyaya
Mən öz gözlərimlə, öz gözlərimlə.
Bir eşqim, min arzum, min diləyim var,
Çalma min ürəyi tək bircə simlə.
Mənə ürək vermə, öz ürəyim var,
Duymaq istəyirəm öz ürəyimlə.

Qoy özünə qalsın bu səfsəfelər,
Mən seçə bilirəm düzü ayridən.
Mənə ağıl vermə, öz ağılın yetər,
Qanmaq istəyirəm öz ağılmla mən.

Vətəni hamıdan çox sevdiiyindən
Vətənin düşməni - dedilər ona.
Həmişə... Zindana dönübdür Vətən
Vətənin ən böyük oğullarına.

Gəlin, varaqılacaq keçmiş illəri,
Düşünən başlara qılınc çaldılar.

Dantenı,

Puşkini,

Feyxtvangeri,
Hadini Vətəndən qaçaq saldılar.

Haqqı bayraq edən,
qədimdən bəri
Batıb iynə kimi gözüne əsrin.
Böyük ürəklərin böyük sözləri
Dəyib sille kimi üzünə əsrin.

Böhtanlar atıldı, damğa vuruldu
Andı Vətən olan vətəndaşlara.
Bu nədən belədir?

Bir hakim oldu
Həmişə boş başlar dolu başlara.

Nədən qarşı qoydu "mənəm" deyənlər,
Cılız məniyini yüz-yüz minlərə?
Bu nədən belədir

düşünməyənlər
Bir düşmən kəsildi düşünənlərə?..
Sual yerindədir.

Cavabı: Qorxu!
Boş başlar şübhəylə, qorxuyla dolu!

Zoru bu dünyada haqq sayanların
Ən böyük silahı iftira, böhtan.
Öz nəhaq işini anlayanların
Həmişə üşümüş canı qorxudan.

Vuruşmuş, döyüşmüş onlar müttəsil,
Zülmü hədələyən haqqın səsiylə,

Zora güvənənlər, ağilla deyil,
Düşünmüş həmişə əzələsiylə.

Haqqa deyiblər: - Deyəsən, sən
Yemin bir balaca artıq olubdur.
Doğru danışanın, doğru deyənin
Papağı həmişə yırtıq olubdur.

Vətəni hamıdan çox sevdiyindən
Vətənin düşməni dedilər ona.
Vətən zindan olub dövrü-qədimdən
Vətənin ən böyük oğullarına.

QARA - AĞ

Cərrah Kr. Bernard ikinci ürəkköçürmə əməliyyatını diş həkimi Blayberqin üzərində aparmışdır. Blayberq indi bir zəncinin ürəyi ilə yaşayır.

İndi deyirsən ki, insandır hamı,
Bəs onda?..
Blayberq, de, yadımdamı;
- Dişimi çək! - deyə sənə yalvaran,
Zəncini evindən qovdun o zaman.
Dedin:
- Çəkilməsə diş zəncinin
Günəşmi sönəcək, ayı batacaq?
Ayrıdır millətin, ayrıdır dinin,
Mənim pasientim ağlardır ancaq.
O sənə yalvardı,
Rədd elədin sən.
Dedin: - Zəhləm gedir dilənçilərdən.
O getdi...

Sübhədək çəkib əl-aman,
Gözünü qırpmadı diş ağrısından...

Ağlını itirir insan az qala
Zamanın dolaşq keçməkeşində.
Ağrıyan zəncinin dişimi?..

Əsla!

Zaman ağrıyırdı onun dişində.
Ancaq... heç bilmədin, heç bilmədin sən
Dünyada çox böyük bəlalər da var.
Çoxları azlara məhkum eyləyən
Zamanın da yaman oyunları var.

İllər düyün-düyün ötüşdü...

Bir gün,
Ürək ağrısından yatağa düşdün.
Sən onda umdun ki, yer üzündəki
Həkimlər tək səni düşünüb ansın.
Yalvardın hamıya əl açıb,
təki

Bir az da, bir az da ömrün uzansın.

Bir günlük ömrüçün kim bilir, bəlkə
Sən qurban verərdin ciyərpəranı.
Qarşına çıxartdı taleyin yenə
Qapından qovduğun həməni qaranı.

Qapından qovduğun həməni zəncinin
Ürəyi döyündü köksündə sən...
Zəncinin əməyi,
Duzu, çörəyi,
Böyük duyğularla vuran ürəyi
Sizə gerekmiş!
Hamının ürəyi, demə, ürəkmiş!..

İndi deyirsən ki, insandır hamı,
Blayberq, Blayberq, bəs yadımdamı,
Qapından qovduğun o qara zənci?..

İndi özün de,
Sənmi dilənçisən, omu dilənçi?
Zəncinin ürəyi sənə sinəndə
Vurandan bəri,
Səvməyə başladın, de, bəlkə sən də,
O böyük ürəkli qara üzləri?..

DƏBLƏR

Restorana gəlmişəm,
Yeyəm,
İçəm,
Həzz alam.
İtmi boğuşdururlar,
Bu nə səsdir, ay balam?..
Orkestr haray salıb,
Yöndəmsiz gurultular
Bir-birindən seçilmir.
Vallah, ağız deyəni
Qulaq eşidə bilmir.
Bəlkə...

Geri qalmışam -
Əsr çox qabaqdadır,
Mənə uzaqdan baxır?..
Neyləyim ki, bu yönsüz,
eybəcər gurultular
Beynimə mismar çaxır.
Biz bu kölmə səslərə -
Bu uydurma,
Bu saxta,

Bu düzəlmə səslərə
Əsrin səsimi deyək?
Mən bilmirəm,

özgənin
Qabağından qalanı,
Axı, niyə gövşəyək?
Məgər yenilikmidir,
Özünü bəyənməyib,
Özgəni doğma tutmaq?
Geyib özgə çəkməsi,
Yerişini unutmaq?
Başa salın bir məni,
Gözəl nəğmələrimiz
var ikən
nədən ötrü

Yamsılayaq özgəni!..
Yenilikmi?
Bağışla!
Yamsılamaq - ən böyük
Köhnəlikdir, köhnəlik!
Bizi hara aparır
Bu "yenilik" ədəsi?
Həndbolun,
Futbolun
Hakimlik iddiası?

Hara olur qoy olsun,
Çörək çıxartdığım yer
Vətənimdir - deyənlər -
Vətənin qeyrətini
Ömründə çəkməyənlər,
Futbol oyunlarında
Dönür vətənpərvərə.

Öyünür əbəs yerə!..
Onun Vətən qeyrəti
Özü kimi saxtadır
Qeyrətinin siqləti
Ayaqlarda sürünən
Futbol ağırlıqdadır.

Nədir bu əyləncələr? -
Dərk edə bilmirəm mən.
Adamlar usanıbmi
Dərin düşüncələrdən?..
Deyirlər, Amerikada
Alimlər baş sındırıb
İnsan üçün
cürbəcür

Kokainlər,
Tiryəklər,
Əyləncələr
düşünür.

Neçin?
İnsan fikirdən.
Qayğıdan,
Düşüncədən
Bir az ayrılısın deyə.
Bu dünyadan üzlüb
Özünə dalsın deyə...
LSD - təzə tiryək.
Nəşələnməkçün
insan

Ağlın itirsən görə.
Bircə günlük kef üçün,
Bəzən insan
əl çəkir

Ağlından da büsbütün.
Dərdə bax!
Əl götürür
Düşüncədən, ağlıdan,
Ağıl əsrində insan!..
Nəyə görə düşünmək?
Gül,
Hırılda, nəşələ!
Özünü dərdə salır
Çox düşünən,
Çox bilən!
Əsr buramı gəlmiş?..

.....
İnanmıram buna mən!
Bu gün bu dəb, sabah o dəb.
Bu dəb gedir,
o dəb gəlir.
Paltarımız köhnəlməmiş
dəb köhnəlir.
Dəb dəyişir, biz açmamış gözümüzü
Bu dəblərə
Uyğunlaşa-uyğunlaşa
İtiririk özümüzü.

Nəğmədə də,
şərdə də təzə dəblər...
Dəyişdikcə
bu qaydalar,
bu ölçülər,
bu ədəblər,
İnam itir
Təqlid gəlir,
zövq alçalır.

Özümüzdən bəs nə qalır?

Axı, neçin özümüzü

Qurban verək dəblərə biz?

Gəlin, tapaq özümüzü

bir kərə biz!

Hər yetənə baş əyməyək;

Adamda bir sifət görək,

inam görək!

Yazıq söyüd!

Nə meyvəsi, nə barı var,

Onunçun da

Nə qeyrəti, nə arı var.

Vüqar ki, yox, "bəli" deyir,

Gah bu yelə,

Gah o yelə!

Ey dəblərə uyan oğlan,

sən də belə!

Öz barın ki, yoxdu sənin,

Vüqarın ki, yoxdu sənin,

Gərək ağzın tez sulana

Özgələrin meyvəsinə,

Öz səsin ki, yoxdu sənin,

Elə dəm tut yad səsinə!...

SUALLAR

Nəsimi söylədi: - Allahdır insan,

Onun qüdrətilə dünya bir zaman

Gülüstan olacaq,

Cənnət olacaq!..

İnsanın gücünə inandı...

ancaq,

Bu günsə...

başqadır hökmü zamanın,

Cahanı qorxudur insan fitnəsi,

Atom bombaları - köhnə dünyanın

Başının üstündə barmaq hədəsi.

Elə bil Nəsimi qalxıb məzardan,

Deyir: - Mən güvəndim sənə, ey insan.

Sənin əməlinlə indi söylə bir,

Bu qoca dünyamız bəs hara gedir?

Tolstoy dedi ki: - Başər ucalsın,

İnsan öz nəfsinə qələbə çalsın.

Vicdan nəğməsilə boy atsın başər,

Yaratsın,

Yaşatsın,

yaşatsın başər!

İnsan təmizlikdə bənzəsin suya,

Ağıl yoldaş olsun eşqə, duyğuya.

Vicdanın səsinə dəm tutsun əməl,

Dünyanın dərдинi ovutsun əməl.

Başərdən həmişə yaxşılıq uman

O böyük peyğəmbər, o böyük insan,

Yaşayıb görsəydi bu dəhşətləri, -

Yeraltı, yerüstü müsibətləri

Deyərdi: - İnsana dünya dar olmuş,

Əməli başına bir çidar olmuş.

Nədir insandakı

bu tamah,

bu nəfs,

Dünya bu minvalla hara gedir bəs?

"Qürurla səslənir insanın adı!"*

Deyən

əsrimizin böyük ustadı,
Güclülər önündə alçalanları,
Yalana, böhtana əl çalanları
Görsəydi, deyərdi: - Bu nə kəşhakəs?
Bu qoca dünyamız hara gedir bəs?

Hadi də,

London da,

Sveyk də,

Hem də,

Həyata necə də qəlbən vuruldu.
Elə ki, tapdılar nəşəni qəmdə,
Hər biri özünə bir qatil oldu.
Onlar dedilər ki, - əsəblərimiz
Daha dözə bilmir, gərilib simtək.
Könüllü gəlmədik bu dünyaya biz,
Nə olar, dünyadan könüllü getsək?..
Onlar dedilər ki, - bəzən bir günü
İnsan neçə-neçə ömrə dəyişməz.
Daşıya-daşıya ağır yükünü,
Bu qoca dünyamız hara gedir bəs?

İnsana xidmətdə gördü Şveyser
Bütün mənasını, dadını ömrün.
Gəzdi ölkələri, gəzdi bərbəbir,
Yaşatdı, yaratdı başqaları üçün...
Deyir insanlara Şveyser bu gün:
- Özünü düşünür, özünü hər kəs,
Bu qoca dünyamız hara gedir bəs?

* M. Qorki

Nələre qadirmış insan hünəri!..

Səsiylə yarısan təyyarələrin

Gurultusunda

Elə bil düşünür Sent-Ekzuperi:

- Ağıldan, əməldən geri qaldı səs.

Bu qoca dünyamız hara gedir bəs?

Gözəgörünməzdən ummadıq kömək,
İnsanın özüdür - dedik - pənahı.
Yerdə axtarmadıq biz Arşimettək,
Fikrimizdə tapdıq istinadgahı.

Ucaldıq göylərə, baş vurduq yerə,
Güldü üzümüzə göyün qatları,
Mindik maşınlara, təyyarələrə,
Verdik kolbasaya biz Qırıqları...

Həmişə irəli!

Geri dönmədik.

Duyduq qəlbimizdə günün səsinə,

Ancaq...

düşünmədik,

heç düşünmədik

Qıratın, Bozatin faciəsini...

Nə olar... bir baxsaq keçmişə hərdən,
Düşünək dünyanın qəmini bir-bir.
O qədim, möhtəşəm abidələrdən
Düşən kərpiclərin dərdi kimindir?

Nə qədər güclüsən, ey qadir insan,
Özün bir yanasan, əzmin bir yana.
Nə qədər acızsən, əsir olursan
Özün öz əlinlə yaratdığına...

Nə qədər güclüsən,
öləcəyini.
Bilsən də
işdədir yenə əllərin.
Nə qədər acızsən,
qorxudur səni

Öz fikrin,
Öz hissin,
Öz əməllərin!
Gözlə görünməyən bir zərrəylə sən
Bu boyda dünyanı hədələyirsən.

Güclüsən, ən uzaq ulduzun belə
Sırrına, sözüənə vəqifəm - dedin...
Acızsən, ən yaxın dostunun hələ
Qəlbindən keçəni duya bilmədin.
Həm elə güclüsən, həm belə gücsüz,
Ağılda güclüsən, ürəkdə acız.

GƏL, ANA TƏBİƏT

Yorulduq,
bir dayan,
məşını saxla!
Nə qədər yol gedək rezin "ayaqla"?
Səhərdən bu yerə səfərdəyik biz.
Maşın da adamtək yorulur yəqin.
Deyirəm, nə olar ayaqlarımız
Bir az da bu qara torpağa dəysin!

Təkərlər fırlanır.
Yol gedirik biz,
Dikib uzaqlara gözlərimizi.

Təkərlər fırlanır,
addımsız, izsiz
Bu eldən o elə aparır bizi...

Ağappaq yollardan elə bil bu an
Ağ mərcan taxıbdır dağlar boynuna,
Çıxmışiq şəhərin dar qucağından,
Ana təbiətin geniş qoynuna...

Görürsən, ürəyə söz dəyəndə də
Tutulur,

kövrəlir,
küsür hamıdan.
Bəzən adamlardan inciyəndə də
Dağlara, daşlara üz tutur insan.

Söz də xəncər kimi işləyir cana,
Qanı laxtaladır əzab, iztirab.
Şəhərin sözüənə, suallarına
Ana təbiətdən amuruq cavab.

Güllərin şəbnəmi, otların şəhi
"Gəl, məni duy!..." - deyə bizə göz dikir.
Dağların küləyi, bağların mehi
İncik ruhumuza bir siqal çəkir.

Çalışır, vuruşur nə qədər insan
Adamlar içində yer tutmaq üçün

... Nərgizə baxıram,

Mənə kəm baxan
Nadürrüst gözləri unutmaq üçün...

Haçalı dağlara baxıram, mənə
Qıcanan dişləri unutmaq üçün.
Baxıram üfün genişliyinə
Soyuq baxışları unutmaq üçün.

Baxıram sıldırım, daş qayalara,
Yolum üstünə
Atılan daşları unutmaq üçün.
Baxıram dağların dik vüqarına,
Əyilən başları unutmaq üçün.

Gəl, ana təbiət, qovuşum sənə,
Sənin bir parçandır, axı, ilkimiz.
Nolar, əslimizə qayıdaq yenə,
Axı, bu torpaqla bir vəhdətlik biz.

Mayam da, südüm də səndədir mənim,
Bu yorğun ruhumu, gəl, dindir mənim...
İkimiz təmizdir təbiət qədər,
Əndiyi süd kimi safdır körpələr.

Güllərin şəbnəmi, otların şəhi,
 "Gəl, məni duy!..." - deyə bizə göz dikir;
 Dağların küləyi, bağların mehi
 İncik ruhumuza bir sığal çəkir.

Keçidlər adlayıb, dağlar aşdıqca,
Böyüyür anbaan ürəklərimiz.
Ana təbiətə yaxınlaşdıqca,
Dönüb özümüzə qayıdıq biz.

Yəqin ki, oxuyur quşlar dərədə,
Eşidə bilmirik motor səşindən.
Laləli, nərgizli çəmənlərə də
Baxırıq maşının pəncərəsindən.

Olsaq da torpağa bu qədər yaxın,
Hələ yol gedirik öz yerimizdə.
"Qutular" içində olur,
bir baxın,
Ana təbiətə səfərimiz də...

"Qutular" kiçildi ürəyimizi,
Sıxdı bədəni də,
Sıxdı canı da...
Yağışdan, yağmurdan qoruyub bizi,
Aldı əlimizdən bol havanı da...

Hərdən həkimlərin məsləhətilə
Çıxırıq bulvara bir tələb kimi.
Uduşuq havanı biz gələ-gələ
Aptekdən verilən sarı həb kimi.

De, düşək,
Qurtaraq benzin iyindən.
Nola bir yel əsib tufan qoparsın.
Dərək bu döşlərin gül-çiçəyindən
Validol iyni bizdən aparsın.

Kiçik otaqlara çəkilib qış, yaz,
Gəzdik dahilərin söz bağlarını
Dedik kitabları qapayıb bir az,
Cevirək cöllərin varaqlarını...

Enişdə, yoxuşda əldən salıbdır
Bizi, bir-birinə calanan yollar.
Elə bil dağları əsir alıbdır
Dağların belinə dolanan yollar.

Yolların önündə baş əyir dağlar,
Dağların qoynunda obalar yeni,
Əyləşib gedirik...

İndi ayaqlar
Təkərlərə verib vəzifəsini.

Əyləşib gedirik göydə, yerdə biz,
Uzanıb üzürük gəmilərdə biz.
Fikrimiz öndədir həmişə bizdən,
Səyyahıq...

Xəyal ki, görünmür gözə
Alıb hərəkəti bədənimizdən
Verdik beynimizə, ürəyimizə.

Beynin haqq-hesabı candan sorulmur
Fikirilər qoynunda yol gedirik biz.
Odur, bədənimiz çox da yorulmur,
Yorulur beynimiz, ürəklərimiz.

Min arzu,
Min qayğı,
Hələ üstəlik,

Dava təhlükəsi,
Atom hədəsi,
İnfarkt, qan təzyiqi!..

İki xəstəlik -
Əsrin gərginliyi, əsrin zədəsi!

Düşürük maşından biz gülə-gülə,
Dəyir nəm torpağa ayaqlarımız.
Sükut layla çalır çəmənə, çölə,
Sükut!..
Cingildəyir qulaqlarımız.

Oxqay!
Havaya bax, necə təmizdir.
Burdan qaçaq düşər azar, bezar da.
Bakı canımızdır, ciyərimizdir,
Ancaq... bu havaya həsrətlik orda...

Elə bil nur yağır havadan yerə,
Xoşbəxtlik gölündə üzür bu çöllər.
Deyirəm, yəqin ki, burda bir qətrə
Radioaktiv zəhərdən tapılmaz əsər.

Radioaktiv sözümdən gözümlə qaraldı
Bu söz ağılımı da başımdan aldı.
Qopdu ürəyimdən bir yanıqlı səs:
- Qrenlandiyada, deyirəm, görən,
İtən bombaları tapdıları bəs?

Sual hamımızı çaşırdı bir dəm,
Bu təmiz hava da zəhərə döndü.
Dönüb gözümdə qaraldı aləm,
Lələli yamaclar oda büründü.

Elə bil dəyişdi hamının rəngi,
Aldı çöhrələri narın bir kədər.
Hava da gözəldir,
neyləyəsən ki,
Könül havamızı zəhərləyiblər...

Təzadlar!

Təzadlar artır ilbəil.

Zaman öz-özünü necə danır hey.

Gedirik...

Getdikcə qısalmır bu yol,

Çəkirik... Çəkdikcə dərd uzanır hey...

Bu qədər yazmışam, hələ azdır, az.

Ən böyük, ən dərin söz içimdədir.

Haqq-nahaq,

düz-əyri,

qəm-sevinc,

qış-yaz

Mənim öz içimdə, öz içimdədir.

Mənim ürəyimdə baş-başa durur,

Qorxuyla cəsarət,

Şübhəylə inam.

Biri o birinə min cür tor qurur,

Onlar vuruşurlar...

Mən harayıyam!

Cəsarət - vüqarım, əzmim, hünərim,

Qorxu - mütiliyim, itaətimdir

Özüme düşməndir öz fikirlərim,

Bunlar barışmasa... fəlakətimdir.

Cəsarət qorxunu üstələyəndə,

"Beş adam içində, deyirəm, mən də

Adamam...

Öz yolum, öz əməlim var,

Axı, niyə qorxum?

düz əməlim var..."

Bunu öz-özümə söyləsəm də mən,
Qorxu baş qaldırıb sinəmdə hərdən
Bir ilan kimi
İzləyir hər yerdə cəsarətimi...

Bilmirəm, içimdə baş-başa duran,
Məni gah dindirən, gah da donduran
Bu müdhiş xəyallar,
Bu hallar nədir?
Cəsarət gələndə rahatlıq gedir...
Qorxu hökm edəndə...

kiçilirəm mən...

Vicdanım gizlənir xəcalətimdən.

Bir də görürsən ki, oyanır vicdan,
Deyir: - Həyatımdır səni qorxudan?
Axı, neyləyirsən bu çürük ömrü?
Kişi kimi yaşa beş günlük ömrü.
Qorxuyla cəsarət durub dös-döşə
Təzə bir inamla girir döyüşə!

Neçə "mən" yaşayır tək bircə "məndə",
Öldürən də mənəm, axı, ölən də.
Su da özümdədir, od da özümdə.
Dost da özümdədir, yad da özümdə.
Rəhm də məndədir, zülm də məndə,
Həyat da məndədir, ölüm də məndə...

İnsanlar döyüşür biri-birilə,
İnsanlar döyüşür öz-özlərilə.
Yaman döyüş gedir göydə, yerdə də,
Döyüşlər hər zaman girir bir donə.
Utanmaz-utanmaz hər dövrdə də
Yıxırıq günahı əsrin boynuna.

De, kimdir yaradan bu fəsadları?
Döyüşdə yaranır ən böyük söz də.
Əsrin nə günahı?

Bu təzadları

Gəlin, biz axtaraq öz içimizdə.
Sonsuz döyüşlərdə həyat yüksəlir,
Bütün yüksəlişlər qovğadan gəlir.

Bəzən bir saatda, bir neçə gündə,
Daşıyır illərin yükünü insan.
Bəzən özümüzü tapmaq üçün də,
Biz keçə bilirik varlığımızdan.

Sükunət...

Dayanır dilsiz məzarda,
Qəbrin başdaşına ilişib zaman.
Vuruşa-vuruşa

bu vuruşlarda
Özünü axtarır həmişə insan...

- Məzarda tapırmı?

- Nə deyim sənə!

Başqa cür yaşamaq son təsəllimiz.
Axı, əslimizə dönrük yenə,
İlkimiz torpağa qarışanda biz...

1966-1967

DÖRD YÜZ ON ALTI

(Diviziyanın döyüş yollarından
fraqmentlər)

Qardaşım İsfəndiyanın xatirəsinə.

PROLOQ

Dörd il müharibə!
Dörd il ölüm, qan,
Bir qənim kəsildi insana insan.
Döyüş meydanına döndü ərzimiz,
Xəbərlər doğruldu qəzəbdən, kindən.
Torpaq yaralandı,

gecəbəgündüz

Əsgər çəkəməsinin sillələrindən.
İnsan nalələri,

amanlar,

aqlar,

Min-min faciələr,

min-min günahlar,

Viranə şəhərlər,

Viranə damlar,

Çığırın ürəklər,

Səssiz qiyamlar,

Dünyanın

Özündən ağır dərdləri,

Hər saat dəyişən sərhəd xətləri,

Evlərin qaralan od-ocaqları,
Yanan qitələrin sinə dağları,
Milyon ürəklərin eyni dərd-səri,
Rəzalət və ölüm düşərgələri,
Qırılan könüllər, sönən ümidlər,
İnsan fəryadilə açılan səhər,
İnsan qanı ilə qızaran gecə
Anlaya bilmirəm,
Necə, ah, necə
Dörd ilin qoynuna sığışa bildi?
Bu indi sualdı, o vaxt deyildi...

İyirmi bir iyun...
O gündən bəri
Fərqi bilmədik fəsilərin də,
Dörd ilin bu qədər fəlakətləri
Bir əsrə yetərdi sülh illərində.

Mənim yaşdılarım
ömrünü verdi
İlləri yaşayıb tək birçə gündə.
Bir əsrə yetəcək bəlanı, dərdi
Dörd ildə daşdı çiynlərində.

Mənim yaşdılarım -
Necə dost, tanış
Alovlar içində yaşa doldular,
Hələ budaqlardan pərvazlanmamış
Torpağa qarşıb həşəm oldular.

MƏKTƏBDƏ GÖRÜŞ

Məktəbdə görüşdür...
Görüş,
Təmtəraq...

Həmən bu məktəbi otuz il qabaq
bitirənlərin

Görüşü...

Bu görüş nə qədər gözəl,
nə qədər şirin...
Mən də bu axşam

Köhnə dostlarımla arasındayam.
Uçrumtək aranı kəsib otuz il.
İnsan öz-özündən ayrılır müdam,
Dəyişən fikirlər, duyğular deyil,
Üzlər də, gözlər də dəyişib tamam.

İllər saçımıza qar ələyibdir,
Gözləri kədərdən sürmələyibdir.
Hamı o qayğısız, fərəhli günlər?
Dünən gülən dodaq bu gün lal olmuş.
Dünən atasıyla dərse gələnlər
Bu günə... özləri ağsaqqal olmuş.

Doğma məktəbimin dəhlizlərindən
İtən gəncliyimi axtarıram mən...
Bax, bu bizim sinif... qara sobalı,
Bu həkim otağı,
Bu idman zalı,
Bu da...
Hər şey, hər şey öz yerindədir.
Bilmirəm, bəs məni çaşıdıran nədir?

Fikrim cövlan edir min bir budaqda
Fikrimin sapında sıralanmışam.
Mənə elə gəlir, zal da, otaq da,
Məktəb də,

Dəhliz də

kiçilib tamam.

Fikrim dünəndədir,

Özüm bu gündə...

Axı, kim deyir ki, indi mən, mənəm,

Hər şey olduğutək durub yerində,

Başa düşmürəm ki, dəyişən mənəm.

- Salam...

- Dayan, dayan... sən...

- Hə... Tap görək.

- Adın... yox... bilirəm... bu saat, Mələk!

- Tapmadın, Mələykə!..

- Özüdür ki, var.

- Bax, sən, yadımdadır, burda oturur,

Yavaşca gizlənib dala yatardın.

Milçəyə damardan sapand atardın.

- Oğuldan, uşaqdan nəyin var?

- Artıq

Anayam, nənəyəm, biz qocalmışıq.

- Bəli, qocalmışıq, keçdi ömür-gün,

İndi yaşayırıq balalar üçün.

- Yadıma gəlirmi, bir gün mən sənin...

Deyə, - varaqlanır ötən zamanlar

- Bu yer "bic Vəlinin", bu yer Həsənin,

Bu da "qız İlqarın" yeri...

Bəs onlar...

Hanı?

- Qayıtmadı onlar cəbhədən...

Qayıda bilməzdi ora hər gedən...

Onlar qayıtmadı...

Qırx birinci il.

"Tarix səhifəsindən silinən deyil".

I fəsil

DÜNƏN-BU GÜN

Ürəklər yaralı,

Cəbhədən gələn

Ağır xəbərlərlə yaşayır Vətən.

Vətən silkələndi,

səfərbər oldu.

Böyük bir məmləkət bir nəfər oldu.

Bir məqsəd,

bir amal,

bir məslək üçün...

Dünənsə...

Orduya getməmək üçün

Soldat pulu verdi atalarımız.

Hər vaxtın öz hökmü!

Belədir yalmız!..

Bir yarpaq

Qoparaq

tarixdən yenə:

Gözü bərk qorxmışdu Şamildən, çarın.

İnana bilmirdi sədaqətinə

Böyük imperator müsəlmanların.

Məndən qorxurdumu?

Buna şəkkim var!

Mən ki, xumar idim din laylasında.

Xeyrilə şərinə motal papaqlar

Ayrı bilmirdi öz tarlasında.

Unuda-unuda əcdadımızı

Axır özümüz də lap unudulduq.

Soldat getməməkçün övladımızı

Gərmə qalağında gizlədən olduq.

Yadlar allah dedi zağlı silaha,

Allah kölgəsinə sığınanda biz.

Cox baha oturdu bizə, çox baha
Soldat çəkməsini geyməməyimiz.

Top-tüfəng əsrində qovdan od aldıq,
Bizim silahımız yenə daş oldu.
Yerimizdə sayıb dünəndə qaldıq,
Çənlibel çevrilib Danabaş' oldu.
Əsrin havasını duyduqmu? Çətin!
Bəmində axtardıq onun zilin.
Yarada bilmədik hər qərinənin
Özünə münasib Çənlibəlini.
Səsimiz olmadı, səsdən səs aldıq,
Dünənki havayla biz nəfəs aldıq.

İnqilab! İnqilab! Qopdu bir anda.
Könüllər çırpınıb çıxdı çətiədən.
Babam təsbehini şıqıldadanda
Atam güllə atdı keçmişə birdən.
Atam babam ilə durdu üz-üzə -
Ömrünü tapşırdı gecə-gündüzə.

Susdu təsbeh səsi güllə səsinədən.
O böyük inqilab zəlzələsindən
Ayrı bir don biçdi əyninə illər,
Yarandı Almazlar, güldü Sevvillər,
Dirildi təzədən Babəklərimiz,
Təzədən doğulduq bu dünyada biz.

Tarixlər calandı tariximizə,
Arzular bəzədi eli, oymağı.
İnqilab öyrətdi, inqilab bizə
Əsrin silahına sahib olmağı.

Oyandı yuxudan çöllər, örtüşlər,
Günəyin günəşi axdı qüzeyə
Köhnə əqidələr, köhnə görüşlər
Qış sarayı kimi döndü muzeyə.

...Vətən dara düşdü, o ağır günə
Qurbanlar verməyə darılmadıq biz.
Vətənin ömrünə, xalqın ömrünə
Ömrünü caladı igidlərimiz.
O ağır illərin dolaylarında
Büdrədim, yenə də
Mərdənə durdum.
Qırx ikinci ilin yaz aylarında
Dörd yüz on altını yaratdı yurdum.

Yazmaq istədiyim bu təzə dastan,
Nədənsə, yamanca qorxudur məni.
Misranı könümdə qızdırmamışdan
Hər sətirin başında söz udur məni.

Çətindir - əsgərin üç ildən bəri
Keçdiyi yolların cəbrinə dözmək,
On-on şəhərləri, yüz-yüz kəndləri
Sözlərə döndərüb misraya düzmək.

Çətindir - əsgərin ayaq səsinə
Şərin ahəngini, vəznini tapmaq,
Qızıl güllələrin zümzüməsində
Sözün çəkisini, vəznini tapmaq,

Burda söz də gərək snayperlərin
Sərrast gülləsizək hədəfə dəysin.
Burda əməl aydın, ürəklər dolu,
Əməllər torpağı, daşı əridir.
Burda hər əsgərin öz döyüş yolu
Böyük bir romanın sətirleridir.

1. C. Məmmədquluzadənin "Danabaş kəndinin əhvalatları"
əsərinə işarədir.

Gərək top səsilə qafiyələnsin
Sözlərim... sözlərim sətir başında.
İtiləşmək üçün söz tiyələnsin,
Qəzəb bülövlündə, nifrət daşında.

Mən necə qorxmayım?
Çətindir, çətin
Şəhidlər ruhuna matəm saxlamaq.
Yetim anaların, qız-gəlinlərin
Sönən ümidindən dastan bağlamaq.
Bu yerdə qələmim yenə ilişdi,
Sözlər tikan olub könlümü dəşdi.
Yetər, bu gecəlik bəsimdir dedim,
Girdim yatağıma,
Yata bilmədim.
Gəldi göz önümə şəhid qardaşım,
Axdı dönə-dönə, axdı göz yaşım.
Osa gülümsündü,
Dedi: - Nədir bu?
Yox, yox! Şer deyil,
Mərsiyədir bu!..
Dayan! İndi mənə, sən mənə dinlə!..
Ağlar sətirlərlə hara gedirsən?
Unutma, qardaşım, bu mərsiyənlə
Şəhidlər ruhunu sən incidirsən...

Elə yaz, şerindən gəlsin top səsi,
Sözün ahəng tutsun əqidəmə.
Bizə gərək deyil matəm nəğməsi,
Gəl həyat nəğməsi oxu sən bizə.

Ölürkən, təzədən biz doğulmuşuq,
Nədir gözlərində gilələnən yaş?
Biz ölüm naminə ölməmişik, yox,
Biz həyat naminə ölmüşük, qardaş!

İLK SINAQ

Aşib dərələri, dar dolayları
Diviziya Çir-Yurdda toplandı yüz-yüz,
Qırx ikinci ilin payız ayları,
Təlimlər başlandı gecəbəğündüz.
Təlimlər, təlimlər qədərsiz qədər.
Bölüklər sürünür,
Gah dikəlirdi.
Hücum həsrətini çəkən igidlər
Yalançı döyüşdən cana gəlirdi.

Doğrunu yalandan öyrənir bəşər,
Saxta oyunlardan dərs alır hər kəs.
Qarğıdan, qamışdan at minməyənlər
Köhlənin üstündə bərk dura bilməz.

Təlimlər qurtardı
Baş qarargahdan
Dörd yüz on altımız ömrə aldı bir gün:
Diviziya döyüşə girir sabahdan
Lednevi düşməndən təmizləməkçün.

Elə ki, səsləndi ilk döyüş əmrə,
Elə bil tərpəndi dağlar yerindən.
Bizim diviziyanın ilk döyüşləri
Başlandı Qafqazın ətəklərindən.

Azca boylananda üfüqdən səhər
Səhərin bağrını yarıdı güllələr,
Qızardı üfük də,
Qızardı yer də.
Elə bil yarılır göyün qübbəsi,
İlkin səsimizdi təzə əsrdə
Bizim diviziyanın ilk atəş səsi.

Güllələr mələyir,
Sovurur yeri
Göy yerə,
Yer göyə qarışır bu gün;
Şəhərin qoynunda güllə səsləri
Bir xalqın adından danışır bu gün:

Bu səslər deyir ki, dünya hər anda
Gülsün...

Könüllərə günəş doğulsun,
Bəşərin gələcək xoşbəxtliyində
Mənim də öz payım,
Öz haqqım olsun!

O səslər deyir ki, səadətimi
Qanımla qazanmaq istəyirəm mən.
Onu töhfə kimi, hədiyyə kimi
Almaq istəmirəm özgələrimdən,

O səslər deyir ki, səslər içində
Mənim də öz səsim, arzum, kamım var!
Qoca tarixlərin keçməkdə
Mənim də şərəfim, ehtişamım var!

O səslər deyir ki, bilək bir kərə
Birdir yer üzündə bütün bu xalqlar.
Başqa millətlərə lağ edənlərə
Mənim də öz sözüm, öz cavabım var.

O səslər deyir ki, bəşəriyyətin
Əvvəli bir kökdə, bir zəmindədir.
Böyüyü, kiçiyi yoxdur millətin.
Kiçiklik var isə... məndə, səndədir.

Alçaq bir niyyətlə axan qanlıların
Ləkəsi imanla, haqla yuyuldu.

Hakimlik eşqilə çarpışanların
Qisməti həmişə alçaqlıq oldu.

O güllə səsləri: tarak,
tak,
tarak!

Haqqın, həqiqətin səsiydi ancaq.
Səngərlər qızındı nəfəsimizdən.

... Şəhərə od vurub çəkildi düşmən.
Yanır...

Seyr edirik yanan şəhəri.
Tüklərim ürpeşir, gözüm qaralır,
Hər addım başında döyüş izləri,
Uca binalardan dörd divar qalır.
Üstünə çevrilib torpağın altı,
İlk imtahan dan
Şərəflə çıxdı
Dörd yüz on altı!

Mozdok civarında vuruşuruq biz,
İrəli!

İrəli!
İrəli!

Yenə!

Can atır diviziya gecəbəgündüz
Baksanın, Terekin sahillərinə.

Hər qarış yer üstə min qan, min qada,
Əlbəyaxadadır dəmirle insan.
Tanklar, minamyotlar yollar açsa da -
Ürəkdir,
Sinədir cəbhələr yaran!

Bir iman,
Bir inam
Verin siz mənə,
Mən şərin toyunu döndərim yasa.
Bu ağır silahlar neylər düşməyə
İnamla döyünən ürək olmasa.

Eşqin, əqidənin, həmişə, hər vaxt
Hər şeydən şirindir dadı dünyada.
İmandır,
İnamdır,
Məslekdir ancaq
Bütün zəfərlərin adı dünyada!

Haqqın əsgərləri elə bununçün
Həmişə özünü yenməz sanırdı.
Əmrə da, ldris də
Hər saat, hər gün
Həməni bu inamla qanadlanırdı.
Ölümlə çarpışan bu qəhrəmanlar
Zülmətin bağrını söküb əridir.
Məslekin yolunda tökülən qanlar
Qan yox,
Dan yerinin şəfəqləridir.

Küçənin sağında alman əsgəri
sərilib yerə.
Küçənin solunda şəhid eղlum
Canını tapşırıb ulu göylərə.
Bunlar bir-birini öldürüb yaqın.
Neçin?
Eh, neçin?
Ey alman əsgəri, ey yazıq insan,

Bu əsrə düşməyin sənəin suçunmu?
Sənəi Kənsberqdə doğubdur anan
Rusiya torpağında ölmək üçünmü?

Boy atdın,
Boyunun hər qarışında
Atanın, ananın min diləyi var.
Beyninin, alının hər qırışında
Neçə müəllimin neçə səyi var.

Bütün bu qayğılar hədərmış, hədər,
Bir ömür bir ana qurban verildi.
Sənəinçün çəkilən bu əziyyətlər
Bir qızıl qurşuna dəyişdirildi.

Analar bu dərddə, de, necə tablər?
Mən-min arzusunun çıraqı sönmüş.
Yolunda çəkdiyi bütün əzablar,
Ümidlər, inamlar bunun üçünmüş?!

Sənə dedilər ki, damarlarından
axan qızıl qan
Bütün millətlərin qanından üstün.
Ari irq dünyanın tacıdır bu gün.
Sən də, yazıq cavan, buna inandın,
"Hayl Hitler!" oldu ən böyük andın!

Hayla başlayanlar qurtardı vayla,
Gör, harda ölümlə gəlib görüşdün.
Dünyaya baş olmaq iddiasıyla
Sən silah götürdün,
Ayağa düşdün!..
Dünyada olmamış "pis millət" sözü,
Bu sözü lüğətdə siz yaratdınız.

Alilik eşqilə siz özünüzü
Tarixdə neçə yol oda atdınız.

Adamına baxır "saflıq" da, "qan" da,
Mən gözə dürtmədim şan-şöhrətimi.
Höten Nizamimə səcdə qılanda,
Bodenştedt oğrutək qarət elədi
Mirzə Şəfimi.

AZƏRİN BİRİNCİ HEKAYƏSİ

Uçqun qayalardan, şiş təpələrdən
Keçib at sürürdüm sursat dalınca.
Yaman tələsirdim,
necə olsa mən
Geri dönməliydim qaş qaralınca.

Çayın sahilinə endiyim zaman
Uzanıb su içir gördüm bir alman.
Tüfəngi qaldırıb tuşladım ona,
Ancaq əl saxladım, zalım oğluna
Qıymadım,
Dedim ki, hələ vaxtım var,
Qoy içsin, tapılmaz bu su qəbirdə.
İlan ilandır ki, bizim babalar
Ona da qıymayıb su içən yerdə.
Döşündən vuraram o qalxan kimi...
Bir xeyli gözlədim,
gözlədim,

o da,
Qalxmaq bilirmi ki?
Demə, əksimi
Bu nadürüst oğlu görürmüş suda.

Həç demə, dişinə tutub canını
Astaca çıxarır o naqğanını...
Bir güllə!
Tüfəngim düşdü əlimdən,
Mərdlikdən qul oldum bu namərdə mən.

Ovcunu gör necə ov qabaqladı,
Qaçmaq istəyirdim, mənə haqladı.
Mən alman dilini bilirəm bir az,
Dedim: - Axı, belə bir kişilik olmaz.
Dedi: - Kişiliklə, de, kim ucaldı?
Mərdlik, cəngavərlik dünəndə qaldı.

Əlimi, qolumu bağlayıb alman
Apardı özüyü...
Mən əsir oldum.
Vətənçün canımdan keçdiyim zaman
Vətənin önündə müqəssir oldum.

Bizi sürüdülər belədən-bələ,
Gündə neçə dəfə öldük, dirildik.
Bir cavan rus ilə verib əl-ələ
Ölüm yuvasından biz qaça bildik.

Çatdıq bir meşəyə...
Meşə kimsəsiz,
Qaldıq iki gecə kahalarda biz...
Ağaclar meşədə qan ağlayır, qan,
Payız küləyinin vıyılusından...

Açılıb göylərə sapsarı əllər,
Meşə quşlarının kəsilib səsi.
Ayaqlar altında sarı xəzəllər
Elə bil oxuyur payız nəğməsi...

Neyləmək? Payızın quru sazağı
Bizi əldən saldı,
Bir axşamçağı
Gördük quzeydəki taladan bəri
Ərşə bülənd olur güllə səsləri...

Heyrətdən donmuşduq...
Keçdi bir qədar,
Sükuta qərq oldu yenə də çöllər.
Gəldik yavaş-yavaş talaya sarı
Ürəkdə həyəcan,
Qorxu və təşviş.
Demə, düşmən burda bayaqdan bəri
Bizim əsgərləri güllələyirmiş.

Yatır qan içində qırx iki əsgər,
Yermi silkələndi,
Günəşmi batdı?
Qırx iki qurşunla bu qan içənlər
Qırx iki ev yıxdı, ocaq qaraldı.

Qurşunun hökmünə dondu zaman da,
Bir yerə atıldı, min yerə dəydi.
Bu qızıl güllələr Azərbaycanda
Yollara dikilən gözlərə dəydi.

İgid basdığını kəsməmiş qultək,
Əsiri öldürmək?

“Mərddiyə” bir bax.
Namərddən kişilik, mərdlik gözləmək
Mərdin özünü də alçalda ancaq.
Kişilik hər kəsə deyil müyəssər,
Xoşbəxtsən, düşmənin kişisə əgər!

Hərbin qaydasını babalar nədən
Hər zaman, hər yerdə müqəddəs sayıb.

Əsl cəngavərlər, dövri-qədimdən
Silahsız düşməne əl qaldırmayıb.

Babalar mərdliklə cəbhələr yarıb,
Məğluba rəhm edib ancaq həmişə.
Silahsız düşməni silahlandırır
Sonra da... onunla gəlib döş-döşə,

Mərdlik, cəngavərlik deyil oyuncaq
O damar yaşayır qanda, ilikdə.
Düşməni düşməntək danışdır, ancaq
Mərdanə olmalı düşməncilik də.

R ü c u

Kərəmin dəstəsi dağlardan endi,
Düşərgə salındı təpələr üstə.
İsrafil ağayla Kərəm düşməndi
Özünün atdığı nahaq şər üstə.

Hər yanda, hər yerdə bu iki düşmən
Hər gün izləyirdi biri-birini.
Dağları qoruyan hər fəlakətdən
Qaçaq Kərəm kimi cəngavərini.

Bütün külfətilə İsrafil ağa
Köçürdü yazbaşı aradan dağa.
İsrafil qorxsadı qəfil hücumdan
- Qurun çadırları, - dedi - o, burda.
Qəlbində şübhələr, başında duman,
Könül sirdaşıyla yatdı çadırda.
Səhəri... çadırın girəcəyində
O, bir patron tapdı...
Qanı qaraldı.
- Kimin bir patronu çatışmır? - deyər
Bütün dostlarından o, xəbər aldı.

Heç kəs dillənədi, tutuldu bu dəm.
Dedi: - Bu böyüklük mənə tanışdır.
Gecə burda olub düşmənim Kərəm,
Məni arvadıma bağışlamışdır.

... Qanun-qaydası var igidliyin də...
Kişilik sayılmır, axı, hər zəfər.
Düşmən, düşməni yatdığı yerdə
Və... arvad yanında vurmaz demişlər.

Ölçülüb, biçilib qəzəb də, kin də,
Bəli, bu kök üstə boy atmışıq biz.
Tarixin amansız keçidlərində
Böyük bir ənənə yaratmışıq biz.

Hitler kül üfürüb gözlərimizə,
Hücum etmədimi qəfildən bizə?

SÜKUT

Qırx üçüncü ilin fevral ayından
Başlandı Sambekdə qanlı döyüşlər.
Lalətek açıldı sinələrdə qan,
Qızardı örüşlər
Qızardı döşlər...

Öndə sıralanan Sambek dağları
Yaxşı qoruyurdu yalquzaqları.

.....
Dörd yüz on altının zərbələrindən
Geriyə oturan düşmən karıxdı,
Sonrasa ən güclü dəstələrindən
"CC" qoşunları qarşıya çıxdı.
"CC" də gəlmədi, deyəsən, kara
Əmrəhin topları gəlirən dilə.

Toplar yol açdı piyadalara
Çox sərrast, tutarlı zərbələrilə.

Göydə də, yerdə də gurultu səsi,
Elə bil sinəsi dağılır yerin.
Ötür üstümüzdən qara kölgəsi
Tez-tez xaç nişanlı təyyarələrin.

Yağır üstümüzə, yağır bombalar,
Hava tutumundan ağır bombalar.
Minamıyot yağmuru, pulemyot səsi,
"Pələng" tanklarının ağır zərbəsi

Torpağın bağrını sökdükcə şan-şan,
Yer niyə yarılmır bu yaralardan?
İnsanığ, dözürlük,
Məsləkimiz var,

Bilmirəm ancaq,
Buna necə dözür öz sinəsində
Gül-çiçək bitirən bu qara torpaq?
Axı, necə dözür bu zərbələrə
Havada fırlanan balaca küre?

İlin siqləti var hər anımızda,
Biz ki, bu siqlətə öyrəşdik artıq.
Güllələr fit çalır dörd yanımızda,
Ölümlə həyatın arasındayıq.

Bir anın içində
Hər axşam, səhər
Cənsiz daşa dönmür nə qədər insan,
Sovuşur ölümlər, ötür ölümlər
Mənim gah sağımdan, gah da solumdan.

Susdu atəş səsi, dayandı bir an.
Dincəldi bir qədər çöllər, yamaqlar.

Ağır qəlpələrin tozanağından
Gör necə qaralıb otlar, ağaclar.

Sükut... Eşidilir uzaqdan belə
Hisli yarpaqların xışıltıları.
Sükut, səadətin şirin dililə
Qoy nəgmə oxusun yarpaqlar barı.

Sükutdan həzz alır həsrət könüllər,
Sükut...
Hər tərəfdə sükut büsbütün.
Fəxri qarovulda dayanır çöllər
Sonuncu döyüşdə ölənlər üçün.

MEYDAN VER!

İrəli!
İrəli! Təzə biçilmiş
Zəmidən keçirik, sünbülü dən-dən,
Yan-yana düzülən tayalar diş-diş.
Ruhum təzələndi kövşən iyindən.

Qəlbimdə səslədim keçən günləri
Dünyada sülh də var, zəhmət də varmış.
Bir sünbül dənəsi, bir saman ətri,
Bəzən bir dünyanı yada salarmış...
... Çatılır üfüqdə göylərin qaşı,
Zəmidə hərblə sülh durub yanaşı.

İrəli!
Qarşıda min-min hücum var.
Taqaqroq uğrunda irəli, dostlar,
yalnız irəli!
Çexovun yurdunu azad etməli!..

Qovuldu şəhərdən düşməni büsbütün.
Yuxulu çöllərə can gətirildi -
Bizim diviziya bu qələbəyəçün
Qoca Taqaqroqun adı verildi.
Keçir diviziyamızı fırtınalardan
Arzular, ümidlər səpilir yola.
Sözün sürətilə gör necə asan,
Gör necə tez çatdıq Melitopola.

R ü c u

Mən ki, vuruşmadım...
Bura bir şəhər
Bəlkə paraşütlə atıblar məni.
Yerində demişlər, doğru demişlər,
Axı, yeyin olur sözün köhləni.

Yan-yana düzürəm mən ki, sözləri,
Mən ki, tufəngimi daraqlamadım.
O döyüşlər gedən qanlı düzləri,
Mən ki, kitab kimi varaqlamadım.

İllər qədər çəkən ağır anların
Xəbərim olmadı bir dənəsindən.
Aylarla səngərdə atışanların
Nələr çəkdiyini hardan bilim mən?
Bircə gün səngərdə yatmadımsa da,
Barıt qoxusunu dadmadımsa da,
Qəlbimin gözüylə gördüm cəbhəni.
Əsgərdi mənim də eşqim, niyyətim
Səngərdən-səngərə apardı məni
Sonsuz məhəbbətim, sonsuz nifrətim.

O vaxt bu dünyanın dərdi-sərinə
Anlaya bilmədim, düzü, əsla mən.

Ancaq guruldayan top səslərini
Eşitdim qəlbimin qulağıyla mən.

Yox-yox! Bu nəğməni yazan mənəmmi?
Keçmədim cəbhənin dəhşətlərindən.
Mozdokdan Berlində yol gedənlərin
Ayaq izlərini sətirli kimi
Bu gün kağızlara köçürürəm mən.

Keçir diviziya fəvvarələrindən,
Arzular, ümidlər səpilir yola.
Sözün sürətilə gör necə asan
Gör necə tez çatdıq Melitopola.

Diviziya bu yolu keçdi bir ilə,
Nə qədər obalar çıxdı qəfəsdən.
Bu, çox asanmıdır?
Biz bu mənzilə
Çatmışıq adlayıb ömürlər üstədən.
Keçdik min əzabla biz oymaq-oymaq
Bu çətin, bu ağır döyüş yolunu.
Bizi ağılatmadı,
Ağırdı ancaq
Hər mənzil başında yüz ömrün sonu.

Qaraldı meyitlər qar üzərində
Böyük arzuların nöqtəsi kimi.
Məşəqqət üzəkdir,
Yara dərində,
Sızladıq çırağın piltəsi kimi.

Adlayıb keçirik biz meyitləri,
Addım səsimizdən titrəyir göy, yer.
Min-min ölüm gördük bir ildən bəri,
Ölüm də bizimçün adlısıdır.

Ölümədən doğulan qəhrəmanların
Addım çəkmədim mən burda bir-bir.
Ədalət yolunda axan qanların
Sorağı həmişə tarixdən gəlir.

Bu yolda nə qədər yeniyyətələr
Kişilik qazandı, həm yaşa doldu.
Necə adsız-sansız adicə əsgər
Ad aldı, san aldı,
Qəhrəman oldu.
Əsgər var, sədası hər yandan gəlir,
Zabit var, tanınır tək rütbəsilə,
Əsgərlər paqonla tanınmır, xeyir,
Tanınır çaldığı qələbəsiylə.

İdris, Ağasirin, Məmməd, Müzəffər
Düşmənin gülləsinə hədəf oldular.
Döyüşə girəndə adi bir əsgər,
Döyüşdən çıxanda şərəf oldular.
Onlar göy üzündə bir şırım kimi
Axdılar,
Bu hünər nələr yaratdı;
Döyüşdə çaxdılar ildırım kimi,
Sonra... gurultular Vətənə çatdı.

Məqamda seçirik qaradan ağı,
Məqamdır yetirən qəhrəmanlığı.
Müqəddəs duyğular, fikirlər mənə
Həyatı, dünyanı öyrədir müdəm.
Meydan ver, imkan ver, məqam ver mənə
Bir nədir, yüz dəfə qəhrəman olam.
Hökmü olmasaydı hər vaxtın əgər,
Bəlkə də... bir gündə il qocalardı;
Məqam çatmasaydı Qoçaq Nəbilər
Qoçaq yox, adicə qaçaq olardı.

Ölümdən doğulan qəhrəmanların
Adını çəkmədim mən burda bir-bir,
Ədalət yolunda axan qanların
Sorağı həmişə tarixdən gəlib.

Biz nə mənzil bildik, nə də düşərgə
Qorunur bu yolda şərəfim, şanım;
Hücum!

Hücum!

Hücum!

Bizimlə birgə
Keçir ölkələri Azərbaycanım!

KONSERT

Gecə sakit keçdi, biz səhər erkən
Bir xəbər eşitdik, gözəl bir xəbər:
Dedilər, cəbhəyə gəlib Vətəndən
Bizi təbrik üçün nümayəndələr.

Gələnlər içində artistlər də var,
Çoxdan mahnı səsi eşitmirik biz.
Çalıb-çağırsınlar, şer oxusunlar,
Açılsın bir qədər ürəklərimiz.

Pulemyot dalında uzanıb əsgər,
İzləyir gecədən susan düşməni.
Bu zaman yetişdi nümayəndələr,
Komandir arxadan səslədi məni.

Mən qalxdım, bir anda yana çəkildim,
Ah, kimi görürəm, xəyaldır, nədir?
Bu, Vurgun deyilmi?
Mən elə bildim
Bütün Azərbaycan bu səngərdədir.

Hamıya bir-bir
Gəlib əl verir
Ağsaçlı şair.

Sonra bir kənarda gəlib o durdu,
Elə bil astaca şer oxuyurdu...
Onun dağlar kimi dik qamətindən,
Qartal baxışından, özəmətindən,
Şer səpələndi ürəyimizə.

arxası bizə
Pulemyot dalında yatan Pərvizə
bir xeyli baxdı,
Pərviz bunu duyub ayağa qalxdı.
Dedi: - Qalxma, oğul, bu səngərdə sən
Ucasan, böyüksən min dəfə məndən...

Axşamı yığıldıq bir çəmənliyə,
Artistlər bir gözəl dəstgah başladı:
Nə qədər nəğmələr eşitdik, ancaq
Ayırdı burdakı nəğmənin dadı.

Boğuc top səsləri gəlir uzaqdan,
Bizsə dinləyirik xoş nəfəsləri.
Baturə bilməmiş, demə, heç zaman
Nəğmə səslərini güllə səsləri.

Şövkətin segahı, Hacınin tarı
Boğdu uzaqdakı gurultuları...
Söküldü sinəsi çənin, dumanın,
Bizim könlümüzə işıq çiləndi.
Hər pərdə üstündə Azərbaycanın
Bir dağı səsləndi, dərəsi dindi.

Könüllər təslimdir bu ülvyyəyə,
Nəğmələr qoynunda insan ucalır.

Güllə atan əllər, şərə, sənətə,
Həzin pərdələrə indi əl çalır.

Nəğmə, tilsiminə, sehrinə qurban!
Zalım da özünü sənə dost saydı.
Şirin nəğmələrə nola hər zaman
İnsan əməlləri ahəng tutaydı.

Əyilir hökmünə Allah da, din də,
Susan könülləri dindirən oldun;
Ən zalım, müstəbid qaniçenin də
Əlindən bıçağı salan sən oldun.

Torpağın hər daşı, hər zərrəsi də
Nəğmənin odunda qövrələyirdi...
Nolaydı, anamız yer kürəsi də
Laylalar qoynunda dövrələyirdi...

AZƏRİN İKİNCİ HEKAYƏSİ

Təzə "dil" gətirdik, cavan bir alman,
Nə qədər dindirdik, cavab vermədi.
Bərk durdu, dönmədi öz inadından,
Bir cümlə: "Mən heç nə bilmirəm", - dedi.

Əsir yaralıydı tutulan zaman,
Onu bizimkilər yaralamışdı.
Heyrət saçılırdı qas-qabağından
Onun bu halı da mənə tanışdı.

Hədə-qorxudan da bir şey çıxmadı,
O, elə susurdu, susurdu ancaq.
Komandir təpindi, o karıxmadı,
Bərk durdu ancaq...
Əsiri saldılar torpaq qazmaya,

Mən də qapısında gözətçi durdum.
Arabir əsirə göz qoya-qoya,
Xəyallar əlində mən qovrulurdum.

İnanıb, bu yazıq inanıb yaman.
Özü də baş açmır inandığından.
O, sirri vermədi, o susdu nədən?
Bu təlim kitabdan keçibdir qana.
Bədbəxt o kəsdir ki, başa düşmədən,
Cəvhəri bilmədən rəngə aldana.

R ü c u

Sevir Vətəni... buna mən varam!
Bu sevgi önündə dünya baş əysin.
Özgə inanları danan bir inam,
İnam sahibinin başına dəysin!

Sevdin Vətəni...
Öz Vətəni mi,
Lap sənin kimi,
Mənim də sevməyə haqqım yox məgər?
Biz Vətən hissindən məhrummuş məgər?

Yalan danışanı dilindən asın,
Bilmədən inanın yalanlara sən.
Deyirəm, adamı Allah saxlasın,
Əsrin öz beləsi fanatizmdən.
Qırmızı-qırmızı yalanlar deyən,
Gözlərin qaralar, al günə baxma!
Ey rəngə inanan, bəs demədin sən
Turpun içinə bax, çölünə baxma!

Rəngin dalındakı həqiqətə bax!
Həqiqət nəzilər, amma üzülməz.

Yalan çiçəklənər, boy atar ancaq
Bəhər verə bilməz, bar verə bilməz.

Bir uzaq mətləb var, bir də ən yaxın,
Turpun içindəki ağı görək, gəl.
Xoşbəxt o kəsdir ki, inandığının
Sözü də gözəldir, özü də gözəl!

"Haqq" deyənin
Haqqa inamı varsa,
Niyə haqq naminə özgəni soydu?
Yuxarı "haqq" dedi, aşağılarsa,
Haqqı görəmmədi, sözüne uydu...

Bu yazıq əsir də boyanıb qana.
Neçin? O, bu yola niyə inandı?
Fürrin dediyi "haqqın" adına
Özünün yaşamaq haqqını dandi.

Qəribə aləmdir, torpaq qazmada
Bir əsir ağlayır, bir şam ağlayır.
Çöldəşə atışma, ölüm, qan, qada,
Toplar nəre çəkir, axşam ağlayır.

Bağlanıb dodaqlar, dinir yaraqlar,
Donu inkar edir, qoyma yamaqlar,
Gör necə qarışmış nahaqlar, haqlar,
Dünya əzab çəkir, adam ağlayır.

Təpə də özünü dağ sayan zaman,
Həqiqət bürdrəyib axsayan zaman,
Qara da özünü ağ sayan zaman,
Vicdan ləkələnir, inam ağlayır.
Qəribə aləmdir, torpaq qazmada
Bir əsir ağlayır, bir şam ağlayır.

İnlədi... çevrildim ona tərəf mən.
Gördüm üst köynəyi qan içindədir;
Könlümə od düşdü bu iniltidən,
Bu nədir? Düşməne acımaq nədir?

O mənə acımaz, tapdayar məni,
Kövrəldim, acıdım ona mən yenə.
Heyvan qardaş bilir öz həmcinsini
İnsanam, düşməndir həmcinsim mənə.

Dözmədim, mən onu belə görüncə,
Dedim, bu məqamda nə qayda-qanun?
Dərhal tufəngimi söykəyib küncə,
Getdim, yarasını sarıyım onun.

Açdım yarasını... mənə bir təpik...
Yıxıldım. Əl atdı dərhal tufəngə,
Tez şamı söndürdüm, çəkildi tətik,
Bir güllə, qıçımı sıyırdı güllə!

Qazma zil qaranlıq... qalxıb yerimdən
Görməzə-bilməzə cumdum üstünə.
Süprüşmə başladı... üstələdim mən,
Bu namərd oğluna qıymadım yenə.

R ü c u

Bu yerdə yadıma düşdü Koroğlu,
Gərək basdığını kəsməyə insan.
Namərdin əlində bir əsir oldu
O da mərdliyindən, qanacağından:
...Bolubəy dil tökdü qoç Koroğluya:
- Dünyada məni də bir nəfər duya,
Hani elə adam, o igid hani?

Məni əldən saldı bu üzüntülər,
Mən Həsən paşanın qızı Dünyanı
Sevirəm, Koroğlu, dünyalar qədər.

Mən elçi göndərib istədim onu,
Paşa buyurdu ki, elçi nə lazım?
Mənim bir şərtim var, qoç Koroğlunu
Tutub gətirənə qurbandır qızım.

Koroğlu qımışıb dedi: - Ey cavan,
Bir qızdan öteri bu nə ah-fəğan?
Ancaq... mən hazıram elə bax bu gün,
Əgər sevirənsə, ürəkdən onu.
Mən eşqə təsliməm, ancaq bir düşün,
Ucuz satmırsan ki, sən Koroğlunu?
Bolubəy diz çökdü, öpdü torpağı,
Koroğlu kövrəldi, "Qalx, gedək!"- dedi.
Açıldı cavanın qası-qabağı,
Onlar gecə ikən yol ətəklədi.
Bolubəy dilləndi: - Yox-yox, bu əsla
Düz deyil.

Koroğlu soruşdu: - Niyə?
Dedi: - Sən gedirsən öz ayağınla,
Paşa inanarmı bu əsirliyə?
Dedi: - Bəs neyləyək?
Dedi: - İzin ver,
Əlini, qolunu bağlayım sənin.
Bax, bu da qandallar, bax, bu da zəncir,
Nə danış, nə din!

Koroğlu dinmədi... sarıyıb onu
Yıxdı yeddi nəfər atın belinə
"Görək nə olacaq bu işin sonu".
Deyə, - o dinmədi, o susdu yenə...

Gətdilər... Yol uzun
Keçdi bir qədər,
Bolubəy dilləndi: - Yox, Həsən Paşa
Deyəcək səninki deyil bu hünər.
Deyə, - o, atını ildırım kimi
Sürdü Koroğlunun üstə birbaşa.

Çəkib qılıncını endirdi alçaq
"Əsirin" alınma... fişqırdı al qan.
Qılınc bu zərbədən əyilib ancaq,
Sanki üzr istədi qoç Koroğludan.
İnsan utanmadı, dəmir utandı.
Koroğlu alışıdı,
Koroğlu yandı.
- Ay namərd, ay namərd!
Bu nədir? - dedi.
Yoxsa... yaxşılığa töhfədir? - dedi.

AZƏR

- Mənim əsirəm də, deyirəm, yəqin
Əsl varisiymiş Bolubəylərin...
Dedim, insan gerek duya insanı.
Çox da biz düşmənik,
İnsanlıq hamı?
Sönən od üstünə od qalamazlar,
Yara bağlayanı yaralamazlar.

Ölmüşdüm, təzədən sanki dirildim,
Mərdlik qayda deyil, bir örnək imiş.
Düşməne rəhm etmək, mən bir də bildim,
Heç demə, özünü məhv etmək imiş.

Tarixə baş vuraq... bu ağ, bu qara,
Mərdlik bazarında mən ki, sərrafam.
Haqqını göstərib çox haqsızlara
Ancaq düşməninə mərd olmuş babam,
Mərdlik mayasıyla doğrulmuş babam.

Mərdlik şərəf oldu tariximizə,
Çox baha oturdu bu, ancaq bizə.
Gətir xatirinə səfəviləri,
Bəs niyə o zaman başda tac olduq?
Tacı duyğulara satandan bəri
Ağıllı bir başa biz möhtac olduq.

Bəzən özümüzü bəyənəmədik biz,
Dedik filankəsə gerek oxşayaq.
Yandı öz bağrımız... fikir çeşməmiz
Özgə bağlarını suladı ancaq.

Heç kəs inciməsin, dedik, qoy bizdən,
Yandıq yad evində biz çıraq kimi.
"Buyur" deyə-deyə, hörmətimizdən,
Qonağı elədik evin sahibi.

Bizim böyük-böyük ustadlarımız
"Xəmsələr" bağladı özgə dilində.
Yadın malı oldu bizim varımız,
Babam talan oldu öz mənzilində.

Yada abidələr ucaldıb dedik:
Fəhləlik bizimdir, ustalıq sənin.
Çox zaman özgəyə qulluq elədik,
Beyin bizim oldu, əsər özgənin.

Nadir də, Qacar da ölkələr aldı,
Vətən ucaldı, taxtı ucaldı...
Öz doğma yurdunu ayağa saldı,
Şahlar bizim oldu, zəfər özgənin.

Saldıq özümüzü özümüz gözdən,
Kül ilə oynadıq əl çəkib közdən;
Özgələr nur aldı şəfaqımızdan,
Günəş bizim oldu, səhər özgənin.

Mənim sərvətimə cahan göz dikdi,
Sərvətim, dövlətim ona gərəkdi.
Babam yer şumladı, babam yer ökdi:
Əmək bizim oldu, bəhər özgənin.

Açdı sinəsini bizə bu torpaq,
Aləmi bəzəyib lüt olduq ancaq...
Cıdırda çapsaq da hamıdan qabaq,
Hünər bizim oldu, nəmər özgənin.
Qızıl bizim oldu, kəməər özgənin.

Gəldi Səbuhinin dediği günlər,
Açıldı bağlanan köhnə düşünlər.
El öz ipəyini özü geyindi,
Bütün var səsimlə deyirəm indi:
Günəş də bizimdir, səhər də bizim,
Hünər də bizimdir, nəmər də bizim...

II fəsil

UKRAYNADA

Ukrayna, Ukrayna!
Qırx birinci ildən bəri,
Dneprin göy suları
Ötür matəm nəğmələri.

Yadlar geniş çöllərini
 Ayaqlayır,
 Şevçenkonun şerləri
 Qan ağlayır.
 Meşələrdə bülbüllərin
 İndi ötür həzin-həzin.
 Füzulinin nəvələri
 Harayına gəlib sənin.
 Gecə-gündüz meşədəyik,
 Payızın gur yağışından
 Çöllər, düzlər aşıb-daşır.
 Diviziyamız,
 Qarşıdakı döyüşlərə hazırlaşır.
 Kəşfiyyatçı dəstələri
 İz axtarır
 Dövrəsində hər xəndəyin, hər kahanın.
 Kəsik-kəsik ağ kötüklər
 Dişlərini xatırladır
 Yeddibaşlı əjdahanın.
 Hər addımda ötən qanlı döyüşlərdən
 Neçə izlər...
 Səpələnib yola-kola
 Dəbilqələr, boş gilizlər.
 Hər cığırda
 Bir vahimə, bir təhlükə.
 Elə həmə bu meşədə
 Canavarla qarşılaşıb
 O qırmızıpapaq bəlkə?
 Nələr, nələr pıçıldayır qulağıma
 Bu cığırlar, dolay yollar.
 Bəlkə... elə bu meşədə gizlənidir,
 Nənələrin danışdığı
 Tükürpədən o nağıllar?..

Çəkmələrin dabanında əridərək
 Günləri mən, ayları mən,
 Keçib getdim
 Coğrafiya kitabında
 Adlarını oxuduğum
 Neçə-neçə şəhərləri, çayları mən.
 Kitablarda yazılanlar
 Necə azmış, nə dayazmış...
 Mərmilərin tüstüsündən
 Göyün köksü damar-damar,
 Qəlpələrin zədəsindən
 Yerin köksü naxış-naxış,
 Mən kitabda yazılanı
 Əvəz edə bilməz imiş birçə baxış.
 Xəritədə, kitablarda
 Adı belə çəkilməyən
 Obalardan, aullardan, düzənlərdən
 Keçirəm mən.
 Saatlarla döyüş gedir,
 Bu kəndlərin hər tlinində, küçəsində.
 Neçə qanlı xatirəm var
 Bu kəndlərin neçəsində.

YANA-YANA

Çox güclüdür hələ düşməni,
 Bu kəndləri, şəhərləri
 Asanlıqla vermirdən.
 Fevral ayı...
 Sular aşır,
 Sular daşır
 Diviziyanın ön dəstəsi Dnəprə
 Yaxınlaşır.
 Tanklarımız həmlə gəlir

Düşmənin ön cərgəsinə,
Katyuşalar
Matəm marşı qatıb bu gün öz dilinə -
Sıxışdırır almanları
Dneprin sağ sahilinə.
Döyüş gedir iki sahil arasında
Çay bölünüb iki yerə.
Çay sıığısa bilmir daha -
Sağdan sola, soldan sağa
Mərmə atan sahillərə.
Dneprin göy suları
Al-əlvan, al-əlvan.
Sahil boyu hara baxsan,
Qızıl qan, qızıl qan.
Elə bil ki, göy sulara
Payızdan xal düşür,
Sahil boyu meyit axır
O yandan, bu yandan.

Enli çayın ortasında
Meyitlər görüşür...
Dalğaların qucağında
Dayana-dayana.
Üzüb gedir
Düşmənin olan meyitlər
Yan-yana, yan-yana.

NİŞANGAH

Tuşlamışam tufəngi
Kol dibində tərənən
Düşməne... Gözləyirəm...
Bir saatda elə bil
Bütöv bir zaman keçir,

Mənim yolum tufəngin
Nişangahından keçir.
Biz hamımız bu yolda
Bir nəfərlik, bir nəfər.
Bir hədəfə yönəlib
Atdığımız güllələr.

Nə gözəldir bu birlik,
Nə gözəldir bu vəhdət.
Bütün zəfərləri də
Hər zaman doğdu vəhdət.
Burda bircə hədəf var,
Artıq sözə yer olmur.
Burda uzun-uzadı
Hərəsi bir tərəfə
Çəkən nitqlər olmur.

Hər şöhrəti, şərəfi,
Ərzə yaydı bu vəhdət.
Kaş, hər yerdə, hər işdə
Saxlanaydı bu vəhdət.

Əməli bir,
Sözü bir
Yolu da bir olanlar
Neçin qadir olmasın?
Axı, Vətən də birdir,
Niyə bizim yolumuz,
Sözümüz bir olmasın?

Vətənim yaşayırsa,
Ölümdən qorxmaram mən;
Tək düşmənimlə deyil,
Ölümlə də varam mən!..

Yox! Vətən ölə bilməz.
Onun ölməzliyini
Qazanırıq biz bu gün
Nə şüarla, nə sözlə!
Qazanırıq burda biz
Ancaq ölümümüzlə!

Ölüm? Ona nə var ki,
Qorxulu gəlmir mənə.
Qorxuram həyatımı
Ucuz satam düşməne!
Tuşlamışam tufəngi,
Gözləyirəm bayaqdan.
Bir saatda elə bil,
Bütöv bir zaman keçir.
Yolumuz,
tufənglərin
Nişangahından keçir.

BİR PARÇA QƏND

Döyüşlər, döyüşlər, ağır döyüşlər
Düşməni alayının səbri tükəndi.
Kaxovka kəndinə girdik bir səhər,
Gəzirəm sinəsi yaralı kəndi.

Evlər qan ağlayır, küçələr lal-kar,
Boğulur daşlar da sanki qəhərdən;
Ordu-orddan keçən sıxaq adamlar
Həyatda, bacada görünür hərdən.

Girirəm evlərə... evlər ocaqsız,
Qazanlar paslanmış, gərəksiz qalıb.
Bacalar tüstüsüz, çıraqlar yağsız,
Təknələr, süfrələr çöreksiz qalıb.

Bir evin yanında əl-ələ gedən
İki uşaq dəydi gözümə birdən.
Biri lap uşaqdı... iki-üç yaşı
ancaq olardı,
Başında yamaqlı pilotka vardı.
Bizi görən kimi tez karıxdılar,
Ürkək baxışlarla mənə baxdılar.

Çatdım onlara
Əyilib uşağın öpdüm üzündən,
Dedim - qorxma, oğul, yad deyiləm mən.
Körpə ürəkləndi,
Açdım çantamı,
(Bizi seyr edirdi kənardan hamı).
Bir parça qənd tapdım:
- Götür, ye, - deyə,
Verdim körpəyə.
Aldı, qəndə baxdı,
Qaytardı ancaq.
Kənarda dayanan o biri uşaq
Dedi: - Qənd görməyib hələ qardaşım
Odur ki, tanımır.
Axdı göz yaşım,
İlk dəfə, cəbhəyə düşəndən bəri...
Ax! Nələr deyirdi onun gözləri.
Uşaq məlul-məlul bir qəndə baxdı,
Bir mənə baxdı.
O baxış deyildi,
Yox o, bıçaqdı -
Köksümə taxdı,
Ürəyim əridi, gözümdən axdı.
Ölümlər, qırğınlar gördüm
Mən yenə
Belə sarsılmadım,
yox, bu ağırdı.
O baxış, nəyəse məni çağırırdı

455

Ömrü, günü az olar..."
Sulu səngər,
Soyuq, qar...
Sabah böyük hücum var.
Kim bilir, bu, bəlkə də...
Mənim evə son sözüm,
Son məktubumdur...

Qələm

Durdu, dayandı bu dəm.
Hə... bəlkə də... bu məktub
Evdə oxunan zaman
Qəlbim susmuş olacaq...
Ola bilər...
Mən ancaq
İndi məktub yazıram,
Əlim sağ, ayağım sağ...
Ağrıمامışdan əvvəl
Ağrısını düşünən
Başın dərdinə qalmaq...
Ölüm hələ gəlməmiş,
Qarşısında saralmaq
Nəyə gərəkdir, nəyə
Bu, yaraşmaz kişiyyə...
Sulu səngər,
Yağış, qar...
Sabah böyük hücum var.

TAPŞIRIQ

Bahəddinə tapşırıq:
İyirmi dəqiqəyə
Çatdırmalı
O, rabitə xəttini
Qarşıdakı təpəyə,

Qar yağır piltə-piltə.
Qəhrəmanlar sürünür,
Yanıb sönmür fışənglər
Təpə gəndən görünür.
Düşməni görüb onları
Yağır güllə yağmuru
Əsgərlərin üstünə.
Daşlardan tuta-tuta
Onlar sürünür yənə.

... Çatdılar,
Bircə göz qırpımında
Böyük ilə birbaşə
Rabitə yaratdılar.
Yanıb sönmür fışənglər
Təpənin zirvəsində.
Onlar görür hər yeri,
Bahəddinin əmrilə
Nişangaha salınır
Düşmənin mövqeləri.
- Filan nöqtə, filan yer
- Atəş!
- Atəş!
- Atəş!
- Bir qədər sol tərəfə
- Atəş!
Bütün zərbələr,
Dəyir yalnız hədəfə.

Bir az keçir, otuz tank
Hücum çəkir vurhəvur!
Səsdən qulaq tutulur.
Bu vurhəvur içində
Əşidilir yənə də

Bahəddinin gur səsi,
"Atəş" səsi, "vur" səsi.
Tanklar alışıb yanır,
Çöllər nura boyanır.
Batareya düşmənin
Səkkiz tankını vurdu,
.....
Düşmən geri oturdu.

BORC

Hücum! Hücum! Can atırıq
Biz sahildən-sahilə,
Biz şəhərdən-şəhərə.
Addımlayır burda zaman
Keçən zaman
Biz səngərdən-səngərə.
Burda yalnız əməllərin gülləsiylə
Vaxt ölür.
Aydın, günün qiyməti də
Tutduğumuz obalarla, şəhərlərlə
Ölçülür.

Kəsilməyir gecə-gündüz
Hücumların arası.
Odessaya yaxınlaşır
Bizim diviziyamızın
Qarşısındakı sırası.

Ön sırada bizim bölük.
Qasım gedir lap öndə.
O danışır əlindəki
Avtomatın dilində.
Yox, yox bu mən tanıdığım

Uşaq kimi baxdığım
Qasım deyil,
O deyil.
Ona göydən vəhy gəlib elə bil.
Onun iradəsilə
Tənzim olur bu yürüşün
Həm əvvəli, həm sonu.
Qoyub dizi altına
Tərəddüdü, qorxunu.
Arxa yadından çıxıb
Önə baxır, o, önə!
Avtomatı sürəkli,
Çılğın qəhqəhələrlə
Gülür düşmən üstünə.

Güllə ötür solundan,
Mərmi keçir sağından.
Elə bil daş asılıb
Qasımın qulağından.
Nə eşidir, nə görür,
Ata-ata yürüyür.
Güllə dəyir əlinə,
Hiss eləmir o yenə.
Bu məqamda bənzəyir
O, qeyrət heykəlinə.
Davamıdır bu ömür
Neçə mənalı ömrün, -
Qazanxanın, Babəkin
Timsalıdır o, bu gün.

Atır özünü birdən
O, düşmən səngərinə,
Çəkir tətiiyi... ancaq
Daraq boşdur o, yenə
İtirməyir özünü,

Tez çiyindən çıxarır
Avtomatın bağını,
Çevirir qundağını.

Qarşısına çıxanı
Vurub sərir:
- Bu sənin!
Bu sənin!... Bu da sənin!
Donub heyrət içində
Lap özü də düşmənin.
Birdən...
qəfil bir güllə.
Yıxılır üzü üstə.
Bizimkilər doluşur
Səngərə dəstə-dəstə.

Gəlir bizim komandır,
Cənazənin önündə
Baş əyib təzim edir.
Qasım komandirinin
Qarşısında quruyub
Neçə yol birçə gündə.
İndisə komandiri
Quruyub heykəl kimi
Əsgərinin önündə...

Kəndin baş meydanında
Qasımı dəfn elədik.
Onun düşmənlə
Oğurlanan ömrünü
Yaylın atəşləriylə
Biz havaya çilədik.

Yığıldı kənd əhli də,
Gül-çiçək gətirdilər.
Qəbr üstünə sərdilər.

Kənddəki tək məktəbə
"Qasım" adı qoyuldu.
Güllə qıran bir ömrün
O qırılan parçası
Bu kənddə məktəb oldu.
O, bir idi yüz oldu,
Körpələrin dilində
Nəğmə oldu, söz oldu...

Onun qırılmış ömrü
Azərbaycan önündə
Borc idi... aramızda
Payladıq o borcu biz.
Borc üstünə gəldi borc,
Yüngülləşdi yolumuz,
Ağırlaşdı çiyimiz.
Özü bu kənddə qaldı,
Arzuları bizdədir;
Səsi, sözü Vətəndə
Borcu çiyimizdədir.

Borcunu bilməyənlər
Həqiqətdən gen olur.
Torpaq da öz borcunu
Dərk edəndə... o torpaq
Çevrilib Vətən olur.
Həqiqəti tapmadıq
Müqəddəs sandığımız
Təriqətdə, dində biz.
Ancaq daim ucaldıq
Borcun üzərində biz.

Ucalmadı heç zaman
Şöhrəti məslək bilib

Ucalmağa tələsən.
Qalxdı əsrin fəvqünə
Öz müqəddəs borcunun
Ayaqları altında
Özünü qurban kəsən.

Dostumuz da çox bizim,
Qohum-qardaşımız da.
Vətənsə... bir dənədir.
Ey Vətən, ey anamız,
İlk borcumuz sənədir,
Son borcumuz sənədir!

Qürbətə yox, Vətənə
Olduğuyçün istidir
Bizim doğma komamız
Əqlimiz də hərlənir
Əqrəbinin ucunda,
Sənsən qiblənimiz!

YOLLAR

Toplandıq alay-alay,
Qırıldıq bölük-bölük.
Tək yollar üstə deyil,
İllər üstə yürüdük,
Günlər üstə yürüdük.
Rast gəldik neçə-neçə
Düşmənlər alaylarına...
Gəlib çatdıq qırx dördün
Biz bahar aylarına...

Siz ey doğma Vətəndən
Uzaq, aralı yollar,

Başı bəlalı yollar.
Hər çalası, çuxuru,
Daşı yaralı yollar.
Getdik...
Getdik... Neçəmiz
Elə yollarda itdik.
Biz neçə cüt çəkməni
Sinənizdə əritdik.

Dərdimizi bu yollar
Nə eşitdi, nə bildi.
Hərərətli, təlaşlı
Könül vurgularımız
Sizin soyuq, buz kimi
Sinənizə səpildi,
Tozlu-torpaqlı yollar,
Sinəsi dağlı yollar.
Bizim öz əlimizlə
Bu yollarda qorundu
Namusumuz, arımız.
Anaların göz dikib
Səhər, axşam baxdığı
O yollardan başlanır
Bu döyüş yollarımız.

Bu əzablı yolların
Dastanı dilimizdə,
Əzabı ciynimizdə,
Tozu şinelimizdə...
Gördük əzablı günlər,
İnamımız itmədi,
Biz ona can vermədik.
Bu yollarda ən gözəl
Duyğuları, hissləri
Biz salıb itirmədik.

Bu yollarda nə qədər
Çovğuna, qara düşdük.
Neçə-neçə dost ilə
Bu yollarda ayrılıb,
Bu yollarda görüşdük.

Yolumuz əyri-üyrü,
Məqsədimiz düz oldu.
Bizim döyüş yolumuz
Ömür yolumuz oldu.

SƏN GÜL AXTARIRSAN

Bülbül nalə çəkdi, bülbül uğundu,
Deyişdi bir anda köhnə mənzərə.
Bu şirin nəğmədən təbəssüm qonda
Mürgülü gözlərə,
Dalğın üzlərə...

Qaldırdı başları səngərdən bu səs.
Hamı bir-birinə baxdı, dayandı.
Bu dəm bir anlığa özünü hər kəs
Doğma bağçasında, evində sandı.

- Bülbül, nəğmələrin sinəmi dağlar
Yaralı çöllərdə, gəl, ötmə dil-dil.
Bülbül, aldanmısan, yer-göy qan ağlar,
Bu bahar, umduğun o bahar deyil.

Dünyanın növrəği necə pozuldu,
Mahnılar çiləmə səngərimizə.
Güllə viyılısı nəğməmiz oldu
İndi bülbül səsi yaşaymır bizə.

Necə yaralıdır, gör necə torpaq,
Dayan, nəğməni kəs, ötmə boş yerə.
Gül-çiçək yerinə, bülbül, yaxşı bax,
Minalar əkilib indi çöllərə.

Sən gül axtarırsan, bülbül,
bir dayan!
Bahar həsrətilə alışıb yandın,
Yoxsa... sinələrdə açılib yanan
Qızıl yaraları sən gülmü sandın?
Bülbül, nəğməni kəs, bülbül, amandır!
Nə özünü yandır, nə bizi yandır!

ƏNVƏR ƏLİBƏYLİ

Taq-taq, taq-taq!
Bir saat qabaq
Düşməne toplardan atəş yağdıran,
Ənvər şər yazır torpaq qazmada.
Düşməni səflərini dağıdıb qıran
Əllər şər yazır torpaq qazmada...

Qəlbinin oduna şair, anbaan
Saçdığı atəşdən od qatır indi.
Atdığı topların vurğularından
Şərinin vəznini yaradır indi.

Yumşaq təbiətli bu həlim insan,
Deyərdim, quşa da daş ata bilməz.
Ancaq... top dalına keçdiyi zaman
O, yalnız əsgərdir
Ölər, yenilməz!..

Döyüşdə əsgərdi,
Adıca əsgər.

Döyüş qurtardımı?
Şairdi Ənvər.

Onun şerində də top səsi gurlar
Günün öz səsidir hər təzə şer.
Burmunun üstdəki tək-tük çopurlar.
Qırma ləkəsinə necə bənzəyir.
Qəlbinin oduna şair, anbaan
Saçdığı atəşdən od qatır indi.
Atdığı topların gurultusundan
Şərinin vəznini yaradır indi:
"... İndi döyüşürəm mən
Gələcək xoş çağımçın.
Varlığım la hiss edib
Bunu bilərəm ancaq
Bu gün kilidli qalan
Aynabənd otağımçın
Mənim yeraltı qazmam
Təməl daşı olacaq!..."

SƏNGƏRLƏR

Səngərlər,
xəndəklər,
uçurumlar, yenə!
Yazır tariximi mənim öz qanım.
Bu gün Rusiya ilə çiyin-çiyinə
Yarır cəbhələri Azərbaycanım.

Qanlı qovğalarda keçib canından
Nəyisə axtarır həmişə insan.
Hər xalqın, hər yurdun mərd oğulları
Vətənin naminə nələrdən keçir.
Deyərdim, tarixin ana yolları
Hər zaman cəbhədən, səngərdən keçir.

Səngərlər - zamanın ayaq izləri,
Səngərlər - torpağın dərdi-səridir.
Dünenin bu günə baxan gözləri,
Tarix kitabının hərifləridir.

Səngərlər - ən böyük imtahan yeri,
Səngərlər - torpağın min sinə dağı.
Səngərlər - zamanın təlatümləri,
Səngərlər - nifrətin açıq dodağı!

Səngərlər - dünyanın öz təzadları,
Yaranır fikirlər zəlzələsindən.
Səngərlər - məsləkin yer qanadları,
Şərəfi ucaltır güllə səsindən.

Səngərlər - atəşlə danışib dinən
Böyük bir ölkənin ən aydın dili.
Öz haqqı naminə təlatümlənən
Qəzəb dənizinin axır sahililə...

YENİ QƏLƏBƏLƏR

Cəsarət ölçülmür qüvvətlə, sayla,
Haqq ilə yüksəldi şərəfim, şanıma.
Gəldi öz qəhrəman oğullarıyla
Moldav torpağına Azərbaycanım.

Alaylar vermədi əldən firsəti,
Qədim Veronnada toplandı, durdu.
Diviziya burada gələcək, qəti,
Böyük hücumlara hazırlaşdı.

Döyüş yollarında özü yüksələn,
Hər kəsin öz yolu, rütbəsi, adı!

Dörd yüz on altıya təzəcə gələn
Cavan əsgərlərə təlim başladı.

Hamı bir məqsədə, yola can atdı,
Böyüdüb qəlbində qəzəbi, kini.
Hər igid əsgərin yolu yaratdı
Şanlı diviziyanın prospektini.

Qırx beşinci ilin qışı...
Diviziya,
Başladı ən qəti, son hücumlara.
Ölkələr adlayıb çatdı Polşaya,
Ağır cəbhələri o, yara-yara.

Qluzno... adamlar küçədə min-min,
Açıldı üzlərdə gül-çiçək yenə.
Azadlıq gətirdik böyük Şopenin
Dörd il darda qalan nəğmələrinə.

Azadlıq naminə silah qaldıran,
Ey əsgər, xoşbəxtsən... səndədir hünər.
Keçdiyin yerlərdə sənin hər zaman
Ayağın altına çiçək səpdilər.

Xoşbəxtsən!.. Üzünə gülür zəfər də,
Sənin aydan arı bir amalın var.
Bədbəxt o əsgər ki, keçdiyi yerdə
Onu çiçək deyil, qəzəb qarşılar.

O əsgər, nə qədər igid olsa da,
Barmağı tətikdə titrəməzmi bəs?
Belə bir əsgərin igidliyindən,
axı, nə fayda?
Çaldığı zəfər də bir heçə dəyməz.

Yad ordu yad yerə girdiyi zaman
Ölkə matəm tutar bu göz dağına.
Mənim diviziyamsa öz torpağımdan,
Səadət apardı yad torpağına...

III fəsil

ALMAN TORPAĞINDA

Almaniya, Almaniya,
İki cəbhə, "qisas" deyə
Sinəm üstə adladı.
Sənin məddən
Bu gün sənin öz başında çatladı.
Tarix boyu sən özünə sığışmadın,
Neçə dəfə partladın.
Öz əlinlə lənətləndi öz adın...

Yandıрмаq istəyirdin
Sən bu boyda dünyanı,
Özün yandın,
 boğuldun öz tüstünə.
İndi dayan, görürsənmi?
Dünya gəlir üstünə.

Yurd-yuvası talan olan,
Yetim qalan körpələrin
Məlul-müşkül baxışları
İndi gəlir üstünə.
O ölkədə, bu ölkədə
Tökdiyün göz yaşları
İndi gəlir üstünə.
Vətəninədən uzaqda
Vətəni aydın görən
Düşünən, düşündürən

Alman vətəndaşları
İndi gəlir üstünə.
Uzaq, qərrib ellərdə
Ağlayan baş daşları
İndi gəlir üstünə.

Sinələrə vurduğun
Çalın-çarpaz o dağlar
Gəlir indi üstünə.
Bağladığın qapılar,
Söndürdüyün ocaqlar
Gəlir indi üstünə.

TARİX

Ottondan* - Hitlerə!
On əsr, nədən
Sərhəddin həmişə sənə dar oldu;
Bu qoca dünyamız sənin əlindən
Qanlar içə-içə lap bezar oldu.

Səlib yürüşləri hey zaman-zaman,
Yeddi, otuz illik müharibələr.
Qovğalar içində "böyüdü" alman,
Bir dəyən olmadı bu qanlar yetər!

Gah Rımə dolaşdın, gah da Firəngə
Neçə yol dağıtdın Macarıstanı.
Hər dəfə sən çəkdin dünyanı cəngə,
Yıxdığın aşkardır, qurduğun hanı?

Böyütmək qəsdilə öz torpağını
Vuruşdun, görmədin ancaq bunu sən.

* X əsrdə işğalçı alman kralı

Pozdun gündüzlərin təmtəragını,
Sakit gecələrin yuxusunu sən.

Elə hey vuruşdun, barışdın yenə,
Heç vaxt bilinmədi dostun, düşmənin.
Hər dəfə sığındın öz sərhəddinə,
Özündən ağırdır tarixin səninin.

Müdhış kralların söylədi: - "Mən, mən!"
Dedilər: "Dünyanı təzədən bölək.
Haqsız bölünübdür dünya əzəldən,
Haqqı bu dünyaya qaytaracaq gərək".

Çoxları bu dərdi gətirdi dilə,
Çoxları dünyaya çox tələ qurdu;
Bir zaman Heyne də kinayəsilə
Bu "haqsız" bölgüyə işarə vurdu:

"Qurular - ruslara, fransızlara
Tabedir,
Dənizlər - ingilislərə.
Xəyalat aləmi, geniş səmələr
Qədimdən qismətdir təkcə bizlərə.

Bax, burda üstünlük bizimdir, bəli,
Biz göydə yerləşib salmışıq Vətən.
O biri millətlər aşağıları,
Quru yer üzünü ediblər məskən..."

Şair də olamır burda qərəzsiz,
Bunu bir dərd kimi düşünmüş o da.
Deyir: - Yuxarıya layiq ikən biz
Yer tapa bilmədik aşağıda da.

Şairin təzadı... o görür, duyur.
Bir yandan toxunur bu darlıq ona,
O biri yandan da lənət oxuyur
Zalimlər, zülmələr Almaniyasına:
"Ey Almaniya, sənə kəfən toxuyuruq,
Toxuduqca, əbədilik, üç qat
Lənət oxuyuruq,
Sənə lənət oxuyuruq..."

Sən zora güvəndin, bilmədin amma
Hər böyük zəfərə haqq bünyad olur.
Bilmədin, "zülm ilə qurulan bina
Ədl ilə uçulub tez bərbad olur..."
İnsandan əvvəldir bu torpaq, anla,
Mən burda,

sən isə orda yaradın.
Bu qədim bölgüyə öz üsyanınla
Xilqətin əzəli hökmünü dandın...

Üsyanın mənasız, cəhdin havayı,
Zaman öz yoluyla durmadan gedir.
Hər xalqın, millətin öz torpaq payı,
Xilqətin, iqlimin öz ahəngidir.

Özünü qoyduqca dünyaya qarşı,
Pozmaqımı istərsən bu ahəngi sən?
İnsandan qocadır dövrənin yaşı,
O ki, heç dönməyib öz gərdişindən.

Heç vurmaq olarmı qoza düyünü?
Bunu bacarmayıb elm də, din də.
Qismətə şükran ol, böyüklüyünü
Görmə özgəsinin kiçikliyində.

Düşündüm, daşındım, çox düşünübər,
Nədəndir səndəki bu narahatlıq?
Sığmadı özünə, partladı Verter,
Əqlinmi, hissinmi, qanınımı artıq?
Torpağın çatırmı?
Bəhanədir bu!

Burda birincilik iddiası var.
Elə bilirəm ki, torpaq, hava, su
Bu geniş dünyada hamıya çatır.
Başabəla oldu öz rəhbərlərin,
Torpağın azdırsa... idrakın ki, var.
Bir qarış torpaqda yüz qarış yerin
Gülünü dərməyə idrakın çatır.

Bu qanlı qovğalar sənə nə verdi?
Al qana bələdin hər qarış yeri.
Sənin furerlərin qırdı, çevirdi
Uçuran əllərə quran əlləri.
Tamah, yenə tamah!..

Bütün dünyanı,
Ovuca sığdırmaq!
Nağıla bir bax!
Deyirəm, dünyaya nağıllar yetər,
Neronlar, Teymurlar bacarmayıb
Hitlerlər, Göbbelslər bacarmaq istər.

Nağıllar, dünyanın bəsidir, bəsi!
Nağıllar bir zaman tilsim açardı.
Tamah olmasaydı,
insan nəfəsi
Dünyaya atəş yox, ətir saçardı...

Dahilər - həyəsi bir böyük cahən.
Tufanı Bethoven, borandı Höte.
Elə bil ümmanlar fırtınasından
Yarandı Bethoven, yarandı Höte!

Onlarda sevgi də, nifrət də, kin də
Sərhəd tanımadı, güldü xilqətə.
Sənin "fırtınalı dahilər"ın də
Nə özünə sığdı, nə təbiətə.

Məkr və Məhəbbət! Üsyandır yerə!
Ağladır dünyanı tarixdən bəri.
Sığışa bilməyir dıbsız göylərə
Faustun dəhşətli düşüncələri.

Şillərin amansız üsyanlarından
Nəsillər dərs aldı bir məktəb kimi;
Karlın bıçağıyla biz də bir zaman,
Məsum Firəngizi öldürmədikmi?!

Böyük bir millətin od nəfəsilə
Rusiya xilas oldu köhnə donundan.
Marksın, Engelsin üsyan səsilə
Danışdı "Avrora", dəyişdi dövrən.

Öz əsrinə qarşı tək durdu Marks,
Şimşək parladı bizim əsrdə.
"Avrora" topunu doldurdu Marks,
Ancaq o gurladı bizim əsrdə.

Sən öz fəlsəfənlə yol açdın bizə,
Yarandı cahanda təzə bir cahən.

1. C. Cabbarlının "Oqtay Eloğlu" pyesinə işarədir.

Marksın çevrildi əqidəmizə,
Zaman yaman çıxdı öz axarından.

Özün yaratdığın bir fəlsəfəyə
Niyyət düşməni oldun, sən bu gün niyyət?
Açdığın cığırda getmədin özün,
Xiyabana dönüb o cığır bu gün.

Həməni xiyabənə üstünə indi
Özün yaratdığın fəlsəfən gəlir;
Sənə ayrı yolu göstərənləri
Bükməyə,
o yolla bir kəfən gəlir!..

TOMAS MANN

Veymar! Ləkələndi şərəfin sənin,
Ey nəçə dahinin yurdu, məskəni.
Viləndin, Şillərin, Baxın, Hötenin
Adıyla tanıdı bu dünya səni...
Bəs indi?..

O şərəf, şən ləkələndi
Ayrı ad qoşuldu adına indi...
Ettersberq dağında - lap yaxınında
Ölüm düşərgəsi saldılar, Veymar.
Çimdirdi səni də insan qanında,
Adına, gör, necə damğa vurdular.

Niyə Buhənvaldı burda tikdilər?
Bir xalqın şərəfi, gör, nəyə döndü.
Dünyaya ulduzlar bəxş edən şəhər,
Dünyanın qoynunda ləkəyə döndü.

Ettersberq civarı... bir vaxt, bu dağda
Höte gəzinərdi,

Bax gəzinərdi.
Onlar düşünərdi insanlıq haqda,
Nəvələr, insana işgəncə verdi...

Höte düşünərdi: görən neyləyək,
İnsan xilas olsun əzablarından.
Bu günsə Fausta sillə çəkərək,
İnsan əzabından həzz aldı insan.

"Ali həqiqətlər" gəzirdi Höte,
Bu yolda bəşərə o, şöhrət oldu.
Onun vətəninə bir alçaq бүтə
Baş əyib, həqiqət yerə vuruldu.

Höte söylədi ki, nə din, nə qanun,
İnsan idrakinin qədrini bildi.
Bəşəri düşünən doktor Faustun
Vətəni bəşərə bəla kəsildi...

Bethoven! - Bahadır, yenməz qəhrəman!
Odunun mayası vüqardan oldu.
Yalnız öz qəlbinə qul olduğundan,
Bütün ürəklərə o sultan oldu.

Bethoven söylədi, insan ucalsın,
O, haqqa səslədi Napoleonları.
Onun yurdundasa tapdandı min-min
İnsan şəxsiyyəti, insan vüqarı...
Bax yerdən qoparıb əllərimizi,
Səməvi dünyaya çağırıdı bizi...
Onun yurdundasa... xoş xəyəlləri
Səmadan endirib əzdilər yerdə.
Göylərə sığmayan idealları
Hasara aldılar düşərgələrdə...

Qəhvəyi vəbanın rəzalətini
Yuya bilməmişik hələ bu gün də.

Hitler əməlinin xəcalətini
Çəkdi Tomas Mannlar dünya önündə.

O dedi: - "Dünyada biabır olduq,
Görün, peyvənd ikən necə cır olduq.
Dünya cəllad kimi tanıyır bizi,
Lənətlə yad edir Vətənimizi.

Damğadır dünyaya indi Vətənim,
Arzumuz, qəsdimiz belə deyildi.
Ucadır, böyükdür millətim mənim,
Bəs niyə bu qədər alçalı bildi?"

İyirmi beş il keçir o fırtınadan,
Doğrunu əyridən seçən hər alman,
Bu gün də düşünüb hey dərin-dərin
Çəkir əzabını o dəhşətlərin.

Ey alman həmkarım Şmiide, indi
Əsl söz, doğru söz mənim, sənindi!
Sən öz millətinin adından bu gün
Lənət oxuyursan ötən günlərə.
Sənin məktubların... amalın, arzun,
İstəmə haqq əkib, həqiqət dəre...

Köhnə Almaniya dünyaya güldü,
Nəhayət cəbhədə başı üzüldü.
Təzə Almaniya doğuldu bir də,
Ölümlər yuvası - düşərgələrdə.

Buhenvald salındı otuz yeddide,
Fikir zəncirləndi, vicdan boğuldu.
Tarixin ləkəsi, bu ağır ildə
İnsan ahı üstə il təhvil oldu.

Elə bil vaxt özü özünü dandı,
Köklədi sazını zaman qəm üstə.

Günler düyün düşdü, tarix utandı,
Höknürüb ağladı bu rəqəm üstə.

Dərin düşüncələr oda qalandı,
Əsrin venasında qan laxtalandı...
Söküldü dirəklər, uçuldu damlar,
Müsibət yağışı yağdı dünyaya.
Adamlar, adamlar, yazıq adamlar
Qorxu çəsməyiylə baxdı dünyaya.

Zülmmlər danışdı qorxu - hürküsüz
Zəhmi yaman idi dəmir məhbəsin.
Ötəri bir nida, ötəri bir söz
Oldu can bahası düşünüən kəsin.

Dəyişib haqq oldu nahaqqın adı
Qırıldı qanadı hər xəyalın da.
Əsarət əl çaldı, zülm oynadı,
Ədalət höknürdü qapı dalında.

Qaranı ağ kimi dürtüdlər gözə,
Həqiqət boğuldu, haqq iflic oldu.
Fikirlər, əməllər durdu üz - üzə,
Zaman yoldan çıxdı, vaxt iflic oldu.

Təzə "din" yaradıb, o köhnə dini
"Mayn Kampf"* - bəşərin ahına satdı.
Allahın göydəki cəhənnəmini
İnsan, insan üçün yerdə yaratdı.

"Mənim mübarizəm!" - nə deyir bizə?
Nəyin uğrındadır bu mübarizə?
Bir qansız cəlladın hökmü, qayəsi
Oldu bir ölkənin məramnaməsi.

* Hitlerin "Mənim mübarizəm" əsərinin almanca adı.

Bu qanlı kitabın hər cümləsinin
Mübtədası nifrət, xəbəri "öldür!"
Onlar cümlə deyil, yaxşı bax,
min-min,
Şəhərlər üstünə yağan ölümdür.

Hər nidadə qəzəb, hər sözdə bir kin,
Hər qara siriftən qan iyi gəlir.
Bütün millətlərin, bütün irqlərin
Sümüyü üstündə bir xalq yüksəlir.
Deyirəm, ikinci cahan hərbinin
Yolu bu kitabdan başlanır yaqın...

ÇƏKMƏLƏR

Soldat çəkmələrinin
Səsindəki sözü tap,
Mənanı tap!
Tap-tarap!
Dərə aşdı, dağ aşdı çəkmələr,
Neçə-neçə ölkənin
Tozlarına bulaşdı
çəkmələr!

Bu yollara səpilən
Müsibətdən, yolları
Təmizlədi çəkmələr.
Qurdu yuvasınıdak
Hey izlədi çəkmələr.

Çətin, uzun yolları
Dabanında əridib,
Uddu, yedi çəkmələr.
Qafqaz ətəklərindən
Avropaya yol açdı
Dünən bizim çəkmələr.

Bu qocaman dünyanın
Ən təzə tarixində
Ayaq izim çəkmələr!..
Aylarla, həftələrlə
Ayaqlardan çıxmıyır
Addımları şərəfli,
Özü qaba çəkmələr!
Sahibiylə bir dözüür,
Hər əzaba çəkmələr!

Bu çəkmələr bənzəmir,
Avropadan ölkəmə
İxrac olan: şiş burun,
Modern çəkmələrə!
Təzə dəblər aparmır,
Yox, azadlıq aparır
Keçdiyi ölkələrə!

Alman torpağındayam,
Yol gedirəm dəmədəm
Draysiqi, Lansberqi,
Zonenburqu, Xammeri
Çoxdan ötüb keçmişəm.
Oderin sol yaxası,
Düşməni təslim olmayır,
Son nəfəsi hələ var.
Çox qəzəbli olurmuş
Son nəfəsdə canavar...

BUHENVOLD DUSTAĞI

Ayağında yun dolaq,
Pencəyi zolaq - zolaq,
Şalvarı zolaq - zolaq

Bizim elli bir nəfər
Qoşuldu cərgəmizə,
Başına gələnləri
Danışdı bir - bir bizə:
- Mayordum, əsir düşdüm.
Əsir... o gündən bəri
Gəzdim Almaniyadakı
Bütün düşərgələri.
Naxhauzen, Daxau...
Son bir ildəyə oldum
Mən Buhenvold dustağı...
Danışdıqca, yazıqım
Əsir əli - ayağı...
- Əynimizə geyincə
Zolaq-zolaq paltar
Hər şey dəyişdi birdən,
İtirdik insanlığı,
Əzmi, eşqi, vüqarı...

Biz hasarlar içində
İnsanlıq cərgəsindən
Qaralandıq, pozulduq.
Faşist çəkmələrinin
Pencəsində toz olduq.
Bizi nömrələdilər,
Soyadımız, adımız,
Fərdimiz unuduldu.
Mənim nömrəm, elə ki,
Min üç yüz yetmiş oldu,
Şəxsiyyətim, varlığım
Bununla bitmiş oldu...
Qaya çapdıq, daş yarıdık,
Uzaq tikintilərə
Çiyinimizdə apardıq.

Daşlar, daşlar, a daşlar.
Dan yeri ağarmamış
Daşlar içində başlar,
Daşlar ilə vuruşlar.
Daşlar kimi daşlaşan
Qabar əllərimizdə
Açdı min yara daşlar,
Faşist üreyi kimi
Daşlanan qara daşlar.
Gözlərdə yaşlar ağlar,
Kipriklər, qaşlar ağlar.
Bizim gözlərimizlə
Dil deyib daşlar ağlar.

Bizi hey döyə-döyə,
Bizi hey söyə-söyə
İnsanlıqdan çıxarıb
Çevirdilər sürüyə:
Paltarımız bir bizim,
Naharımız bir bizim,
Axşamımız bir bizim,
Səhərimiz bir bizim.
Əzabımız bir bizim,
Kədərimiz bir bizim.
Səhər getdik naxıra,
Axşam döndük axura.
Başımız da qırıldı,
Fərqimizi bildirən
Bir şey qalmadı bizdə.
Bir-birinə bənzədi
Hələ sifətimiz də.

Mən indi də bilmirəm
Doğrudanmı insanam?
Görən, bir vaxt olmuşmu

Mənim də atam, anam?..
Mənim də öz Vətənim,
Elim, günüm varmıdır?
İnsanamı? Söyləyin,
Bu sizə aşkarmıdır?
Kiməm?
Kiməm yox, nəyəm?
Döşəmələr silməyə
Bir parçacıq əskiyəm!..
İnsan hüquqlarıyla
İnsan cərgəsindədir.
Bütün haqqı, hüququ
Əlindən alınanlar
Kim deyil, nədir, nədir!..
Düşərgədə nə sözün,
Nə söhbətin, nə özün,
Nə gülüşün, yerişin,
Nə də... işin sənindir.
Nəfəsin də, canın da,
Fikrin də, gümanın da,
Namusun da, arın da,
O zol-zol paltarın da
Sənin yox, özgənidir!..

Bu halda... sənsənmi sən?
Söylə, insansanmı sən?
Öləndə də demirlər:
Filankəs öldü... Yox-yox!..
Deyirlər, min yeddi yüz
Qırx altı öldü artıq!..
O yoxdur, yoxdur dəxi!
Onun bundan sonrakı
yolu:

"Villi mətbəxi".*

* Krematoriya

Yandırılar meyiti,
 Ancaq heç soran olmur
 Bu rəqəmə dönənin
 Günahı bəs nə idi?
 Səhərdən axşamədək
 Yanır "Villi mətbəxi".
 Burda ölüm - o son yol
 Azadlığa, dincliyə
 Gedən təkcə yol olur.
 Dünən var olan insan,
 Bir saatın içində
 Bir ovucluğu kül olur.

Yanır mətbəx cırhacı,
 Mətbəxin borusundan
 Düşərgəyə his yağır...
 Nədən imiş bilmirəm
 Düşərgə divarları?

.....
 O niyə sökülmədi?
 O niyə dağılmadı?
 İnsan nalələrinə
 O necə dözə bildi?
 Yox! O, daşdan deyildi,
 O, dəmirdən deyildi...
 Dəmirdən olsaydı o
 Əriyirdi mum kimi.
 Daşdan olsaydı əgər,
 Lağım-lağım uçulub,
 Tökülərdi qum kimi.
 Daşdan, dəmirdən deyil,
 İsti göz yaşlarından,
 Mələmət daşlarından
 Tikilib o divarlar.
 Buna şübhənizmi var?

Bəli, oda od dözər,
 Fəryada fəryad dözər!..

Mən orda bildim ancaq,
 Səadətçin insana
 Necə az şey görəmiş.
 Səadət - bir içim su,
 Bir doyumluc çörəkmiş!..

Xoşbəxtliyin içində
 "Mən xoşbəxtəm!" - söyləyib
 Nəfəsini dərən yox.
 Gündüz yanan çırağın
 Işığını görən yox!..

... Bir alman şairiydi
 Mənim yataq yoldaşım.
 O demədi: "Az aşım,
 Mənim ağrımaz başım"..
 O, öz nəğmələri ilə
 Faşist zindanlarına
 Lənət oxuduğundan
 Nəsibi zindan oldu.
 Ancaq həməən nəğmələr
 Lənətlənən ölkeyə
 Şərəf oldu, şan oldu.
 Susmadı zindanda da.
 Bəşər düşmənlərinin
 Bostanına daş atdı.
 Suçsuz günahkarların
 Nəğməsini yaratdı:
 "Ey Buhenvəld,
 Ey yaralı məskənim,
 Səni heç vaxt unutmamam,
 Tələyim oldun mənim.
 Gün gələydi,

Türk edəydim mən səni.
Onda daha çox bilərəm
Azadlığın qədrini".

Nəğmə dillər dolaşdı,
Nəğmə hasarlar aşdı...
Yetişdi rəislərə,
Rəislər bir-birilə
İki gün davalaşdı.
Biz oxuduq nəğməni,
Onlar bizə hüddülər;
Şer yazdığı üçün
Şairi öldürdülər.
Nəğmə oxuyanlara
Gör necə dərs verdilər -
Şairin dərisindən
Bir abajur düzəldib,
Faşizmi tərifiylən
Şairə göndərdilər.

O şair də Şairin
Dərisindən nur saçan
Gur işığın altında
Yazdı: "Yaşasın insan!"

İndi müharibədir.
Hamı dəhşət içində
Ömür sürür, gün sürür.
Hərəsi bir diyarda
Tək-tək doğulanları
Cəbhə yüz-yüz öldürür.
Mənim gördüklərimi
Görənlər çəkinərmə
Bir çovutma güllədən?
Düşərgədə olanda

Cəbhədə ölənlərə
Necə küsənmişəm mən...

Necə yalvarmışam mən,
Taleyimə, bəxtimə,
Ömrümün çırağını
Havayı söndürməsin.
Bu hasarlar içində
Gözlərim baxa-baxa,
Məni müftə verməsin!..

Ölsəm də, ancaq bilim
Niyə öldüm mən, niyə?
Heç olmasa həyatım
Dəysin birçə gülləyə.

Ucuzdur! Ancaq yenə
Bilərəm, görərəm ki,
Ömrümü verdimə də,
Bu qan hərislərindən
Qopardım bir güllə mən!

Yox!.. Neçin öldüyünü
Bilən zaman bir insan,
Ölüm özü utanır
Aldığı qurbanından.

KÜSTRİN UĞRUNDA

Biz Oderi adladıq,
Əmr gəldi: - Düşmənin
Arxasını kəsdirin!
Berlinə gedən yolun
Üstündə qala kimi
Dayanıbdır Küstrin.

Bu qalaya toplayıb
Düşmən bütün gücünü,
Min-min ağır qurbana
Başa gəlir hər günü.
Ancaq geri çəkilmir,
Bütün bəşəriyyətə
Verdiyi işgəncədən
O yorulmur,
Yorulmur.
Son ümid saplağından
Asılıb,

təslim olmur.
Ənvərin topçuları
Mərmi yağışlarıyla
Cavab verdi düşmənin
Bütün ciddi-cəhdinə.
Çatdı dördyüz on altı
Son istehkam xəttinə.

Rabitələr calandı,
Küstrin halqalandı.
Varta, Oder çayları
Üç yerə bölüb keçir
Bu balaca şəhəri.
Düşmən bir-bir dağıdı
Yolumuz üstündəki
Dəmir, daş körpüləri.
Durub yolumuz üstə
Çaylar bir xəndək təki
Düşmənin əlindəki
İstehkamlar bir-bəbir,
Dağılıb ələ keçir...
Çayların üzərindən
İp körpülər quruldu, -
Martın on ikisində
Küstrin təslim oldu...

"Panzer Faust!"
Bu raketli qumbara
Almaniyanı xilas üçün
Son ümidgah, son çara.
"Yox, Almaniya əyməyəcək
Düşməninə başını!"
Bu xəbəri yaydı bütün dünyaya
Reyxstaqın
O təbliğat məşını.
"Panzer Faust",
Utan, utan, Almaniya!
Mərhəməti, insanlığı,
Bədxahlığa, alçaqlığa
Axtı, niyə dəyişdin?
Bir dahinin əsərini
Sən mərmiyə dəyişdin.
O, "Faust"la insanları,
İnsanlığa çağırdı.
"Panzer Faust" raketindən
Bu torpağın sinəsi,
İndi yağır-yağırdı...

BERLİNƏ

Berlin! Berlin!
Təslim olmur o yenə.
Gecə -
Yüz-yüz proyektor
Işıq salır Berlinə!
Gur işıq sütunları
Aydınladır hər yeri.
Dürbinlərlə biz baxırıq,
Biz görürük
Gündüz kimi hər yeri...
Küçələrdə adamlar,
Tanklar, toplar, məşinlər...

Görən, hansı ümidlə
Yaşayır indi onlar?..

Hücum! Hücum! Berlində!
Qəti hücum!
Son hücum!
Səngərlər oyum-oyum!
Döngələr dağım-dağım,
Küçələr lağım-lağım!
Binaların sinəsi
Güllədən düyün-düyün,
O dünənki şüarlar
Topların lüləsində
Berlinə girdi bu gün.

Berlin! - Küçə döyüşü.
Hey vuruşa-vuruşa
Düşmən qaçır dal-dalı.
Önümüzə dayanır
Sileziya vağzalı.
Nəhayət Şpree çayı,
Diviziyanın
Qarşdakı alayı
Körpülərə yan aldı.
Düşmənin top atəşi!
Yerlər, göylər qaraldı.

Keçdi dəmir körpünü
Sərdar əlində bayraq.
O biri sahildeki
Daş binaya çataraq,
Qan-tərə bata-bata
Qalxdı ikinci qata.

Arxadakı bölük də
Yaxınlaşdı binaya.

Əllər ələ calandı,
Binanın eyvanında
Al bayraq dalğalandı.

Şəhərdə hər məhəllə
Hər zirzəmi, hər bina
Təmizlənir yağdan
Mın qurban bahasına.
Bu yaralı yırtıcı
Təslim olmur hələ də,
Üzülməyib nəfəsi.
İstehkamdır hər bina,
Bütün pəncərələrsə
Onun atəş nöqtəsi.

Vaqzal civarındakı
Müqavimət qırıldı.
O Kayzer sarayını
Tutmaq, diviziyamızın
On üç, yetmiş üçüncü
Polkuna tapşırıldı.

KAYZER SARAYI

Alman imperiyası! Zarafat deyil!
Aləmə səs saldı hayı, harayı.
Dünyanı daladı düz qırx yeddi il
Vilhelm sarayı, Kayzer sarayı.
Özü söndürsə də öz çıraqını,
Güvənir o keçmiş özəmətinə.
İmperiya dövrünün təmtəragını,
O vermək istəmir əlindən yenə.

Nə imiş əvəzi hədər qanların?
Sənə bu əməldən bir nifrət qalır.

Özündə özgəni alçaldanların
Özü məğmun qalır, özü alçalır.

Xasayın bölüyü...
Səhər lap erkən.
Kayzer sarayına hücumu keçdi.
Sarayın qaranlıq zirzəmisindən
Atılan atəşlər bölüyü biçdi.

- Dayanın! - Vahabın səsi ucaldı,
Birbaşa Saraya burdan yeraltı
gizlicə yol var,
O yolla əvvəlcə kəşfiyyatçılar
Qoy getsin, kapitan!
Xasay düşündü.
Bölük asta-asta geriyyə döndü.
Yüz ölçdü, bir biçdi,
çəkdi haqq-hesab.

Nəhayət kapitan qərara gəldi,
Gizli yol tapıldı,
Bir azdan Vahab
Döyüş dostlarıyla yola düzəldi.
Yeraltı gizli yol...

hər tərəf zülmət,
Qırmızı fənərlər əllərdə yandı,
Onlar su içində üzür...

nəhayət,
Çatıb zirzəmiyə Vahab dayandı.
İşarə gözləyir bölük bayaqdan
Vahab zirzəmiyə bir bomba atdı.
Müdhiş partlayışı eşidən zaman,
Dostlar bir qırımda saraya çatdı.

Binada vuruşma... düşmənin sayı
Çoxalır...

Qarıxır burda qan-qana,
Qoca imperiya - Kayzer sarayı
Əyilmək istəmir Azərbaycana.

Naqafıl güllə... Vahab yıxılır,
Rəqib fənd işlədir öz xanasında.
Nə qədər ağırdır, nə qədər ağır,
Ölmək, son məqsədin astanasında.

Vahab dağlar keçmiş, qayalar aşmış,
Dünən məktub yazdı evə:
"Sağam mən".
Açdıq yaxasını qana bulaşmış
Bir qəzet parçası çıxdı cibindən.

Bu köhnə qəzetdə Vurğunun şəri
Hamını sarsıtdı...
Susdu komandir,
Vahabla bərabər üç ildən bəri
Mozdokdan - Berlində yol keçib şəri:

"And olsun günəşə, ey gözəl səhər,
And olsun sevdiyim o dilbər qıza,
Siz ey od içində yanan körpələr,
And olsun müqəddəs məzarınıza.
Yerə batdısa da sizin kamınız,
Yerdə qalmayacaq intiqamınız".
Vahab bu inamla döyüşmüş üç il,
Bu inam naminə hər gün yanıbmış.
O, təkçə mərmiylə, tüfənglə deyil,
Vurğunun şerilə silahlanıbmış.

Vahabın sinəsi dağım-dağımdır,
Dağılan sinəsi sinə dağımdır.
Sinəmdə ucalan Qoşqar dağımdır,
Dağlar ağlamasın, uca dağım mən!

Beynimə könlümdən od doldurmuşam,
Həmlələr önündə möhkəm durmuşam,
Yollar ağartmışam, yollar yormuşam,
Yollar ağlamasın, üzü ağam mən!

Demə, bu faciə, bu dəhşət nədir?
Hər kəsin qiyməti əməlindədir.
Tarixim, bu günüm at belindədir,
Eyvazam, Nəbiyəm - Çalpağağam mən!

Yolunda can verdi min-min tərlandı,
Nəğmədir, şerdir şərəfim, şanım.
Bu gün Berlindədir Azərbaycanım,
Təbrizəm, Şirvanam, Qarabağam mən!

BRANDENBURQ

Brandenburg qapıları,
Beş sütunun üzərində
Bir aypara tağ ucalır.
Unter-Linden küçəsinin
Baş ucunda
Elə bil ki, dağ ucalır.
Reyxstaqa gedən yola
Kölgə salır.
Tağ üstünə həkk olunub
Qədim zəfər allahının Arabası.
Bu memarlıq abidəsi
İmperiyanın - öz ədəsi,
Dəbdəbəsi!..
Atlar çapır,
Toz dumanı pərdə çəkir
Yerə, göyə;
O aparır imperiyanı
"Qələbədən qələbəyə"...

"Günəş belə bu dünyaya
Bu qapıdan doğulmalı,
Bu darvaza qarşısında
Bütün dünya qul olmalı,
Burdan gəlib keçməlidir
Əlibağlı, qolubağlı
Bütün xalqlar, qəbilələr.
Zaman gələr,
Bu qapının səcdəsinə
Cahan gələr...
Sən memarın danışdığı
Nağıla bax!
Darvazanın kölləsində
Dalğalanır bizim bayraq.
Yer üzünü hədələyən
Canavardan kam aldılar,
O bayraqı
Darvazanın kölləsinə
Sancdı dördyüz on altılar...
Bir bax, Hitler ordusunun
Rəsmi-keçid meydanına.
Elə bil ki, lənət deyir
O, dünyanın niyyətində,
Gümanına.
O, başını yerə dikib
O utanır, yox, utanmır,
Öz içindən yanır-yanır,
İndi bütün məmləkətə kölgə salan
Al bayraqa o qışqanır...
Sən ey zəfər arabası,
Öz yolunu niyə sapdın?
Düz yolunu sapa-sapa
Ölkələri çapa-çapa
Bu çapmaqla, de, nə tapdın?
Tək Allahı sanmırdınmı
Sən özünü göyün, yerin?

Sən ey zəfər arabası,
Hani sənin zəfərlərin?

QƏLƏBƏ

Dedilər: Qələbə!

İnanmadım mən -
Qurdun yuvasında boğulduğuna.
İnana bilmədim dörd il səslənən
Topların bir anda lal olduğuna.
Dedilər, barışdır,
Baxdım dörd yana,
Demək, sonu çatdı müsibətlərin.
Mən ki, öyrəşmişdim ölümə, qana
Bir anda həyata öyrəşmək çətin!

Dedilər "qələbə", bilmirəm nədən,
Saxlaya bilmədim göz yaşlarımı.
Unutdum yanımda "qələbə" deyən,
Sevincdən qışqıran yoldaşlarımı,

Döyüş yollarında iki yol ancaq
Ağladım,
Gözümdə yaş gilələndi:
İlk dəfə ağlatdı məni bir uşaq.
Kövrəldim,
Ağladım sevincdən indi.

Döyüş yollarında dostlarım öldü,
Ağlamadım mən.
Binalar uçulub yerə töküldü,
Ağlamadım mən.

Düşdüm bu yollarda çox boşa, bərkə,
Ağlamadım mən.

Şəhərlərlə birgə, kəndlərlə birgə
Alışdım, yandım,
Möhkəm dayandım!
Bəs niyə?
Bəs niyə ağladım indi?
Deyirəm sevincdən axan yaşların
Qaynağı dərin, kökü dərin.
Baharda səpilən gur yağışların
Hikməti sabahkı meyvələrini...

Səadət insana bu qədər yaxın?
İnana bilmədim,
İnanın mənə!
Haqqın, ədalətin, xeyirxahlığın,
Bir anın içində təntənəsinə.

Axı, bir az əvvəl vuruşurduk biz,
İndi barışmıdır?
Bəs nə tez belə?
Axı, bu gün şəhər göndərdiyimiz
Məktublar, xəbərlər yoldadır hələ...

Sükut su çilədi ürəyimizə.
Sükut... öyrənmişik gurultulara.
Qəribə göründü bu sükut bizə,
Bu nədir? Biz hara, sakitlik hara?

Sinəmin yarası incidir məni,
Könlümün başında bir düyn kimi.
Bu gün biz ilk dəfə müharibəni
Andıq tarix kimi, ötən gün kimi.

Güldü ürəklərdə arzu da, kam da,
Könülə dar gəldi köksün qəfəsi.
İlk dəfə səsləndi qulaqlarımda
Körpə qəhqəhəsi, qadın nəfəsi...
Təslim oldu Reyxstaq,
"Berlinin kəlləsinə l

Sancılacaq bu bayraq** -
Misrasını bizimkilər,
Reyxstaqın divarına

yazdılar,
Bu misrada neçə-neçə xatirə,
Neçə-neçə arzu var.
Mən bu şəri əzbər deyib,
"Beş" aldığım yadımdadır,
yadımda.

Bu misranı mən Bakıdan
Gətirmişəm Berlinə,
Arzular qanadında...

Hitler dəftərxanası,
Faşizmin öz yuvası...
Əsrimizin bəlası.
Komendantı -
Əlizadə Əziz Məmməd -
Azərbaycan balası!
Müxbirlər gəlibdir xaricdən bu gün,
Məğlub Reyxstaqı seyr etmək üçün.
Kimdir komendantı dəftərxanənin?
- Mənəm.

Əziz Məmməd keçdi irəli.

- Siz?

- Bəli!

- Təəccüb!

- Təəccüb nəçin?

- Cənab, siz russunuz?

- Xeyr!

- Bəs siz hardansınız?

- Bakıdanam mən.

* S. Vurgunun "Rot-Front" şerindən

- Bakı... Azərbaycan... Əhsən, min əhsən!..
İcazə olarmı? Müxbirlərlik biz...
Baxmaq istəyirik...
- Sənədləriniz?
- Buyur...
Kinayəylə qımışır müxbir,
Əziz sənədləri yoxlayır bir-bir...

Masasına bax Hitlerin,
Bu masanın arxasında əyləşibdir
Düz on üç il
Gündən qaçan yarasa.
Nifrət daşı üzərində dayanıbdır
Bu masa.
Nifrət! Nifrət! Ən insani duyğulara, insana.
Nifrət! Nifrət!
Mərhəmətə, vicdana!
Nifrət! Nifrət! Min kərə
Ürəkdəki zərif, həssas tellərə.
Gərək,
Ürək
Ən müqəddəs, ən ilahi
Hisslərdən azad ola,
boşala,
Ürək,
Gərək

daş ola.

Bu imanla
Hərbə girdi dünya ilə bu masa.
Döndü nəhəng bir cəllada,
Bir qatılə bu masa.
Başlar kəsdi,
Evlər yıxdı nə qədər.
Bu masadan ayaq açıb, yeriyibdir
Müsiibətlər zülümlər.
Hitler elə bilirdi ki,
Bu dünyanı titətməyə

Çatar onun öz səsi.
 Arxasında əyləşdiyi masa da
 Ərzin dayaq nöqtəsi!..
 Bu nöqtədən o, Londona, Moskva, yə,
 Praqaya, Budapeştə yol çəkib.
 O, burada neçə-neçə fərmanlara,
 Hökmlərə qol çəkib...
 Şəhərlərin üzərində
 Mərmilərin kişnəməsi,
 Anaların "bala" səsi,
 Balaların "ana" səsi,
 Ürəklərdə duyğunlənən
 Dərd daşları, qəm daşları,
 Gəlinlərin üzündəki qırıqları,
 Buhənvaldda, Osvensimdə
 Əzab çəkən bədbəxtlərin
 Göz yaşları
 Bu masadan başlanıb...
 Ölüm saçan təyyarələr,
 Ağır tanklar, ağır toplar,
 Yer üzünə bu masadan
 Tuşlanıb...
 Hitler elə zənn edirdi,
 Yer üzünün kompasıdır
 Bu masa.
 Məmləkətlər bata bilər
 Bu kompasın gündəyənə tuşlanan
 Əqrəbləri olmasa...
 Divardakı saata bax,
 Bu saatla nizamlanıb
 Nəqşələri Hitlerin.
 Bu saatın hökmü ilə
 Zaman çıxıb axırına
 Neçə-neçə imamların, bütələrin!!!
 Budur yenə əqrəbləri
 Cahan kimi,
 Dövrən kimi dolanır.
 Saat həmə o saatdır,

Ancaq hökmü dəyişib.
 Yoxsa indi
 Tərsinəmi dolanır?
 Bir zamanlar bu əqrəblər
 Hitlerin öz əlində qələmdi.
 Zaman özü o qələmdən
 od əmdi.
 O zamanlar bu saatın anları
 Bu masanın üzərinə
 Səpəlirdi toz kimi.
 Onda saat o anların arxasından
 Gülməsinüb səslənirdi:
 Görək sonda kim-kimi?..
 Saat - zamanın hökmü,
 Masa - zülmün fərmanı...
 Dayandılar üzbəüz,
 Döyüşdülər, bu döyüşlə
 Sarsıtdılar dünyanı...
 Saat hər an,
 Xırda-xırda zərbəsini
 Miz üstünə vura-vura söylədi:
 "Tanı məni, bil məni"
 Zaman, artıq
 Adı taxta parçasına çevirmiş
 Kürəməz atəş saçan kürəni...

EPİLOQ

Analar cəbhəyə canından kəsib
 Can yola saldı,
 Əvəzində
 Qara xəbərləri
 Bir kağız aldı.

Qara kağızlara dönüb şəhidlər,
 Döyür qapıları bir gün, bir şəhər.
 Sönür son işartı, ölür son güman,
 Ümid gözələrini çəkir qapıdan

Bir üzü gəlinlər, bir üzü qızlar,
Qapılar döyəndə qara kağızlar...

Analar...
Onların səbri çox dərin.
Lap yüzü gəlsə də qara xəbərin.
Qapıdan çəkilməz ana gözləri,
Çöllərə "gəl" yazar ayaq izləri.

Gəlinlər yorulur, ana gözləyir,
Qapıda illərlə saxlanan quzu
Böyüyüb qoç olur, ana gözləyir.
Arzular, xəyallar sönür, puç olur,
ana gözləyir.

Qəlbi bulud sarır,
ana gözləyir,
Dava da qurtanır,
ana gözləyir.
Ötüşür xəbərsiz, ətərsiz illər,
ana gözləyir.
Gəlir dünyamıza təzə nəsilər,
ana gözləyir.

Ana əldən düşür,
yənə gözləyir.
Nəvə əsgər gedir,
nənə gözləyir.

Bir ana dedi ki, "mənim səbrimi,
Mən qara xəbərlə tükətmək olmaz.
Şəhid övladımın yox qəbri kimi
Mənim səbrimin də qəbri tapılmaz.

Qadirsən hər şeyə sən ki, büsbütün.
Quru ağacları göyərdən allah,
Balam yoxdursa da...
Nolar mənimçün,
Göyört yeganəmi sən yerdən, allah..."

Analar gözlədi illərdən bəri,
Ömürlər çevrilib intizar oldu.

Bəli, anaların öz könülləri
Şəhid övladlara bir məzar oldu.

Əsrimiz günahsız axan qanların
Hesabını çəkən bir hakim istər.
Çiçəyi burnunda növcavanların
Vaxtsız ölümünü, axı, kim istər?
Keçdik bu dörd ildə, biz basa-basa
Ölüm yollarını, qan yollarını.
Sülh vaxtı oğullar,

hər b vaxtımda
Analar dəfn edir oğullarını.

Ey Vətən yolunda haraysız, səssiz,
ölən ərənlər.
Siz ey təmənnasız, qədsiz qərəzsiz
Canını bizlərə qurban verənlər,
Eşq olsun sizə!
Eşq olsun o polad iradəniyə!
Təzə şəhərləri, təzə kəndləri
Ənvərin dediyi aynabəndləri,
Qəbriniz üstündə ucaltdıq bu gün,
ancaq bununçün
Əvəz ummadınız siz gələcəkdən.
Yazdım bu nəğməni bu şərəfə mən.

Ağaclar kök üstə qalxır, yüksəlir,
Meyvənin şirəsi rişədən gəlir.
Ancaq bunun üçün
Rişə, heç zaman

əvəz istəmir
Ağacın meyvəli budaqlarından.

Ey Vətən yolunda yad torpağında
can verən ərərlər,
Siz ey həyatının bahar çağında
Gündüzü gəlməmiş batan şəhərlər,
Sizi dəfn etmədik çiçəklərlə biz,
Yaylım atəşləri matəm himniniz!..

Qəbriniz üstündə uzun-uzadı
Qanadlı nitqlər deyən olmadı.
Qürbətdə yatdınız...

Vətəndən sizə
Qismət də olmadı bir parça torpaq.
Qələbə günləri şərəfinizə
Yaylım atəşləri atıldı ancaq.

Yaylım atəşləri... göylərin zəri...
Dedi insan gedər, ad qalar ancaq.
Gələcək günlərin dan şəfəqləri
Sizin qanınızdan rəng alar ancaq.

Yaylım atəşləri... titrədi göy, yer.
Bu sözsüz, cümləsiz, yeknəsək səslər,
Doludur, böyükdür ən böyük sözdən,
O səslər doğuldu ölümünüzdən.

Layiqdir sizdəki cəsarət, hünər
Ən böyük şöhrətə, ən böyük ada;
Fəxri xiyabanlar və təntənələr
Sizin qismətiniz olmadısa da.

Ən böyük şərəfə layiq ikən siz
Ancaq taleyiniz ayrı cür oldu.
Vətənin naminə siz can verdiniz,
Vətənin verdiyi təşəkkür oldu...

Bəs biz?
Biz neylədik Vətən naminə?
Vətəndən umuruq,
Umuruq yenə...
Siz Vətən uğrunda candan keçdiniz,
Beş otaq uğrunda vuruşuruq biz.
Vətən təhsil verdi, oxutdu bizi,
Işıqla doldurdu ürəyimizi
o, bərk ayaqda
Özünü bizimçün yandırır-yaxdı.

Biz layiq olsaq da, lap olmasaq da,
Vətən düşümüzə ordenlər taxdı.
Ev-eşik verdi,
Bizə neçə-neçə fəxri ad verdi,
mükafat verdi.

Gəlin, bir düşünək:
Dünən, ya bu gün,
Bəs biz neyləmişik bu Vətən üçün?
Çox vaxt düşünmədik dostu, yoldaşı,
Dünya nemətinə aldandıb uyduq.
Gəl haqq-hesab verək, biz hansı daşı
Çaylaqdan götürüb daş üstə qoyduq?
Bəzən özgəsini düşünmədik biz,
Nitqlər söyləyib yerə söz əkdik...
Sərin kölgəsində dincəldiyimiz
Hansı bir ağacı özümüz əkdik?

Əkdik... əkdik... ancaq öz bağımızda,
Biz cənnət yaratdıq otağımızda.
Öz evimizin
Divarlarında,
Öz bağımızın
Hasarlarında
Bəzən qurtarır
Ana yurduмуza məhəbbətimiz.
Budurmu Vətənə sədaqətimiz?
Gəlin, biz həmişə düşünək: Bu gün,
Neylədik, neylədik bu Vətən üçün?!

Almaniya,
İtirilmiş şöhrətinə,
qüdrətinə

Yas tutma, gəl,
Tarixindən götürdüyün
Böyük ibrət dərsələrini
unutma, gəl.

Yox, sən yenə silahlanır,
Keçmişinə can atırsan,
Təzə növlü "Panzer Faust"
yaradırsan.

Panzerlərlə bir kəndi də
İşğal edə bilməmişən.

"Faust"unla fəth etmişən
Dünyanı sən.

Almaniya, Almaniya,
Qüdrətlisən, qüvvətlisən

Sən sözünlə,
Sən nəğmənlə,

hikmətinlə.

Çox kiçiksən, çox acizsən
Silahınla,

nifrətinlə!..

Almaniya, Almaniya,

Sən özünü yaxşı tanı.

Sən nəğmənlə, sən sözünlə

"İşğal" elə bu dünyanı!

ƏSGƏR KİMİ

İsfəndiyar! Sənə verdim

Qardaşımın adını mən.

Sən mənimçün

Qardaşımın əvəzisən!

Sənin əmin

Bu gün mənim

Qələmimlə dolaşdığım bu yollarda

Həlak oldu.

Yox! Demə ki, unuduldu.

Mən həmişə inanmışam

İstiqbala.

Axı, sənin gəlişinlə dünyamıza

O, təzədən gəldi, bala!

Budur, indi lap çatırsan

Məndən böyük qardaşımın

Yaşına sən.

Əmin kimi vurul, oğlum,
Bu Vətənin

Torpağına, daşına sən!

Vurul dedim!..

Bu sözdəki hikmət ilə yaşa, oğul,

Zaman-zaman...

Mən dəyərdim yaşamayır

Vurulmayan!

Vurulanda, biz həyata

Bənd oluruq

Doğulurkən vurulmuruz,

Vurulanda doğuluruq...

Qoy ucaltsın sevgi dolu

İllər səni.

Əsgər görmək istəyirəm əmin kimi.

Əsgər səni!

Bu zamanın axarını görən əsgər

Öz yolunun əvvəlindən

Axırını görən əsgər.

Arzusunu, amalını görə bilən

Bir əsgər ol!

Tüfənginin çıxmağında məsləkini

Görə bilən bir əsgər ol.

Yalnız görən əsgər olur.

Oğlum, baxan əsgər deyil.

Hər əlinə tüfəng alan,

Hər çiyinə paqon taxan

Əsgər deyil!

Mən də şerin əsgəriyəm,

Sən həkim ol, sən alim ol,

Fərqi yoxdur, çilingər ol,

Ya dülgər ol,

Sənətinlə sən möhkəm ol,

Sən əsgər ol!

Hər peşənin öz yeri var.

Ancaq yenə,

Alimin də,

Şairin də,

Fəhlənin də,
Özü üçün siqar çəkən ağası var,
Keşik çəkən əsgəri var!
Keşik çəkmək!
Şərəf güdmək!
Bundan böyük şərəfmi var?
Şərəf güdən özü dönüb şərəf olar.
Əsgər kimi sev Vətəni,
Sev peşəni!
Əsgər görmək istəyirəm, əsgər səni!
İstəyirəm, vurulasan əmin kimi
Bir amala, bir məsləkə.
İstəyirəm, yaşayasan əsgər kimi
Sən nəyinsə keşiyini çəkə-çəkə...
Vüqarını əyməyəsən,
Tək Vətənin qarşısında
Əyiləsən əsgər kimi.
Hər bir işdə vəzifəni
Sən biləsən əsgər kimi!
İstəyirəm sən alışıb, sən yanasan
əsgər kimi!
Öz yolunu haqq sanasan,
əsgər kimi!
İmanına güvənəsən,
İnamına inanasan
əsgər kimi.
Qarşıdakı hər əngəli, maneəni
Sən yarasan əsgər kimi.
Yeri gəlsə, öz canından keçməyi də
Bacarasan əsgər kimi!

Törtibçi redaktordan	3
Buludlar no yaman gözöl olurmuş	4

SƏYAHƏT DƏFTƏRİNDƏN

Gözlerim	9
Rafaelin qəbri üstə	10
İstiqlal	13
Mavi mağara	14
Ağlayan Pəri	16
Mumiya	18
Bircə ayda	19
Mikelanjelonun kədəri önündə	20
Gəmilərin dili	21
İstanbul	23
Açıq şəhər	26
Atılmayan toplar	28
Bir üzdə iki dünya	32
Fəryad	34
Gizli təbəssüm	37
Bakı vaxtı ilə	39
Vətən həsrəti	41
Günahsız müqəssirlər	42
Latın dili	45

NƏĞMƏLƏR

Bu gecə	51
Min il danışmaq olar	52
Gecələr, ay gecələr	53
Sən olmasaydın	53

Hər gün	54
Telefon telləri	55
Neçin	56
Mümkünmü ayırmaq	57
Biri sənsən, biri mən	58
Şirin arzular	59
Dodaqda göz	60
Yadımdamı	61
Ağarma, saçım, ağarma	62
Yar, yara bağlar	63
Neylərəm	64
Bir tərəfdə	65
Nəğmələr	66
Kölgəm qədər yaxınsan	67
Daim ucalaq biz	68
Nağıllar	69
Mən həmişə səniniyəm	70
Gəl, diləyim, gəl	71
Alma ağacları çiçəkləndə	72
Qəlbi dolu gecələr	73
Xəyalım	74
Ulduzlara salam	75
Dan ulduzu	76
Təzə bahar gətir	77
Külək döyür pəncərəni, qapını	78
Könlümün könlü	79
Qüruru neyləyirsən	80
Azərbaycan	81
Vətən torpağı	82
Həyat eşqi	83
El arasında	84
Yaddaşım	85

Əlvida	86
İllər gəlib keçsə də	87
Biz günəş övladıyıq	88

UŞAQ VƏ MƏKTƏB DÜNYASI

Şəfqətin arzusu	91
Gəlin, dostlar görüşək	93
Sınıf-həyat	95
Birinci zəng	98
Aynası bol, daşı az	100
Qəbələ məktəbi	101
Fərqə bax	102
Qar yağır	103
Uşaqkən düşünərdim	104
Üşümürmü, görəsən	105
Saat	106
Günəş və mən	107
Taxıl içində çiçək	108

POEMALAR

Etiraf	111
Ağlar-güləyən	190
Yollar, oğullar	214
Hər baharın öz qaranquşu	268
Həyat-ölüm	283
Uçun, nəğmələrim	345
Qəm içində sevinc	352
Vaxt, sürət, fikir	359
Təzadlar	366
Dörd yüz on altı	415

BƏXTİYAR VAHABZADƏ

ƏSƏRLƏRİ

(III cild)

Tərtibçi redaktor

Azər Bağirov

Nəşriyyat redaktoru

Sevda Ağababayeva

Rəssam

Zaur Əliyev

Texniki redaktoru

Elmira Tağıyeva

Dizayner

Cəbrayıl Təhməzov

"Azərbaycan" nəşriyyatının nəşrlər şöbəsində hazırlanmışdır.

Çapa imzalanmışdır 06.08.2002. Kağız formatı 84x1081/32.
Şərti çap vərəqi 26,88. Uçot-nəşr vərəqi 22,87. Tirajı 700. Sifariş 769.
Müqavilə qiyməti ilə.

"Azərbaycan" nəşriyyatının mətbəəsində çap edilmişdir.
370073 Bakı, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.

AR $\frac{2002}{370}$